ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕ ಕಾನೂನು ಭಂಗ ಚಳವಳಿ (೧೯೩೦-೩೪)

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಇವರ [illegible] ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ
ಸಲ್ಲಿಸಲಾದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕರು
ಪ್ರಭಾವತಿ ಬಿ. [illegible]

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು
ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಚರಿತ್ರೆ ವಿಭಾಗ
ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೫೮೩ ೨೭೬
೨೦೧೦

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ (೧೯೩೦-೩೪)

(ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಚರಿತ್ರೆ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಪದವಿಗಾಗಿ
ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು

ಪ್ರಭಾವತಿ ಬಿ. ಮಾಡಿಯಾಳ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ.ವಿರುಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ
ಪ್ರವಾಚಕರು
ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಚರಿತ್ರೆ ವಿಭಾಗ
ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬
೨೦೧೦

ಡಾ. ವಿರುಪಾಕ್ಷ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ
ಪ್ರವಾಚಕರು,
ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ದೃಢೀಕರಣ ಪತ್ರ

ಪ್ರಭಾವತಿ.ಬಿ.ಮಾಡಿಯಾಳ ಅವರು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ **"ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ(೧೯೩೦-೩೪)"** ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ದಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಯಾವುದೇ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಪದವಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದಿನಾಂಕ : 22-12-10

ಸ್ಥಳ : **ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ**

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ
ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಚರಿತ್ರೆ ವಿಭಾಗ,
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ-೫೮೩ ೨೭೬
ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾ॥ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿ॥

ಸಂಶೋಧಕರ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

“ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ(೧೯೩೦-೩೪)” ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಡಾ.ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ ಇವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಯಾವುದೇ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಪದವಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

(ಪ್ರಭಾವತಿ.ಬಿ.ಮಾಡಿಯಾಳ)
ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಸಂಶೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ಚರಿತ್ರೆ ವಿಭಾಗ,
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ – ೫೮೩ ೨೭೬

ದಿನಾಂಕ : ೨೭-೧೨-೧೦

ಸ್ಥಳ : **ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ**

ಪರಿವಿಡಿ

-----❖❖❖❖❖---

ಅಧ್ಯಾಯ –೧

ಸಂಶೋಧನಾ ವಿನ್ಯಾಸ

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಧಾನ

ಅಧ್ಯಾಯ –೧
ಸಂಶೋಧನಾ ವಿನ್ಯಾಸ
ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಧಾನ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ :

ವಿಶ್ವದ ವಿವಿಧ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ಹೋರಾಟವು ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸದ ಒಂದು ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಮೈಲುಗಲ್ಲು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಲಾರ್ಡ್ ಆ್ಯಕ್ಟನ್ ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸಕಾರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು "ಮಾನವನು ತನ್ನ ಬಂಧಮುಕ್ತತೆಗಾಗಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ಹೋರಾಟದ ಕತೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮಾತು ಇತಿಹಾಸದ ಪೂರ್ಣ ರೂಪವನ್ನು ತೆರೆದು ತೋರಿಸುವಂಥದ್ದಾಗಿರದಿದ್ದರೂ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರೇಮವೆಂಬ ಮಧ್ಯಬಿಂದುವಿನ ಸುತ್ತಲೇ ಮಾನವ ಕುಲದ ಇತಿಹಾಸ ಸುತ್ತುತ್ತ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಡೇನಿಯಲ್ ವೆಬ್ಸ್ಟರ್‌ನ ಪ್ರಕಾರ, "ಒಕ್ಕೂಟ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇವು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು – ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಈ ಉಕ್ತಿ ಸೂಚಿಸುವ ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿ ಏನೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲಿ ಜನಗಳಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಒಕ್ಕೂಟ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಘಟನೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಕ್ಕೂಟದ ಛತ್ರದ ಕೆಳಗಷ್ಟೆ ಜನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಫಲಗಳನ್ನು ಆನಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಕ್ಕೂಟವೇ ಅವರ ಜೀವ, ಹಕ್ಕು ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯು ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಅಧ್ಯಾಯವೆಂಬುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವದುಸಿರು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೇಯೇ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೀವದ ಉಸಿರು ಕೂಡ. ನಾಗರೀಕ ಸಮಾಜದ ಆರೋಗ್ಯಕರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲೆ ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ಟಿಳಕರು ಹೇಳಿದ್ದು: "ಸ್ವರಾಜ್ಯ ನನ್ನ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ಹಕ್ಕು" ಎಂದು. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲೆ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅದನ್ನು ದೊರೆಕಿಸಿಯೇ ತೀರುವುದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು "ತಾವು

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಲ್ಲದೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ ಎಂಬ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಗೆಲ್ಲುವೆವು" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರಕಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ತೀವ್ರತರಗೊಳಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರು ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ಟಿಳಕರ ರಾಜಕೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಯವರು ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಿರಿಸುತ್ತಲೇ ಕರ್ನಾಟಕದ, ವಿಶೇಷತಃ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳಿ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಬಿಜಾಪೂರ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ರೂಪಿಸಿದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸುಖ ಸೌಖ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರು.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಕಥನ :

ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವೈಚಾರಿಕ ಪಂಥಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. "ಶಿರಾಲ್ ಮತ್ತು ರಿಸ್ಲೆ ಅವರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ವಿಚಾರ ಪಂಥವು ಅದನ್ನು ಕೆಲ ಬಂಗಾಳಿ ಉಚ್ಚಕುಲದವರು ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಚಿತ್ಪಾವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕುತಂತ್ರಿ ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳ ಕೆಲಸ ಎಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವು ರೈತಾಪಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗಗಳ ಹಿತರಕ್ಷಕ ಎಂದು ಬಗೆದಿದ್ದಿತು. ಕೇಂಬ್ರಿಜ್ ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರ ಪಂಥವು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತವು ಒಂದು ಭೌಗೋಳಿಕ ವಾಸ್ತವವೇ ಹೊರತು ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಲ್ಲ"[೧] ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

"ಎಂ.ಎನ್. ರಾಯ್ ಅವರು ಮಾರ್ಕ್ಸ ವಾದವನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತಾ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಮಾರ್ಕ್ಸ್ ವಾದದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರಿಸಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಭಾರತವು ಆಗಲೆ ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಪಥ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಉತ್ಪಾದನ ವಿಧಾನದ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ."[೨] ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರ, ಸುಮಿತ್ ಸರಕಾರ್ ಅವರಂಥ ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಾರಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗೆ ವರ್ತಕರು ಹಾಗೂ ಜಮೀನ್ದಾರರೆ ದುಡ್ಡನ್ನು ಒದಗಿಸುವವರು. ರೈತ ಹಾಗೂ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವವರು ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೇತಾರರೇ.

ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾದ ಕೆ.ಎಮ್. ಪಣಿಕ್ಕರ್, ಮಲ್ಹೋತ್ರಾ, ಬಿ.ಜಿ. ಟಿಳಕ ಲಾಲ ಲಾಜಪತರಾಯ, ಆರ್.ಸಿ. ಮುಜುಂಮದಾರ, ಪಟ್ಟಾಭಿಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಅಮಲೇಶ ತ್ರಿಪಾಠಿ, ದಾದಾ ಬಾಯಿ ನವರೋಜಿ, ತರಾಚಂದ್ರ, ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರಪಾಲ ಮತ್ತು ಇತರರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ವಿಚಾರ ಪಂಥದವರೊಂದಿಗಾಗಲಿ, ಮಾರ್ಕ್ಸಿಸ್ಟ ವಿಚಾರ ಪಂಥದವರೊಂದಿಗಾಗಲೀ ಸಮ್ಮತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಮತ ಏನೆಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿತ್ವದ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ವಸಹಾತುಶಾಹಿಯವರ ಶೋಷಣೆಯೇ ಕಾರಣ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಾನಿಯ ರೈತಾಪಿಗಳ, ಕರಕುಶಲಿಗರ, ಅಶಾಂತಿ, ದಂಗೆ (೧೭೭೦–೧೮೫೭) ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ರಚನೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲೆ ಭಾರತವು ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗುವುದರಲ್ಲಿತ್ತು. ಬಂಕಿಮ್‌ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿಯವರ 'ಆನಂದ ಮಠ' (೧೭೬೩–೮೦) ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾದಂತೆ ಅಸಂತುಷ್ಟ ಜಮೀನುದಾರರೇ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಬಂಡಾಯ ಎದ್ದುದು, ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸನ ಬಂಡಾಯ (೧೮೬೦), ಮೈಸೂರು ರೈತರ ಬಂಡಾಯ (೧೮೩೦–೩೧), ದೀನಬಂದು ಮಿತ್ರ ಅವರ 'ನೀಲದರ್ಪಣ'ದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ನೀಲಿ ಬೆಳೆಗಾರರ ಅಶಾಂತಿ (೧೮೬೦) ಹಾಗೂ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಉಳುಮೆದಾರರ ಅಶಾಂತಿ ಇವೆಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಭಾವನೆಗಳು ಗಾಸಿಗೊಂಡಿದ್ದರ ಕುರುಹುಗಳು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಸಾರ, ಶಾಶ್ವತ ರೈತ್ವಾರಿ ಕಂದಾಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಜಾರಿ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕರ ಸೇವಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು, ಲಾರ್ಡ್ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿದ ಸುಧಾರಣೆಗಳು, ಲಾರ್ಡ್ ವಿಲಿಯಂ ಬೆಂಟಿಂಕ್ ಮತ್ತು ಲಾರ್ಡ್ ರಿಪ್ಪನ್ ಅವರ ಉದಾರವಾದಿ ನೀತಿಗಳು ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಭಾರತೀಯರ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಂಬಲಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದವು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಲಾರ್ಡ್ ವೆಲೆಸ್ಲಿ, ಲಾರ್ಡ್ ಡಾಲಹೌಸಿ, ಲಾರ್ಡ ಲಿಟ್ಟನ್ ಮತು ಲಾರ್ಡ ಕರ್ಝನ್ ಇವರು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ದಮನ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ನೀತಿಗಳು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರ ಭಾವನೆಗಳು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಭಾರತ ವಿರೋಧಿ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ದಾದಾಬಾಯಿ ನವರೋಜಿಯವರು 'ಸೋರಿಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ'ವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದು ಇದರ ಮೂಲಕ ಭಾರತದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಾಳಾಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲದೇ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಧೋರಣೆ ಹೇಗೆ ದೇಶದ ಬಡತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಹಾಗೂ ವಸಹಾತುಶಾಹಿ ವಿರುದ್ಧ ಹೈದರ ಅಲಿ, ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನ್ ಹಾಗೂ ಮರಾಠರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದು ಭಾರತದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಕೀಯ ಪ್ರಭುತ್ವದ ನೊಗವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗಿಯಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಿತು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಸಮಾಜಿಕ–ಧಾರ್ಮಿಕ ಅನಿಷ್ಠಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನೆಗೊಳಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಭಾರತೀಯ ಪುನರುತ್ಥಾನವು ಪಕ್ವಗೊಂಡಿತು. ರಾಜಾರಾಮ್ ಮೋಹನ್ ರಾಯ್

ಅವರ 'ಬ್ರಹ್ಮಸಮಾಜ', ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರ 'ಆರ್ಯಸಮಾಜ', ರಾನಡೆಯವರ 'ಪ್ರಾರ್ಥನಾಸಮಾಜ' ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ ಅವರ ದಿವ್ಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ 'ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಿಶನ್'ನವರು ಅವಿರತವಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿಸ್ಪೃಹ ಸೇವೆ ಇವೆಲ್ಲ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದ, ಐಕ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದವು. ಭಾರತೀಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಬಳುವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಛಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಗಳಾದ ಬಂಕಿಮ್ ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಭಾರತಿ, ರವಿಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರಂತಹ ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮ ಮಾತೃಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಅವರು ಜನ ಮಾನಸದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಅಭಿಮಾನದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿದರು. "ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನಾಗರೀಕ ಸೇವಾಧಿಕಾರಿ (ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಂಟ್) ಯಾದ ಎ.ಓ. ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳ ಕಾರ್ಯಚಟವಟಿಕೆಗಳು ಲಾಲ್, ಪಾಲ್, ಬಾಲ್ ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ನವರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಪ್ರಸಾರ, ಸುಭಾಶ್ ಚಂದ್ರ ಬೋಸ್ ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ವಿದೇಶಿ ಸಹಾಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳು ದೇಶದ ಒಳಗು ದೇಶದ ಹೊರಗು ವಸಾಹತುಶಾಹಿಯ ಕರಾಳ ಹಸ್ತದಿಂದ ವಿಮೋಚನೆಗೊಳಿಸಲು ಆಂದೋಲನವನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಪ್ರೇರೆಪಿಸಿದ್ದವು. ಇವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿತ್ವದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಚುರುಕುಗೊಳಿಸಿದವು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಾಗೂ ದೇಶಿ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕಾರಂಗವೂ ೧೯೨೦-೪೭ ರ ಮಧ್ಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ತನ್ನದೆ ಆದ ಕಣಿಕೆ ನೀಡಿತು."[೩]

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬುದು ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯವಾದ ಸ್ವತ್ತು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಹರಣ ಎಂದರೆ "ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ದಾರುಣವಾದ ವಿಪತ್ತು. ಭಾರತವು ಅನೇಕ ದಾಳಿಗಳ ನಂತರ ಅವು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು, ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಸಂರಚನೆ ಬದಲಾಗದೆ ಉಳಿಯಿತು. ಅದು ತನ್ನ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತು."[೪]

ಆದಾಗ್ಯೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ರು ಭಾರತವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಒಂದು ಭಿನ್ನವಾದಿ ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಒಂದು ಶತಮಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ನಂತರ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯು ತನ್ನ ಭೂಸ್ವಾಮ್ಯದ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಇವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳೀಯ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ತಡೆ ಒಡ್ಡಲಿಲ್ಲ. ೧೮೫೭ರ ಬಂಡಾಯ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳರಸರ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿತು. ಆಗ ಅವರು ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಾರಿಗೆ-ಸಂಪರ್ಕ, ಒಕ್ಕಲುತನ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮದೆ ಆದ ಮಾರ್ಗೋಪಾಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.

೧೮೫೭ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಸೋಲು ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಜನರ ಅರಿವಿಗೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಅದೇನೆಂದರೆ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕೆಳಗೆ ಬಾದರಾಯಣ ಕಾಲದ ಬಂಡಾಯದ ವಿಧಾನಗಳು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಯಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಕೆಲವು ದಶಕಗಳ ನಂತರ ಹೊಸದೆ ಆದ ಒಂದು ತಂತ್ರ, ಅಂತಃಸತ್ವ ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಆದಂಥ ತಂತ್ರವೊಂದನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರು ರೂಪಿಸಿದರು.

ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರ ಮರಣಾನಂತರ (ಆಗಸ್ಟ್ ೧ ೧೯೨೦) ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಯವರ ನೇತೃತ್ವ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯು ಹೊಸ ತಿರುವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಆಗ ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾದಿಂದ ಮರಳಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂಬ ಅಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಪಥದ ಚಳವಳಿಯೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಿತು. "ಕ್ರಾಂತಿಪಥದ ಹರಿಕಾರರಾದ ಖುದಿರಾಮ ಬೋಸ್, ಭಗತ್ ಸಿಂಗ್, ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್, ವಿ.ಡಿ. ಸಾವರಕರ್, ಕಲ್ಪನಾ ದತ್ತ, ಕುಮಾರಿ ಉಜ್ವಲಾ, ಭುಪೇಂದ್ರ ದತ್ತ, ಅರವಿಂದೊ ಘೋಷ"[೫] ಹಾಗೂ ಇತರರು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದೇ ವೈರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಲು, ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಿದ್ದರೆ ರಕ್ತಪಾತಕ್ಕೂ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನದಲ್ಲಿ ಭಯದ ಭುಗಿಲು ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಅವರು ಜಯ ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿತ್ತು. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಇಡೀ ಜನತೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೆಲೆ ಕ್ರಾಂತಿಪಥಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆಯ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ವಿಧಾನವು ಇಡೀ ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂಥದ್ದಾಗಿತ್ತು. ೧೯೨೧ರ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ೧೯೪೨ ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳವಳಿಯವರೆಗೂ, ದೊಡ್ಡವರು, ಚಿಕ್ಕವರು, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು, ಶಿಕ್ಷಿತ, ಅಶಿಕ್ಷಿತ, ನಗರವಾಸಿಗಳು, ಗ್ರಾಮೀಣರು, ಮೇಲ್ಜಾತಿ, ಕೆಳ ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಿಯರೆನ್ನದೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕರೆಕೊಟ್ಟ ದಂಡಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (೧೯೩೦)ಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲು (೧೯೨೯ರ ಡಿಸೆಂಬರ್) ಲಾಹೋರ್‌ನಲ್ಲಿ, ರಾವಿನದಿ ದಡದ ಮೇಲೆ, ಜರುಗಿದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ, "**ನಮಗೆ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ಬೇಕು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದುದು ಯಾವುದೂ ನಮಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಿಲ್ಲ** ಎಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಎನ್ನುವ ಠರಾವು ಪಾಸು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ **೨೬ ಜನೆವರಿ ೧೯೩೦ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದಿವಸವನ್ನಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಠರಾವು ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು.**"[೬] ಇದು ನಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ದಿನವಾಗಿದೆ. ಆ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರವೂ ಜನೆವರಿ ೨೬ರ ಗಣರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ದಿನ ಎಂದು ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ರೀತಿ ೧೯೨೧ ರಿಂದ ೧೯೪೨ರವರೆಗೆ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿ ಅಹಿಂಸಾ ಚಳವಳಿಯು ಅದು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನೂ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಗಮನನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ಭೀತರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಮನೋಭಾವದವರೂ ಆಗುತ್ತ ಬಂದರು. ಹಾಗೂ ಯಾವ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧರು ಎಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಅವರದಾಯಿತು. ನಿಜ, ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ತಮ್ಮದೆ ಆದ ಯೋಜನೆ ಹಾಗೂ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. "ಸುಭಾಶ್ಚಂದ್ರ ಬೋಸ್ ಅವರು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಹೋರಾಟದ ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗೃಹಬಂಧನದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ೧೯೪೧ರಲ್ಲಿ ಭಾರತವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ ಜರ್ಮನ್ನರು ಹಾಗೂ ಜಪಾನೀಯರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಆರ್ಮಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು."[೭]

ಐ.ಎನ್.ಎದ ಸೈನಿಕರು ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಭಾರತವನ್ನು ಬ್ರಿಟೀಷರ ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಮೋಚನೆಗೊಳಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ಛಲ ಅವರಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ಹುಟ್ಟಿಸಿತು. ಆದರೆ, ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ಎರಡನೇ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಜಪಾನಿನ ಸೋಲಿನೊಂದಿಗೆ ೧೯೪೫ರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ಆಗ ಐ.ಎನ್.ಎ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸೈನಿಕ ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಉಚ್ಚಾಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. "ಐ.ಎನ್.ಎ ವಿಚಾರಣೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಸಾಹಸ ಗಾಥೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಜ್ವಲ ಅಧ್ಯಾಯ. ಕಾನೂನಿನ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತಿದ್ದ ಭೂಲಾಭಾಯಿ ದೇಸಾಯಿ, ತೇಜ ಬಹಾದ್ದೂರ ಸಪ್ರು, ಕೈಲಾಸನಾಥ ಕಟ್ಜು, ಅರುಣಾ ಅಸಫ್ ಅಲಿ ಮುಂತಾದವರ ಪರ ಪಂಡಿತ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂರವರೂ ವಕಾಲತ್ತು ಮಾಡಿದರು."[೮] ಕೊನೆಗೆ ೧೯೪೬ರಲ್ಲಿ ಐ.ಎನ್.ಎದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಚಾರಣೆಯ ವಿರುದ್ಧ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ನಡೆದೆ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಸತ್ಯಗ್ರಹ ತತ್ವದ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾದ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಚಳವಳಿಯ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿದರು, ಇದರ ಕಾವು ಇಳಿಯದೆ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಿತು. ಈ ಅಗಾಧವಾದ ಶಕ್ತಿ ಸಂಚಾರವು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿತ್ತು. **ಭಾರತದ ಇಡೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗಳು ಮಾನವನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದುವಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು** ಎನಿಸದಿರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಪರಕೀಯರ ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ದೇಶಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಂಧಮುಕ್ತವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಒಂದು ಇಡೀ ಜನತೆಯ ಆಂದೋಲನವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಪಟ್ಟಿಗಾಗಿ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಉಪ್ಪು ಜಮೀನು, ಅರಣ್ಯ ಕರಗಳು,

ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುವುದು ಸ್ವದೇಶಿ ಪ್ರಸಾರ ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಗುಡಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಗತ್ತಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಅತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮದೆ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬಲವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಬೇಕು, ಒಗ್ಗೂಡಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಈ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬಲವೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರ. ಇದು ಗೌತಮ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳ ಕಾಲದಿಂದ ಮಧ್ಯಯುಗೀನ, ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ಆಧುನಿಕ ಸಂತರವರೆಗೂ ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಇದೇ ಆತ್ಮಬಲದ ಒಂದು ಪ್ರಕಟರೂಪ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಇದನ್ನು ಒಂದು ಸಮಾಜೋ–ರಾಜಕೀಯ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತರಲೋಸುಗ ತಮ್ಮದಾಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಪೂರ್ಣಕ್ರಾಂತಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಾಧನ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ನಿರಂತರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಮೂಲ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ ಧುರೀಣತ್ವದಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದ "ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದರೆ ೧೫ ಅಗಷ್ಟ ೧೯೪೭ ರಂದು ಭಾರತ ಪಡೆದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಪೂರ್ಣವೆನ್ನಬೇಕು, ಯಾಕೆಂದರೆ ಕಾಶ್ಮೀರ, ಜುನಾಗಡ, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್, ಮೈಸೂರು ಮುಂತಾದ ದೇಶೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ೧೯೪೭ರ ಮಸೂದೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಭಾರತೀಯ ಒಕ್ಕೂಟವನ್ನು ಸೇರದೇ ಹೊರಗುಳಿದವು. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಆಸ್ಮಿತೆಯನ್ನುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಾವು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡವು. ಈ ವಿದ್ಯಮಾನವು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಮಗ್ರತೆಗೊಂದು ಗಂಡಾಂತರ ಎನಿಸಿತು."[6] ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನ ಭಾರತದ ಒಕ್ಕೂಟವನ್ನು ಸೇರಬೇಕು ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸರ್ಕಾರದ ರಚನೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದ ಜನಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಸವಾಲಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡವು. ಸರದಾರ್ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರು ದೇಶದ ಸಮಗ್ರತೆಗೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದು, ಬೃಹತ್ ಭಾರತದ ರಚನೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮುತ್ಸದ್ದಿತನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಒಕ್ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಸಂಶೋಧನೆಯ ಗುರಿ ಹಾಗೂ ಉದ್ದೇಶಗಳು :

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ತರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶಾಹಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ, ರೈತಾಪಿ ಚಳವಳಿಗಳು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದಿವೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಕೆಳಗಣ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ ಇತಿಹಾಸವು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ೭೦ ಹಾಗೂ ೮೦ರ

ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂದೋಲನದ ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬಂತಹ ಯೋಜನೆಗಳು ಪ್ರೊ.ಜಿ.ಎಸ್.ಹಾಲಪ್ಪನವರಂತವರಿಂದ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದ್ದೂ ಇವರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ. ಹಾಗೇಯೇ ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತರಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಕಲಿಸಿದರು. ಮೌಲಾನಾ ಅಬುಲ್ ಕಲಮ್ ಆಜಾದ್, ಪಟ್ಟಾಭಿ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್, ಕೆ.ಎಚ್.ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಇತರ ಧೀಮಂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು ತಮ್ಮ ಧೀರ ಹೋರಾಟದ ರೋಚಕ ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಬರಹದ ಮೂಲಕ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಥನಗಳು, ಪ್ರಾಚ್ಯಲಿಪಿಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಪುರಾವೆಗಳು, ನೇತಾರರ ಮಧ್ಯದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ, ಸಂಸದೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಡೆವಳಿಕೆಗಳು, ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳು ಹಾಗೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಆಧಾರ ವಸ್ತುವನ್ನೊದಗಿಸಿವೆ.

ಸಂಶೋಧನೆಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉದ್ದೇಶಗಳು

೧. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಹಾಗೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಸವಿವರ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಸಾದರಪಡಿಸುವುದು.

೨. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಘಟನೆಗೂ ಹಾಗೂ ಕೆಳಸ್ತರದಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಘಟನೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ಜೈವಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಈ ಸಣ್ಣ–ಪುಟ್ಟ ಘಟನೆಗಳು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವಿಸಿದವು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು.

೩. ಈ ಭಾಗದ ಜನರು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಕಷ್ಟ, ಅಪಾಯಗಳು ಎದುರಾಗಲು ಎಂಥ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುವುದನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವುದು ಈ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಗುರಿಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.

೪. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಜನರ ತಂಡಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನ, ಯುವಕರು ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ವಸಾಹತ್ತೋತ್ತರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದು.

೫. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಆ ಸಂದರ್ಭವಲ್ಲಿ **ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯ** ವೆಂಬ ನಾಮಾಂಕಿತವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಿತು ಎಂಬುವನ್ನು ದರ್ಶಿಸುವುದೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ.

೬. ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ-ಆರ್ಥಿಕ ಭದ್ರತೆಗೆ ತಳಹದಿ ಹಾಕಿದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮತ್ತು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ನಾಯಕರು ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ತೋರಿದ ಉತ್ಸಾಹದ ಕಥನ ಹೇಳುವುದಾಗಿದೆ.

೭. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತಿಯ ಆಕರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಒಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡಿದುದ್ದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತಾತ್ಕೂರ್ತಿಕ ಅನುಮಾನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಯಿತು. ಇದರ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಆಕರಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ವಸಾಹತೊತ್ತರ ಅಧ್ಯಾಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಮಾನ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು :

ಸಂಶೋಧನೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿರಲು ದ್ವಿತಿಯ ಆಕರಗಳ ಮೂಲಕ ಮೇಲಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಮಾನ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ರೂಪಿತವಾದವು.

೧. ಉತ್ತರ-ಕರ್ನಾಟಕದ (ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸ್ ಅಧಿತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಳ್ಳಾರಿ) ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಆರಂಭಕಾಲದಿಂದಲು ಅದರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದ್ದಿತ್ತು.

೨. ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಬೌದ್ಧಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅದು ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅದು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿತು.

೩. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರಕಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಆಧುನೀಕರಣ ಗುರಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕರೆ ಕೋಟ್ಟಾಗ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಅದಕ್ಕೆ ಧನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದಿಸಿತು.

೪. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಬಿರುಸಾಗಿತ್ತು.

೫. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ ಆಡಳಿತ ಯಂತ್ರವನ್ನೇ ತತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಏಕತೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನಕ್ಕೆ ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

೬. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಗ್ರಹವೂ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಡಳಿತ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತ್ತು. ಅವರು ಭಾರತೀಯರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಭಿಮಾನದೆದುರು ಅಸಹಾಯಕರಾದರು.

೭. ಕರನಿರಾಕಣೆಯ ಅಭಿಮಾನ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಇನ್ನೂ ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಭಾರತೀಯರ ಮೇಲಿನ ಪೊಲೀಸ್ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯ್ತಿ ತೋರಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರು.

೮. ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಕರನಿರಾಕರಣ ಅಭಿಯಾನವು ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತು.

೯. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಚಳವಳಿಗೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಳವಳಿಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ನಗರ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಪುರುಷರು / ಮಹಿಳೆಯರು ತಮ್ಮ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು.

೧೦. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಕರ್ನಾಟಕವು 'ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯ'ವೆಂಬ ಬಿರುದಾಂಕಿತವನ್ನು ಪಡೆಯಿತ್ತು.

೧೧. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಪೂರ್ತಿಯು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಮಾತೃಭೂಮಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ತಂದುಕೊಡುವ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿ–ವರ್ಗಗಳ ಜನರನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದವು.

೧೨. ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ, ಪುರುಷ, ನಗರವಾಸಿ, ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿಗಳೆನ್ನದೇ ಮಹಿಳೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ಸುಶಿಕ್ಷಿತ, ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧ ಒಡ್ಡುವಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು.

ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ :

ಉತ್ತರ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುವ ಗುರಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆಯ ಅಖಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮ, ಅಪ್ರತಿಮ ತ್ಯಾಗ, ಅಸಿಮ ದೃಢ ಸಂಕಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಅವರು ಎದುರಿಸಿದ ಕಷ್ಟ ಕೋಟಲೆಗಳ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಶೋಧನೆ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ೧೯೩೦–೧೯೩೪ರ ಮಧ್ಯಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಹಾಗೂ ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲಾದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರದೇಶವಾರು ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಯ್ದ ಏಳು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿನ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸವಿವರ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡುವುದಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ನಗರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯ ತೀವ್ರತೆ ಹಾಗೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಹೇಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಭದ್ರ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸಿದವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಗುರಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ರೋಣ, ಕಲಘಟಗಿ, ಕುಂದಗೋಳ, ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಅಮಿನಬಾವಿ, ಶಿರಗುಪ್ಪ. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾವೇರಿ, ಹಿರೆಕೇರೂರ, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಸವಣೂರು, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು, ಶಿಗ್ಗಾವಿ ಮತ್ತು ಹಾನಗಲ್ಲ. ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಿರಹಟ್ಟಿ, ಗದಗ, ಹಿರೆಹಾಳ, ಮುಂಡರಗಿ ಮತ್ತು ನರಗುಂದ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಳಗಾವಿ, ಅಥಣಿ, ಗೋಕಾಕ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, ಸಂಪಗಾಂವ ಮತ್ತು ಖಾನಾಪುರ. ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಸವನ ಬಾಗೇವಾಡಿ, ಬಿಜಾಪುರ, ಇಂಡಿ, ಮುದ್ದೆಬಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಸಿಂದಗಿ. ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಗುಳೆದಗುಡ್ಡ, ಬಾದಾಮಿ, ಮುಧೋಳ ಮತ್ತು ಹುನಗುಂದ. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕೋಲಾ, ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಾಪುರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಬಂಧ ರಚನೆಗೆ ಬಹು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಗೊಂದಲ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ೧೯೯೭ಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಶೋಧನೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಬಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೋರಾಟ ಕಥನದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧೯೩೦ರ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಭೆಯು ಫೆಬ್ರುವರಿ ೨೩, ೧೯೩೦ ರಂದು ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯು ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ ನಾಗರಿಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲು ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಹೋಲಿಕೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಮಹತ್ವವಾದ ಕೆಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಮಹತ್ವ :

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂಥ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಧಾರವಾಡವು ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿತ್ತು.

'ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳ', ಅಥಣಿಯಲ್ಲಿನ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರ 'ಖಾದಿ ಆಶ್ರಮ', ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿನ 'ಗಾಂಧಿ ಆಶ್ರಮ' ಅಥವಾ 'ಖಾದಿ ಆಶ್ರಮ'ಗಳು ಬಳ್ಳಾರಿಯ 'ಸರಸವಿನೋದಿನಿ ಸಭಾ', ಹರಪ್ಪನಹಳ್ಳಿಯ 'ಪೂವರ್ ಬಾಯ್ಸ್ ಫಂಡ್'ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹಾಗೂ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ, ಅರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ, ಕೆ.ಜಿ.ಜೋಶಿ, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಎಂ.ಪಿ. ನಾಡಕರ್ಣಿ, ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ, ಶ್ರೀಧರ ಬಳಗಿ, ಎಸ್.ಎಮ್. ಹೆಗಡೆ, ದೊಡ್ನಳ್ಳಿ ತಿಮ್ಮಯ್ಯ ಹೆಗಡೆ (ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ), ಜೀವನರಾವ್ ಯಾಳಗಿ, ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ, ವಾಮನರಾವ್ ಜಿದರಿ, ಅಣ್ಣಾ ಗುರೂಜಿ (ಬಿ.ವಾಯ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ) ರಾಮಚಂದ್ರ ವಡವಿ ಮತ್ತು ಬಾಬೂರಾವ್ (ಬೆಳಗಾವಿ) ಠಾಕೂರ, ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಹಣಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಕಾಕಾ ಕಾರ್ಖಾನಿಸ್, ಗಂಗಾಬಾಯಿ ಅಂಬಲಿ, ಅಂಬಿಕಾ ಬಳಗೇರಿ, ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲ, ನಾಗವ್ವ ಬೆಳಗಾವಿ, ಸಂಜೀವಮ್ಮ, ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರ, ಉಮಾಬಾಯಿ ಮೊಡಕ, ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜೀಕರ, ರಾಧಾಬಾಯಿ ದಿವಾಕರ, ರತ್ನಾಬಾಯಿ ಸತ್ಯವಂತರಾವ್, ಮಂದಾಕಿನಿ ಮಂಗಳವೇಡೆ, ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೊಪ್ಪಳ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಸೊಹನಿ, ಕಾಶಿತಾಯಿ ಗರ್ದೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಪಾನ್‌ಬೇನ್‌ರಂತಹ ನೂರಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಯಾವ ರೀತಿ ಗುರುತರವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದುದರ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಗುರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ತೆರನಾಗಿ ಸಹಸ್ರಾರು ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ಇತರ ನೇತಾರರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯಗತ ಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನೆಯು ನಾಮಾಂಕಿತರ ಹಾಗೂ ಅನಾಮಧೇಯರದ ಅನೇಕ ಉದಾತ್ತ ತ್ಯಾಗಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಹ ಈ ಸಂಶೋಧನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಕೃತಿಗಳು ಹೊರಬಂದಿವೆ. ಆದರೆ, ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರ ಇಡೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಘಟನೆಗಳ ಅಂತರ್ ಸಂಬಂಧ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ನೋಟದ ಮೂಲಕ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಸಂಶೋಧನಾ ಅನುಸಂಧಾನ ರೀತಿ ಹಾಗೂ ವಿಧಾನ :

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನ ಪ್ರಬಂಧವು ವಿವರ ಸಂಗ್ರಹ ವಿಮರ್ಶೆ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಸಾದರ ಪಡಿಸುವಿಕೆ ಇವುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ವಿವರ ಸಂಗ್ರಹ :

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನ ಪ್ರಬಂಧದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಧಾರ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ ಪುರಾತತ್ವ ಭಂಡಾರದ ಪುರಾವೆಗಳು, ಸಮಕಾಲೀನ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕಾ ಪುರಾವೆಗಳು, ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರಗಳು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋದರ ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಅವರ ದಿನಚರಿಗಳು, ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ದಾಖಲೆಗಳು, ವರದಿಗಳು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೊರಡಿಸಿದ ಜಿಲ್ಲಾವಾರು ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಅಂಕಿಸಂಖ್ಯೆಗಳು, ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳದಿದ್ದ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧಗಳು, ಸರ್ಕಾರ ಕಛೇರಿಯ ನಡಾವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಕಾಲೀನ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೌಖಿಕ ಪತ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮಹತ್ವದ ಮೂಲಗಳೆಂದರೆ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಮಹತ್ವದ ಕಾಗದಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಪ್ರಕಟಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ದ್ವಿತೀಯ ಮಟ್ಟದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವ ಹಾಗೂ ದೃಢೀಕರಿಸುವ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಫೋಟೋ ಸಾಕ್ಷ್ಯದಾಖಲೆಗಳೂ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಕಟಿತ ಮಹತ್ವದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ನಾಗರಿಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸವಿವರ ಹಾಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕೊಡಲೋಸುಗ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಭೌಗೋಳಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಸ್ತುವಿಷಯಾನುಸಾರ ಮಾಹಿತಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾಣಿಕೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯೇತರ ಸಂಘಟನೆಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಧ್ಯೇಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತರಗಳ ಜನರ ಕೊಡುಗೆಯ ಬಿಚ್ಚುನೋಟವನ್ನು ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಿಧಾನ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೇರೆಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಗಾಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಭಾತೃತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ಮಹಾ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸಂಗತಿಗಳು ಬೃಹತ ಘಟನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಬೃಹತ್ ಘಟನೆಗಳು ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಸಾಹತೋತ್ತರ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ :

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಯನ ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಜಿ.ಎಸ್.ಹಾಲಪ್ಪ ಅವರ 'ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ', ಸೂರ್ಯನಾಥ

ಕಾಮತ್ 'ಎ ಕನ್ಸಾಯಿಸ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ', ಬಿ. ಶೇಕ್ ಅಲಿ ಅವರ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂ. ೬ ಮತ್ತು ೭', ಮುಂಡರಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಸಂಘವು ಹೊರತಂದ 'ಮುಂಡರಗಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ', ಬಿ. ವಾಯ್, ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರ 'ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ', ಸರೋಜನಿ ಚಾವಲಾರ ಅವರ 'ಸಮರ', ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್ ಅವರ 'ವುಮೆನ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಫೈಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ' ಕೆ ಎಫ್. ಪಾಟೀಲರ 'ನೆನಪಿನ ಒರತೆ', ಅಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯರ 'ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು', ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ 'ನನ್ನ ಜೀವನದ ಹೋರಾಟ', ಇಂತಹ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಗಳು, ಟಿ.ಆರ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರರ 'ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ' ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹೊರತಂದ 'ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ ಸಂಪುಟ ೧ ಮತ್ತು ೨' ಹಾಗೂ ಡಾ. ಶಶಿಧರ ಮೇಲಕುಂದೆ ಅವರು ೨೦೦೧ ರಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ್ ಕೆ.ಜಿ ಜೋಶಿ, ಎಂ.ಎಸ್. ಕೌಜಲಗಿ ಇವರೊಂದಿಗಿನ ಸಂದರ್ಶನಗಳಂಥ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ದಾಖಲೆಗಳು, ಸುಮನ್ ನಿರ್ಣಿಯವರ 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಿಳಾ ಹೋರಾಟಗಾರರು' ಇವೆ ಮೂಂತಾದವು ಪ್ರಥಮ ಆಧಾರ ಮೂಲಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವೀರ ಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಆಯ್ದುಗೊಂಡ ಪ್ರತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿನ ನಂ. ೪೭-೨೪೪ ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಬಂಧದ ವಸ್ತುವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಹೊನಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರದ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಸಂ.೧. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝಟಿಯರ್, 'ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ', 'ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ', 'ಬೆಳಗಾವಿ' ಹಾಗೂ 'ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆ'ಗಳ ಇವು ಕೂಡ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರು, ಮಹಿಳೆಯರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳೂ ಕೂಡ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರ, ತ್ಯಾಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಮೂಲಕ ಕಳಚಿದ ಆ ಕೊಂಡಿಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಭವಿಷ್ಯದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಅನಾಮಧೇಯರು ತಮ್ಮ ತ್ಯಾಗ ಬಲಿದಾನಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸಿದ ವೀರಗಾಥೆಯ ಅಧ್ಯೆಯನವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪ್ರಬಂಧಗಳೂ ಉಪಲಬ್ಧವಿವೆ./ಜಿ.ಎ. ಬಿರಾದಾರರ 'ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ' (ಗು.ವಿ.ವಿ. ಗು) ೧೯೯೫, ಶಶೀಧರ ಮೆಳಕುಂದೆ 'ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ' (ಗು.ವಿ.ವಿ. ಗು) ೨೦೦೧, ರಾಜನಾಥರ 'ಅಂಕೋಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ' (ಕ.ವಿ.ವಿ.ಧಾ) ಮತ್ತು 'ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಇತಿಹಾಸ ಸಮ್ಮೇಳನ'ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿತಗೊಂಡ ಲೇಖನಗಳು, ಇವುಗಳು ಚಳವಳಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವುದಲ್ಲದೆ ಸಂಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ವಸಾಹತೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾದ ಇನ್ನಿತರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪುನರಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮುದಾಗಿವೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಸ್ವರೂಪ

ಕೃತಿಯ ಸವಿಸ್ತರವಾದ ಹಾಗೂ ಸೂಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಶೋಧನಾ ವಿನ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಅಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಮಹತ್ವ, ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವಿಧಾನ ಇತರೆ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ದೃಷ್ಟಾಕರಾದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ರಾಷ್ಟ್ರ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಸಾರಾಂಶ ಕಥನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಿಚಯವಾಗಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸವಿವರ ಅಂದರೆ ಜಿಲ್ಲೆ ಹೊಂದಿರುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಸ್ತರಣೆ, ಅಕ್ಷಾಂಶ, ರೇಖಾಂಶ, ನೆಲ, ಜಲ, ವನ್ಯ ಮೃಗಗಳು, ಖನಿಜ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮುಖ್ಯ ನಗರಗಳು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿವೆ ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಾಗರೀಕತೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿವಿಧ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪುರುಷರು ಮಹಿಳೆಯರು ತೋರಿದ ಸಹಾಸ ತ್ಯಾಗಗಳ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯ ಅಧ್ಯಾಯ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯುತವಾದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇನ್ನಿತರ ವಿಷಯಗಳೆಂದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಜಾಗೃತಿಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪ್ರಸಾರ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಬೌದ್ಧಿಕ ಅರುಣೋದಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಜನರ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿ, ಸ್ವರಾಜ್ಯದೆಡೆಗೆ ಅವರನ್ನು ನಡೆಸುವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯೇತರ ಸಂಘಟನೆಗಳು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಧ್ಯೆಯನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕುರಿತಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಲಾಹೋರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಠರಾವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ

ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿ, ಹೋಂ ರೂಲ ಆಂದೋಲನ, ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ, ಸೈಮನ್ ಕಮಿಷನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದೆಡೆಗೆ ಸೀಳುನೋಟವನ್ನು ಬಿರುವುದಾಗಿದೆ. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಹೇಗೆ ದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿತು ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾದ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರೇರಣೆಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿರದೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕರಾವಳಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಳನಾಡಿನ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪಸರಿಸಿದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಚಳವಳಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಗಾರರಾದ ಪುರುಷರು, ಮಹಿಳೆಯರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳು ಯಾವ ಕಷ್ಟಕೋಟಲೆಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ರೂಪದಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪೂರ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಗಾಂಧಿ–ಇರ್ವಿನ್ ಮತ್ತು ಸ್ಮಾರ್ಟ–ದಿವಾಕರ ಒಪ್ಪಂದಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಅದರ ತಾತ್ಪೂರ್ತಿಕ ತಡೆ ಆರ್ಥಿಕ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕರನಿರಾಕರಣ ಆಂದೋಲನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವರೂಪ ಹೇಗೆ ತಳೆಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪೊಲೀಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ. ಜನತೆ ವಿಶೇಷತ ಮಹಿಳೆಯರು ಹೇಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಹಾಗೂ ತೊಂದರೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದರು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಅಂಕೋಲಾ, ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೆರೂರಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ಎಂಥ ಅಮೋಘ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂಬುದರ ಸಾಹಸಗಾಥೆಯನ್ನು ಓದುಗರಿಗೆ ಕಂಡರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್. ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಮತ ಪಂಥ ಎನ್ನದೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಜನತೆ, ಸೇವಾದಳದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು, ಕೆ.ಜಿ. ಜೋಶಿ, ವೀರಣ್ಣಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ, ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಮುಂತಾದವರು ಮಾತೃಭೂಮಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಚಿತ್ರಣ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇದೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಅವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸಂಶೋಧನಾ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಆಧುನಿಕತೆಯ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಲ್ಲಿ ಬೀರಿದ ಪರಿಣಾಮ ಇವುಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ಯಾವ ಒಂದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರದ, ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ, ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ, ಪಾನ ನಿರೋಧ, ಗ್ರಾಮ ಸೇವಾ ಯೋಜನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಲಿಷ್ಠ ಭಾರತ

ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕನಸಾದ ಸರ್ವೋದಯ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗತರಾದ ಪರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಂಶೊಧನೆ ಅಧ್ಯೆಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಢಿಕಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ನಂತರ ಬರುವ ಅನುಬಂಧ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಋಣಸೂಚಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಛಾಯಾ ಚಿತ್ರ, ನಕ್ಷೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿವರ, ಗ್ರಂಥ ಋಣವನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸರೋಜನಿ ರೇಗಣಿ, **ದ ನೇಚರ್ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಮೂವ್ಹಮೆಂಟ್,** ಪು.೨೦೧.

೨. ಅದೇ – ಪು.೨೦೨.

೩. ಅದೇ–ಪು.೩–೧೩.

೪. ಜಿ.ಪಿ.ಪ್ರಧಾನ, **ಇಂಡಿಯಾಜ್ ಫ್ರೀಡಂ ಸ್ಟ್ರಗಲ್,** ಪು.೨

೫. ದೇವ್ರುಳಗಾಂವಕರ್, ವ್ಹಿ.ಪಿ, **ಡಾಕ್ಯೂಮೆಂಟೆಡ್ ರೆಕಾರ್ಡ್ಸ್ ಆನ್ ನಿಝಾಮ್ ಸ್ಟೇಟ್,** ಪು.೫

೬. ಪಟ್ಟಾಭಿಸೀತಾರಾಮಯ್ಯಾ, **ದ. ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್,** ಪು.೧೭.

೭. ಛಾಬ್ರ್ರಾ.ಜಿ.ಎಸ್. **ಅಡ್ವಾನ್ಸ್ ಸ್ಟಡಿ ಇನ್ ದ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಮಾಡರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ** ಸಂ.೩, ಪು.೧೨–೧೩.

೮. ದೇವ್ರುಳಗಾಂವಕರ್, ವ್ಹಿ.ಪಿ. **ಉದ್ಧೃತ್ ಪುಸ್ತಕ,** ಪು.೯–೧೦.

೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್, **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು,** ಸಂ.೨, ಪು.೬೩೩–೩೯.

ಅಧ್ಯಾಯ –೨

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ : ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಿಚಯ

ಅಧ್ಯಾಯ –೨

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ : ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಿಚಯ

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವೆಂಬುದರ ಖಚಿತವಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸ್ಥಳ ನಿರ್ದೇಶನವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಭಾರತದ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾವಿನ್ಸ್‌ಗೆ ಸೇರಿದ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪುರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಆಯ್ದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ದೇಶಿಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಮತ್ತು ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಈಗಿನ ವಲಯ ವಿಂಗಡಣೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು **ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ** ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೈದ್ರಾಬಾದ–ಕರ್ನಾಟಕ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾದ, ಗುಲಬರ್ಗಾ, ಬೀದರ ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರುಗಳಲ್ಲಿ ೧೯೩೦–೩೪ರ 'ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ'ಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ನಿಜಾಮನ ನಿರಂಕುಶ ಪ್ರಭುತ್ವ ಅವಕಾಶ ನೀಡದ ಕಾರಣ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಜನತೆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರೀಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಚಯ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ :

"ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯು ರಾಜ್ಯದ ಮಧ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ೭೪.೯ ರಿಂದ ೭೫.೧೦ ಡಿಗ್ರಿ ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶ ಹಾಗೂ ೧೩.೫೫ ರಿಂದ ೧೫.೩೧ ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದು ೧೦.೩೨೭ ಚದುರ ಕಿ.ಮೀ. ಕ್ಷೇತ್ರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ ರಾಜ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರದ ೫.೩೭% ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ೧೦ನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅದು ೩೨೮ ಕಿ.ಮೀ, ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ವರೆಗೆ ಚಾಚಿದೆ. ಈಲ್ಲೆಯ ಬಹುಭಾಗವು ತಗ್ಗುದಿನ್ನೆಗಳ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದ್ದು ದಟ್ಟ ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಆವೃತ್ತವಾಗಿದೆ."[೧] ಕರಾವಳಿಯು, ಆಳವಲ್ಲದ ಕಾರವಾರ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಕೇರಿ ಕೊಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಹಾಗೂ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದನೆಯ ಸರಳ ರೇಖೆಯಂತೆ ಚಾಚಿದೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ತಲುಪಬಹುದು. ಭೂಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಋತುಮಾನದಲ್ಲಿ

ಸಮುದ್ರಯಾನದಿಂದಲೂ ತಲುಪಬಹುದು. ಸಮುದ್ರ ತೀರವು ಆಳವಾದ ಅಥವಾ ಅಗಲವಾದ ನದಿಮುಖಿಗಳಿಂದ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಅಥವಾ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲುಗಳ ದ್ವೀಪಗಳು ಹಾಗೂ ಭೂಶಿರಗಳು ತೆಂಗಿನ ಸಾಲುಮರಗಳು ಸಮುದ್ರ ತಟಗಳು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಆಳವಲ್ಲದ ನದಿಮುಖಿಜಗಳು ದೈತ್ಯಾಕಾರದ ಬಂಡೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಾಗಿ ವೈವಿದ್ಯಮಯವು ಚಿತ್ರಮಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರತೀರದ ಒಳಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ಕೊಳ್ಳಗಳು, ತೆಗೆನೆದಾಡುವ ಮರಗಳು ಗುಡ್ಡಗಳು ಹಾಗೂ ಎತ್ತರವಾದ ಪರ್ವತಶಿಖರಗಳು ಇವೆ

ಉದ್ದನೆಯ ಬಹಳ ಅಗಲವಾಗಿಲ್ಲದ ಭೂಪಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಗೋವಾದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗೇಯೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷೀಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬಿ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. "ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೧೦ ಕೀ.ಮೀ. ವಷ್ಟೆ ಅಗಲವಾದ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶವಿದೆ."[೨] ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರದ ಗಡಿ ಹಾಗೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಡಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹತ್ತಿಕೊಂಡದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯೇ.

ಬೆಳಗಾವಿ ಪ್ರದೇಶ :

"ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ರಾಜ್ಯದ ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅದು ೧೭.೨೩ ಡಿಗ್ರಿ ೧೬.೫೮ ಡಿಗ್ರಿ ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಗೂ ೭೪.೫ ರಿದ ೭೫.೨೮ ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶದ ಮಧ್ಯೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರದ ಭಾಗವು ಪಶ್ಚಿಮ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಗುಡ್ಡಗಳೊಂದಿಗೆ ಹರಡಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ೪೫೦ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೯೦೦ ಮೀಟರಿನವೆರೆಗ ಸಮುದ್ರಪಾತಳಿಯಿಂದ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಅದರ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೩.೪೭೯ ಚದುರ ಕಿ.,ಮಿ. ಇದು ಇಡೀ ರಾಜ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಭೌಗೋಳಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದ ೬.೯೯ ರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯದ ೧೭ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಮಾನದಿಂದ ಇದು ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉದ್ದಳತೆ, ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ೧೬೦೦ ಕಿ.ಮೀ. ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಅಳತೆ ೧೩೦ ಕಿ.ಮಿ. ನಷ್ಟು ಈ ವಿಸ್ತಾರವು ಒಂದು ಅಗಲವಾದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು"[೩] ಬಹಳಷ್ಟು ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ–ಸಣ್ಣ ಆದರೆ ಸುಭದ್ರವಾದ, ಕೋಟೆಗಳು ಇದ್ದದ್ದುಂಟು. ಕಿರಿದಾದ ದಿಣ್ಣೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಿಂದ ತುಂಬಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ದಿಣ್ಣೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ, ತುದಿಯವರೆಗೂ, ಹದವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿ ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ್ನೇಯ ಹಾಗೂ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಬಯಲು–ಬಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಬದಿಯಲ್ಲಿನ ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ ದೊಡ್ಡ ನದಿಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ ಹಾಗೂ ಮಲಪ್ರಭಾಗಳ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾದ ಗಿಡಮರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಗೋವಾ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಡಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾವುವೆಂದರೆ: ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ವೆಂಗುರ್ಲಾ, ಪಶ್ಚಿಮ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಪೂರ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗ್ಲಿ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ, ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ ಬೆಳಗಾವಿ. ಬಿಜಾಪೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಧಾರವಾಡ, ಹಾವೇರಿ, ಗದಗ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಬೆಳಗಾವಿ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಬೆಳೆಗಳಾದ ಸಜ್ಜೆ, ಗೋಧಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಕಬ್ಬು, ಸೇಂಗಾ ಮತ್ತು ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ, ಹತ್ತಿ, ಮೆಣಸಿಣಕಾಯಿ ಮತ್ತು ತಂಬಾಕನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಿಪ್ಪಾಣಿಯ ತಂಬಾಕು ಶ್ರೇಷ್ಠ ದರ್ಜೆಯದೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯದು, ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ವ್ಯವಸಾಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ರೈತರ ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆರಭಾವಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ ಕೈಗಾರಿಕೆಗೆ ಗಮನ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಹಿಪ್ಪನೇರಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬೆಳಗಾವಿ ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನ ಜಿಲ್ಲೆ, "ಜಾನುವಾರು ಸಂಪತ್ತೂ ಅಪಾರವಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ತಳಿಗಳ ೮,೭೬,೨೨೩ ಕುರಿಗಳು, ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೪ ಪಶುವೈದ್ಯಾಲಯಗಳು, ೫೬ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಗಳು, ೧೨೬ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪಶು ವೈದ್ಯಕೇಂದ್ರಗಳು, ೧೦ ಸಂಚಾರ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಗಳು, ೩೧ ಕೃತಕ ಗರ್ಭಧಾರಣಾ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಇದ್ದವು(೨೦೦೦)"[೪] ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ಸೋದ್ಯಮ ಇದ್ದು, ೩೦೦೩ ಮೆ. ಟನ್ ಮೀನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಯುಗದವರೆಗಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳಿವೆ. ಕ್ರಿಪೂ. ೧ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಯಪ್ಪ ಗೋತ್ರದವನೊಬ್ಬ ಯದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹಳೇ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶಿಲಾಲಿಪಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ವಡಗಾಂವ ಅಂದಿನ ಯದುಗ್ರಾಮವೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಖಾನಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪುರಾತನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಹಲಶಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಏಳು ತಾಮ್ರಪಟಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಹಲಶಿ ಗ್ರಾಮ ಆದಿ ಕದಂಬರಾಜರ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಥಣಿಯ ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶ ಕೊಂಡಿ ಅಥವಾ ಕುಹುಂಡಿ ೩೦೦೦ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದು, ಕುಂತಲನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಕದಂಬರು, ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಈ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಒಡೆತನ ನಡೆಸಿದರು. "ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ರಟ್ಟರ ಒಂದು ಸಾಮಂತ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸವದತ್ತಿ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಗೋವೆಯ ಜಯಕೇಶಿ ಹಲಶಿ ೧೨,೦೦೦ ಕೊಂಕಣ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ, ಇವನ ರಾಜಧಾನಿ ಚಂದ್ರಪುರ. ಇದು ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಂದೂರು ಇರಬಹುದೆಂದು ಒಂದು ಹೇಳಿಕೆ

ಇದೆ. ಇದು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಟ್ಟ ಒಂದನೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವ ವೇಣುಗ್ರಾಮವನ್ನು ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸುಗಂಧವರ್ತಿಯಿಂದ (ಸವದತ್ತಿ) ವೇಣುಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದ."[೫] ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವ ಮನೆತನ ಆಳಿದ ಮೇಲೆ ೧೩೨೭ ರಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್-ತುಘಲಕ್ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹುಕ್ಕೇರಿ ಮತ್ತು ರಾಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಅಮೀರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ. ಈ ಪ್ರದೇಶ ಮುಂದೆ ಬಹಮನಿ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಸೇರಿತು. ವಿಜಯನಗರ ಪತನದ ಅನಂತರ ಸಿರಸಿಂಗಿಯ ದೇಸಾಯರ ಪೂರ್ವಜ ವಿಠ್ಠಲಗೌಡ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ. ಆದರೆ ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್ ಷಾ ಈತನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿದ.

೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಶಿವಾಜಿಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬೆಳಗಾವಿ, ಪರಸಗಡ, ಹೂಲಿ, ಹುಕ್ಕೇರಿ, ರಾಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮರಾಠ ಸರದಾರರು ನೆಲೆಸತೊಡಗಿದರು. ಮುಂದೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮರಾಠ ಪೇಶ್ವೆಗಳ ಅಡಳಿತ ಪಸರಿಸಿ ಹುಕ್ಕೇರಿ, ವಂಟಮುರಿ, ಕಿತ್ತೂರು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ದೇಸಾಯಿ ಆಡಳಿತ ಭದ್ರಗೊಂಡಿತು. ಆದರೆ "೧೮೧೮ ಮಾರ್ಚ ೨೦ರಂದು ಜನರಲ್ ಮನ್ರೋ ಬೆಳಗಾವಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ೨೨ ದಿನಗಳ ಕದನದ ಅನಂತರ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. ಮುಂದೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ೧೮೨೪ರ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತೂರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ನಂದಗಡದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತ ತಳವೂರಿದ ಮೇಲೆ ೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಉತ್ತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಾವಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು."[೬] ೧೯೫೬ರವರೆಗೂ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಅನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ರಾಣಿಚೆನ್ನಮ್ಮ, ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನಂತಹ ಮಹಾನ್ ದೇಶ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತ ಭೂಮಿಯಿದು.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ :

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು ಮತ್ತು ನಗರವಾಗಿರುವ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ರಾಜ್ಯದ ವಾಯವ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಒಟ್ಟು ೧೭ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ರಾಜ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೇಯ ದೊಡ್ಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ೧೯೯೭ ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಮರುವಿಂಗಡಣೆ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಇದು ಐದು ತಾಲ್ಲುಕುಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಯಿತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉಳಿದ ತಾಲ್ಲುಕುಗಳನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಗದಗ ಮತ್ತು ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. "ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗದಗ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾಪಿ ಮತ್ತು ಗದಗ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ. ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ನವಲಗುಂದ, ಕಲಘಟಗಿ ಮತ್ತು ಕುಂದಗೋಳ

ಇವು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು, ಹೋಬಳಿಗಳು ೧೧೪, ಗ್ರಾಮಗಳು ೩೬೨ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೪,೦೭೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ೧೬,೦೪,೨೫೩. ಜಿಲ್ಲೆ ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಈಶಾನ್ಯದತ್ತ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮದ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು."[೭] ಪಶ್ಚಿಮದ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಲೆನಾಡೆಂದು ಮತ್ತು ನವಲಗುಂದ ತಾಲ್ಲುಕಿನಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಭಾಗವನ್ನು ಬೆಳವಲನಾಡೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಡಿನಾಡೆಂಬ ಭಾಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ತಗ್ಗಾದ ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದಲೂ ಮಟ್ಟಸವಾದ ಕಣಿವೆಗಳಿಂದಲು ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಅಳನಾವರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ತೆಗೂರು ಗುಡ್ಡ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡೂರ ಗುಡ್ಡಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಕಲಘಟಗಿಗಳ ನಡುವಿನ ಬೂದನಗುಡ್ಡ ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ೧೫೨ ಮೀ. ಎತ್ತರವಾಗಿ ೧೩ ಕಿ.ಮಿ. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮಿ. ಅಗಲವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಇದರ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಗಣಿ ಗುಡ್ಡವಿದೆ. ಧಾರವಾಡ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ನಡುವೆ ರಾಯಾಪುರ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಉಣಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು.

"ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೩೫,೨೩೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಅರಣ್ಯವಿದೆ. ಪರ್ಣಪಾತಿ ವೃಕ್ಷಗಳಕಾಡು, ಮುಳ್ಳುಕಾಡು ಮತ್ತು ಕುರಚಲು ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವರ್ಣಪಾತಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕಾಡು ಮಲೆನಾಡಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ತೇಗ ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಮರ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮರಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೯ ರಿಂದ ೧೩೨ ಮೀ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಕಲಘಟಗಿ, ಕುಂದಗೋಳ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಸುತ್ತ ಕಾಡು ಸಾಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ವಿರಳವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವುದು. ನದಿದಂಡೆಗಳುದ್ದಕ್ಕೂ ಬಿದಿರುಬೆಳೆಗಳುಂಟು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಾ ಮತ್ತು ಮರಮುಟ್ಟು ಬಳಕೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಮರಗಳಿವೆ. ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ನವಲಗುಂದ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಎಕರೆಗಳ ಗೋಮಾಳ ಮೀಸಲು ಪ್ರದೇಶವಿದ್ದು ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲು ಗೋಮಾಳ ಮೀಸಲು ಪ್ರದೇಶ ಗಣನೀಯವಾಗಿದೆ."[೮] ಇಲ್ಲಿನ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧ, ತೇಗ, ಮತ್ತಿ, ಅತ್ತಿ, ಹಾರ್ದ, ಹಲಸು, ಬಿಳಿನಂದಿ, ಬೀಟೆ, ಬಿದಿರು, ದಿಂಡಲು, ಶಿವನಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಮುತ್ತಗ, ಮಾವು, ಬೇವು,ಹುಣಸೆ, ಈಚಲು, ನೇರಳೆ, ಗೆರು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಿ, ಹುಲಿಬೆಕ್ಕು, ಕರಡಿ, ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡುಹಂದಿ,ಕಾಡು ನಾಯಿ, ಚಿರತೆ ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಒರತೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಬಾವಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಸುಲಭ. ಅನೇಕ ಪುರಾತನ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಹೊರ ಕೆರೆಗಳು ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಮಲಪ್ರಭಾಬಲದಂಡೆ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ನವಲಗುಂದ ಮತ್ತು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಒದಗಿದೆ. ಭತ್ತ, ಬಾಳೆ, ಅಡಕೆ,ಕಬ್ಬು ವೀಳೆದೆಲೆ ಮುಂತಾದ ನೀರಾವರಿ ಬೆಳೆಗಳಿವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನೀರಾವರಿಗೊಳಗಾದ ಪ್ರದೇಶ ೪೯,೬೫೨ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ೨೨,೯೦೧ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಒದಗುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಅಬ್ಬಲೂರು, ಅಮ್ಮಿನಬಾವಿ, ನವಲಗುಂದ, ಕುಂದಗೋಳ, ಉಣಕಲ್ಲು, ಯಮನೂರು, ಹೆಬ್ಬಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಕುಸುಗಲ್ಲು, ಮೂಗಡ, ಛೆಬ್ಬಿ, ಕುಂದೂರು, ಅಮರಗೋಳ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಈ ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಜನವಸತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ. ತುಂಗಭದ್ರಾ, ವರದಾ ಮತ್ತು ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳು ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನವಸತಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಆದಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕಾಲದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಇವೆಲ್ಲ ಶಾತವಾಹನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಸುದ್ದಿ ಅಲಂಕರಣವಿರುವ ಕೆಲವು ಮಡಕೆಗಳು, ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಳು, ರೋಮನ್ ಮೂಲದ ರೂಲೆಟೆಡ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಡಕೆಗಳು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತು ದೊರಕಿರುವ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಮೌರ್ಯರು ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಿಂದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ, ಕಳಚೂರಿ ಮತ್ತು ಯಾದವ ವಂಶಗಳವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅನಂತರ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಬಂತು. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನವಲಗುಂದ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಆಗಾಗ್ಗೆ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೂ ಬಹಮನಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಕೈ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಸು. ೧೫೭೩ ರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಆದಿಲ್ ಶಾಹೀ ಅರಸರ ಕೈ ಸೇರಿತು. ೧೬೮೬–೧೮೨೦ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಗಲರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು. ಆಗ ಅಬ್ದುಲ್ ರಹೂಫ್ ಎಂಬುವವನು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದು, ಅನಂತರ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಸವಣೂರಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನವಲಗುಂದ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯರ ಮನೆತನಗಳು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದವು. "೧೭೦೭ರಲ್ಲಿ ಔರಂಗಜೇಬ ಮರಣಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕೊಲ್ಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸಾತಾರಾದ ಮರಾಠ ಪ್ರಭುಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ೧೭೨೦ ರಿಂದ ೧೮೧೮ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮರಾಠ ಸರದಾರರು ಮರಾಠ ಪೇಶ್ವೆಗಳ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವು ಭಾಗಗಳು ನಾಮತಃ ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಈ ಕಾಲದಲಿ ಸವಣೂರು ನವಾಬರು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭುತ್ವ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೈದರ್ ಅಲಿ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನ್ ಸಹ ಧಾರವಾಡ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ದಾಳಿ ನಡೆಸಿ ಸವಣೂರು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು" ೧೭೯೯ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಪತನವಾದ ಅನಂತರ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ ಮರಾಠರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬಂತು ಅನಂತರ ೧೮೧೭–೧೮ರಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ ಮನ್ರೋನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳಿಂದ

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮರಾಠರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಂಡು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ೧೮೧೮ ರಿಂದ ೧೮೩೦ ರವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮಿಲಿಟರಿ ನಾಯಕರು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದು ಈ ಭಾಗದ ಆಡಳಿತ ಮದರಾಸು ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇರಬೇಕೆ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು.

೧೮೩೦ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ರಚನೆಯಾಗಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಡೈರೆಕ್ಟರುಗಳ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಇದನ್ನು ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಅಂದಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಈಗಿನ ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶವಲ್ಲದೆ ಇಂದಿನ ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪೂರ, ಸೊಲ್ಲಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಹಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. "೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಯಿತು. ೧೮೫೭–೫೮ರಲ್ಲಿ ನರಗುಂದದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ, ಮುಂಡರಗಿ ಭೀಮರಾವ್ ಇವರುಗಳ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕ್ರಾಂತಿ ಈ ಕಾಲದ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಘಟನೆ. ಅನಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೀತಿಯ ಆಡಳಿತ ಕ್ರಮ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಬೆಳೆದವು. ಜಿಲ್ಲೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಆಡಳಿತ ಘಟಕವಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಮದುರ್ಗದಂತಹ ಮೊದಲಾದ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದು, ೧೯೪೯ ಆಗಸ್ಟ್ ೧ ರಂದು ಹಿಂದಿನ ಹಿರಿಯ ಮಿರಜ ಸಂಸ್ಥಾನದ ೧೫ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ೨ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಜಮಖಂಡಿ ರಾಜ್ಯದ ೧೭ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ೩ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಕಿರಿಯ ಮಿರಜ ಸಂಸ್ಥಾನದ ೭೨ ಗ್ರಾಮಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವೂ ರಾಮದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯದ ೭ ಗ್ರಾಮಗಳೂ ಸೇರಿಸಿ ೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೨೧ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶಿಗ್ಗಾಂವಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೩೭ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸವಣೂರು ತಾಲ್ಲೂಕನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು."[೧೦] ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಅಳಣಾವರ ಮತ್ತು ಶಿಗ್ಗಾಂವಿಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಣಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಮೊದಲಿನ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯಿತು. ೧೯೯೭ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪುನರ್ವಿಂಗಡಣೆಯಾದಾಗ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಯಿತು.

ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆ :

೧೯೯೭ರ ಜಿಲ್ಲಾ ಮರುವಿಂಗಡಣಾ ಯೋಜನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಗದಗ, ರೋಣ, ನರಗುಂದ,ಮುಂಡರಗಿ ಮತ್ತು ಶಿರಹಟ್ಟಿಯು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹಾವೇರಿ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಪ್ಪಳ ಹಾಗೂ ಬಳ್ಳಾರಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಇದರ ಮೇರೆಗಳು. "ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೪,೬೫೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಹೋಬಳಿಗಳು ೧೧, ಗ್ರಾಮಗಳು ೩೧೨, ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ೮,೫೯,೦೪೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಪೂರ್ವದತ್ತ

ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆ ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಬೆಳವಲನಾಡೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದು ಫಲವತ್ತಾದ ಕಪ್ಪು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಸಾಧಾರಣ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಮುಂಡರಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಪ್ಪತಗುಡ್ಡ, ನರಗುಂದ ಮತ್ತು ಗಜೇಂದ್ರಗಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗದಗದ ಬಳಿ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟ ಶ್ರೇಣಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಎತ್ತರ ೯೩೭ ಮೀ. ಈ ಶ್ರೇಣಿ ಗದಗದಿಂದ ಆಗ್ನೆಯದಲ್ಲಿ ೪೮ ಕಿ.ಮೀ. ಉದ್ದವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿ ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಸು.೬ಕಿ.ಮೀ. ಅಗಲವಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೧೬ಕಿ.ಮೀ. ಅಗಲವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ."[೧೧] ಧಾರವಾಡ ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಯ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಕಂದರಗಳು, ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಬೋಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಭೂಮಿಯ ಫಲವತ್ತತೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆಲ್ಲಾ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ೩,೨೬೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ಕೈಮಗ್ಗ, ಕಂಬಳಿ ನೇಯುವುದು, ಬೀಡಿ ಕಟ್ಟುವುದು, ಬಿದಿರು ವಸ್ತುಗಳು, ಚುರಮರಿ (ಮಂಡಕ್ಕಿ) ಅವಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ರೇಷ್ಮೆ ಇವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಚರ್ಮ ಹದ ಮಾಡುವದು, ವಿದ್ಯುತ್ ಮಗ್ಗಗಳಿಂದ ಸೀರೆ, ಕುಪ್ಪಸ ತಯಾರಿಕೆ ಕುಂಬಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ಉದ್ದಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಗದಗ, ನರಗುಂದ ಇವು ಹತ್ತಿಯ ಉದ್ದಿಮೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಗದಗದಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿದೆ. ನರಗುಂದ, ಹುಲಕೋಟಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ನೂಲಿನ ಗಿರಣಿಗಳಿವೆ. ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೂ ಹತ್ತಿ ಹಿಂಡುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿವೆ. ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೈಮಗ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ರೋಣ ತಾಲ್ಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಬಟ್ಟೆ ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. ಗದಗ, ಬೆಟಗೇರಿ, ಗಜೇಂದ್ರಗಡ, ಶಿರೋಳ ಇವು ಕೈಮಗ್ಗದ ಸೀರೆ, ಕುಪ್ಪಸ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಗಜೇಂದ್ರಗಡ, ಶಿರೋಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಣಗಳು (ರವಿಕೆಬಟ್ಟೆ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ನರಗುಂದ ಗುಡಾರ ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ತಂಬಳೆ, ಲಕ್ಕುಂಡಿ, ಕೊಣ್ಣೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ತಯಾರಿಸುವ ಉದ್ಯಮವಿದೆ. ಗದಗದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಜನ ವಸತಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ. ತುಂಗಭದ್ರಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ನದಿಗಳ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನವಸತಿಯಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ರೋಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮೆಣಸಗಿ, ಶಿರಹಟ್ಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೊಂಚಿಗೇರಿ, ನಿಟ್ಟೂರು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಆಳಿದ್ದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದರು. ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು ೫–೮ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಳಿದರು. ಆಗ ಇದು ಅವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಹೃದಯಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಗರು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮನೆತನಗಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಯಿಂದ ಗಂಗರಾಜರು ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಆಳಲು ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ

ಪೀಡನೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದಾಗ ಗಂಗ ಇಮ್ಮಡಿ ಬೂತುಗ (೯೩೬-೬೧) ಅವರ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಇದರಿಂದ ಸಪ್ರೀತನಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮುಮ್ಮಡಿ ಅಮೋಘವರ್ಷ ತನ್ನ ಮಗಳು ರೇವಕ ನಿಮ್ಮಡಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದ, ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆಯೆದ್ದ ಲಲ್ಲೆಯನನ್ನು ಬೂತುಗ ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿದ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶತ್ರುವಾಗಿದ್ದ ಚೋಳ ಯುವರಾಜನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನನ್ನು ಬೂತುಗ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಸಳರು, ಸೇವುಣರು ಗದಗನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. "೧೫೬೫ರ ತಾಳಿಕೋಟೆ ಯುದ್ಧದ ನಂತರ ವಿಜಾಪೂರದ ಸುಲ್ತಾನಶಾಹಿ ನಂತರ ಔರಂಗಜೇಬ್‌ನ ಸುಬೇದಾರನ ಆದಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಗದಗ ಸೇರಿತು. ೧೮೩೦ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ನರಗುಂದದ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ, ಮುಂಡರಗಿ ಭೀಮರಾಯನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ೧೮೫೭-೫೮ರ ದಂಗೆಯು ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಚಳವಳಯಲ್ಲಿ ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯು ತನ್ನದೇ ಆದ ಗುರುತರವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆ."[೧೨] ರಾಜ್ಯದ ಇತರೆ ಭಾಗಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪಸರಿಸಿದೆ. ಬಸಪ್ಪ, ಭಂಡಪ್ಪ, ದ್ಯಾಮವ್ವ, ದುರ್ಗವ್ವ, ರೇಣುಕ, ಹುಲಿಗೆವ್ವ, ಜ್ಯೋತಿಬಾ, ಖಂಡೋಬಾ ಇಲ್ಲಿನ ಜನಪದ ದೇವತೆಗಳು. ಸಂಗೀತಗಾರರಾದ ಪಂಡಿತ ಭೀಮಸೇನ ಜೋಶಿ, ಪುಟ್ಟರಾಜ ಗವಾಯಿ ಸಾಹಿತಿಗಳಾದ ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ, ಎನ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ, ಸಂ.ಶಿ ಭೂಸನೂರ ಮಠ, ಗಿರಡ್ಡಿ ಗೋವಿಂದರಾಜ, ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಜೆ.ಬಿ. ಜೋಶಿ, ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ, ಶಾಂತಕವಿ, ಗರೂಡ ಸದಾಶಿವರಾಯ, ಮಹಾಂತೇಶ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಚ್.ಎನ್. ಹೂಗಾರ, ಸಿದ್ಧರಾಮ ಜಂಬಲದಿನ್ನಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಟಿ.ಪಿ. ಅಕ್ಕಿ, ಎಂ.ಎ. ಚಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ :

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕಾಗಿದ್ದ ಹಾವೇರಿ ೧೯೯೭ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೫ ರಂದು ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ, ದಾವಣಗೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳೂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಮತ್ತು ದಾವಣಗೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳೂ ಸುತ್ತವರಿದಿವೆ. ಬೆಳಗಾವಿ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಗ್ಗಾಂವಿ, ಹಾವೇರಿ, ಸವಣೂರು, ಹಾನಗಲ್ಲು, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಹಿರೇಕೆರೂರು, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು "ಈ ಏಳು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಸೇರಿವೆ. ೧೯ ಹೋಬಳಿಗಳಿಗೂ ೬೭೫ ಗ್ರಾಮಗಳು ಇವೆ. ಪುರಸಭಾಡಳಿತವಿರುವ ೭ ಪಟ್ಟಣಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೪,೮೫೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ೧೪,೩೯,೧೧೬. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಜೋಳ, ಗೋಧಿ, ಬತ್ತ, ಸೇಂಗಾ, ರಾಗಿ, ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಾಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ತೇಗ, ಗಂಧ, ಹಲಸು, ಅಳಲೆ, ಮಾವು, ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಬಿಳಿನಂದಿ, ಬೀಟೆ ಮರಗಳ ಆಶ್ರಯತಾಣವಾಗಿದೆ. ಹುಲಿ, ಚಿರತೆ, ಕಾಡುಹಂದಿ, ಕರಡಿ, ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ

ಕೂಡಿದೆ. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟಿವೆ. ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು ಕೈಮಗ್ಗದ ಸೀರೆ, ಕುಪ್ಪಸ, ಪಂಚೆ, ಹಚ್ಚಡಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಹಿರೆಕೇರೂರು, ಹಾನುಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಗಿರಣಿಗಳಿವೆ. ಖಾದಿ ಗ್ರಾಮೊದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳುಂಟು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೦ ಬಟ್ಟೆ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು, ೨ ರಾಸಾಯನಿಕ, ೧೦ ಎಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್, ೪೫ ಇತರೆ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿವೆ (೨೦೦೧). ಒಂದು ಸಕ್ಕರೆ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿದ್ದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೨೭೬ ಮೆ.ಟನ್ ಕಬ್ಬನ್ನು ಅರೆದು ೨೯ ಮೆ.ಟನ್ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿವೆ ೨೦೦೧ ರಲ್ಲಿ ೪೮ ವಾಣಿಜ್ಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳೂ ೪೮ ಗ್ರಾಮೀಣ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳೂ ೬ ನಿಯಂತ್ರಿತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ೧೯೯೯ರಲ್ಲೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೦೩ ಕಿ.ಮೀ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೆದ್ದಾರಿ ೧೯೭ ಕಿ.ಮೀ. ರಾಜ್ಯ ಹೆದ್ದಾರಿ, ೭೪೨ ಕಿ.ಮೀ. ಮುಖ್ಯ ಜಿಲ್ಲಾ ರಸ್ತೆಗಳಿವೆ. ಬೆಂಗಳೂರು-ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ರೈಲುಮಾರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೭೯ ಕಿಮೀ. ದೂರದಷ್ಟಿದ್ದು ೯ ರೈಲು ನಿಲ್ದಾಣಗಳಿವೆ."[೧೩]

ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು ತಾಲ್ಲುಕಿನ ಅಸುಂಡಿ, ಮುದೇನೂರುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. ೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ರಚನೆಯಾಗಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ನಿರ್ದೇಶಕರುಗಳ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಇದನ್ನು ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಹಾವೇರಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಈ ಭಾಗದ ಇತಿಹಾಸ ಮೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಬಂತು. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಳಚೂರಿ ಮತ್ತು ಯಾದವರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ನಂತರ ಸು. ೧೫೭೫ರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಆದಿಲ್ ಶಾಹೀ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ೧೬೮೬-೧೮೨೦ರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಘಲರ ಆಡಳಿತ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆಗ ಅಬ್ದುಲ್ ರಹೂಫ್ ಸವಣೂರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನ್ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸವಣೂರು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು. ಮುಂದೆ ಮರಾಠರ ಆಡಳಿತ ಬಂತು. ೧೮೧೮-೩೦ರವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ರಚನೆಯಾಯಿತು.

"ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕದರಮಂಡಲಗಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜನಮೇಜಯ ಮಹಾರಾಜ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನೆನ್ನಲಾದ ಮಾರುತಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಾಗಿನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಆದಿಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮೋಟೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ೧೦೫೧ರ ಒಂದು ಶಾಸನವಿದೆ. ಶಿಗ್ಗಾಂವಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಿರೇಬೆಂಡಿಗೇರಿಯ ಕಾಳಪ್ಪನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ೬ನೇಯ ಚಾಲುಕ್ಯವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೨ನೇಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಮತ್ತು ೨ನೇಯ ಕಳಚೂರಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಇವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಹುಲಗೂರಿನ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸು. ೯೭೦ರ ಖೊಟ್ಟಿಗನ ಶಾಸನದ

ಜೊತೆಗೆ ೧೫ ಶಾಸನಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ಸವಣೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಸೀದಿಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಸತ್ಯಬೋಧನಾಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠ, ನವಾಬನ ಅರಮನೆ, ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಇವೆ. ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಾಸೂರಿನ ಮದಗ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಹಳೆ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಬ್ಬಲೂರು ಸರ್ವಜ್ಞನ ಹುಟ್ಟೂರೆನ್ನುವರು. ಶಿಗ್ಗಾಂವಿಯ ಬಾಡ ಸಂತ ಶಿಶುನಾಳ ಷರೀಫರು ಜನಿಸಿದ ಶಿಶುನಾಳ ಗ್ರಾಮ."[೧೪]

ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ :

ಬಿಜಾಪುರ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ ಪಟ್ಟಣ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೆಳಗಾವಿ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ "ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ೧೫° ೧೯' ಮತ್ತು ೧೭° ೨೯' ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶ ೭೫° ೧೯' ಮತ್ತು ೭೬° ೩೨' ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಈಶಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆ, ಆಗ್ನೇಯಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಾಂಗಲಿ ಮತ್ತು ಸೊಲ್ಲಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಬಾಗೇವಾಡಿ, ಬಿಜಾಪುರ, ಇಂಡಿ, ಮುದ್ದೇಬಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಸಿಂದಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳೂ ೧೮ ಹೋಬಳಿಗಳೂ ಇವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೦,೪೭೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ೧೮,೦೬,೯೧೮."[೧೫] ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ದಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯ ಒಣ ಮತ್ತು ಶುಷ್ಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗ ದಖನ್ ಟ್ರ್ಯಾಪ್‌ಗಳ ಪ್ರದೇಶ ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗ ನೈಸ್ ಶಿಲಾ ಪ್ರದೇಶ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೀಮಾ ಕಣಿವೆ, ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿ, ಡೋಣಿ ಕಣಿವೆ, ಬಿಜಾಪೂರದ ನಗರ ಪ್ರದೇಶ, ಕೃಷ್ಣಾ ಕಣಿವೆ, ದಕ್ಷಿಣದ ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯದ ಗುಡ್ಡಗಳು ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಪ್ರಮುಖ ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನದಿಯ ಹರಿವಿನ ಉದ್ದ ೨೦೧ ಕಿ.ಮಿ. ಭೀಮಾ ನದಿ ಇಂಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವಾಯವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಹರಿವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲರ್ಧ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ತಾಗಿದಂತೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ತಾಗಿದಂತೆ ಈ ನದಿಯು ದಕ್ಷಿಣ ದಂಡೆ ಮಾತ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚೇನಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ರೀತಿಯ ಮರಳು ಶಿಲೆಗಳು ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ತಾಮ್ರ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಲೋಹಮಂಡೂರಗಳ ಅದಿರುಗಳು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಮಳೆಬೀಳದ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿನ ಅರಣ್ಯಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ ಇರುವ ಅರಣ್ಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೯೭೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ಗಳು (೨೦೦೦) ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ಮತ್ತು ನದಿ ತೀರದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆ, ದಿಂಡಲು, ಗಂಧ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಮರಗಳಿವೆ. ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜಾಲಿ ಮರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜೊತೆಗೆ ಬೇವು, ಹುಣಿಸೆ, ನೇರಳೆ, ಆಲ ಇವು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೃಗ ಮತ್ತು

ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು, ಕತ್ತೆಕಿರುಬ, ತೋಳ, ಕುನ್ನಿನರಿ, ಕೆಂಪುನರಿ, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ, ಚಿಗರೆ, ಕಾಡುಹಂದಿ, ಮೊಲ, ಮಂಗ, ನವಿಲು, ಕೌಜಗ, ಮುರಲೆಹಕ್ಕಿ, ಹಸಿರು ಪಾರಿವಾಳ, ಕಲ್ಲುಕೋಳಿ, ಪಾಸ್ಕರ್, ಕಬ್ಬಾರೆ, ಕ್ರೌಂಚ, ಹೆಬ್ಬಾವು, ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕ, ಕ್ಯಾರೆಹಾವು, ಚಿಂಗಿಹಾವು, ನಾಗರ, ಮಂಡಲದ ಹಾವು, ಬಾಲಪಡಕ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಹಾವುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನವಸತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಿಂದ ಆದಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದವರೆಗಿನ ನೂರಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಐಹೊಳೆ, ಬಾದಾಮಿ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಧೂಳಖೇಡ, ಹಲಗಲಿ, ಹಿಪ್ಪರಗಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಕೂಟ, ಈ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗಳು ರಾಮಾಯಣದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಸರಿಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. "೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಟಾಲೆಮಿ ತನ್ನ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾದಾಮಿ, ಇಂಡಿ, ಕಲಕೇರಿ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ೫೪೩ರ ಶಾಸನವೊಂದರಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಒಂದನೆಯ ಪುಲಕೇಶಿ ಬಾದಾಮಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದವರೆಗೆ ಸಾಗಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅನಂತರ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೂ ಮುಂದೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಕಳಚೂರಿಗಳೂ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳಿದರು."[೧೬] ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಪತನದೊಡನೆ ದೇಹಲಿಯ ತುಘಲಕ ವಂಶದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ೧೩೪೭ರಲ್ಲಿ ಬಹಮನಿ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದಾಗ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಆ ರಾಜ್ಯದ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ೧೪೭೮ರಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರ ಮಂತ್ರಿ ಮಹಮ್ಮದ ಗಾವಾನನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ೧೪೮೧ರಲ್ಲಿ ಯುಸುಫ್ ಆದಿಲ್ ಖಾನ್ ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಗೆ ಬಹಮನಿ ರಾಜ್ಯ ದುರ್ಬಲವಾದಾಗ ಇವನು ಬಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯವೆಂದು ಸಾರಿದ. ೧೬೮೬ರಲ್ಲಿ ಔರಂಗಜೇಬ್ ಬಿಜಾಪುರವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ೧೭೨೩ರ ವರೆಗೆ ಇದು ಮೊಘಲರ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಅದು ಹೈದರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮರ ವಶಕ್ಕೆ ಬಂತು ೧೭೬೦ರಲ್ಲಿ ಮರಾಠರು ಅದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ೧೭೭೮-೮೭ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗ ಹೈದರ್ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು ೧೮೧೭ರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೂ ಪೇಶ್ವೆಗಳಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆದು ೧೮೧೮ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಶವಾಗಿ, ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಭಾಗವಾಯಿತು. ೧೮೬೪ರ ವರೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳು ಧಾರವಾಡ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ, ಸಾತಾರಾ ಅಥವಾ

ಬೆಳಗಾವಿ ಕಲೆಕ್ಟೋರೇಟುಗಳ ಕಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ೧೮೬೪ರಿಂದ ೧೯೪೮ರ ವರೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬದಲಾವಣೆಗಳೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಕಲಾದಗಿಯಿಂದ ಬಿಜಾಪೂರಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದೂ ಅದುವರೆಗೆ ಔಂಧ್, ಕುರಂದವಾಡ, ಜಮಖಂಡಿ, ಮುಧೋಳ ಮತ್ತು ಸಾಂಗಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. "೧೯೪೭ರಿಂದ ಮುಂಬಯಿ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ೧೯೫೬ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳ ಪುನರ್ವಿಂಗಡಣೆ ಯಾದಾಗ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ ಮೊದಲ ೧೧ ತಾಲ್ಲುಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ಸವ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ದಿನವಾದ ೧೯೯೭ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೫ ರಂದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಬಾದಾಮಿ, ಬೀಳಗಿ, ಹುನಗುಂದ, ಜಮಖಂಡಿ ಮತ್ತು ಮುಧೋಳ ಈ ಆರೂ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು."[೧೭]

ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆ :

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ಸವ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ದಿನವಾದ ೧೯೯೭ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೫ ರಂದು ಕೆಲವು ಹೊಸ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಬಾದಾಮಿ, ಬೀಳಗಿ, ಹುನಗುಂದ, ಜಮಖಂಡಿ ಮತ್ತು ಮುಧೋಳ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. "ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ೧೬,೫೧,೮೯೨ ಜನಸಾಂದ್ರತೆ ಚ.ಕಿ.ಮಿ.ಗೆ ೨೫೧. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಒಣಹವೆಯ ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಹೆಚ್ಚು ಭೂ ಪ್ರದೇಶ ಕರಿ ಎರೆಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಕಡೆ ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದೆ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅಪೂರ್ವ ಶಿಲೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಖನಿಜಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು, ಸಿಲಿಕ ಹಾಗೂ ಕಲ್ನಾರು ಸುಣ್ಣಶಿಲೆ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳು. ಇವು ಕಲಾದಗಿ ಪ್ರದೇಶ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಹಾವೇರಿ ಬಳಿ ಇರುವ ಹದ್ದನಕೇರಿ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಮುಧೋಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚೌದರಿಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಲೋಕಾಪುರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ."[೧೮] ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು ಸಿಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳು ಹುನಗುಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಾಮಥಾಳ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಬಳಿ ಹಾಗೂ ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಹಾಕೂಟ ಪ್ರದೇಶ ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗುಳೆದಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಸು. ೮ಕಿ.ಮೀ. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡ್ಡ ಮತ್ತು ಮರಡಿಗುಡ್ಡಗಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಿಲಿಕಾ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಿವೆ. ಬಾಗಲಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಯಲ್ಲನಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪ ಕಲ್ನಾರಿನ ಶಿಲಾನಿಕ್ಷೇಪಗಳಿವೆ. ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ಯಮವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಮೃದ್ಧ ಜಲಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಕೃಷ್ಣಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ ಮತ್ತು ಮಲಪ್ರಭಾ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳು. ಈ ನದಿಗಳು

ಫಲವತ್ತಾದ ತೀರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೃಷಿ ಹಾಗೂ ವಾಣಿಜ್ಯ ಬೆಳೆಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿಯಾಗಿವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಣಹವೆ ಇದ್ದು, ಆರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಳೆ ಬೀಳದ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿನ ಅರಣ್ಯಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಉಷ್ಣವಲಯದ ಒಣ ಮುಳ್ಳುಗಂಟೆಗಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮತ್ತು ನದಿತೀರದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆ, ದಿಂಡಲು, ಗಂಧ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳಿವೆ. ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜಾಲಿಮರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜೊತೆಗೆ ಬೇವು, ಹುಣಸೆ, ನೇರಳೆ ಆಲ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿವೆ. ಜಮಖಂಡಿ ಬಾದಾಮಿ, ಮುಧೋಳ ಮತ್ತು ಬೀಳಗಿ ತಾಲ್ಲುಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಾದ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆ ತಯಾರಿಕೆ, ಕೈಕಾಗದ ಉದ್ಯಮ, ನದಿಯ ಸೌಳು ನೀರಿನಿಂದ ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆ, ಗಾಣದ ಮೂಲಕ ವಿವಿದ ಎಣ್ಣೆ ಉತ್ಪಾದನೆ, ಕುಂಬಾರಿಕೆ, ವ್ಯವಸಾಯ ಉಪಕರಣಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ಇವುಗಳು ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಬಾದಾಮಿಯಂತಹ ಮಹಾನಗರದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ, ಅರಿಶಿನ, ಸಕ್ಕರೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಮಾರಾಟದ ಬೃಹತ್ ಅಂಗಡಿಗಳಿದ್ದವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಎಸ್.ವಿ. ಪಾಡಿಗಾರ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹಿತರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತರುವಾಯ ಐಹೊಳೆ ಐನೂರ್ವರು ಎಂಬ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವರ್ತಕರ ಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಈ ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ದುರ್ಬಲಗೊಂಡವು. ೮–೧೧ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘಗಳಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡವು ನೇಕಾರರು, ಗಾಣಿಗರು, ಲೋಹಕಾರರು, ಮುಂತಾದ ಕಸಬುದಾರರು ಹಾಗೂ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಘಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಗಳಿದ್ದವು. ರೇಷ್ಮೆ ನೇಯ್ಗೆ ಉದ್ಯಮ, ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆ, ವಾದ್ಯಗಳು, ಗಂಟೆಗಳು, ಕಹಳೆ, ದೀಪಗಳು, ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ತಯಾರಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಹಾಕೂಟ, ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಅನಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ಯಮವಾಗಿತ್ತು. ಬಾದಾಮಿಯ ಬಳಿ ಕಬ್ಬಿಣ ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿತ್ತು "೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಹುನಗುಂದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ ಜಿನ್ನಿಂಗ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೧೯೦೮ರಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ 'ಸೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವೋತ್ತೇಜಕ ಮಂಡಲ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜಯರಾಮ ನರಗುಂದ, ಗೋವಿಂದ ಭಟ್ಟ ಮುಂತಾದವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ರೋಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮೆಣಸಗಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶಿಯ ಸಕ್ಕರೆ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಥೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಮುಂದುವರೆಯಲಿಲ್ಲ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ನೇಕಾರಿಕೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದು, 'ಇಳಕಲ್ಲಿನ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ಗುಳೇದ ಗುಡ್ಡದ ಖಣ ತೊಟ್ಟು

ಹೊರಟಾಳ' ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಪ್ರೀಯವಾಗಿದೆ. ಇಳಕಲ್ ಸೀರೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಬಕವಿ, ಬನಹಟ್ಟಿ, ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ, ಕಮಟಗಿ, ಸೂಳೆಭಾವಿ, ಇಳಕಲ್ ಮುಂತಾದ ಊರುಗಳು ಕೈಮಗ್ಗದ ಸೀರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳವಾಗಿವೆ. 'ಕರ್ನಾಟಕ ಕೈಮಗ್ಗ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ನಿಗಮ' ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೇಕಾರರಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದೆ."[೧೯] ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದು, ನೇಕಾರರ ಹಿತರಕ್ಷಣೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ.

ಬಾಗಲಕೋಟೆಗೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲದಿಂದಲು ಈ ಊರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಊರನ್ನು ಲಂಕೆಯ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನ ಭಜಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ (ವಾದ್ಯಮೇಳದವರಿಗೆ) ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಯಿತೆಂದು ಪುರಾಣ ಕಥೆ, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಬಾಗಡಿಗೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಈ ಊರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಭೈರನ ಮಟ್ಟಿಯ ಹನುಮಂತ ದೇವರ ಗುಡಿ ಬಳಿ ದೊರೆತಿರುವ ಚಾಳುಕ್ಯ ದೊರೆ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಬಾಗಡಿಗೆ ಸಿಂಧವಂಶದ ಮಾಂಡಳಿಕರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಹೆಸರಿಗೆ ಮೂಲವಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಅನಂತರ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ವಿಜಯನಗರದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು (೧೩೫೦-೧೫೬೫). ಈ ಭಾಗದ ದೇಸಾಯಿಗಳು ಹಾಗೂ ದೇಶಪಾಂಡೆಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಿಂದ ದತ್ತಿದಾನಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಬಿಜಾಪುರದ ಆಡಳಿತದ ಅನಂತರ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಮರಾಠಪೇಶ್ವ ಬಾಲಾಜಿ ಬಾಜಿರಾಯನ (೧೭೪೦-೬೧) ವಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ಪೇಶ್ವೆ ಇದರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಗಜೇಂದ್ರಗಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಘೋರ್ಪಡೆಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ೧೭೭೮ರಲ್ಲಿ ಇದು ಹೈದರ್ ಅಲಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲು ನೇಮಕವಾದ ರಾಸ್ತಿಯಾ ಕುಟುಂಬದ ಆನಂದರಾವ ಭಿಕಾಜಿಯ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿ ವಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸುಂದರ ಅರಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಸವಣೂರು ನವಾಬನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿವಾಸವಾದ ಇಲ್ಲಿನ ಹಳೆಪೇಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಜೈನಪೇಟೆಯನ್ನು ೧೭೯೧ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತೆಂದೂ ಪೇಶ್ವೆಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟಂಕಸಾಲೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈಗಲೂ ಮರಾಠರ ಕಾಲದ ಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕ ಶಿಬಿರಗಳ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಊರಿನ ಸುತ್ತ ಕಾಣಬಹುದು. ೧೮೧೮ರಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸರ್ ಥಾಮಸ್ ಮನ್ರೋ ವಶವಾಯಿತು. ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಿಂದ ೪೮ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋಪಾಲಪುರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಂಗಲು ಬಂಗಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹವೇಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು."[೨೦] ಇಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತ ದೇವರಗುಡಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ (೧೮೨೨) ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಸುಬೇದಾರ ಅಪ್ಪೂರಾಯ ಗುಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ನೀಡಿದ ದಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ೧೮೩೭ರ ವರೆಗೆ ಇದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಅನಂತರ ೧೮೮೪ರ ವರೆಗೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಬಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆ ರಚಿತವಾದಾಗ ಇದನ್ನು ಆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೯೭ರಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಯಿತು.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಿಚಯವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

–oOo–

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್. **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೨.

೨. ಅದೇ–ಪು.೨

೩. ಅದೇ–**ಬೆಳಗಾವಿ** ಜಿಲ್ಲೆ ಪು.೫

೪. ಡಾ.ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ (ಸಂ) **ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ** ವಾಲ್ಯೂಮ್–೨, ಪು.೪೮೯

೫. ಅದೇ– ಪು.೪೯೧

೬. ಅದೇ– ಪು.೪೯೨

೭. ಅದೇ– **ಧಾರವಾಡ** ಜಿಲ್ಲೆ ಪು.೬೬

೮. ಅದೇ– ಪು.೬೮

೯. ಅದೇ–ಪು.೭೦

೧೦. ಅದೇ–ಪು.೭೦

೧೧. ಅದೇ–ಪು.೭೦

೧೨. ಅದೇ– **ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆ** ಸಂಪುಟ.೧ ಪು.೭೪೪–೭೪೬

೧೩. ಅದೇ–ಪು.೭೪೮–೪೯

೧೪. ಅದೇ– **ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ** ಸಂಪುಟ ೨ ಪು. ೧೩೩೩–೩೫

೧೫. ಅದೇ–ಪು. ೧೩೩೫

೧೬. ಅದೇ–**ಬಿಜಾಪೂರ** ಜಿಲ್ಲೆ ಪು. ೪೨೯.

೧೭. ಅದೇ–ಪು. ೪೩೧–೩೨

೧೮. ಅದೇ–**ಬಾಗಲಕೊಟೆ** ಜಿಲ್ಲೆ ಪು. ೪೦೭–೦೯

೧೯. ಅದೇ–ಪು.೪೧೦

೨೦. –ಅದೇ– ಪು.೪೧೧

–oOo–

ಅಧ್ಯಾಯ –೩

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ

ಅಧ್ಯಾಯ –೩

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ತವಾದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಕಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾದರೆ ದೇಶಭಿಮಾನವೆಂಬುದು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಮಾತೃ ಭೂಮಿಯ ಬಗೆಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿ. ಅದು ಆತ ತನ್ನ ದೇಶದ ಬಗೆಗೆ, ಅದರ ಜನತೆಯ ಬಗೆಗೆ, "ಇತಿಹಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಬಗೆಗೆ, ಕಲೆ–ಲಲಿತಕಲೆಗಳ ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಸಂಪದದ ಬಗೆಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಗೌರವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಯಶಸ್ವಿ ರಾಜಕೀಯ ತತ್ವಪ್ರಣಾಳಿಕೆ. ಯೂರೋಪಿನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ರೂಪರೇಷೆ ಮೂಡಿಬಂದ ನಂತರ ಅದು ಇಡಿ ಜಗತ್ತಿನ ರಾಜಕೀಯ ನಕ್ಷೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಪುನಃರ್ರೇಖಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ."[೧]

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರತಿ ತಳೆದಿರುವ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ ಎಂಬ ಪದ ಬಳಸಲಾಗುವುದುಂಟು. ಆದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಶಬ್ದವೆಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನ. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಈ ಶಬ್ದ ತಮ್ಮ ನಾಗರೀಕತೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇ ಇತರ ನಾಗರೀಕತೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕ್ರತಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಇಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಶಬ್ದ ಎಂದರೆ ಅತಿರೇಕದ ದೇಶಭಕ್ತಿ. ವಿಲಿಯಂ ಬ್ಲಮ್ ಹೇಳುವಂತೆ " ಇಫ್ ಲವ್ ಈಸ್ ಬ್ಲೈಂಡ್, ಪೆಟ್ರಿಯಾಟಿಸಮ್ ಆರ್ ನ್ಯಾಷನಲಿಸಮ್ ಹ್ಯಾಜ್ ಲಾಸ್ಟ್ ಆಲ ಫೈವ್ ಸೆನ್ಸೆಸ್" ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಆಲ್ಬರ್ಟ ಐನ್‌ಸ್ಟೀನ್ "ನ್ಯಾಷನಲಿಸಮ್ ಈಜ್ ಆ್ಯನ್ ಇನ್‌ಫೆಂಟೈಲ್ ಡಿಸೀಸ್.... ಇಟ್ ಈಜ್ ದಿ ಮೀಸೆಲ್ಸ್ ಆಫ್ ಮ್ಯಾನ್‌ಕೈಂಡ್"[೨] ಎಂದು ನುಡಿದುದ್ದರ ಅರ್ಥ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ಅತೀರೇಕದ ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳುವದೂ ಹೌದು. ಅದು ನಾಗರೀಕರನ್ನು ಕುರುಡು ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ, ಅವರ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು ಶೂನ್ಯಗೊಳಿಸುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ೧೮೧೫ರ ವಿಯನ್ನಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜ ೧೯೧೪–೧೮ರ ಮೊದಲ ಮಾಹಾಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿದರೆ, ೧೯೧೯ರ ವರ್ಸೆಲ್ಸ್ ಒಪ್ಪಂದ ೧೯೪೦–೪೫ರ ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಶಬ್ದ ಎಂದರೆ ಅತಿರೇಕದ ದೇಶಭಕ್ತಿ ಕೆಲವು ಸಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಗುರುತನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೂ ಈ ಶಬ್ದ ಬಳಸಲಾಗುವುದುಂಟು. ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರದ

ಸಂರಚನೆಯ ಬಗೆಗಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ. ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಎಲ್ಲಿ ಯಾರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ಗುರುತಿಸುವದು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯ. ೧೭೭೦ ರ ನಂತರ ಜಾನ್ ಗಾಟ್ ಫ್ರೈಡನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಎಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ.

"ಎ.ಆರ್. ದೇಸಾಯಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ "ಇತರೆ ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಂತೆ, 'ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ'ವೂ ಕೂಡ ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಕಾರ. ಅದು ಸಮುದಾಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, (ವ್ಯಕ್ತಿನಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ) ಸಮಾಜೋ–ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು ಪಕ್ವಗೊಂಡಾಗ ವಿಕಾಸದ ಘಟ್ಟವೊಂದಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದದು."[೩] ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ: "ಯಾವ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರತಿ ಅವರ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಷ್ಠೆ ಸಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅಂಥ ಒಂದು ಮನಸ್ಥಿತಿ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವು ಎಂಬುದು ಆಧುನಿಕ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ." "ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ಜನಗಳು ತಮ್ಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯರು ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಅವರವರ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಸ್ಥಾಪಿತ ಅಧಿಕಾರಗಳೆಡೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಪ್ರೇಮ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಇದೊಂದು ವ್ಯಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಸಮಷ್ಟಿ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಭಾವನೆಯೆಂದು ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ಗತಿ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂದೂ, ೧೮ನೇಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಗತಿಶೀಲ ಜೀವಂತಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಾಗಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವು ಬಹಳ ಹಳೆಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ, ರಾಜಕೀಯ ವರ್ತನೆಯ ಒಂದು ನಿತ್ಯ ಸಂಯೋಜನಾಂಗವೆಂದೂ ಇದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದುಂಟು."[೪]

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರಿಯವಾದ ಎಂಬ ಪದವು ಲ್ಯಾಟಿನ್‌ನ 'ನೇಟಸ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ನೇಟಸ್ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟು, ಜನತೆ ಎಂದರ್ಥ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯು ಜನರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕವಾದ ಐಕ್ಯತಾ ಭಾವನೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ. ವಿ.ಪಿ. ಸಿಂಗ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂದರೆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿರುವ "ಭೂಪಟವಾಗಿರದೆ ಜನರ ಅಂತರಾಳದ ಐಕ್ಯತೆಯ ಭಾವವೆ ಹುಟ್ಟುವದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದದಿಂದ." ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಾರ್ಲೆಟನ್ ಹೇಯ್ಸ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜಾನ್.ಎಚ್. ರಾಂಡರ್ ಪ್ರಕಾರ "ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಜನರಲ್ಲಿ ತಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಮೂಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ."[೫]

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವು ಜನರಲ್ಲಿನ ಸಮಾನ ಅಂಶಗಳಾದ ಭಾವನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವಂಥದ್ದು: ಈ ಸಮಾನಂಶಗಳಾವುವು ಎಂದರೆ –ಒಂದೆ ಭಾಷೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ, ಸಾಮಾಜಿಕ

ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆ ಅಥವಾ ಅನುವಂಶಿಯತೆ. ಯಾವಾಗ ಒಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸಮಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹಾಗೂ ಗಮ್ಯದ ಭಾವನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತದೆಯೋ, ಆಗ ಇವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. "ಜಾಗತಿಕ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದಾಗ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರ ಅಥವಾ ಅದರ ಜನತೆಯ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು, ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಜನಾಂಗೀಯ ತತ್ವಗಳ ಮೇರೆಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಆಪೇಕ್ಷಣಿಯತೆಯನ್ನು, ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ."[೬]

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಯುಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ರಚಿಸುವಂತಾಗಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವು ಸರ್ವೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಷ್ಟ್ರವು ಆಯಾ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಳಗೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದಾಗಿಯೂ ಆಗಿನ ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಜನಗಳು ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸದೆ, ವಿವಿಧ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘಟನೆಗಳಿಗೆ–ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಗರ ರಾಷ್ಟ್ರ, ಸರಂಜಾಮಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೊರೆ, ವಂಶಾನುಗತ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ, ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ/ ಮತೀಯ ಗುಂಪಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತೆಳದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. "ಇತಿಹಾಸ ಬಹುತೇಕ ಕಾಲಾವಧಿಯತನಕ, ಸಂವಿಧಾತ್ಮಕ ಸರ್ಕಾರ ಎಂಬುದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೂ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ವಿಶ್ವ ರಾಷ್ಟ್ರವೆ ಆದರ್ಶವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಯಾವುದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರತಿ ತಳೆದ ನಿಷ್ಠೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ರೋಮ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮಾದರಿಯನ್ನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಅದು ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಪವಿತ್ರ ರೋಮನ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಗಣರಾಜ್ಯವೆಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿಯೂ, ಅನಂತರದ ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿನ ಸಂಯುಕ್ತ ವಿಶ್ವನಾಗರೀಕತೆಯಾಗಿಯೂ ಮುಂದುವರೆಯಿತು."[೭] ಹಾಗೂ ಅದು ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಬರಹಗಳ ಮೂಲಕ ಜಾಗತಿಕ ನೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಮೆರಿಕಾ ಹಾಗೂ ಫ್ರೆಂಚ್ ಕ್ರಾಂತಿಗಳು ಅದರ ಮೊದಲ ಸಶಕ್ತ ಆವಿಷ್ಕಾರಗಳೆಂದು ಬಗೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಅಮೆರಿಕಾದ ಹೊಸ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಅದು ಮಧ್ಯ ಯೂರೋಪಿಗೆ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಆ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ ಆಗ್ನೇಯ ಯೂರೋಪಿಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿತು. ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಏಷಿಯಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಆಫ್ರಿಕಾ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತಲ್ಲದೆ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಗೂ ತಲುಪಿತು. ಈ ಪ್ರಕಾರ, ೧೯ನೇ ಶತಮಾನವು ಯೂರೋಪಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಯುಗವಾದರೆ, ೨೦ನೇ ಶತಮಾನವು ಇಡೀ ಏಶಿಯಾ ಹಾಗು ಆಫ್ರಿಕಾ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಉದಯ ಹಾಗೂ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ರಂಗಭೂಮಿಯಾದವು. ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಶಿಯಾ ಹಾಗೂ ಆಫ್ರಿಕಾ ಖಂಡಗಳ ಜಾಗೃತ ಜನರಾದ ಭಾರತೀಯರು, ಚೀನಿಗಳು, ತುರ್ಕರು, ಅರಬ್ಬಿಗಳು ಹಾಗೂ

ಈಜಿಪ್ಟಿಯನ್ನರು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಕಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನಾಗಲಿ, ಪರಕೀಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶಾಹಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಳಿಸಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿಕೊಂಡರು. ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಈ ಆಂದೋಲನಗಳು, ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜೀವನವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಡಿಪಾಯದ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ಬಂಧಿತವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯಸೆಳೆತಗಳಿಗೊಳಗಾಗದಂತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಜನತೆ ಆಶಯಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದವು. "ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ (೧೯೧೪-೧೮) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯಾ ಹಂಗೇರಿಯ ಬಹುರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ಕಪಿಮುಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿದ ಮ್ಯಾಗ್ಯಾರರು, ಹಂಗೇರಿಯನ್ನರು, ಝೆಕ್ಕರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ತಮ್ಮ ದಾಸ್ಯದ ನೊಗವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸತೊಡಗಿದರು."[೮]

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರವೆನ್ನುವುದು ಆಧುನಿಕ ಯುಗದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವೈಕ್ಯತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮಾನವನ ಪ್ರಬಲ ಭಾವನೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ. ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರೇರಕೋದ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ, ಸಮಕಾಲೀನ ಆಂದೋಲನಗಳು, ಇತರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸ್ವತಂತ್ರೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಬೆಳೆಸುವತ್ತ, ಸಂಘಟಿತರಾಗಲು ಅವರನ್ನು ಪ್ರೇರೆಪಿಸುತ್ತವೆ. ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಆಧಾರದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಸಮಾಜವಾದಿ ಮಾನವಕುಲವನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದ ಸಮಕಾಲೀನ ಜಾಗತಿಕ ಪುನರ್‌ನಿರ್ಮಾಣದ ಕ್ರಿಯಾಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಒಂದು ಘಟಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕ ಹಾಗೂ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳು :

ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಒಂದು ಆಧುನಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆ. ಇದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದು, ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಹಾಗು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಶಕ್ತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಸಂಯೋಜನಾಂಗಗಳ ಕ್ರಿಯೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಈ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸ್ಫುರಿತವಾದದ್ದು ಜಾಗತಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ.

"೧೮೫೭ರ ದಂಗೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳರಸು ಯಶಸ್ವಿಯಾದರೂ, ಇಡೀ ಭಾರತದ ತುಂಬ, ನಿಧಾನವಾಗಿಯಾದರೂ, ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ, ಜಾಗೃತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ, ಉಗಮ ಹಾಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆ. ಅರ್ಥಾತ್, ವಂಶೀಯ ಹಾಗೂ ಭೌಗೋಳಿಕ ಏಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಾರತೀಯ ಜೀವನದ ಒಂದು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು."[೯] ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಬಗೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಅಧಿಕೃತ ವಕ್ತಾರರಾದ ಹ್ಯಾನ್ಸ್ ಕಾನ್ ಅವರು ಕೂಡ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆಧುನಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಏಕತೆಯ ಸೂತ್ರವಾದ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ ಬೌದ್ಧಿಕ ಬಳುವಳಿ ಭಾರತದ ಇಡಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದನು ನೀವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಹಿಂದುತ್ವದ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳ ತಳಪಾಯದಂತಿರುವ ಧ್ಯಾನಸಕ್ತ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲೂ ಆ ಮಧುರವಾದ ಏಕತಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಸ್ಥೂಲ ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ ಹಾಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಬಹುಮುಖವಾಗಿದ್ದದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದವು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಗಮನ ಪೂರ್ವ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜವು ಅತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ಅಂಥ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಇರದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಆರ್ಥಿಕ ಅಡಿಪಾಯವು ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಪೂರ್ವ ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಯೂರೋಪ ದೇಶಗಳ ಆರ್ಥಿಕ ಅಡಿಪಾಯಕ್ಕಿಂತ ತೀರ ಭಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಭಿನ್ನ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಭಿನ್ನ ಮತಧರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸುವ ಬೃಹತ್ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ನೆಲೆಸಿದ ಬಹು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಈ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಾಲು ಹಿಂದುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸಂಗತಿ ಏನಾಗಿದ್ದಿತೆಂದರೆ, ಇವರು ಅನೇಕ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿ–ಉಪಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಳು–ಸೀಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಏಕಸ್ವರೂಪದ ಒಂದೇ ಧರ್ಮವಾಗಿರದೆ, ಅನೇಕ ಮತ ಪಂಥಗಳ ಒಂದು ಜೇನುಗೂಡಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಅವರನ್ನು ಅನೇಕ ಮತ–ಪಂಥಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿತ್ತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹಿಂದುಗಳ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಡೀ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಅತಿರೇಕವೆನ್ನಿಸುವ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದಿತು. ಇತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಇಂಥ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದುದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಭಾರತದ ವಿಲಕ್ಷಣ ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಸಂರಚನೆ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತೆ ಅದರ ಭೂವಿಸ್ತಾರ, ಅತಿಯಾದ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ ಹಾಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಜಟಿಲವಾಗಿಸಿವೆ ನಿಜ, ಆದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿಸಿವೆ. ಭೂತಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂರಚನೆಯ ಅಂತಸ್ಥ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಭಾರತದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಇನ್ನಾವ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಬಹುಶಃ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ಮಾನವಕುಲದ ವರ್ತಮಾನ ಹಾಗೂ ಭವಿಷ್ಯದ ಇತಿಹಾಸ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಹೋರಾಟದ ಮಹತ್ವ ಬಹಳಷ್ಟು, ಏಕೆಂದರೆ, ಇದೊಂದು ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ಗಣನೀಯ ಭಾಗವಾದ ಜನತೆಯ ತೀವ್ರತರವಾಗಿ ಚಲನಶೀಲವಾಗುತ್ತಾ ನಡೆದಿರುವ ಚಳವಳಿ.”[೧೦]

ಸಮಸ್ಯೆಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಮುನ್ನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಪಾತ್ರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಗಮನದ ಮುಂಚೆ ಭಾರತವು ಎಂದೂ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ನಾಗರೀಕತೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಮೂಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದವು, ನಿಜ, ಪ್ರಬಲ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಶಕ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಹಾಗೂ ದೇಶಿಯ ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ಶಕ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದತ್ವವು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಜಾತಿ, ಮತ, ಸಮುದಾಯ, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶ ಎಂಬೆಲ್ಲ ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನು ಮಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯು ಒಂದು ಒಕ್ಕೂಟಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯಾಪಕವಾದುದನ್ನು ಇಂತಹದೊಂದು ಒಕ್ಕೂಟವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟು ದರ್ಶಿಸಿತ್ತು. ಭಾರತೀಯ ನೇತಾರರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ತತ್ವವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ದೇಶಿಯ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಗಳಿಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವಂತೆ ಒಕ್ಕೂಟ ಇದಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ದರ್ಶನವನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಒತ್ತಡದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲುಂಟಾದ ಪುರೋಗಾಮಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ಶಕ್ತಿಗಳು, ಸಂಗತಿಗಳು, ಕ್ರಿಯೆ-ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿತು. ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಅದು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಹಾಗೂ ಸ್ಥಾನೀಯ ರಾಜಮಹಾರಾಜರು ಭಾರತೀಯರನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ಪರತಂತ್ರೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭ ಹಾಗೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದದ್ದು.

ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ ಹಾಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಾಗಿ, "ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ೧೭೭೩ರಲ್ಲಿ ಲಾರ್ಡ್ ವಾರನ್ ಹೇಸ್ಟಿಂಗನನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್-ಭಾರತದ ಪ್ರಥಮ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಎಂದು ನೇಮಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ೧೫ನೇ ಆಗಸ್ಟ ೧೯೪೭ರಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಪಿಮುಷ್ಠಿಯಿಂದ ವಿಮೋಚನೆ ಪಡೆಯುವವರೆಗಿನೆ ಅವರ ಪುರೋಗಾಮಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಾದೀತು. ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪುನರುತ್ಥಾನ ಅಲೆಗಳೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ವಿಕಾಸ ಹಾಗೂ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದವು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಮಿತ್ರರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಮಾಡಿದ ಅಕೃತ್ಯಗಳು, ಲೋಪಗಳೂ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟವು. ಸಮಾಜೋ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ, ಪತ್ರಿಕಾರಂಗ, ಸಂಪರ್ಕಸಾಧನಗಳು, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ನೀತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಚಲನಗೊಳಿಸಿದ ಜನಬೆಂಬಲ, ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರ ತಿಲಕ ಹಾಗೂ ಸುಭಾಷ್ಚಂದ್ರ ಬೋಸ್‌ರಂಥ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ

ನಾಯಕರು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆ, ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಅವರು ತಳೆದ ನಿಷ್ಠುರ ಧೋರಣೆ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶಿಯರ ಸಹಾಯದ ಬಗೆಗಿನ ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸ ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ದುರಾಡಳಿತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸದ ಹೊರತು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ."[೧೧] ಅಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ರಕ್ತ ಸುರಿಸದ ಹೊರತು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಸಲೋಸುಗ ಅದರ ಕ್ರಯ ತೆರಲೇಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದೆಂದರೆ ರಕ್ತ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಲ್ಲ. ಅದು ದೊರೆಯುವುದು ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಹಾಗೂ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಸಹಾಯ ದೊರಕಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಎಂಬುದು ಸುಭಾಷ್ಚಂದ್ರ ಬೋಸರ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು

ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದವು, ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ಥಾಪನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶುರುವಾದದ್ದು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ರಚನೆಯ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿ ಎ.ಓ.ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರಕಾರನಾದ ಸರ್ ವಿಲಿಯಮ್ ವೆಡೆನ್ ಬರ್ನ್ ಅವರು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ನಿಜಕ್ಕೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆಂದೋಲನೆಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರು ವೈಸ್‌ರಾಯ್ ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಅವರ ಸಲಹೆ ಪಡೆದಿದ್ದರೂ, ಸ್ವತಃ ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸುಧಾರಣಾ ಪ್ರಚಾರ ಶುರುಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೂ, ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘಟನೆಯೇ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮೊದಲ ಆದ್ಯತೆಯ ವಿಷಯವೆಂದು ಆ ಕಾರ್ಯ ಕೈಕೊಂಡುದ್ದು ಲಾರ್ಡ್ ಡಫರಿನ್ ಅವರ ಉಪದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ."[೧೨] ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೀಗೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏನೆಂದರೆ ಎ.ಓ. ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಳಿದು ಹೋಗುವುದನ್ನು ಉಳಿಸಲೆಂದು "ಸುರಕ್ಷತಾ ಮಾರ್ಗ" (Safety wale) ವೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದರು. ಆದರೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ತಿರುವು ಪಡೆಯಿತು ಮತ್ತು ನೈಜವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹುಟ್ಟಿದುದ್ದು ೧೮೮೫ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಮೇಲೆಯೇ.

ಪ್ರೊ.ಎಸ್.ಎಲ್. ಸಿಕ್ರಿಯವರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಉದಯದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, "ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಮಾತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಳವಾದ ಪರಿಣಾಮ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಲಸಂಗತಿಗಳು ಅದರ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದ್ದವು. ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅದರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದವು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅದರ ರೂಪ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವು ಮತ್ತು ಇನ್ನು ತತ್ವಪ್ರಣಾಳಿಕೆ ಹಾಗೂ ತಂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸಿದವು."[೧೩] ಅಂತು, ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹುಟ್ಟು, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ತ್ವರಿತ ವಿಕಾಸದ ಕಾರಣಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಸುಪ್ತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ಕೆಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ವಿವರವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸುವ.

೧೮೫೭ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿ :

ಸೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಹೋರಾಟವಾದರು ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಂತರಿಕ ವೈಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಂಕೋಚಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳೇ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಗೆಲುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿತು. ಕ್ರಾಂತಿಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಬಲಿದಾನ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ತಾವೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾಗಿರಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿತು.

ಏಕರೂಪಿ ಆಡಳಿತ ನೀತಿ :

ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಾವು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತೆರನಾದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಕಾನೂನು ಕಾಯ್ದೆ, ರೈಲ್ವೆ, ಅಂಚೆ,ತಂತಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಏಕಭಾಷೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಸಹಜ ಸಂಪರ್ಕ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಂದಿನ ಸ್ಥಳೀಯ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಭಾರತ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲು ಸಹಕರಿಸಿತು.

ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ :

ಭಾರತೀಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಮಾನವಿಯ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಪರಿಚಯಿಸಿದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಿಕ್ಷಣವು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಭಾರತಿಯರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಭ್ರಾತೃತ್ವ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ, ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ, ಉದಾರವಾದಿ ಮತ್ತು ಮಾನವಿಯತೆಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟು ತನ್ಮೂಲಕ ಅಮೇರಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ, ಫ್ರೆಂಚ್ ಕ್ರಾಂತಿಗಳು, ಇಟಲಿ ಮತ್ತು ಜರ್ಮನಿ ಏಕೀಕರಣ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ದಿಗ್ದರ್ಶನವನ್ನು ಭಾರತಿಯರು ಅರಿತರಲ್ಲದೆ "ಮೊಂಟೆಸ್ಕೋ, ರೂಸೋ, ವಾಲ್ಟೆರ್, ಸಿಸಿರೊ, ಮಿಲ್, ಬುರೇಕ ಬೇನಥೇಮ, ಥಾಮಸ್ ಪೈನ್, ಹಾರ್ಬರ್ಟ್ ಸ್ಪೆನ್ಸರ್ ಮುಂತಾದವರ ತತ್ವಗಳು ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯ ಅರಿವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದವು. ಜೊತೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಒಂದು ಗೂಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿಯಾಯಿತು(Lingua Franca)."[೧೪] ಇದು ಹೊಸ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿ ಅನ್ಯಾಯ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ದೌರ್ಜನ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಭಾರತಿಯರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತು.

ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮಾಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಉದಯ :

ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾದ ಹೋರಾಟ, ಕ್ರಾಂತಿ, ಚಳವಳಿ, ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ ವರ್ಗ, ಮಧ್ಯಮವರ್ಗ. ಆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಬದಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಮೆರಿಕಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ, ಫ್ರಾನ್ಸ್ ಕ್ರಾಂತಿಗಳ ಯಶಸ್ವಿ, ಜರ್ಮನಿ ಇಟಲಿಗಳ ಏಕೀಕರಣ, ರಷ್ಯಾ ಕ್ರಾಂತಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಭಾರತೀಯ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದವರೇನೂ ಇದರಿಂದ ಹೊರತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರಲ್ಲಿ ವಕೀಲರು, ವೈದ್ಯರು, ಇಂಜಿನಿಯರುಗಳು,

ಸರಕಾರಿ ಸೇವಕರು, ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಈ ವರ್ಗವು ಒಂದು ಜಾಗೃತ ವರ್ಗವಾಗಿ ಉದಯಿಸಿ ಭಾರತದ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಪ್ರಗತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ನೀತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಮುಂದಾದರು.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯ ಪ್ರಭಾವ :

ಸನಾತನ ಕಾಲದ ಶ್ರೀಮಂತ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಗೊಡ್ಡು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿ ಭಾರತೀಯರು ಮೂಢ ನಂಬಿಕೆ ಅಂಧ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಆವೃತ್ತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಇಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರ ವಿಚಾರ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತವರು ರಾಜಾರಾಮಮೋಹನರಾಯ, ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ, ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರಂತಹ ಅನೇಕ ದಾರ್ಶನಿಕರು. ತಮ್ಮ ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆ, ಬರಹ, ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ ಸಮಾಜಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಣಾ ಕಾರ್ಯಗಳ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಉದಾ: ರಾಜಾರಾಮ ಮೊಹನ ರಾಯ್‌ರು ಪತ್ರಿಕಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದರು. ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರು 'ಭಾರತ ಭಾರತಿಯರಿಗಾಗಿಯೆ' ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಭಾರತೀಯರ ಮನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಲಗ್ಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿತು. ವಿವೇಕಾನಂದರ ವೀರವಾಣಿ " ದೊ ಬ್ರೇವ್ ಒನ್, ಬಿ ಬೊಲ್ಡ್, ಟೇಕ್ ಕರೇಜ್, ಬಿ ಪ್ರೌಡ, ದ್ಯಾಟ್ ದೊ ಆರ್ ಆ್ಯನ್ ಇಂಡಿಯನ್, ಪ್ರೌಡ್ಲಿ ಪ್ರೋಕ್ಲೇಮ್, ಐ ಆ್ಯಮ್ ಆ್ಯನ್ ಇಂಡಿಯನ್, ಎವ್‌ರಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಈಜ್ ಮೈ ಬ್ರದರ್. ದ ಸ್ವಾಯಿಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಈಜ್ ಮೈ ಹೈಯೆಸ್ಟ್ ಹೆವನ್, ಇಂಡಿಯಾ'ಸ್ ಗುಡ್ ಈಜ್ ಮೈ ಗುಡ್" ಎಂಬ ಘರ್ಜನೆ ಯುವಕರ ರಕ್ತದ ದಮನಿಗಳಲ್ಲಿ ನವ ಉತ್ಸಾಹ ಮೂಡಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು.

ಭಾರತೀಯ ಗತಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸದ ಪುನಾರಚನೆ :

ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿ ಸನಾತನ ಕಾಲದ ಶ್ರೀಮಂತ ಇತಿಹಾಸದ ಸಂಶೊಧನೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಶೋಧಕರು, ಗತಕಾಲ ಇತಿಹಾಸ, ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಉದಾ: "೧೭೮೪ರಲ್ಲಿ ವಿಲಿಯಂ ಜೊನ್ಸ್ 'ಏಷಿಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸಾಯಿಟಿ' ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು, ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಾಹಿತ್ಯ ರಾಶಿಗಳ, ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರತಂದಾಗ ವಿಶ್ವ ಬೆರಗಾಯಿತು. ಜೇಮ್ಸ್ ಪ್ರಿನ್ಸೆಪ್ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಓದಿ 'ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯ' ಸ್ಥಾಪಕ ಅಶೋಕನ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ. ಕರ್ನಲ್ ಎಚ್.ಎಸ್. ಓಲಕೋಟ, ಮೇಡಂ ಬ್ಲೆವಾಸ್ಕಿ, ಏನಿಬೆಸೆಂಟ್‌ರು ಮದ್ರಾಸ್ ಅಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಥಿಯೊಸೊಫಿಕಲ್ ಸೊಸಾಯಿಟಿಯ ಮೂಲಕ ಭಾರತದ

ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು. ಮ್ಯಾಕ್ಸ್‌ಮುಲ್ಲರ್, ಮೋನಿರ್ ವಿಲಿಯಮ್ಸ್ , ಕೋಲ್‌ಮಿಕ್, ರ್‍ಯಾನಡೆ, ಹರಿಪ್ರಸಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಆರ್.ಜಿ. ಭಂಡಾರಕರ ಮುಂತಾದವರು ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಭಾರತೀಯ ಗತಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆಡಳಿತದ ಸ್ವರೂಪ, ಶ್ರೀಮಂತ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಹಿರಿದಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು."[೧೬] ಇತಿಹಾಸದ ಈ ಪುನರ್‌ರಚನೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಅದಮ್ಯ ಹೆಮ್ಮೆ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿತು.

ಪತ್ರಿಕೆ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ :

ಭಾರತದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಜೇಮ್ಸ್ ಆಗಸ್ಟಿಸ್ ಹಿಕ್ಕಿಯವರು ೧೭೮೯ ಜನೆವರಿ,೨೯ ರಂದು ಕಲ್ಕತಾದ ಸಮೀಪ ಶೇರಾಂಪುರದಲ್ಲಿ **'ಬೆಂಗಾಲ ಗೆಜೆಟ್'** ಪ್ರಕಟಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮತ್ತು ದೇಶಿಯ ಭಾಷೆಗಳ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಕಟಣೆಗೊಳ್ಳಲು ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು. ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಮುಂದೆ ಭಾರತೀಯರ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :-

"

ಕ್ರ ಸಂ.	ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಹೆಸರು	ಭಾಷೆ	ಸ್ಥಳ	ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ವರ್ಷ/ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು
೧.	ಸಂವದ ಕೌಮುದಿ	ಬಂಗಾಲಿ	ಕಲ್ಕತ್ತಾ	ರಾಜಾರಾಮ ಮೋಹನರಾಯ ೧೮೨೧
೨.	ರಾಸ್ತ್ ಘೊಪತರ್	ಗುಜರಾತಿ	ಮುಂಬೈ	ದಾದಾಬಾಯಿ ನವರೋಜಿ
೩.	ಸೋಮಪ್ರಕಾಶ	ಬಂಗಾಲಿ	ಕಲ್ಕತ್ತಾ	ಈ.ಚ. ವಿದ್ಯಾಸಾಗರ ೧೮೫೮
೪.	ದ ಟ್ರೂಮನ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಮುಂಬೈ	೧೮೬೧
೫.	ಪಯೋನಿಯರ್	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಕಲ್ಕತ್ತಾ	೧೮೬೫
೬.	ಇಂಡಿಯನ್ ಸೋಷಿಯಲ್ ರಿಫಾರ್ಮ	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಮುಂಬೈ	೧೮೯೦
೭.	ಮದ್ರಾಸ್ ಮೇಲ್	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಮದ್ರಾಸ್	೧೮೬೫
೮.	ಹಿಂದೂ	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಮದ್ರಾಸ್	೧೮೭೮
೯.	ಸ್ಟೇಟ್ಸ್‌ಮನ್	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಕಲ್ಕತ್ತಾ	೧೮೭೫
೧೦.	ಕೇಸರಿ	ಮರಾಠಿ	ಮುಂಬೈ	ಟಿಳಕ್
೧೧.	ಮರಾಠಿ	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಮುಂಬೈ	ಟಿಳಕ್
೧೨.	ಟ್ರಿಬ್ಯುಲೀನ್	ಇಂಗ್ಲಿಷ್	ಪಂಜಾಬ	

ಇವುಗಳಲ್ಲದೇ ಇಂಡಿಯನ್ ಮಿರರ್, ಬಾಂಬೆ ಸಮಾಚಾರ, ದಿ ಅಮೃತ ಬಜಾರ್, ದಿ ಹೆರಾಲ್ಡ್ ಆಫ್ ಬಿಹಾರ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೇಮಚಂದ್ರ, ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ, ನವಿನ ಚಂದ್ರಸೇನ್, ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿ, ದೀನಭಂದು ಮಿತ್ರ, ಆರ್.ಸಿ. ದತ್ತ, ರವಿಂದ್ರನಾಥ ಟ್ಯಾಗೋರ, ಸುಬ್ರಮಣ್ಯಂ ಭಾರತಿ, ಮುನಸಿ ಪ್ರೇಮಚಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಬಿಜೆ ಬರುವಾ (ಆಸಾಮಿ), ವಿಷ್ಣು ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಭರತೆಂದು, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಆಲ್ಫ್ ಹುಸೇನ್"[೧೭] ಮುಂತಾದ ಬರಹಗಾರರು ತಮ್ಮ ಕವನ, ಕಾವ್ಯ, ಕಾದಂಬರಿ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾರತದ ಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ದೇಶ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದರು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪೂರ್ವದ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು :

ಬಿಹಾರ, ಬಂಗಾಳ, ಓರಿಸ್ಸಾ, ಪೂನಾ, ಮದ್ರಾಸ್, ಬಾಂಬೆ,ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತ ಜಮೀನ್ದಾರರು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರ ಭಕ್ತರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಸಂಘಟಿತರಾಗಲು ಅನುವು ಮಾಡಿದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

ಕ್ರ ಸಂ.	ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರು	ವರ್ಷ	ಸ್ಥಳ	ಉದ್ದೇಶ/ರಿಂದ
೧.	ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್	೧೮೫೧	ಬಂಗಾಳ	ಜಮೀನ್ದಾರರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ
೨.	ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಅಸೋಷಿಯೇಶನ್	೧೮೬೬	ಲಂಡನ್	ದಾದಾಬಾಯಿ ನವರೋಜಿ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸುವುದು
೩.	ಪೂನಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭಾ	೧೮೭೦	ಪೂನಾ	ಎಮ್.ಜಿ.ರಾನಡೆ.
೪.	ಇಂಡಿಯನ್ ಅಸೋಸಿಯೇಶನ್	೧೮೭೬	ಕಲ್ಕತ್ತಾ	ಎಸ್.ಎನ್. ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ
೫.	ಮದ್ರಾಸ್ ಮಹಾಜನ ಸಭಾ	೧೮೮೧	ಮದ್ರಾಸ್	ಜಿ.ಸುಬ್ರಮಣ್ಯ ಅಯ್ಯರ ಮತ್ತು ಆನಂದ ಚಾರ್ಲು
೬.	ಬಾಂಬೆ ಪ್ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಅಸೊಶಿಯೇಶನ್	೧೮೮೫	ಬಾಂಬೆ	ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಕರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ [೧೮] ಮಾಡುವಂತೆ ಮನವಿ ಮಾಡಲು

ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ತಮ್ಮ ಏಕಮೇವ ವೈರಿಯಾದ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಕಂಕಣ ತೊಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾಪನೆಯು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಾಕಾರ ರೂಪವಾಗಿ ಉದಯಿಸಿ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಂಘಟಿತತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅಖಂಡ ಭಾರತಿಯರನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಏಕಮೇವ ವೇದಿಕೆಯಾಗಿ ಉಜ್ವಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಒಂದು ಸಂಕೀರ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಲಕ್ಷಣ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ವಿಕಸನಗೊಂಡಿತು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕುಲಗುರು ಎಂದೇ ಜನಜನಿತರಾದ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ಹೇಳುವಂತೆ: ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅರಳಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾದದ್ದು ೧೮೯೫ರಿಂದ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದದ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾರಣೀಭೂತವಾಗಿದ್ದವು.

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತ ಭಾರತೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ, ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರಿಂದ ಬರುವ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕವು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿ, ಪ್ರಸಾರ ಹಾಗೂ ಔದ್ಯಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾದವು. ಸಾರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪರ್ಕ ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದವು. ನಗರೀಕರಣ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು ಹಾಗೂ ಹೊಸದೊಂದು ಮಧ್ಯಮವರ್ಗ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು. ಈ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗ ಆಧುನಿಕರಣಕ್ಕೂ, ರಾಜಿಕೀಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪುನಶ್ಚೇತನಕ್ಕೂ ಕಾರಣೀಭೂತ ವಾಯಿತು. ಸಾಕ್ಷರತಾ ಪ್ರಸಾರ ಹಾಗೂ ಮುದ್ರಣದ ಆವಿಷ್ಕಾರ ತಮ್ಮದೆ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಬೌದ್ಧಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಬದಲಾವಣೆಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಮ್ಮ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದವು.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪುನುರುತ್ಥಾನ :

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪುನುರುತ್ಥಾನ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಆಂದೋಲನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದು ಕರ್ನಾಟಕ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದ್ದಿತು. ನವ ಬೌದ್ಧಿಕ ವರ್ಗ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮನೋಭಾವ ಹಾಗೂ ಉದಾರವಾದಿತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕತೆಯಂಥ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಹಿಂದೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಹಾರದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಉಂಟಾಗಿದ್ದವು. ಕರ್ನಾಟಕವು ಬಹುತರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸುಧಾರಣಾ ಆಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪುನರ್ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದೆಲ್ಲದರ ಫಲಶೃತಿಯೆಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಮನೋಭಾವದ ಉದಯ.

ಅಂದು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದ, ನಾರ್ಮಲ್ ಸ್ಕೂಲ್ (ಬೆಳಗಾವ, ೧೮೫೬)ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜ್, (ಧಾರವಾಡ ೧೮೬೧) ಬೆನನ್ ಸ್ಮಿತ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್ (ಬೆಳಗಾಂವ ೧೮೩೨) ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸ್ಕೂಲ್ (ಧಾರವಾಡ ೧೯೨೮) ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ (ಧಾರವಾಡ ೧೮೯೦) ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ೧೮೩೬ ಹಾಗೂ ಗುಲಬರ್ಗಾದಲ್ಲಿ ೧೮೬೬ರಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳರಸರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಸರಿಸಲು ಕಾರಣವಾದರು. ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್, ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಶನ್, ಅಲ್ಲದೆ ಇತರೆ ಅನೇಕ ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕ್ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ ಸಂಘಟನೆಗಳೂ ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯಾನುಸಾರ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಹೈಸ್ಕೂಲಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ, "೧೮೮೧ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೬೮ ಶಾಲೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದವು."

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೇನೆಯಿದ್ದ ಬೆಳಗಾವಿಯ ದಂಡು ಪ್ರದೇಶವು ಈ ಘಟಕದ್ದೆ. ಈ ಘಟಕದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲಿ, ಗುಜರಾತಿ, ಸಿಂಧಿ, ಮರಾಠಿ, ಮುಂತಾದ ಭಿನ್ನ ಭಾಷಿಕರ ಒತ್ತಡಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ನುಡಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನನ್ಯತೆಗೆ ತೀವ್ರವಾದ ಆಘಾತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲೂ ೧೮೧೮ರ ವರೆಗೂ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಮರಾಠಾ ಪೇಶ್ವೆಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದ್ದರಿಂದ ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆಯ ಒತ್ತಡ ಇನ್ನುಳಿದ ಭಾಷೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಷಾ ವ್ಯಾಮೋಹಿ ಮರಾಠಿಗರು ಕನ್ನಡದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಬೇರೂರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಭಾಗದವರಿಗೆ ಪುಣೆ ಸರಕಾರದ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳ ಅಲ್ಲದೆ, ಪುಣೆ ಹಾಗೂ ಮುಂಬೈ ನಗರಗಳು ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಆಗಿದ್ದವು. ಅಂದಿನ ಬಹುಪಾಲು ಕನ್ನಡದ ಬರಹಗಾರರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಎರಡೂ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಓದಿದವರಾಗಿದ್ದರು. "ಮುಂಬೈ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇನ್ನುಳಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಮುಂದುವರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂಬೈ ನಗರಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ್ದೇ ೧೮೨೪ರಲ್ಲಿ. ಅಂದಿನ ಸೀಮಿತ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಈ ಭಾಗ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮರಾಠಿಮಯವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಇದನ್ನು 'ಸದರ್ನ್ ಮರಾಠಾ ಕಂಟ್ರಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರ ರೈಲ್ವೆ ಕಚೇರಿ ಇದ್ದು, ಸದರ್ನ್ ಮರಾಠಾ ರೈಲ್ವೆ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅವಮಾನದ ಸಂಗತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದವು. ಕನ್ನಡಿಗರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡತನವನ್ನು ಮರೆತು ಮರಾಠಿಯೊಂದಿಗೆ ಒಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಗಳಿಂದ ಭಿ.ಗು. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು "...... ಅದೊಂದು ಪರಭಾಷೆಯ ವ್ಯಾಮೋಹಪಾಶದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಬಿದ್ದ ವಿಸ್ಮೃತಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ....." ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ."[೨೧] ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಈ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿ ಮಾತ್ರ ಬೋಧನಾ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿದ್ದರೂ, ಮುಂಬೈ ಸರಕಾರ ೧೮೩೫ರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಮರಾಠಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಠರಾವನ್ನು ಪಾಸುಮಾಡಿತು. ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಗಳ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ ಹಿಡಿಯಿತು. ಡಬ್ಲ್ಯೂ ಎ. ರಸೆಲ್. ವೆಂಕಟ ರಂಗೋಕಟ್ಟಿ, ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ತುರುಮರಿ ಹಾಗೂ ಇತರರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾದವು. ಆಗ "ಧಾರವಾಡದ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪನವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ೧೮೬೬ ರಿಂದ ಮರಾಠಿ ಪಠ್ಯಗಳ ಬದಲು ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವು."[೨೨] ಹೈದರಾಬಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡುದ್ದು ೧೮೭೮ರಲ್ಲಿ.

ಮುದ್ರಣದ ಪ್ರಾರಂಭ :

ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಿತು. ಮೊದಲ ಕನ್ನಡ ಮುದ್ರಣ, ಇದೂ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕರ ಸಾಧನೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಲ್ಕತ್ತಾದ ಹತ್ತಿರದ ಸೆರಾಂಪೂರ ಎಂಬಲ್ಲಿ. 'ಎ ಗ್ರಾಮರ್ ಆಫ್ ದಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಲಾಂಗವೆಜ್' ಎಂಬುದು ವಿಲಿಯಮ್ಸ್ ಕ್ಯರಿ ಎಂಬುವವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡಿತ್ತು. ೧೮೨೦ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೈಬಲ್ ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಯಿತು. ಡಾ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರವರ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೇರೆಗೆ, ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ೮೬ ಕನ್ನಡ ಮುದ್ರಣಾಲಯಗಳಿದ್ದವು. ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಕೆಲವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೋರಗೆ ಇದ್ದವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುವೆಂದರೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ (ಸ್ಥಾಪನೆ ೧೮೨೬) ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿಯ 'ಸುಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಕಾಶ' (ಸ್ಥಾಪನೆ ೧೮೪೯) ಮಿಶನರಿಗಳು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕುತುಹಲವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ **ಅನುಭವ ಮಿತ್ರ** ೧೮೪೦ ಹಾಗೂ **ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ** (೧೮೪೮) ದಂತಹ ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಅಭಿಜಾತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಿ(ವರೆಂಡ್) ರಿಕಲ್, ಸ್ಯಾಂಡರಸನ್ ಹಾಗೂ ಕಿಟೆಲ್‌ರ (ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೮೩೨. ೧೮೫೮, ೧೮೯೪) ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪುನರುತ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಸಾಹಿತ್ಯ ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷ ವಾಯಿತು. ಗದ್ಯಬರಹ ಜನಪ್ರಿಯವಾಯಿತು, ಭಾವಗೀತೆಗಳು, ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ರಚನೆಗೊಂಡವು. ಇಂಥದ್ದೆ ಕೃತಿಗಳು ಮರಾಠಿ, ಬಂಗಾಲಿ ಹಾಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಿಂದ ಭಾಷಾಂತರಗೊಂಡವು. ಕಾದಂಬರಿ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳೆ ಆಗಿದ್ದವು. ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಮೂಡಿಬಂದುದ್ದಲ್ಲದೆ, ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭಿಜಾತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಿಶನರಿಗಳು ತಾಡೋಲೆಯಿಂದ ಮುದ್ರಿತ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದರು.

೧೯ನೇ ಶತಮಾನವು ಕಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಪುನರುತ್ಥಾನ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಕಾಲ. ರಂಗ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಮೂಲಭೂತ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಮೂಡಿಬಂದುವಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ನಾಟಕ ತಂಡಗಳು ರಂಗಕಲೆಯಲ್ಲಿನ ಈ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತರಹತ್ತಿದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾಟ್ಯ ತಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಗದುಗಿನ 'ಕರ್ನಾಟಕ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ' (೧೮೭೪) ಧಾರವಾಡದ 'ತಂತು ಪುರುಷ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ' (೧೮೮೫) ಎಂಬುವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳು ಮುಂಬೈಯಿಯ 'ವಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಪಾರ್ಸಿ ಕಂಪನಿ' ಹಾಗೂ ಸಾಂಗ್ಲಿಯ ಒಂದು ನಾಟ್ಯ ಮಂಡಳಿಯ ರಂಗ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿದ್ದವು.

ಪತ್ರಿಕಾ ಹಾಗೂ ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮದ ಪಾತ್ರ :

ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜೋ-ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ೧೬೦ ವರ್ಷಗಳ

ದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಈ ಇತಿಹಾಸ ವಾರ್ತಾಪತ್ರಿಕೆ ಮತ್ತು ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಗಳ ಬರವಣಿಗೆ, ಸಂಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಸುದ್ದಿ ಸಂಗ್ರಹನ, ಪ್ರಸರಣ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ಜಾಹಿರಾತು ಮುಂತಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪ್ರಚಾರ, ಅನಂತರ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಮತ್ತು ನುಡಿಯ ಏಳ್ಗೆ ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಬಹುತೇಕ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕನ್ನಡ ನವೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಊರ್ಜಿತಗೊಂಡು, ರಾಷ್ಟ್ರ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರ್ಕಾರದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಲು ಛಲದಿಂದ ನಡೆದು ಹೋರಾಟದ ಬದುಕನ್ನು ನಡೆಸಿದವು. ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧಾನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ಬೃಹತ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಭಾರತದ ಇತರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿವೆ. ಈಗ ನಮಗಿರುವ ಆಧಾರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಪತ್ರಿಕೆ 'ಮಂಗಳೂರ ಸಮಾಚಾರ.' ಇದು ಪ್ರಕಟವಾದುದು ೧೮೪೩ ಜುಲೈ ೧ರಂದು. ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಜನಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ನಿನ ಪಾದ್ರಿ ಹರ್ಮನ್ ವೋಗ್ಲಿಂಗ್, ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೊದ್ಯಮದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ ಈತ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದುದು ೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಮಂಗಳೂರು ಸಮಾಚಾರ ೧೮೪೪ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆಗೊಂಡಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಮಾಚಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ವಾಪಸ್ಸು ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಕೆಲಕಾಲ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಮಂಗಳೂರ ಸಮಾಚಾರ ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು ಪುಟಗಳ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಬೆಲೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ದುಡ್ಡು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಚೆ ವೆಚ್ಚವೂ ಸೇರಿತ್ತು. "೧೮೪೯ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭಗೊಂಡಿದ್ದ 'ಸುಬುದ್ಧಿ' ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಮೊದಲ ವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾನರೀಸ್ ವರ್ನಾಕ್ಯುಲರ್ ಸೊಸೈಟಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿಯವರು ೧೮೬೧ರ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸಿದ 'ಕನ್ನಡ ಜ್ಞಾನಬೋಧಕ' ಮೊದಲ ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯೂ ಅನಂತರ ಮಾಸಿಕವೂ ಆಗಿತ್ತು. ೧೮೬೨ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಚ್.ರೈಸ್ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ ೧೮೬೮ರ ವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ 'ಅರುಣೋದಯ' ಕನ್ನಡದ ಆದ್ಯ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು."[೨೩] ಮುಂದೆ ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದರು. ೧೮೬೫ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ 'ಕನ್ನಡ ಶಾಲಾ ಪತ್ರಕ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಬೆಳಕು ಕಂಡಿತ್ತು. 'ಬೆಳಗಾವಿ ಸಮಾಚಾರ (೧೮೬೪) ಹಾಗೂ 'ಹಿತೇಚ್ಛು' (೧೮೭೦) ಅಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಟರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿಯವರಿಂದ ೧೮೭೫ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ೧೮೭೫ರಲ್ಲಿ ನಿಂತುಹೋದ 'ಶೋಧಕ' ಎಂಬ ಮರಾಠಿ ಮಾಸಿಕೆಗಳು ಇವುಗಳು ಬೆಳಗಾಪಿಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಮರಾಠಿ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಧಾರವಾಡವೃತ' (೧೮೭೩), 'ಹುಬ್ಬಳಿ ವೈಭವ' (೧೮೭೯) 'ಕರ್ನಾಟಕ ವಾರ್ತಿಕ' (೧೮೭೯) ಇವು

ಮರಾಠಿ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾದರೆ, 'ಕರ್ನಾಟಕ ಜ್ಞಾನ ಮಂಜರಿ' (ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೮೭೪) ಎಂಬ ಮಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಪುಷ್ಪ ಮಾಲಿಕೆ' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೮೦) ಇವು ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕೇವಲ ಜನ ಸಮೂಹ ಶಿಕ್ಷಣ (ಮಾಸ್ ಕಲೇಕ್ಷನ್) ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರಸಾರದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಮೇಲಣ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದವು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಶೋಧಕದ ಪ್ರಕಟಣೆ ನಿಂತು ಹೋದಮೇಲೆ ವೆಂಕಟರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿಯವರು "೧೮೮೮ರಲ್ಲಿ 'ಲೋಕಶಿಕ್ಷಕ' ಎಂಬ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕವನ್ನು ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಹೊರಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಹುಚ್ಚಯ್ಯ ವಿಭೂತಿ ಎಂಬುವವರು ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ 'ಚಂದ್ರೋದಯ' (ಧಾರವಾಡ) 'ರಸಿಕ ರಂಜಿನಿ' (ಗದಗ ೧೮೮೪) 'ವೃತ್ತಾಂತ ಮಂಜರಿ' (ಗದಗ ೧೮೮೫) ಹಾಗೂ 'ಲೋಕಬಂಧು' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೮೫)"[೨೪] ಎಂಬ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕಗಳೆಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸುವ ಹಾಗು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ, ದೇಶಾಭಿಮಾನದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಬಿರುವಂತಹ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು.

೧೮೮೦ರ ದಶಕದ ನಂತರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದವು. ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಬ್ಯಾಡ್ಗಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರ 'ಶಿವಮೊಗ್ಗ ವೃತ್ತಾಂತ ಮಂಜರಿ' (೧೮೯೮) ಕಾರವಾರದಿಂದ 'ವಿಚಾರಿ' (ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ) ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ 'ಕನ್ನಡ ಮಿತ್ರ'ವೆಂಬವು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ದಿ ಪಡೆದ ದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ೧೮ ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಕಾಣಿಸಿದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಳೆದಿದ್ದವು.

"ಕನ್ನಡ ಕೇಸರಿ' (ಹುಬ್ಬಳಿ ೧೮೮೮), 'ಜ್ಞಾನೋದಯ' (ಶಿವಮೊಗ್ಗ ೧೮೯೬) 'ರಾಜಹಂಸ' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೯೧) 'ಧನಂಜಯ' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೯೬) 'ವಾಗ್ಭೂಷಣ' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೯೬) 'ಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತ' (ಧಾರವಾಡ ೧೮೯೨). ಈ ಎಲ್ಲಾ ದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಧರ್ಮ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ, ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯಂಥ ಉದಾತ್ತ ತತ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾದ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರ ಪ್ರಚೋದಕ ಕತೆ. ಕವನ ಹಾಗೂ ಲೇಖನಗಳ ಮೂಲಕ ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಉಂಟು ಮಾಡಿ ಅವರ ಮೈಮನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅನೇಕ ಮಹಿಳಾ ಸಂಪಾದಕೀಯರು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ೧೯೧೪ರಲ್ಲಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗೆಯಿಂದ 'ಭಾಗ್ಯೋದಯ"[೨೫] ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಟಿ. ಸಂಜೀವಮ್ಮ ಇಂತಹ ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು.

೨೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ್ಯೂ ರಾಜಕೀಯ ಆಂದೋಲನಗಳು ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯದ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದವು. ಭಾರತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಹುಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು ಇವು ತಮ್ಮ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮೇಲೆ ಬೀರದೆ ಇರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಉತ್ಸಾಹಿ ತರುಣರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಹಾಗೂ ಟಿಳಕ ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಂತಹ ನೇತಾರರ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಬೊಧಿಸಲು ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕೆ ಸತ್ವಶಾಲಿ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂದು ಬಗೆದಿದ್ದರು. ಟಿಳಕರ ಕೇಸರಿಯ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತ್ತಿದ್ದ ಎಮ್. ಅನಂತರಾವ ಅವರ “ಕನ್ನಡ ಕೆಸರಿ' (೧೯೦೬ ಹುಬ್ಬಳಿ ಹುಚ್ಚಯ್ಯ ವಿಭೂತಿಯವರ 'ಚಂದ್ರೋದಯ' ೧೯೧೭ ಧಾರವಾಡ. ಕೆರೂರು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರ 'ಶುಭೋದಯ' ೧೯೧೭ ಧಾರವಾಡ. 'ಸಚಿತ್ರ ಭಾರತ' ೧೯೧೩ ಧಾರವಾಡ. ಆರ್.ಎಸ್. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್ ಮತ್ತು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್‌ರವರ ಕರ್ಮವೀರ ೧೯೧೨ ಹುಬ್ಬಳಿ. 'ಕನ್ನಡಿಗ' ೧೯೨೫ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಹಾಗೂ 'ವಿಜಯ' ೧೯೨೧ ಧಾರವಾಡ”[೨೬] ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅತ್ಯಂತಿಕ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದವು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯು ತಿವ್ರತರ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಿದ್ದಾಗ ಅನೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಓದುಗರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೇರೆಹಿಡಿಯುವತ್ತ ದಿಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೆಂದರೆ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ' (೧೯೨೨ ಧಾರವಾಡ) ಗಳಗನಾಥರ 'ಸದ್ಬೋದ ಚಂದ್ರಿಕೆ' (೧೯೧೨ ಅಗಡಿ) ಬಿ.ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ ಮತ್ತು ಎಚ್.ವ್ಹಿ. ಮಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿ ಅವರ 'ಜಯಂತಿ' ಬೇಂದ್ರೆ ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿಯವರ 'ಜೀವನ' ಪತ್ರಿಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪತ್ರಿಕಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೆ ಆದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿತ್ತು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ 'ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ' ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಪ್ರೇರೆಪಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದೆ. ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಉತ್ಸಾಹಿ ಜನರ ತಂಡವೊಂದರಿಂದ ಬಿ.ಎನ್. ದಾತಾರ ಅವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ. “ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕವೆಂದು ಜನ್ಮತಳೆದ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾಧವರಾವ್ ಕಬ್ಬೂರ, ರಾಮರಾವ್ ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ ಮತ್ತು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಅವರ ಕೈಗೆ ಹಸ್ತಾಂತರಗೊಂಡವು. ಪತ್ರಿಕೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಂತರಗೊಂಡು ೧೯೨೩ ರಲ್ಲಿ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯ ರೂಪ ತಾಳಿತು. ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ 'ಕರ್ಮವಿರ' ಹಾಗೂ ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರರು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ 'ನವಶಕ್ತಿ' ೧೯೨೩ ಧಾರವಾಡ, ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕದ ದಾರಿಯನ್ನೆ ಓಡಿದವು. ಪಿ.ಕೆ. ಶಾನಭಾಗರ 'ಕನ್ನಡ ವೃತ್ತ' ೧೯೧೬ ಕುಮಟಾ. ಪಂಡಿತ ತಾರಾನಾಥರ 'ಪ್ರೇಮ' ೧೯೨೩ ತುಂಗಾಭದ್ರಾ, ಪಿ.ಎಸ್. ದೇಸಾಯಿಯವರ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸುಂದರಿ' ೧೯೨೨ ಹಾವೇರಿ. ಎಸ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರರ 'ಹುಬ್ಬಳಿ ಗೆಝೆಟಿಯರ್' ೧೯೨೯, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಎಂಬ 'ಕನ್ನಡ ಮಾಸಿಕ' ಹಾಗೂ 'ಜೈಹಿಂದ್'

ಎಂಬ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ (೧೯೩೯ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ) ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಾಗರೀಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಳೆದ ಅನಾಸಕ್ತಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಮುಖಂಡರ ಮೇಲೆ, ಜನತೆಯ ಮೇಲೆ, ಅವರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ದೌರ್ಜನ್ಯಗಳ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೊರಾಟದ ಬಗೆಗೆ ಅಂದಿನ ಆಗು ಹೋಗುಗಳನ್ನು ವರದಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಜನರನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು, ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ವಿಚಾರಧಾರೆ ಕಾವ್ಯದ ಮೂಲಕ ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕನಸು ನನಸಾಗುವವರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ನೀಡಲಾದಿದೆ.

ಸಾಪ್ತಾಯಿಕ/ದೈನಕಕರ ಹೆಸರು	ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಸ್ಥಳ	ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ವರ್ಷ	ಸಂಪಾದಕರು
ಅರುಣೋದಯ (ಸಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ		ಪಿ. ವೇಂಕಟೆಶ
ಆರ್ಯ ಧರ್ಮ ಪ್ರಕಾಶ (ಮಾ)	ಸೊರಬ	೧೯೧೪	ಎನ್.ವೇಂಕಟಪ್ಪ
ಆರ್ಯ ವಿದ್ಯಾ (ಮಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ		ದಾಮೂದ.ಎ. ಹಲಸಿಕರ
ಆಯುರ್ವೆಧ ವಿದ್ಯಾ (ಮಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ		ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿ
ಬಾಲಮಿತ್ರ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೨೧	ಮಹಾಲಿಂಗ ತಟ್ಟಿ
ಬಸವರಾಜ (ಸಾ)	ಹಾವೇರಿ	೧೯೨೮	ಎಂ.ಹಾಲಪ್ಪನವರ
ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ (ತ್ರೈ)	ಗುಲಬರ್ಗಾ		ಎಸ್.ರುದ್ರಾಶಾಸ್ತ್ರಿ
ಚೈತನ್ಯ (ಮಾ)	ಇಳಕಲ್	೧೯೩೧	ಶಿವಶಂಕರರಾವ್
ಚಂದ್ರಿಕಾ (ಮಾ)	ಬಾಗಲಕೋಟೆ	೧೮೯೬	ಕೆರೂರು ರಾಘವ ಭಟ್ಟ
ಚಂದ್ರೋದಯ (ಮಾ&ಸಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೮೭೭	ಪಂಡಿತಪ್ಪ ಚಿಕ್ಕೋಡಿ
ದೇಶಬಂಧು (ದೈ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೩೦	ಬಿ.ಎಸ್.ಪಾವಟೆ
ಧನಂಜಯ (ದೈ. ಸಾ..& ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ		ಗುರುರಾವ್ ವೆಲ್‌ವೆಕರ್ ಮತ್ತು ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ರಾವ್
ಧನುರ್ಧಾರಿ (ಸಾ.)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ದಾವಣಗೇರೆ	೧೯೦೬	ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ
ಧರ್ಮ ತರಂಗಿಣಿ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೧೧	ಎಚ.ಎಸ್. ಶಿವಲಿಂಗ ಶಾಸ್ತ್ರೀ
ಧಾರವಾಡ ವೃತ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೮೭೩	
ದ್ವೈತ ದುಂದುಬಿ (ತ್ರೈ.)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೨೩	ರಾಮಾಚಾರಯ್ಯ ಕಟಗೇರಿ
ಗೋಸೇವಕ (ಮಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೨೫	ಗೋಲಾಪ ದೇಶಪಾಂಡೆ
ಗ್ರಾಮ ಉದಯ (ಮಾ)	ಅಥಣಿ	೧೯೨೭	ಜೆ.ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ
ಗ್ರಾಮ ಸೇವಕ ಗ್ರಾಮದುರ್ಗ	ರಾಮದುರ್ಗ	೧೯೨೫	ಮದಕರಿಯ ಮಹಾದೇವನಾಯಕ
ಗ್ರಾಮ ಸೇವಕ (ತ್ರೈ)	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೫	ಡಿ.ಎಸ್. ಪರಾಮಜ.

ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ ಸಮಾಚಾರ (ಸಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೦೭	ನಾರಾಯಣ & ಗಿರಿಧರರಾವ್
ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ವೃತ (ಸಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೮೯೩	
ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಷನ್	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೪	ಎಸ್.ಎಸ್.ನೇಡ್ಲೂರು
ಕನ್ನಡ ಕೇಸರಿ (ಸಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೦೬	ಮುತಾಲಿಕ ದೇಸಾಯಿ
ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೨೯	ಆರ್.ವಿ.ದೇಸಾಯಿ
ಕರ್ನಾಟಕ ಬಂಧು (ಮಾ)	ಬಳ್ಳಾರಿ	೧೯೨೫	ವಾಯ್. ನಾಗೇಶ ಶಾಸ್ತ್ರೀ
ಕನ್ನಡ ಶಿಕ್ಷಕ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೧೭	
ಕರ್ನಾಟಕ ಬಂಧು (ಮಾ.ಸಾ.)	ಗದಗ	೧೯೩೧	ಓ.ಬಿ.ಸೋಮಯ್ಯ ಹಿರೆಮಠ.
ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷ್ಯ ಸೇವಕ (ಮಾ)	ಬಿಜಾಪುರ	೧೮೯೪	ಶೇಷಗಿರಿ ಕೋಗನೂರ
ಕರ್ನಾಟಕ ಧನಂಜಯ (ದೈ)	ಧಾರವಾಡ / ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೧೦	ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ / ಸುಭಾಸ ರಾವ
ಕರ್ನಾಟಕ ಜ್ಞಾನ ಮಂಜರಿ (ಮಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೮೭೪	ವಿಕಾಜಿ ಹರಿ ಸಾಮಂತ
ಜೀವನ (ಮಾ)	ಬಿಜಾಪುರ	೧೯೨೮	ಪಿ.ಜಿ. ಹಲ್ಕಟ್ಟಿ/ಬಿ.ಸಿ. ಪುರಾಣಿಕ
ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರತ (ಸಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ/ಧಾರವಾಡ	೧೮೮೩	ವೆಂಕಟ ಆರ್. ಕಟ್ಟಿ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೨೪	ಚಂದೂರು ಮೂರ್ತಿ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೈಟ್	ಧಾರವಾಡ	೧೯೨೭	ವಿ.ಎಲ್.ಚಾರಿ
ಕರ್ನಾಟಕ ಟೈಮ್ಸ್ (ಸಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦	ಎಚ್.ಎಸ್. ಶಿವಲಿಂಗ ಶಾಸ್ತ್ರೀ
ಕವಿತಾ (ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೧೮	
ಕವಿತಾ (ತ್ರೈ)	ಬೆಳಗಾವಿ		ಎಸ್.ಎನ್. ದೇಸಾಯಿ
ಖಾದಿ ವಿಜಯ (ಮಾ)	ಆಲಮಟ್ಟಿ	೧೯೨೮	ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ
ಲೋಕಮಾತಾ (ದೈ.ಸಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೨೪	ವಿ.ಬಿ. ಪುರಾಣಿಕ
ಲೋಕಮಿತ್ರ (ಸಾ)	ಹಾವೇರಿ	೧೯೦೦	ದೇವಣಗೌಡ ಪಾಟೀಲ
ಸರ್ವೋದಯ (ದೈ) (ಸಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೮೮೮	ನರ್ಸಿಂಗರಾವ್
ಶಿವಪ್ರತಾಪ (ಸಾ)	ಹಾವೇರಿ	೧೯೨೯	ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀ
ಶೋಧಕ (ಮಾ)	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೮೭೫	ವೇಂಕಟ ಕೆ. ಕಟ್ಟಿ
ಶ್ರೀ ಸರಸ್ವತಿ (ಮಾ)	ಗದಗ	೧೯೦೧	
ಶುಭೋದಯ (ಸಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೧೮	ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ
ಸುಧಾಕರ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೨೩	ನಾಯಕ.ಆರ್.ಕೆ.
ಸ್ವಧರ್ಮ(ಮಾ)	ಧಾರವಾಡ	೧೯೨೪	ಎಚ್.ಎಚ್. ಚಿದಂಬರಯ್ಯ
ವೀರಶೈವ ವಿಜಯ (ಮಾ)	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೧೦	ಎಚ್. ಮಂಜಪ್ಪ

(ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳ ಪೂರ್ಣ ರೂಪ : ದೈ–ದೈನಿಕ ಸಾ–ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ, ಮಾ–ಮಾಸಿಕ, ತ್ರೈ–ತ್ರೈಮಾಸಿಕ.)

ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

"ಮಲಪ್ರಭಾ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿದಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರೈತರು ಜಾತಿಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ವಿಜಾಪೂರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡಗಳಲ್ಲಿನ ಬಹುಸಮಖ್ಯಾತ ಕೃಷಿಕ ಜನಾಂಗ ವೀರಶೈವರು. ಅದೇ ಕಾರವಾರದ ಕಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ರೈತರಾಗಿರುವುದುಂಟು. ವೀರಶೈವರಲ್ಲದೆ ಕುರುಬರು, ರೆಡ್ಡಿಗಳು, ಮುಸ್ಲಿಮರು, ಹೊಲೆಯರು, ಮಾದಿಗರು, ಲಂಬಾಣಿಗಳು, ವಡ್ಡರು, ಅರೆರರು ಸಹ ರೈತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ ಅಂತೆಯೇ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲದೆ ನವಾಯತರು (ಹೊನ್ನಾವರ), ಸಾರಸ್ವತರು, ಕೊಂಕಣಿಗರು, ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯರಾಗಿರುವುದುಂಟು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮರಾಠರಿಂದ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿತ್ತು ಮರಾಠ ಪೇಶ್ವೆವೆಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು 'ಚಲ್ಲಿ' 'ಕುಟ್ಟುಗೂಟ' 'ಖಂದಮುಕ್ತ' ಹಾಗೂ 'ಕೌಲ್' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕಂದಾಯ ವಿಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಮರಾಠರು 'ಬೇಸಾಯಗುತ್ತಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ' ಮೂಲಕ ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಕಂದಾಯ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಮಲೇದಾರನದೇ ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ. ಇದರಿಂದ ರೈತರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು."[೨೯] ಬ್ರಿಟಿಷರು ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆಯ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಈ ಹಳೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ 'ರೈತವಾರಿ ಪದ್ಧತಿ'ಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ರೈತನಿಗೆ ನಿಗದಿತ ಮೊತ್ತದ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಗೊಂದಲಗಳಾಗಲಿ, ಶೋಷಣೆಯಾಗಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ೧೮೪೦ರ ನಂತರ ಪ್ರಿಂಗ್ಲೆಯೆಂಬುವನು ಕಂದಾಯದ ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿತು.

ಈ ಭಾಗದ ಕಮ್ಮಾರರು ಕುಂಬಾರರು, ಗಾಣಿಗರು, ನೇಕಾರರು, ಕಲಾಯಿಗಾರರು (ಮುಸ್ಲಿಮರು) ಬಡಿಗರು,ಚಮ್ಮಾರರು, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು, ಉಪ್ಪಾರರು, ಸಮ್ಮಗಾರರು, ಡೋರರು ಮೊದಲಾದ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಗದ, ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಬಳೆಗಳು, ಚಂದನದ ವಸ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿದ್ದವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಖಾನೆದಾರ್, ಮಾರವಾಡಿ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಕಾರ್ಮಿಕರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹತ್ತಿ ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ವಾಣಿಜ್ಯ ಬೆಳೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಹತ್ತಿಯಾಧಾರಿತ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಹರಿಯುವ, ಗಂಟು ಕಟ್ಟುವ ನೇಯುವ ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಖಾದಿಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿತ್ತು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗೋಕಾಕ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಮುರಗೋಡು, ಅಥಣಿ, ದೇಶನೂರು, ಶಹಾಪೂರ, ಸವದತ್ತಿ, ಕಿತ್ತೂರು, ಮುನ್ನೊಳ್ಳಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಗದಗ, ಬೆಟಗೇರಿ, ಲಕ್ಕುಂಡಿ, ನರಗುಂದ, ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಇಲಕಲ್, ಹುನಗುಂದ, ಗುಡೂರು, ಮಲ್ಲಾಪೂರ

ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸೀರೆ, ಧೋತಿ (ಪಂಜೆ) , ರುಮಾಲು (ಪೇಟ), ಜಮಖಾನೆ ಹಾಗೂ ಖಾದಿ ಸಿದ್ಧ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅವರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪವರ್ ಲೂಮ್‌ಗಳಿಂದಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಅನೇಕ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಈ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಅನುಭವಿಸುವಂತಲೆ ಆಯಿತು. "ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಹತ್ತಿಯು ಭಾರತದ ಇತರೆ ಭಾಗಗಳ ಹತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಲಂಕಾಶ್ವರ್, ಮ್ಯಾಂಚೆಸ್ಟರ್‌ಗಳಿಗೆ ರಫ್ತಾಗಿಸಿದ್ದ ಉಡುಪುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ತಮ್ಮ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿನ ಬೇಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆರ್ಥಿಕ ಶೋಷಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪದ ಕ್ಷಾಮವು ಸಹ ಈ ಕಡೆಯ ಜನರನ್ನು ಬಲಿತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ಅಂದರೆ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ೧೮೨೪, ೧೮೩೧, ೧೮೩೩, ೧೮೫೦, ೧೮೬೬, ೧೮೭೫-೭೭, ೧೮೮೩-೮೫, ೧೯೯೧-೯೨ ಹಾಗೂ ೧೯೦೦ ವರುಷಗಳು ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ತೀವ್ರ ಅಭಾವವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದವು."[೩೦] ೧೮೭೫-೭೭ರ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾದಂಥ ಕ್ಷಾಮವಂತು ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರನ್ನು ಆಹುತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ಈ ತರಹದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸಿದವು.[೪೯]

ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಗಾಗಿ ಸಾರಿಗೆ-ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು ತೀರಪ್ರದೇಶದ ಬಂದರುಗಳನ್ನು ದೇಶಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಕೊಡದೆ ತಮ್ಮ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೇಂಡಿಗೆ ಹಡಗುಗಳ ಮೂಲಕ ಕಚ್ಚಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರವಾನೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಿದ್ಧ ವಸ್ತುಗಳ ಆಗಮನವು ಈ ಬಂದರುಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಬಂದರುಗಳನ್ನು ತಲುಪಲು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ರಸ್ತೆ ರೈಲುಮಾರ್ಗಗಳ ಸೌಕರ್ಯ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನ ಹರಿಸಿದ್ದ ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸೋಗು ಹಾಕಿದ್ದುಂಟು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆ, ರೈಲು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದದ್ದು.

೧೮೫೬ರಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗೂ (ಹರಿಹರದ ಬಳಿ), ೧೮೬೬ರಲ್ಲಿ ವರದಾ ನದಿಗೂ (ಕರ್ಜಗಿ ಬಳಿ) ಸೇತುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ರಸ್ತೆ ಮಾರ್ಗವು ಪುಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಳಗಾವಿಗಳನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ೧೮೫೬ರ ವರೆಗೂ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ರಸ್ತೆಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "೧೮೨೦ರಲ್ಲಿ ಶಿಕಾರಿಪುರದಿಂದ ಬಿಜಾಪೂರ, ಸೊಲ್ಲಾಪೂರಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಬಿಜಾಪೂರದ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಿಂದ ಮುಂಬಯಿ ಬಂದರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಎರಡೇ ರಸ್ತೆಗಳು ಇದ್ದವು. ೧೮೨೬ರ ವೇಳೆಗೆ ಪಂಢರಾಪುರದಿಂದ ಬಿಜಾಪೂರದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕಿ.ಮಿ. ಗಳ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ೧೮೫೨ರ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಕೇವಲ ೧೮೦ ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ದೂರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಹೊಂದಿತ್ತು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ೧೮೮೩ರ ವೇಳೆಗೆ ೧೫ ಲೋಕಲ್ ಫಂಡಿನ ರಸ್ತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ-ಸೊಲ್ಲಾಪೂರ ಮಾರ್ಗದ ೧೮೦ಕಿ.ಮಿ

ಉದ್ದದ ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಿಜಾಪೂರ–ನಾಗಜ್ ರಸ್ತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ರಸ್ತೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಆದವು."[೩೧] ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರ–ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಕೂಲಗಳಾದವು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ (೧೮೫೩) ಮುಂಬಯಿನಿಂದ ಥಾಣಾದ ವರೆಗೆ ರೈಲು ಮಾರ್ಗ ನಿರ್ಮಾಣ ಆಯಿತು. ಅಂತೆಯೇ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ–ಧಾರವಾಡದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪುಣೆ ಹಾಗೂ ಹರಿಹರಕ್ಕೆ ರೈಲುವಾರ್ಗವನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ (೧೮೮೭) ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿತು. 'ಸದರ್ನ್ ಮರಾಠ ರೈಲ್ವೆ ಕಂಪನಿ'ಯವರು ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಐದು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ೧೮೮೯ರ ವೇಳೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪುಣೆಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿನವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಲೊಂಡಾ (ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ) ನಿಂದ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ತಲುಪಲು ರೈಲ್ವೆ ಮಾರ್ಗ ಹಾಕಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಈ ಮಾರ್ಗವು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಾವೇರಿ–ಹರಿಹರಕ್ಕೆ ತಲುಪಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಮುಂದೆ "೧೯೦೮ರಲ್ಲಿ 'ಸದರ್ನ್ ಮರಾಠ ರೈಲ್ವೆ ಕಂಪನಿ'ಯು ಮದ್ರಾಸ್ ರೈಲ್ವೆ ಕಂಪನಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಲೀನವಾದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು 'ಮದ್ರಾಸ್ ಆಂಡ್ ಸದರ್ನ್ ಮರಾಠಾ ರೈಲ್ವೆ ಕಂಪನಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದರು."[೩೨] ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಾದ ರಸ್ತೆ–ರೈಲು ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಈ ಭಾಗದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು.

ಬುದ್ದಿಜೀವಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು :

ಈ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಾದದ್ದು. "ಜಾನ್ ಫ್ಲೀಟ್ ಅವರ 'ಡೈನಾಸ್ಟೀಸ್ ಆಫ್ ಕ್ಯಾನರೀಸ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ಸ್' (೧೮೮೨) ಆರ್.ಜಿ. ಭಂಡಾರಕರರ 'ಅರ್ಲಿ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಧಕ್ಕನ್' (೧೮೮೪) ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್‌ರವರ 'ಎಫಿಗ್ರಾಫಿಕ್ ಕಾರ್ನಾಟಿಕಾ' (೧೮೮೬ ರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ) ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಗತವೈಭವವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರ ತಮ್ಮ ಗತಕಾಲದ ಬಗೆಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬಿಂಬಿಸಲು ಕಾರಣವಾದವು. ಇದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪುನರುತ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಜಾಗೃತಿಗೂ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಗತವೈಭವ' (೧೯೧೭) ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಎಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾದುದ್ದು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಯುಗಯುಗಮಾನದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಎಂಥದು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿತ್ತು."[೩೩] ಅತ್ಯಂತ ಭಾವ ಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ಉತ್ಕಟ ದೇಶ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ವಿಚಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಭಾಷೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಡಿದ್ದೇಬ್ಬಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿತ್ತು.

ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘದ ಪಾತ್ರ :

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪತನದ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಒಡೆದು ಹೋಳು ಹೋಳಾಯಿತು. ಇವೆಲ್ಲ ಹೈದ್ರಾಬಾದದ ನಿಜಾಮ, ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಮರಾಠರು, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ, ಮದ್ರಾಸ್ ಹಾಗು ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ಇತರೆ ಸ್ಥಾನೀಯ ಒಡೆತನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹರಿದು ಹಂಚಿಹೋದವು. ಕನ್ನಡಿಗರು ತಮ್ಮ ನೆಲದ ಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡವನ್ನೇ ಮರೆತರೆನ್ನುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನಾಥರಾದರು. ಒಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜಾಮ, ಮರಾಠರು, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ರು ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮಾರಕವಾದ ನೀತಿ ತಳೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿಯೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಆಡು ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತದ ಭಾಷೆಯಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉರ್ದು ಆಕ್ರಮಿಸಿತ್ತು. ೧೮೫೮ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಲ್ಪಡಬೇಕು ಎಂಬ ನೀತಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಿ ಆ ರೀತಿಯ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡಾಗ, ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮರಾಠಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿದ್ದರು. ಆಗಿನ ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಾದ ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ಎ. ರಸೆಲ್ ಅವರು ಕನ್ನಡ ಪರವಾದ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತ, ಈ ರೀತಿಯ ಶರಾ ಬರೆದಿದ್ದರು. "ಈ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದಂತಹ ಕನ್ನಡಿಗರೆ ಇಲ್ಲ."[೩೪] ವಿಭಾಗೀಯ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪರಿವೀಕ್ಷಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭೋದಿಸುವ ಶಿಕ್ಷಕರಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಕನ್ನಡಿಗರಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಭೋಧನೆಗಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಕನ್ನಡಿಗರು ಮರಾಠಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು. ವಿಭಾಗ ವಲಯದಲ್ಲಿನ ಮರಾಠಿ ಹಾಗೂ ಗುಜರಾತಿಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷಯಗಳು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಯೆ ಅಥವಾ ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ವಿರುವಂತೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಜನರ ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲಿ ರೂಢಿ ಗೋಂಡಿಲ್ಲ. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಶೋಚನೀಯವಾಗಿತ್ತು.

ಇದೆ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ೨೦ನೇ ಜೂಲೈ ೧೮೯೦ರಂದು ಶ್ರೀ ಆರ್. ಎಚ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ, ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ–ಬೆಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕನ್ನಡ ವಿಧ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ' ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಗುರುಸಿದ್ದಪ್ಪ ಬಳ್ಳಾರಿಯವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, "ಜೂಲೈ ೨೦, ೧೮೬೦ರಂದು ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ ಕನ್ನಡದ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ತನುಮನಧನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಲಾಯಿತೆಂದು ಗುರುಸಿದ್ಧಪ್ಪ ಬಳ್ಳಾರಿಯವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ."[೩೫]

ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘವು ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡತ್ವದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಬೇಕಿದೆ ಎನ್ನುವ ಠರಾವನ್ನು ಪಾಸು ಮಾಡಿತ್ತು. ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವೃತ್ತ

ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಅದು ಭೋಂಡ್ಡೋ ನರಸಿಂಹ ಮುಳಬಾಗಿಲ ಎಂಬುವವರು ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ ಭವಭೂತಿಯ **ಉತ್ತರ ರಾಮ ಚರಿತವನ್ನು** ಪ್ರಕಟಿಸಿತ್ತು. ೧೮೯೬ರಲ್ಲಿ 'ವಾಗ್ಭೂಷಣ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕವನ್ನು ಹೊರತರಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಯೋಜಿಸಿದಂತೆ, ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಸಂಘವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮಾನತೆ ಹಾಗೂ ಭ್ರಾತೃತ್ವದ ಸಂದೇಶ ಸಾರಲು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸದಾ ಜಾಗೃತವಾಗಿಡಲು, ಧಾರವಾಡದಲ್ಲೊಂದು ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಗ್ರಂಥ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ ೧೯೩೬ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ೬ನೇ ಶತಮಾನೋತ್ಸವವನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸಿತ್ತು ಈ ಉತ್ಸಾಹದ ಮೂಲಕ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷತಃ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಘೋಷಿಸುವಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಜನ ಮನದ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬಿಸಲಾಯಿತು.[೫೯] ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘವು ತನ್ನ ಬಹುಮುಖಿ ಸಮಾಜೋ–ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡತನದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ತನ್ಮೂಲಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡುವಂತಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿತ್ತು. ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಲಾಂಬಿಸಿದ ಮೇಲಂತು ಅದು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿತ್ವದ ಕಹಳೆಯಾಯಿತು. ಗುರುನಾಥ ಪಾಠಕ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಠ ಶಾಲೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಚಟಿವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪೋಷಣೆ ನೀಡಿತ್ತು.

ಸಮಾಜೋ–ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯ :

ಉತ್ತರ–ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿತರ ಸಮಾಜೋ–ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಇದ್ದವು. ಇವುಗಳು ಜನ ಮಾನಸದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಪೋಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದವು "ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ೧೯೧೪ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಕರ್ನಾಟಕ 'ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ ಮಂಡಳಿ' (ಧಾರವಾಡ)ಯೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಧ್ಯಾಯನ ಹಾಗೂ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಅನೂಕೂಲವಾದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋದ ಗತವೈಭವದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಟಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ತೋರಿಸುವ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಾಲಾಯಿತು."[೬೦] ಇವುಗಳಿಂದ ಜನರು ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನುಗಳಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಭವಿತವ್ಯವನ್ನು ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಹುಮ್ಮಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಾಯಿತು.

ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿ, "ಆರ್ಯಸಮಾಜ ಎಂಬ, ನಾಟ್ಯಮಂಡಳಿಯೊಂದು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದು ರಣಭೀಮದೇವ, ವೀರಕೇಸರಿ, ವನಕೆ ಓಬವ್ವ, ಅಬ್ಬಕ್ಕ, ಸಂಗೋಳಿ ರಾಯಣ್ಣ, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ, ಮದಕರಿ ನಾಯಕ, ಕಿತ್ತೂರು ಚೆನ್ನಮ್ಮ, ಗಂಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿತು."[೩೭] ಈ ನಾಟಕಗಳು ಧಾರವಾಡ, ವಿಜಾಪೂರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಂಡವು. ಈ ತೆರನಾದ ಅಲೆಯೊಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾದ ಕಲಿತನವನ್ನು ಪುನಶ್ಚೇನಗೊಳಿಸಲು ಹಾಗೂ ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲೂ ಐಕ್ಯತೆ ಉಂಟು ಮಾಡಲು ಗಣೇತ್ಸೋತ್ಸವ, ದಸರಾ, ಹಾಗೂ ಶಿವಾಜಿ ಜಯಂತೋತ್ಸವ ಮುಂತಾದ ಹಿಂದೂ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಪುನರ್‌ಸಂಘಟಿಸಲು ಕರೆಕೊಟ್ಟರು.

ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನವು 'ಪುನರುಜ್ಜೀವನದ ಕಾಲ' ಘಟ್ಟ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ೧೯೦೦ ರವರೆಗೆ ನಡೆದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಿಯ ಚಿಂತನೆಗಳ ತಾಕಲಾಟಗಳು, ತಾತ್ವಿಕ ನಿಲುವುಗಳು, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ವೈಚಾರಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು, ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ತಾತ್ವಿಕತೆಯಲ್ಲಿನ ಪಲ್ಲಟಗಳು ಈ ಅವಧಿಯನ್ನು ಸಂಕೀರ್ಣವನ್ನಾಗಿಸಿದೆ. ಈ ಹೇಳಿಕೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದ್ದು. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಚಳವಳಿ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಹಾಗೂ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಈ ಭಾಗದ ಜನರಲ್ಲಿ ವೈಚಾರಿಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮನೋಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದವು. ಆಧುನಿಕ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳು, ಭಾರತದ ಇನ್ನುಳಿದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳ ಜನರನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿತರನ್ನಾಗಿಸಿದಂತೆಯೇ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದವು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೊಡ್ಡು ಪರಂಪರೆ, ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಧಾನುಕರಣೆಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಒಡ್ಡಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಚಿಕಿತ್ಸಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಆಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಹಂತದವರೆಗೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದ್ದ ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹ, ಸತಿ ಸಹಗಮನ, ಪ್ರಾಣಿಬಲಿ, ಶಿಶುಹತ್ಯೆ, ಬಹು ಪತ್ನಿತ್ವ, ಘೋಷಾಪದ್ಧತಿ, ದೇವದಾಸಿ ಪದ್ಧತಿ, ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಟಗಳು ಬಹುಪಾಲು ಕೆಳವರ್ಗದ ಶೂದ್ರಾತಿಶೂದ್ರರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವರ್ಗದಲ್ಲೂ ಇತ್ತು. ವಿದ್ಯಾವಂತ ಮೇಲ್ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಜನರು ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ತಾಳೆ ಹಾಕಿ ನೊಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳು ಮೂಡಿಬಂದವು. ವಿಧವಾ ವಿವಾಹ, ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ, ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ನಿವಾರಣೆ, ಜಾತಿ, ಮತ, ಧರ್ಮ–ಲಿಂಗ ಪ್ರಭೇಧಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಹಾಕುವ ಪ್ರಗತಿಪರ ಧೋರಣೆಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವರ ಪೈಕಿ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್, ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್, ರಾಜಾರಾಮ ಮೋಹನ ರಾಯ್, ಕೇಶವ ಚಂದ್ರಸೇನ್, ವಿವೇಕಾನಂದ, ಈಶ್ವರ ಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರ್ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಮುಖರು. ಇವರುಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸ, ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಅನಿಬೆಸೆಂಟ್, ಆತ್ಮಾರಾಂ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ, ಸರ್ ಸೈಯದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನ್ (ಅಲಿಘರ್ ಸುಧಾರಣೆ), ದಯಾಳ ಶರ್ಮಾ, ಮಧುಸೂಧನ ದತ್ತ, ಕೃಷ್ಣಮೋಹನ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ, ಗೋವಿಂದ ದತ್ ಮೊದಲಾದವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಲುವುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿತವನ್ನಾಗಿಸಿ, ಭಿನ್ನ ಭಾಷಿಕರ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರ ವಿಚಾರಗಳು, ಸಾಂಘಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. "ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಮಹದೇವ ರಾನಡೆ, ಆರ್.ಜಿ. ಭಂಡಾರ್ಕರ್, ಪಂಡಿತ ವಿಷ್ಣು ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕರ್ವೆ ಮೊದಲಾದವರ ಮೇಲಿನ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಮರಾಠಿಗೆ ತಂದರು. ಹಾಗೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಲ್ಲಟಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಬೆಳಗಾವಿ-ಧಾರವಾಡ ಪರಿಸರದ ಕನ್ನಡಿಗರು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದ ವೆಂಕಟರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ, ರಾ.ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಡೆಪ್ಯುಟಿ ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ, ಶಿಶುನಾಳ ಷರೀಫ್, ಶಾಂತಕವಿ, ಕೆನರಾದ ಕುದ್ಮಲ್ ರಂಗರಾವ್ ಮೊದಲಾದವರು ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದಾರೆ."[೩೮]

ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ಕ್ರಮಗಳು :

೧೮೯೮ರ ಪ್ಲೇಗ್ ಪಿಡುಗಿನ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತ ಕೈಕೊಂಡ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ಕ್ರಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರತಿ ರೊಚ್ಚಿನ ಭಾವನೆಗಳು ಕೆರಳುವಂತಾಯಿತು. ಪ್ಲೇಗಿಗೆ ನೀಡಲಾಗುವ ಚುಚ್ಚು ಮದ್ದು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು. ರೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟು ಮಾಡಿ, ಜನರಿಗೆ ಅನೇಕ ತರಹದ ದೈಹಿಕ ತೊಂದರೆಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತಶಾಹಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಬರೆದ 'ಕೇಸರಿ', 'ಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತ' ಹಾಗೂ 'ರಾಜಹಂಸ' ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿನ ಲೇಖನಿಗಳನ್ನು ಪರಿಣಮವಾಗಿ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಚುಚ್ಚು ಮದ್ದು ಪ್ರಯೋಗ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಜನರ ಭೀತಿಯನ್ನು ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪನವರು ಈ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ "ಪರಿಹಾರ ಕಾರ್ಯ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸೈನಿಕರ ಬಗೆಗೆ ಜನರು ಎಷ್ಟು ಭಯಭಿತರಾಗಿದ್ದರೆಂದರೆ. ಧಾರವಾಡದ ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ಸೈನಿಕರು ಬಂದರೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಹೌಹಾರಿ ತಮ್ಮ ಗಂಟು-ಗದಡೆ ಬಿಟ್ಟೆ ಓಡಿ ಹೋದರು."[೩೯] ಮಿಲ್ಟ್ರೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ದರ್ಪ ತಡೆದುಕೊಳಲ್ಲಿಕ್ಕಾಗದೆ ಜನ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಸಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ಯ ಜನರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿನ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಯಿತಲ್ಲದೆ ಜನರಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಗೋಳಾಟ ಉಂಟಾಯಿತು.

ಇತರ ರಾಜಕೀಯ ಘಟನೆಗಳು :

ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮೂರು ದಶಕಗಳ ಕಾಲ ಶಾಂತಿ-ಸ್ತಬ್ದತೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಗಾಳಿ ಇಲ್ಲೂ ಬೀಸತೊಡಗಿದ್ದುದರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣತೊಡಗಿದ್ದವು. "ನಾಲ್ಕು ಜನ ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಕೋಲಾಚಲಂ ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಹಾಗೂ ಭಾವೂ ಸಾಹೇಬ ಭಾಟೆ-ಮುಂಬೈನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ೧೮೮೫ ಮೊದಲ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು, ಎ.ಓ. ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರು ೧೮೯೫ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ತತ್ವ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನವು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ದೀನ್ಶಾ ವಾಚಾ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತ್ತು."[೪೦]

ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದರೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಆ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಟಿಳಕರು ಹಾಗೂ ಫೀರೋಜಶಾಹ ಮೆಹತಾ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮೆಹತಾ ಅವರೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಬಂಗಾಲ ಇಬ್ಭಾಗದ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭದ ಅಶಾಂತಿ ತನ್ನ ಕರಾಳ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೂ ಬೀರಿದ್ದಿತ್ತು. ವಂಗ-ಭಂಗದ ವಿರುದ್ದ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಗದಗ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಕಿತ್ತೂರ ಮುಂತಾದೆಡೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದವು. ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ (ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಧರಣಿ) ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಗೋವಿಂದರಾವ್ ಯಾಳಗಿ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ೨೦ ಜನರನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆದರು. ಅದರಂತೆ ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ವಿಜಾಪೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಶಾಲೆಗಳು ಜನ್ಮ ತೆಳೆದವು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಮುಖಂಡರುಗಳಾದ ಧಾರವಾಡದ ಆಲೂರು ವೇಂಕಟರಾಯರು ಮತ್ತು ಅಣ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಹೊಸಕೇರಿ, ವಿಜಾಪುರದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಬೆಳಗಾವಿಯ ಗೋವಿಂದರಾವ್ ಯಾಳಗಿ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ೧೯೦೭ರ ಸೂರತ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಸೂರತ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿತ ತಾತ್ವಿಕ ಘೋಷಣೆ ಅದರ ತತ್ವಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಇಬ್ಭಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಈ ಮುಖಂಡರು ಟಿಳಕ ಹಾಗೂ ಇತರ ತೀವ್ರಗಾಮಿಗಳ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದರು. "ಮ್ಯಾಝಿನಿ ಕ್ಲಬ್' ಎಂಬ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಗುಪ್ತ ಸಂಘಟನೆಯೊಂದು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಂದರಾವ್ ಯಾಳಗಿ ಮತ್ತು ಹಣಮಂತರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಎಸ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರರು 'ಆರ್ಯ ಬಾಲಸಭಾ' ಎಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ದರು."[೪೧]

ಹೈದ್ರಾಬಾದ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಜಾಗೃತಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ, ಆರ್ಯ ಸಮಜ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಗುಲಬರ್ಗಾ (೧೮೭೫), ರಾಯಚೂರ (೧೯೨೦) ಮತ್ತು ಕುಕನೂರ (೧೯೨೨) ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಡೆಯುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಮನೋಭಾವನೆ ರಾಷ್ಟ್ರಿಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ ಮಾರ್ಗೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಭಾರತದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಕಿಚ್ಚು ಹಬ್ಬಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉದಯ ನಿಧಾನವೇ ಎನ್ನಬೇಕು. ಈ ನಿಧಾನ ಜಾಗೃತಿಯ ಕಾರಣ ಕರ್ನಾಟಕ ಅನೇಕ ಆಡಳಿತ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜನೆಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಜನಶಕ್ತಿಗೆ ಸಂಚಲನೆ ನೀಡಲು ಬೇಕಾದ ಸಂವಹನ ಕೌಶಲ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ಬೇಗ ಬಿತ್ತಲಾಗದೇ ಹೋದುದು. ಈ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳು ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಸಮೂಹದ ಮೇಲೆ ಗಾಢ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ ಅವರಲ್ಲಿ ವಸಹಾತುಶಾಹಿ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಬ್ರಿಟೀಷರ ವಿರುದ್ಧ ಒಕ್ಕೋರಲಿನಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಎತ್ತಲು ಪ್ರೇರಕವಾದವು. ತಮ್ಮ ಜಾತಿ, ಮತ, ಮೇಲು–ಕೀಲು, ಶಿಕ್ಷಿತ–ಅಶಿಕ್ಷಿತ, ಸ್ವಧರ್ಮ–ಅನ್ಯ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಲಿಂಗ ಭೇಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಭಾವೈಕ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು ಅವರಲ್ಲಿನ ಐಕ್ಯತಾ ಶಕ್ತಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನಗಳಾದವು.

–oOo–

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಪರಮಾನಂದ ಪರಾಶರ್, ನ್ಯಾಶನಲಿಜಂ, **ಇಟ್ಸ್ ಥಿಯರಿ ಆಂಡ್ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ,** ಪು.೧-೨.

೨. ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್ ಮಾಹಿತಿ **ವಿಕಿಪಿಡಿಯಾ ಆರ್ಗನೈಜೆಷನ್,** ಪು.೨

೩. ಎ.ಆರ್.ದೇಸಾಯಿ, **ಸೋಶಿಯಲ್ ಬ್ಯಾಕ್‌ಗ್ರೌಂಡ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲಿಜಂ,** ಪು.೧

೪. ಎನ್‌ಸೈಕ್ಲೋಪಿಡಿಯಾ **ಬ್ರಿಟ್ಯಾನಿಕಾ,** ಸಂಪುಟ, ೧೨, ಪು.೮೫೧.

೫. ಸುರೇಶ.ಕೆ.ಜಿ. **ರಾಜಕೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಚಿಂತಕರು,** ಪು.೧೭೦-೧೭೧.

೬. ಎನ್‌ಸೈಕ್ಲೋಪಿಡಿಯಾ, **ಬ್ರಿಟ್ಯಾನಿಕಾ,** ಸಂಪುಟ. ೧೨ ಪು.೭೨.

೭. ಅದೇ – ಪು.೭೩.

೮. ಎ.ಆರ್.ದೇಸಾಯಿ, **ಮೇಲೆ ಉದೃತವಾದ ಗ್ರಂಥ** ಪು.೩.

೯. ಎ.ಆರ್.ದೇಸಾಯಿ, **ಮೇಲೆ ಉದೃತವಾದ ಗ್ರಂಥ** ಪು.೫.

೧೦. ಹಂಸ್ ಕೋಹ್ನ, **ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ನ್ಯಾಶನಲಿಜಂ ಇನ್ ದಿ ಈಸ್ಟ್,** ಪು.೩೪೯.

೧೧. ಎ.ಆರ್. ದೇಸಾಯಿ, **ಮೇಲೆ ಉದೃತವಾದ ಗ್ರಂಥ** ಪು.೫-೬.

೧೨. ಬಿ.ಸಿ. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರಪ್ಪ, **ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಮೂವ್ಹ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಇಸೂರ್, ಮೈನರ್ ರಿಸರ್ಚ ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟ್,** ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ೧೯೯೮, ಪು.೨೦-೨೬.

೧೩. ಪರಮಾನಂದ ಪರಾಶರ್ ಅವರಿಂದ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೩೬.

೧೪. ಅದೇ- ಪು.೧೧, ೧೨

೧೫. ಅದೇ-ಪು.೧೪.

೧೬. ಹೂಗಾರ ಬಿ.ಪಿ. **ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ** ಪು.೫೪೬.

೧೭. **ಬೋಸ್ ಮಂಜಿಸ್ತಾ ದಿ ಹಿಸ್ಟರಿ,** ಪು.೧೪

೧೮. ಅದೇ-ಪು.೧೬

೧೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯ,** ಭಾಗ ೧, ಪು.೩೫೬.

೨೦. -ಅದೇ- ಪು.೩೫೮.

೨೧. ಚಂದ್ರಶೇಖರ.ಎಸ್. **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ,** ಸಂ. ೬ ಪು.೧೫೦-೧೫೧.

೨೨. -ಅದೇ- ಪು.೧೫೫

೨೩. ಡಾ.ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ (ಸಂ) **ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ,** ಸಂ. ೨.ಪು.೨೧೯.

೨೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯ,** ಭಾಗ ೧, ಪು.೯೨೦-೨೨.

೨೫. -ಅದೇ- ಪು. ೯೨೨

೨೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯ,** ಭಾಗ ೧, ಪು.೮೯

೨೭. -ಅದೇ- ಪು.೯೨೬-೨೮.

೨೮. ನಿರ್ಮಿ ಸುಮಿತ್ರಾ **ವುಮೆನ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಫೈಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ** ಪು.೨೦೧.

೨೯. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. (ಸಂ) **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ,** ಸಂ. ೬, ಪು ೧೬೧-೧೬೨

೩೦. ಅದೇ-ಪು.೧೬೨.

೩೧. ಅದೇ-ಪು.೧೬೩.

೩೨ ಅದೇ - ಪು.೧೬೩

೩೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಎ, ಹ್ಯಾಂಡಬುಕ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ,** ಪು.೪೬.

೩೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ)**ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ,** ಸಂಪುಟ ೨, ಪು.೫೩೪-೩೫.

೩೫. -ಅದೇ- ಸಂ.೧ ಪು.೨೨೩.

೩೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್, **ಭಾರತದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ** ಪು.೧೨೨-೨೩.

೩೭. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಗ್ರಂಥ** ಪು.೪೬.

೩೮. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಗ್ರಂಥ** ಪು. ೧೫೯.

೩೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಭಾರತದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೨೩.

೪೦. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ** ಭಾಗ-೧, ಪು.೩೫೯.

೪೧. -ಅದೇ- ಪು.೩೫೯-೬೦

-oOo-

ಅಧ್ಯಾಯ –೪

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಆರಂಭ ಘಟ್ಟ
(೧೮೮೫ ರಿಂದ ೧೯೩೦)

ಅಧ್ಯಾಯ –೪

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಆರಂಭ ಘಟ್ಟ (೧೮೮೫ ರಿಂದ ೧೯೩೦)

ಪೀಠಿಕೆ :

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೮೮೫ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರ ವರೆಗಿನ ರಾಜಕೀಯ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕಾರಣದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಅವಧಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ಘಟನೆಗಳತ್ತ ಲಕ್ಷ ಸೆಳೆಯುವುದಾಗಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ವಸಹಾತುಶಾಹಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕು ವಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸಮಾಜೋ–ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅವು ನಿರ್ಮಿಸಿದವು.

ಗಾಂಧಿಯುಗ ಪೂರ್ವದ ಘಟನೆಗಳು ಹಾಗೂ ತತ್ವಾಂಶಗಳು:

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಮೊದಲ ದಿನಗಳು ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅದರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು (೧೮೮೫) ಬಹಳ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ಆಧುನಿಕ ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕಾರಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಲ್ಲೆಲ್ ಆಕ್ಟಿವಿಯಸ್ ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಹೋಸ ಸಂಘಟನೆಯ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಇವುಗಳಾಗಿದ್ದವು;

"೧. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾಯಕರ ಮಧ್ಯದ ಭೇಧಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಸಮಾವೇಶಗೊಳಿಸುವುದು.

೨. ಎಲ್ಲ ಭಾರತೀಯರ ಸಹಕಾರ ಕೋರಿ ಅವರನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನತ್ತ ಸೆಳೆಯುವುದು.

೩. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿಗರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ–ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು.

೪. ಧರ್ಮ, ಜಾತಿ, ಪಂಥಗಳೆನ್ನದೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಕೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವುದು.

೫. ಜನತೆಯ ಜ್ವಲಂತ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಮುಂದೆ ಸಾದರಪಡಿಸುವುದು.

೬. ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಮನೋಭಾವವಿದ್ದವರನ್ನು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭. ಅಂದಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವುದು.

೮. ಸಂಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆಯ ನಂತರ ಮಹತ್ವದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಭಾರತೀಯರ ಮುಕ್ತ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು

೯. ನಂತರ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದು.ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಮಾವೇಶಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟುಸಲ ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಷ್ಟು ಸಲ, ನೆರೆಸಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರಬಯಸಿತು."[೧]

ಈ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರುವಲ್ಲಿ ಅಡಚಣೆಗಳಿದ್ದವು ಏಕೆಂದರೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ಅನಕ್ಷರತೆ, ಬಡತನ ಹಾಗೂ ನಿರಾಸಕ್ತಿ ಮನೆಮಾಡಿದ್ದವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನೇತಾರರಾದ ದಾದಾಬಾಯಿ ನವರೋಜಿ, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ ರಾನಡೆಯಂತಹವರು ರಾಜಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಜಿ, ಮನವಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ಇತರರ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುವುದು ಎಂದು ಮನಗಂಡಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ಭಾರತೀಯರು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ರಿಯಾಯ್ತಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಯಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಶಕ್ತಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸುಧೀರ್ಘ ಕಾಳಗದ ಘಟಾಪಟಿಯ ಫಲವಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾದವು. ಭಾರತದ ಜನತೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳು ಶೂನ್ಯ ಮಟ್ಟವು ಇರುವವರೆಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬೆಳೆದು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಅವರು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಅದೇ ರೀತಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನ್ಯಾಯಯುತವಾದದ್ದು ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ತಳಹದಿಯಮೇಲೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಆಗಿರದಿದ್ದರೆ ಜನತೆ ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸ್ವಹಿತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲು ಶಕ್ತರಾಗರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರು.

ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದೆ ಗಣ್ಯ ನಾಗರೀಕರಿಗೆ ಕಾನೂನು ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ವ್ಯವಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬರಲೆಂದು ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆ್ಯಕ್ಟ ಎಂಬ ಕಾನೂನು ಪಾಸುಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ೧೮೯೨ರ ಈ ಕಾಯ್ದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ಗೆ ನಿರಾಶೆ ಹಾಗೂ ಅಸಮಧಾನ ತಂದಿತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಬಹಳಷ್ಟು ತಥ್ಯವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯರ ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಲ್ಲದ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಥವಾ ಪರಿಧೀಯ ರಿಯಾಯ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಭಾರತೀಯರ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ತಣಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಹೋರಾಟದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಇತಿಹಾಸವು ದೇಶೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೊದಲ ಸುಳಿವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆನೋ ಇತ್ತು ಆದರೆ, ಅದಿನ್ನೂ ಪರಕೀಯ

ಆಡಳಿತದ ವಿರುದ್ಧ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವಷ್ಟು ಗಂಭೀರ ಅಥವಾ ಸಂಘಟಿತ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೂ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಾ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ, ಕೋಲಾಚಲಂ ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮತ್ತು ಭಾವುಸಾಹೇಬ್ ಭಾತಿ (ಬೆಳಗಾವಿ) ಎಂಬುವವರು ಮುಂಬಯಿಯಲಿ ಜರುಗಿದ ಪ್ರಥಮ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರು ಎ.ಓ. ಹ್ಯೂಮ್ ಅವರು ೧೮೯೩ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಆದರ್ಶದ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದರು, ಮುಂದೆ ೧೮೯೫ರಲ್ಲಿ ದಿನೇಶ್ ವಾಜಾ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕಾರಣ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾಲ್ಕು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾದ ವಿಜಾಪೂರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಬೇಗ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯು ಹಬ್ಬುವಂತಾಯಿತು.[೨]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ವಾರ್ಷಿಕ ಅಧಿವೇಶನದ ನಡಾವಳಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಸರ್. ವ್ಹರ್ನಿ. ಲೋವೆಟ್‌ರ (ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್)ಎಂದು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: "ಇಂಗ್ಲಿಷ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಭಾರತೀಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸದಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಬಲ, ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಜನ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದಂತಹ ಮೇಲ್ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರಾಗಿದ್ದರು."[೩] ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರತಿ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿನ ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡುವವು ಮುಂದೆ ಚಾಚಲಿಲ್ಲ. ದೇಶದ ಬಡತನ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತದ ಅತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿ ಮನೋಭಾವದ ಎದುರು ಇದು ಸಂಭವನೀಯ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಅಭಿಮತದವರು ಇದ್ದರೆಂತಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆಗಿದ್ದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು ಊರ್ಜಿತರಾಗಿದ್ದರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಬಿಗಿಯಾದ ಬ್ರಿಟಿಷರ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವವರಾಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕರು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಆಗಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳು ಜನತೆಗೆ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೆಪ್ಪಗಿದ್ದರು.

ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೂ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮುಸ್ಲಿಂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಿಂದ ದೂರವೆ ಉಳಿಯುತ್ತಾ ಹೋದರೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಕರುಣಾಜನಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಸಹನೆ ಇದ್ದುವರ

ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಮುಸ್ಲಿಂರು ಇತರರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾರಣ ಅವರು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಬಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಅವರನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದಿಗಳಾಗಿ ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಹಟವಾದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಳವಳಿಯ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಆಯಾಮವೆಂದರೆ ಭಾರತೀಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ ಕಾನೂನು ಪ್ರಕಾರವೋ ಸತ್ತೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಸ್ಥಾಪಿತಾವಾದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಶಯದ ಹಾಗೂ ವೈಭಾವದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮುಖವಾಣಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವರ ವಾದದ ಪಲ್ಲವಿ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ನೀತಿ ಹಾಗೂ ಅವರು ತರಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಭಾರತದ ಜನತೆಯ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೂ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದವಾಗಿರದೆ ಅರೆಬರೆ ಸ್ವರೂಪದವಾಗಿದ್ದವು. ಯಾರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಉದಾರವಾದಿತ್ವದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೋ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ತಾನು ಗೆದ್ದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೋ ಅಂಥ ಪ್ರಗತಿಪರ ಭಾರತೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ವಾಸ್ತವತೆಯ ಎದುರಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಭಾರತೀಯರು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ದ್ವಿಮುಖ ನೀತಿ ಅನುಸುರಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ ಎಂದು ಹಾಗೂ ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಳಿಯನು ಸಹಿಸಲಾರನೋ ಅಂಥ ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಳಿಯರಲ್ಲದವರ ಪ್ರತಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ತಳೆದರು.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೮೫ ರಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಬೃಹತ್ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ. ಅಬ್ಬರವಿಲ್ಲದೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕ್ರಮೇಣ ದೊಡ್ಡದಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು, ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಅನೇಕ ದಿಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಂತರಿಕ ಚೈತನ್ಯವನ್ನೂ ಹೊರಮೈಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಃ ಸತ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅನೇಕ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಕಂಟಕಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅಂತಃಸತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತಾತ್ವಿಕ ಒತ್ತಾಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ನಮ್ರವಾಗಿರುವುದು ಸಮಯದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿತು.

ಗೋಖಲೆ ಅವರಂತಹ ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳ ವಾದ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ವಿದೇಶಿ ಹಿನ್ನೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕತೆಯೆಂಬ ಸಸ್ಯ ಈ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಭಾರತೀಯ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲಾವಕಾಶ ಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯ ಗುರಿಯೆಡೆಗಿನ ಪಥಸಂಚಲನ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ನಿಧಾನವಾಗುತ್ತೆ

ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಸಮರ್ಥನೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ಹಂತದ ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು ಭಾರತದ ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೂ ಭ್ರಷ್ಟ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ದಮನಕಾರಿ ಆಡಳಿತ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಅವಿರತ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಕಾರ್ಯಾಂಗದಿಂದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಿಕೆ, ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಪತ್ರಿಕಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಬಂಧನಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆಜಿಸ್ಲೇಟಿವ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ಲಿನ ವಿಸ್ತಾರ ಹಾಗೂ ಸುಧಾರಣೆ ಇವುಗಳು ಭಾರತೀಯರು ಸಂವಿಧಾನಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯೆಡೆಗೆ ಅವಿರತ ಹೋರಾಟ ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೊಗಬೇಕು" ಎಂದು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಬಲಸಂವರ್ಧಕಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂಬ ವಾದ ಮುಂದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗರಾದ ಇವರ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತದ ಧೋರಣೆ ಅಸಹಕಾರ ಹಾಗೂ ವಿರೋಧವಾಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಜನತೆಯ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆ ಎಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರುಗಳು ವಿದ್ರೋಹಿಗಳು ಇಬ್ಬಂದಿ ನೀತಿಯ ಜನಗಳು, ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ ಬಾಬುಗಳು, ವಿದ್ರೋಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಘಾತುಕ ಕೇಡಿಗಳು, ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಜರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಥಮ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಲು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಒಡೆದು ಆಳುವ ನೀತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದರ ಬಗೆಗೆ ಸಂದೇಹವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೂಗಳ ಹಾಗೂ ಮುಸ್ಲಿಂರ ಮಧ್ಯೆ ಬಿರುಕು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಅವರು ಏನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಜಮೀನುದಾರರು ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಬುದ್ದಿವಂತರ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗ ಸಂಘರ್ಷ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ, ಜಾತಿ ಜಾತಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಕಲಹ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಡೆಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಸಾಗಿದವು.

ಹಿನ್ನೋಟದಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳ ರಾಜಕಾರಣವು ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರೇರೀತವಾಗಿತ್ತು ಹಾಗೂ ನಿಂತು ನಿಂತು ಸಾಗುವುದಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನದೆ ವಿಧಿ ಇಲ್ಲ. ಅವರ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಆಳರಸರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಧೈರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ನೀತಿ ಇತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೈಚಾಚಿ ಬೇಡುವ (ಅವರ ಸಂವಿಧಾನಿಕ ಮಾರ್ಗಗಳೆಂದರೆ), ವಿನಂತಿಸುವ, ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಅವರದಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ವೈಯಕ್ತಿಕ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ್ದು ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಂದಮೇಲೆ ಅವರು ಭಾರತೀಯ ಜನತೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮುಸ್ಲಿಂರನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಏನಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದಾಗ್ಯೂ ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಧನೆ ಶೂನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕೊಡುಗೆ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದೇನಿಲ್ಲ ಪ್ರಾರಂಭದ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನೇಕ ಎಡರು-ತೊಡರುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದರು. ಹಾಗಂತಲೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ನಂತರದ ಸಾಧನೆಗಳ ದಾರಿ ಸುಗಮವಾಯಿತು. ಶಿಕ್ಷಿತ ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಕೆಳಸ್ತರದ ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ತಾವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಎನ್ನುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಅವರ ಅವಿರತ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಉದಾರವಾದ ಎಂಬ ವಿಚಾರಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಚಾಲ್ತಿಗೆ ಬಂದವು. ಈ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗಗಳ ನಿಧಾನಗತಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಅವರು ಭಾರತೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿಯನ್ನು, ಧಾರುಣ ಆರ್ಥಿಕ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು ಅವರು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದರೆಂದು ನಂತರದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಜನಾಂದೋಲವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. "ಅಂತೆಯೇ ನವ-ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳು ಭಾರತದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಸಂಚರಿಸಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಆದರ್ಶದ ಪರ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ಎರಡನೇ ಸಲ ಕರ್ನಾಟಕದಲಿ ಜರುಗಿದುದು (೧೯೦೩), ಹಾಗೂ ಫಿರೋಜಶಾ ಮೆಹತಾ ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿದ ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಗೂ ಟಿಳಕ ಅವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು."[೫]

ಬಂಗಾಳದ ವಿಭಜನೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ಆದ ಅದರ ಪ್ರಭಾವ:

ಈ ಆರಂಭದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣ ಘಟನೆ ಎಂದರೆ ೧೯೦೬ ರಲ್ಲಿ ಆಗಾಖಾನ ಅವರ ನೆತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗ್ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡುದ್ದು, ಇದು ಮುಸ್ಲಿಂರಲ್ಲಾದ ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿಯದ್ಯೋತಕ. ಮುಸ್ಲಿಂರು ವೈಸ್‌ರಾಯ್ ಅವರಿಗೊಂದು ಸನ್ಮಾನಪತ್ರ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಎಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗಗಳ ಧರ್ಮಗಳವರೆಗೆ ಆಶೋತ್ತರಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಗೌರವ ನೀಡುವ ನೀತಿಗಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದರು. ಈ ನಿಯೋಗದ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಬದಲಾದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಕರಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ, ಕೋಮುವಾರು ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ ನೀಡಲೇಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರ ಈ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು ತದನಂತರ ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗ್ ಕ್ರಮೇಣ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷರ **ಒಡೆದು ಆಳುವ ನೀತಿಯ** ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ ೧೯೦೬ ರಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಿತು. ೧೯೦೫ ರಲ್ಲಿ ಆದ ಬಂಗಾಲದ ವಿಭಜನೆ ಭಾರತೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಳಮಳಗೊಳಿಸುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಜೀವನಾಡಿ ವಿಶಾಲ ಬಂಗಾಲವೆಂದು ಬಗೆದು ಲಾರ್ಡ ಕರ್ಜನ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಲು ವಿಭಜನೆಯೊಂದೇ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ. ಹೋಂ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ರಿಸ್ಲೆ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸೂಚನೆವೊಂದರಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು.'ಬೆಂಗಾಲ ಯುನೈಟೆಡ್

ಇಜ್ ಎ ಪವರ್ ಡಿವೈಡೆಡ್ ವಿಲ್ ಪುಲ್ ಇನ ಡಿಫರೆಂಟ್ ವೇಸ್...... ಒನ್ ಆಫ್ ಅವರ ಮೇನ್ ಅಬ್ಜೆಕ್ಟ್ಸ್ ಇಜ್ ಟೂ ಸ್ಪಿಟ್ ಅಪ್ ಆಂಡ್ ದೇರ್ ಬೈ ವೀಕನ್ ಅ ಸ್ವಾಲಿಡ್ ಬಾಡಿ ಆಫ್ ಅಪೋನೆಂಟ್ಸ್ ಟೂ ಅವರ್ ರೂಲ್' ಈ ವಿಭಜನೆಯ ವಿರುದ್ಧ ದೇಶದ ಜನತೆ ಭುಗಿಲೆದ್ದು ನಿಂತರು. ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೬, ೧೯೦೫ರ ದಿನವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಶೋಕದಿನವನ್ನಾಗಿ ಆಚರಿಸಿ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ಜನತೆ ಆನಂದ ಮೋಹನ ಭೋಸರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ "ಬಂಗಾಲದ ವಿಭಜನೆಯ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಒಂದೇ ಮಾತರಂ' 'ಅಮರ ಸೋನಾರ ಬಂಗಾಲ' ಹಾಡುಗಳಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಗಳು ಉಕ್ಕುವಂತಾದವು. ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಐಕ್ಯತೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ 'ರಕ್ಷಾಬಂಧನ'ವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ೫೦,೦೦೦ ಜನತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕುಟಿಲ ನೀತಿಯನ್ನು ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸಿದರು. ರೂ. ೭೦,೦೦೦ ಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು."[೬] ಈ ವಿಭಜನೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಭಾರವನ್ನು ತೀವ್ರಗಾಮಿ ನಾಯಕರುಗಳಾದ ಟಿಳಕ, ಎಸ್.ಎನ್. ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ, ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರಪಾಲ, ಲಾಲಾ ಲಜಪತರಾಯ, ಕೆ.ಕೆ. ಮಿಶ್ರಾ, ಆನಂದ ಮೋಹನ ಭೋಸ್, ಅಂಬಿಕಾ ಚರಣ್, ಮುಜುಂದಾರ, ಮುಂತಾದವರ ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿತು. ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕೀಯ ಚಿಂತನೆಯ ಮೇಲೆ ರಷಿಯಾ–ಜಪಾನ್ (೧೯೦೫) ಯುದ್ದದ ಪ್ರಭಾವ, ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಸಾರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ, ಬ್ರಿಟನ್ನಿನೊಂದಿಗಿನ ಸಂಪರ್ಕ, ಉದ್ಯೋಗವಕಾಶಗಳ ಅಭಾವ ಹಾಗೂ ಅಬ್ಬರದ ಜನಾಂಗೀಯ ಪ್ರಚಾರ ಇವೆಲ್ಲ ಭಾರತದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಒಂದು ಸಮ್ಮೇಳವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತ್ತು. ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಜೊತೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಅಥವಾ ಕೋಮುವಾರು ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ ನೀಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅದಕ್ಕೆ ಜೊತೆಗೂಡಿಕೋಂಡೆ "ಇದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಂ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ರಿಯಾಯ್ತಿ ತೋರಿಸಬೇಕೂ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಎದುರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯ ಎಂದರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುನ್ನಾರ."[೭] ಬಂಗಾಲ ವಿಭಜನೆಯ ಕರಿನೆರಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲೂ ಬಿದ್ದಿತ್ತು ವಂಗಭಂಗದ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಸಭೆಗಳು, ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಗದಗ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಕಿತ್ತೂರ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಹೊಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದವು. ಟಿಳಕರು ೧೯೦೫–೦೬ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಭೇಟಿಯಿತ್ತರು ಹಾಗೂ **ಸ್ವದೇಶಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಜ್ಯ**ಗಳ ಮಹತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು.

ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯ ಕಿಡಿಗಳು :

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಅತಿರೇಕವಾದ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧಸಾರದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಿಕ್ಕದು ಎಂಬ ಗುಂಪು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರ ಟಿಳಕ, ಲಾಲಾ ರಜಪತ್‌ರಾಯ, ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರಪಾಲ ಮತ್ತು ಅರವಿಂದ ಘೋಷರಂತಹ ತೀವ್ರವಾದಿಗಳು

೧೯೦೯ರ ಇಂಡಿಯನ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಕಾಯ್ದೆಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ಜನತೆಗೆ ತೀವ್ರವಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪಿತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇತರ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದವು. ಕುಸಿದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಸರಕಾರದ ಉದಾಸೀನ ಧೋರಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹದಗೆಟ್ಟವು. ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಪ್ಲೇಗ್ ಪಿಡುಗ ರೋಗಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಅಸಮದಾನ ಭುಗಿಲೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಸರಕಾರವು ಜನತೆಯ ಬವಣೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿತ್ತು ನಿಜ ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಅರೆಬರೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೈಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು ಜನರ ರೊಚ್ಚಿಗೆ ಕಾರಣವಾದವು.

ಇನ್ನೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಕಾರಣವೇನಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಗಾಳಿ. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ತಮ್ಮ ದೈವಿ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದಾಗಿ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಬುದ್ಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಾಗಿ ಜನಮಾನವನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಅವರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ದಿವ್ಯಸಂದೇಶದೊಂದಿಗೆ ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ಬೆಸೆದಿದ್ದರು ಅರವಿಂದರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಾರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಮೇಧಾವಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಟಿಳಕರೂ ಹಿಂದು ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಬೆಳಕು ಆಗಿದ್ದರು ಅವರು ಹಿಂದು ಹಬ್ಬಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಒತ್ತು ನೀಡಿದರು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಅವರು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ನಾಗರೀಕತೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಷ್ಟೋಪಟ್ಟು ಮೇಲು ಎಂದು ಸಾರಿದ ಥಿಯಾಸಾಫಿಸ್ಟ್ ಆನಿಬೆಸಂಟ್‌ರವರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪುನಶ್ಚೇತನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಶಕ್ತಿಯಂತೆ ಧ್ವನಿಯಾಗಿದ್ದರು.

ಬುದ್ಧಿವಂತ ವರ್ಗವೂ ನಿರಾಶೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿನ ಉಚ್ಚಮಟ್ಟದ ಸ್ಥಾನಗಳು ಅವರಿಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. “ತಮ್ಮ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದುದ್ದು “ತಾವು ಆಳಲೆಂದೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವರು” ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಭಾರತೀಯ ಬುದ್ದಿಜೀವಿಗಳು ಒಪ್ಪಲು ತಯಾರಿರಲಿಲ್ಲ.”[೬] ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಬಗೆಗೆ ತಮ್ಮದೆ ಆದ ನವ-ನವೀನ ವಿಚಾರವುಳ್ಳ ಇದೇ ಬುದ್ಧಿವಂತ ವರ್ಗ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳರಸರಿಗೆ ಈ ಸ್ಪಷ್ಟ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಿತು. ಭಾರತದ ಜನತೆ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನ್ಯಾಯ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಹೋರಾಟ ನಿಲ್ಲದು ಇಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ಭಾರತದ ಜನತೆ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸಿತು

ವಿದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿಯೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ರೋಷದ ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಈ ದೇಶದ ಬಡ ಕಾರ್ಮಿಕರನ್ನು ಏಷಿಯಾ ಹಾಗೂ ಆಫ್ರಿಕಾ ಖಂಡದಲ್ಲಿನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸಾಹತುಗಳಿಗೆ ವಲಸೆ ಹೋಗಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ವಿದೇಶದಲ್ಲಿನ ಇಂಥ ಭಾರತೀಯರನ್ನು

ಅವಮಾನಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವರು ಮೂರನೆ ವರ್ಗದ ನಾಗರೀಕರೆಂದು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ನಾಗರೀಕ ಹಕ್ಕುಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಏನೆಂದರೆ ಭಾರತೀಯರ ಮೇಲೆ ಜನ ಉಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಹೆ, ಹೆ, ಹೇ, ಎಂದು ನಗುತ್ತಿದ್ದರು, ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ದೇಶದ ಜನತೆ ಅತಿರೇಕವಾದವನ್ನು ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೊರೆಯದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು. ಟಿಳಕ, ಬಿಪಿನ್‌ಚಂದ್ರ ಪಾಲ್ ಅವರು ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸ್ವದೇಶಿ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಸೆ ನೀಡಿದರು. ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಸ್ವದೇಶಿ ಇವುಗಳ ಸಂದೇಶ ತತ್ತಶಃ ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳ ಬದಲು ಸ್ವದೇಶಿ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವುದಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವದೇಶಿ ಭಾವನೆಯು ಬಿತ್ತಿ ಯೋಚಿಸಿತ್ತು ಭಾರತದ ಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾರುವುದಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉದ್ದೇಶ ಭಾರತದ ಗತವೈಭವದ ಬಗೆಗೆ ಜನಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವುದಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಾರತೀಯತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಉಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿತ್ತು. ಟಿಳಕರು "ಸ್ವರಾಜ್ಯ ನನ್ನ ಜನ್ಮಸಿದ್ದ ಹಕ್ಕು ಅದನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದೆ ತೀರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸಾರಿದರು. ಉಗ್ರವಾದ ಅಥವಾ ತೀವ್ರಗಾಮಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಸರ್ಕಾರ ಅನೇಕ ದಮನಕಾರಿ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಪಾಸು ಮಾಡಿತು. ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಟೀಕಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಲು ಅನೇಕ ಸುತ್ತೋಲೆಗಳನ್ನು ಆದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿತು. ದಮನಕಾರಿ ಕಾಯ್ದೆಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಲಾಲಾ ಲಜಪತ್‌ರಾಯ, ಅರವಿಂದ ಘೋಷ್ ಮತ್ತು ಇತರ ಅನೇಕ ಗಣ್ಯ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿಡಲಾಯಿತು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ಟಿಳಕರ 'ಸ್ವದೇಶಿ' ಕರೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿ ಜನ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಧರಣಿ ಹೂಡುವುದು, ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳನ್ನು (ಬಟ್ಟೆ, ಬಳೆ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವುದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವುದು, ಸ್ವದೇಶಿ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವುದು ಇವೆಲ್ಲ ನಡೆದವು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಭಾವುಜೋಶಿ, ಕೃಷ್ಣರಾವ, ಮುಡವೀಡು, ಗಡಿಗೇಯಾ ಹೊನ್ನಪುರಮಠ, ಬಿಂದುದಾವ, ಮುತಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಂಡು ಸ್ವದೇಶಿ ಬಗ್ಗೆ ಭಾಷಣೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಎಲ್ಲಾ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ ನಡೆದವು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಆರಂಭಗೊಂಡವು. "ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರ 'ನೂತನ ವಿದ್ಯಾಲಯ', ಭುರ್ಸೆ 'ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಕೂಲು' ರಾಮಭಾವು ಜೋಶಿ ಮತ್ತು 'ಜೀವಪ್ಪಾ 'ಆನೆಗುಂದಿ ಅವರ 'ನರಗುಂದ ಸ್ಕೂಲು' ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ, ಹಾನಗಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅಗಡಿಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸ್ವದೇಶಿ ಉದ್ಯಮಗಳೂ ಬಳೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಟ್ಟೆ, ಕಡ್ಡಿ ಪಟ್ಟಿಗೆ, ಪೆನ್ಸಿಲ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.[1]

೧೯೦೮ ರಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದರಾವ ಯಾಳಗಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ ಹೂಡಿದರು. ಇವರುಗಳನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. 'ಗಣೇಶ ವಿದ್ಯಾಲಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿದ್ದರು. ಇದರ ಸ್ಥಾಪಕರು ಗಂಗಾಧರರಾವ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ದಿಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಕಾಕಾ ಕಾಳೇಕರ ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿದ್ದರು. ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿಯೂ ಚಹದಂಗಡಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳೆದುರು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ (ಪಿಕೆಟಿಂಗ್) ನಡೆಸಲಾಯಿತು. "ಮುಧೋಳ ಮತ್ತು ಜಮಖಂಡಿಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ಬರಬರುತ್ತ ಜಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಕಲ್ಲೋಳ್ಳಿ (ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ) ಬನಹಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ವಿಜಾಪೂರ ಮತ್ತು ಮುಧೋಳದಲ್ಲಿ ಪೆನ್ಸಿಲ್ ಮತ್ತು ಪೇಂಟ್‌ಬ್ರಷ್ ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಉದ್ಯಮಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು."[೧೦] ಕರ್ನಾಡ್ ಸದಾಶಿವರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ತಿಲಕ್ ವಿದ್ಯಾಶಾಲೆ ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ತೆಗೆದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆ, ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು ಹಾಗೂ ಕುಶಲಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಬಳ್ಳಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.ಅವುಗಳನ್ನು ಚಳವಳಿ ಶಿಶುಗಳೆನ್ನುವಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೈಮಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರೆಯಿತು, ಅವುಗಳ ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಂಗಡಿಗಳು ತೆರೆದವು. ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಆಮದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಲು ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯ ಮತ್ತು ಅಣ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಹೋಸಕೇರಿ, ವಿಜಾಪೂರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಗೋವಿಂದರಾವ ಯಾಳಗಿ, ಗಂಗಾಧರ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ೧೯೦೭ರ ಸೂರತ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಳ್ಗೊಂಡು ತೀವ್ರಗಾಮಿಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು.

೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತದ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಾದವು. ಮೌಲಾನಾ ಅಬ್ದುಲ್ ಆಝಾದ ತಮ್ಮ 'ಅಲ್ ಖಿಲಾಲ್' ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಮುಸ್ಲಿಂರಾದ ತಮ್ಮ 'ಆಲ್ ಹಿಲಾಲ್' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾತರದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿತ್ವವು ಹಿಂದು ಮುಸ್ಲಿಂ ಏಕತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದು, ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬಿಂಬಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಯುದ್ಧದ ವಿಚಾರ ಮುಸ್ಲಿಂ ಜನತೆಗೆ ಹಿಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಈ ಎಲ್ಲ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳು ಮುಸ್ಲಿಂರಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದವು. ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗ್‌ನ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. **ಲಕ್ನೌ ಪ್ಯಾಕ್ಟ್** ಎಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಈ ಒಪ್ಪಂದ ಹಿಂದುಗಳ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂರ ಮಧ್ಯದ ಸಹಕಾರಯುಗದ ಪ್ರಾರಂಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೆ ೧೯೧೬ ಲಕ್ನೌ ಪ್ಯಾಕ್ಟದ ಮೇರೆಗೆ ವಿವಿಧ ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೂ ಮುಸ್ಲಿಮರಿಗೂ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ ಇರಬೇಕು

ಎಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಡೋಮಿನಿಯನ್ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಡಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಮುಸ್ಲಿಂರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿರಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತು. ನಿಜ ಆದರೆ ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗ್‌ನ ಮುಸ್ಲಿಂರ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ಮತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ಮತ ಚಲಾಯಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿತು. ಆದಾಗ್ಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತಿರುವು ಎಂದಾಗಲಿಲ್ಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೂಸು ಆದ ಅದು ಅಶಾಶ್ವತ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಯಿತು. ತಾತ್ವಿಕ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಮುಸ್ಲಿಂ ಲೀಗ್‌ಗಳ ವಿವಾಹ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಮೊದಲು ಅವಕಾಶ ಸಿಗುತ್ತಲೇ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖತಿರುವಿಕೊಂಡವು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗೂ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲುವಂತಿದ್ದರೂ ಕೋಮು ಸೌಹಾರ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಸಾಧಿಸಬಯಸಿತು. ಮುಸ್ಲಿಂರ ಹೊಸ ರಾಜಕೀಯ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯನ್ನಾಗಲಿ (ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷ) ಭಾರತೀಯ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥದ್ದೂ ಚಿಂತನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಾಜಕೀಯ ಘಟಕ ಎಂದು ಮಾನ್ಯತೆ ನೀಡಬೇಕೆಂಬುದು ರಾಜಕೀಯ ಐಕ್ಯತೆಯ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದೆ ಅವರ ನಿಲುವು ಆಗಿತ್ತು. ಧರ್ಮ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಇದೊಂದು ಕಳವಳಕಾರಿ ಸನ್ನಿವೇಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈ ರೀಯಾಯ್ತಿಗಳು ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಎಡವಟ್ಟಾಗಿದ್ದವು. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ವಿಚಾರವೇ ಮುಸ್ಲಿಂ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗವು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದದಿಂದ ದೂರಸರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿತು,

ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ :

೧೯೧೬ರ ಎರಡನೆಯ ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆಯೆಂದರೆ ಟಿಳಕ್ ಮತ್ತು ಆ್ಯನಿಬೆಸೆಂಟ್ ಅವರು ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ್ದು. ಇದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೊಸ ಜೀವನವನ್ನು ತುಂಬಿತಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಿತು. ಉಗ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳಾದ ಟಿಳಕರು ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಭಾಷಣ ಕಲೆಯುಳ್ಳ ಆ್ಯನಿಬೆಸೆಂಟರು ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಈ ಹೊಸ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣಕರ್ತರಾದರು. ಮದ್ರಾಸಿನ ಆಡಿಯಾರ್‌ನಲ್ಲಿನ ಥಿಯೊಸಾಫಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಧ್ಯೆಯವನ್ನು ಸಾರಿದ "ಆ್ಯನಿಬೆಸೆಂಟರು ಇದು ಭಾರತದ ಜನತೆಯನ್ನು ಅವರ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಾಗಿ"[೧೦] ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ತಮ್ಮ ತಾತ್ವಿಕತೆಯನ್ನು ಸಡಿಲಿಸಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಾಜಿಯಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ತೀವ್ರಗಾಮಿಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಆ್ಯನಿಬೆಸಂಟ ಅವರ ವಿಚರವಾಗಿತ್ತು. ಆ್ಯನಿಬೆಸಂಟ್ ಅವರು ಹೋಮ್ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯ ರೂಪ ರೇಷೆಗಳನ್ನು ಐರಿಷ್ ಹೋಮ್ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯ ನಕ್ಷೆಯ ಮೇಲೆ ತಯಾರಿಸಿದ್ದರು. ಅವರಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಬಿಟ್ಟುವಾದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳು ಜಾತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗುಂಪುಗಳು ಪರಸ್ಪರರೊಂದಿಗೆ ಶಾಂತಿಯುತ

ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮತಿ ಬೆಸೆಂಟ್ ಅವರ ದೃಢ ವಿಶ್ವಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಹೊಂ ರೂಲ್‌ನ ಪ್ರತಿಪಾದಕರು ಹಿಂಸೆ ಹಾಗೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಜನತೆ ಬಂಡೆದ್ದು ವಿಧ್ವಂಸಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆನ್ನುವುದು ಸಂಶಯಾತೀತವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಒಂದು ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಬ್ರಿಟನ್, ಆಸ್ಟ್ರಿಯಾ ಮತ್ತು ಜರ್ಮನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾವು-ಉಳಿವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿದ್ದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಾಗ ಬ್ರಿಟನ್‌ಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುವ ಮನಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೋಂ ರೂಲಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ವಾತಾವರಣ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ, ಟಿಳಕರು ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯಂತೆ ದೇಶವನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅವರು ಹೋಂ ರೂಲನ್ನು ಸ್ವರಾಜ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಣ ಮಾಡಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ತನ್ನ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ನಿರ್ವಹಣೆಮಾಡಲು ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಬೀರಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಟಿಳಕ ಮತ್ತು ಆ್ಯನಿಬೆಸಂಟ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬರಹ ಹಾಗೂ ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೋಂ ರೂಲ್ ಪರ ಒಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಫಲರಾದರು. ಭಾರತದ ಮಹಿಳೆಯರು ಮೊದಲು ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ದಿಟ್ಟತನ, ತಾಳ್ಮೆ ಹಾಗೂ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ತ್ಯಾಗ ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಸರ್ಕಾರದ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯ ನೇತಾರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಣಯ ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವವರ ಮೇಲೆ ಘೋರ ನಿಬಂಧಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಕಾನೂನುಗಳು ಆಧ್ಯಾದೇಶಗಳು ಪಾಸು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ಹೇರಲಾಯಿತು. ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಟಿಳಕರು ಬೆಳಗಾವಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಲೀಗ್‌ನ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದರು. ಲೀಗಿನ ಶಾಖೆಗಳು ಧಾರವಾಡ ಹುಬ್ಬಳಿ ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ಮತ್ತು ನಿಪ್ಪಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ತೆರೆದಿದ್ದವು.[೧೭] ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯು ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ಹಿತಕರವಾದ ಪ್ರಭಾವ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂಬ ಶಿಫಾರಸ್ಸನ್ನೊಳ್ಳಗೊಂಡ ಮಾಂಟೆಗ್ಯೂ ಚೆಮ್ಸ್ ಫರ್ಡ್ ವರದಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳು ಸಮಾಧಾನಕರವಾಗಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಾಲದು ಹಾಗೂ ವರದಿ ನಿರ್ಣಯದಾಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗಿತ್ತು. ೧೯೧೮ರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಮಹಾಯುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಡೋಮಿನಿಯನ್ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಬೇಡಿಕೆ ಇವುಗಳು ಹೋಂ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿ ವಿಫಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು.

ಮೊದಲನೆ ಮಹಾಯುದ್ಧ ಅಂತ್ಯಗೊಂಡ ಬೆನ್ನಲ್ಲೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿದ ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ಘೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಸರಕಾರಗಳಿಗೆ

ಅತ್ಯಂತ ದಮನಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರ ನೀಡಲ್ಪಟಿತು. ಇವುಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡಬಹುದು ಹಾಗೂ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವಾರಂಟ್ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂದಿಸಿ ಅನಿಶ್ಚಿತಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಆತನನ್ನು ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡಬಹುದು ಎಂದಾಯಿತು. ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಈ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ದೇಶದಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವತ್ತ ಯೋಜಿತವಾದ ಸಂವಿಧಾನಿಕ ಸುಧಾರಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ ನೂಕುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಆತಂಕ ಉಂಟಾಯಿತು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಭೂಗತ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಚಳವಳಿಯು ದೇಶದಲ್ಲಿ ದುಳ್ಳುರಿ ಹಬ್ಬಿದಂತೆ ಹಬ್ಬುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ ಸಶಸ್ತ್ರ ಬಂಡಾಯ ಭುಗಿಲೇಳುವಂತಿದ್ದಿತ್ತು. ಈ ದುರದ್ದೇಶಿತ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಒಂದು ದೂರಗಾಮಿ ಪರಿಣಾಮ ಏನಾಗಿದ್ದಿತೆಂದರೆ ಇನ್ಯಾವ ದೇಶದ ಮುಖಂಡನ ಭಾಗ್ಯದಲ್ಲೂ ಬರೆದಿರದಂಥ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ದಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವಿಧಿಲಿಖಿತವಿದ್ದ ಜನನಾಯಕನನ್ನು ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ತಂದವು. ಆ ಜನನಾಯಕನಾರೆಂದರೆ ಮೋಹನದಾಸ ಕರಮಚಂದ ಗಾಂಧಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರೊಬ್ಬ ದೀಪಸ್ತಂಭವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಆಗಮನ ಮತ್ತು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿ (೧೯೧೫-೧೯೩೦)

ಗಾಂಧೀಜಿಯು ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರೀಕಾದಿಂದ ಮರಳಿ ಬಂದನಂತರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ೧೯೨೦ರ ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಹಾಗೂ ನಾಗಪುರ ಅಧಿವೇಶನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಾಡಿದ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರದವರೆಗೆ ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಅನಾಮಧೇಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ ಮತ್ತು ದಿನಬಂಧುವಿನ ಮಟ್ಟದಿಂದ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಾರಿದ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯ ರಾಜಕೀಯ ನೇತಾರನ ಮಟ್ಟದವರೆಗಿನ ಅವರ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೆಜ್ಜೆಗುರುತುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯ ಹಿಂದುಗಳದ್ದೆ ಮೇಲುಗೈ ಆಗಿತ್ತು. ಇವರ ರಾಜಕೀಯ ತಂತ್ರ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿದ್ದವು ಮತ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಒಂದು ಸೀಮಿತ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಅಂತಃಸತ್ವ ಅಥವಾ ಆಳ ನೀಡಲಿಕ್ಕಾಗದವರಾಗಿದ್ದರು. ಸತ್ಯಸಂಗತಿ ಏನಾಗಿದದ್ದಿತೆಂದರೆ "ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ರಾಜಕಾರಣದ ಸಕ್ಷೆಯ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದವರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸದಸ್ಯರ ವಿಶಾಲ ತಳಹದಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಂಖ್ಯಾಬಲ. ಸ್ವರೂಪ. ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕ ಬಲ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು." ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ

ರಾಜಕೀಯ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ತರಹದ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಪರಿವರ್ತನ ಶೀಲತೆಯನ್ನು ತಂದರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಾದ ಪ್ರಮುಖ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ರಾಜಕಾರಣದ ಓಘ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕ ಒತ್ತಾಸೆಗೂ ಇದ್ದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಯಬಯಸುತ್ತೇವೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾದಿಂದ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ್ದು ೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ವತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ವೀರಯೋಧನ ಸ್ವಾಗತ ದೊರೆಯಿತು, ಆದರೆ ಮೇಲ್ವರ್ಗಗಳ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಪಾತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಏನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಬಗೆಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಮೂರು ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಸಮಾಜೋ-ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಆಗು ಹೋಗುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೈದರು. ಒಂದೆಡೆ ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಭಾರತೀಯರ ಪರವಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸಪೂರ್ಣ ಹೋರಾಟದ ಬಗೆಗೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಇದ್ದಿತು, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅವರ ನಿಲುಮೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತರು ತುಳಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೋಗುವುವರಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಲುಮೆ ಧೋರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಗುಮಾನಿಗಳಿದ್ದವು. ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕಂಡುಕೊಂಡದ್ದೇನೆಂದರೆ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಚಸ್ಸುಳ್ಳ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಭಾರತೀಯರ ಮಧ್ಯೆ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಅಂತರವಿದೆ. ಅವರ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದರೆ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೇಲುವರ್ಗಗಳಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಗೂ ಬೆಸೆಯುವ ಕೆಲಸ. ಭಾರತವು ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನ ದೇಶವಾಗಿದ್ದು ಬಹುಪಾಲು ಜನರು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ವಿವೇಚನಾ ಬುದ್ದಿಯಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡರು. "ದೀನದಲಿತರ ಅದ್ಯ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಅವರು ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಕಡೆಗೆ ತಮ್ಮೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನಿತ್ತರು. ೧೯೧೭-೧೮ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮೂರು ಸ್ಥಳೀಯ ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ಮಹತ್ವದ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಅಭಿಯಾನದಲ್ಲಿ (ಬಿಹಾರ) ಅವರು ರೈತಾಪಿಗಳ ಪಟ್ಟಭಧ್ರ ಹಿತಾಸಕ್ತರಾದ ಜಮೀನುದಾರರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದರು. ರೈತರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಖೆಡ್ಡಾ(ಗುಜರಾತ)ದಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದರು. ಅಹಮ್ಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಣಿ ಕಾರ್ಮಿಕರ ಹಿತರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ಗಿರಿಣಿ ಮಾಲೀಕರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿಶತ ೩೫% ರಷ್ಟು ಕೂಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು."[೧೨]

ಈ ಮೂರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು ಯಾವುದರ ದಿಕ್ಸೂಚಿಯೆಂದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಳಿದ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಗ್ರ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅವರು ದೇಶದ ಒಳನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ

ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರ ರೂಪಿಸಿ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ದೇಶದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗೆ ಚಾಚಿದರು. ಅವರ ತಂತ್ರಕೇಶವು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಅವರು ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಧ ವಿಧ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಾಸು ಬೀಸಿನ ಅನಾಮಧೇಯ ಜನತೆಯ ಗುಂಪುಗಳ ನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಶಕ್ತರಾದರು, ಕೆಲಕೆಲವು ಸಲ ಅವರ ಮಾತಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ ಮಂತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬೇರೆಯದೆ ರೀತಿಯದು ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಧೂರ್ತ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡನಂತೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮುಖಂಡತ್ವದ ವಿಸ್ತೃತ ಅಡಿಪಾಯ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯನ್ನು ಚಲನಶೀಲರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೊಂದು ದಿಸೆ, ಧ್ಯೇಯ ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಸ್ಥಳೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವಿಸ್ತೃತ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ವರ್ಚಸ್ಸಿನ ಜಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಅವರದಾಗಿತ್ತು. ತಾವೊಬ್ಬ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಹಾಗೂ ಅನನ್ಯ ಜನನಾಯಕರೆಂಬ ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಜನಮನದ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬಿಸಿದ ಅವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ೧೯೧೮ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ರಾಜಕಾರಣವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು.

ಈ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಾವಧಿಯ ವೃತ್ತಿಪರ ರಾಜಕಾರಣಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವರಿನ್ನೂ ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಗುರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಮಕಾಲಿನರಂತೆ ರಾಜಕೀಯ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಅವರದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಜೀವನ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ತಮ್ಮ ಅಹ್ಮದಾಬಾದಿನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಮುಡಿಪಾಗಿದ್ದವು. ಆಗೀಗಷ್ಟೆ ಎಲ್ಲೋ ಘೋರ ಅನ್ಯಾಯ ಆಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಅದು ತಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ವಿಧಾನದಿಂದಲ್ಲದೆ ಸರಿಪಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆಯೆಂದಾಗ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಪಾಳ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ತಮ್ಮ ಕನಸು ಸಾಕಾರಗೊಳ್ಳುದಕ್ಕೆ ಸಮಿಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಮಗೆ ಅನ್ನಿಸಿದಾಗ ಅವರು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸರಕಾರಕ್ಕಾಗಲಿ ಇತರ ರಾಜಕೀಯು ಮುಖಂಡರಾಗಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೊಂದಿಗಿನ ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿನದು ಎಂದು ಅಳೆಯಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿ ಯಾರು ಯಾವ ಗುಂಪಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಬಹುದು ಯಾವಾಗ ಸಕ್ರಿಯ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹೊಂ ರೂಲ್ ಕಲ್ಪನೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅದು ಅರ್ಥೈಸಲ್ಪಟ್ಟದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೆ ಆಗಿತ್ತು. ಆ್ಯನಿಬೆಸಂಟ್ ಅವರ ಹೋಮ್ ರೂಲ್ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಅವರು ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು. ಅವರು (ಮುಸ್ಲಿಂ) ಉಲೇಮಾಗಳ ಹಾಗೂ ಇತರ ಮುಸ್ಲಿಂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೂ ಆಶಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಒಂದು ಬೆಂಬಲದ ಆಸ್ತಿಬಾರವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಅವರು ಸೂಕ್ತ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗ

ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ೧೯೧೭ರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಂಧೀಜಿ ೧೯೧೯ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಂದರೆ ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ದಿಟ್ಟ ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಮಹಾಯುದ್ಧ ಕಾಲದ ರಾಜಕಾರಣವು, ಅವರು ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು, ಬಿಡಿ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ಇಡೀ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಮಟ್ಟದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮೂಡಿತ್ತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವು ಒಂದು ಹೊಸ ರೀತಿಯ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡತ್ವ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇದರ ಅಡಿಪಾಯವು ಸೂಕ್ತ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗಲೇ ಒಂದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರ ಮಾಡುವಂತೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಹುದಾದ ಬೆಂಬಲವಾಗಿತ್ತು. ತಕ್ಷಣವೇ ದೇಶವ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟಭದ್ರ ರಾಜಕೀಯ ಪುಡಾರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೆಣಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅಖಿಲ ಭಾರತದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಮತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮೀರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವರು ಕಾತರರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಘಟನೆಗಳು :

೧೯೧೯ರ ಸುಮಾರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತೀವ್ರವಿರೋದದ ನಡುವೆಯೂ ಅಖಿಲ ಭಾರತದ ಮುಖಂಡತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ದೃಢನಿರ್ದಾರದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ೧೯೧೯ರ ರೌಲಟ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೇ ಉಪಖಂಡಾಂತರ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ರಾಜಕೀಯ ಸುಬದ್ಧ ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುವ ಸೂಚನೆಯಾಗಿತ್ತು ಮೊದಲ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಲಾದ ದಮನಕಾರಿ ಬ್ರಿಟಿಸ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹೀ ನೀತಿಯ ಫಲಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳು. ಈ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ಬಂಡಾಯದಂಥ ಅಪರಾಧಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಠೋರ ಕ್ರಮಗಳು ಜ್ಯೂರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿನ ವಿಚಾರಣೆ ಸಂಶಯಿತರಿಂದ ಜಾಮೀನು, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಬಂಧ, ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕುವಿಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂದೇಹದ ಮೇರೆಗೆ ಬಂಧನ, ಬಂಧನದ ವಿರುದ್ಧ ಮನವಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ದಂಡನೆಯಿಲ್ಲದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಕೈದಿತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾವಧಾನ ಮಾಡಿದವು. ಎಲ್ಲತರಹದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ರಾಜಕೀಯ ಗುಂಪುಗಳ ಈ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದವು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆನೇ ಮಾರಕ ಪೆಟ್ಟು ನೀಡಲಿವೆ ಎಂದು ಬಗೆದವು. ಅವರಿಗೆ ಬಲವಾದ ಸಂದೇಹಗಳಿದ್ದವು. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ಕಾರವು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸನ್ನಿಹದಲ್ಲಿತ್ತು ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಧಾಟಿಗಳಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಷೋಭೆಯುಂಟಾಗಿತ್ತು. "ಯಾವ ಸರ್ಕಾರವು ಈ ಬಿಲ್ಲುಗಳಂಥ ಪಾಶವಿ ಕಾನೂನನ್ನು ಪಾಸು ಮಾಡುತ್ತದೋ ಅಂಥ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೇ ಆದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಶಾಂತಿಯುತ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ವಿಚಾರದವರನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಕೂಡಿಗೊಳ್ಳಲು ನಾನು ಆಮಂತ್ರಿಸಲು ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಸಾರಿದರು."[೧೩]

ಈ ರೀತಿ ಸರ್ಕಾರವು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟಮಾಡಲು ದೇಶದ ಜನತೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಬೇಕಿದೆ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ತಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಈ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. ಈ ರೌಲಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಬಗೆದ ಅವಮಾನ ಇವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಬಾರದೆಂದು ಸರ್ಕಾರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸರಕಾರ, ಕಾಸಿನ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಗೆದರು. ನೊಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸಂತೈಸಲು ಸರ್ಕಾರ ಕೂಡಲೇ ಈ ರೌಲೆಟ್ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ರದ್ದುಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೆ ನೀಡಿದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಭೆಯ ಮುಖಂಡತ್ವವನ್ನು ಗಾಂಧೀಯವರೇ ವಹಿಸಿದರು. ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತತ್ವಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಗೈಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರಾಗಿರಬೆಕೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಈ ರೀತಿ ಇದ್ದಿತು. "ರೌಲಟ್ ಮಸೂದೆಗಳು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡುವಂತಹದಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡೀ ಸಮುದಾಯದ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಸುಕ್ಷಿತೆ ನೀತಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ನಾಶಗೈಯುವವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಾವು ನಂಬಿರುವೆವಾದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಈ ಮೂಲಕ ಶಪತ ಗೈಯುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮಸೂದೆಗಳು ಕಾಯ್ದೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವರೆಗೆ ನಾವು ಈ ಕಾಯ್ದೆಗಳ ಪಾಲನೆ ಮಾಡಲು ವಿನಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆ ಹಾಗೇಯೇ ಇವುಗಳಂತಹ ಇನ್ನಿತರ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ನಾವು ನೇಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಮಿತಿಯೊಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೋ ಹಾಗೆ ಪಾಲಿಸದಿರಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹೊರತು, ಜೀವ, ಕಾಯ, ಆಸ್ತಿ ಇವಾವುಗಳಿಗೂ ಹಾನಿ ಆಗದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ"[೧೪]

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕ್ರಮ ಕುರಿತು ಬಹುಮಟ್ಟಿನ ಬೆಂಬಲ ಇದಿತ್ತೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಭಿನ್ನಭಿಪ್ರಾಯ ಇದ್ದವರೂ ಇದ್ದರು. ಆ್ಯನಿಬೆಸೆಂಟ್‌ರಂಥವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸೂಚನೆಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಜಾರಿಮಾಡಲಾದ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಯಾಯಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ಅವರು ಮುಂದುವರಿಯಲು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ "ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಹರತಾಳ ಒಂದಕ್ಕೆ ಕರೆ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಸಿದ ನಂತರವೇ ಅವರು ಈ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಆತ್ಮ ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಒಂದು ಉಪಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು. ಆತ್ಮ ಶುದ್ಧಿಕರಣದ ಕಾರ್ಯವೊಂದರ ಮೂಲಕವೇ ಅವರು ಭಾರತದ ಜನತೆಗೆ ಆ ದಿನ ಹರತಾಳ ಆಚರಿಸಲು ಕರೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.[೧೫] ಅದರೊಂದಿಗೆ ಉಪವಾಸ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದೂ ಆದೇಶಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ "ಜನ ಒಂದು ಕಾರ್ಯದ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಗ್ಗಲನ್ನು ಮೆಚ್ಚಬೇಕಾದರೆ ಆ

ಕೃತಿಯ ಭಯಂಕರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ವಿಹಿತ. ಆಜ್ಞಾ ಭಂಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಕ್ಕು ಅದು ಸದುವಿನಯದಿಂದ ಹಾಗೆಂದರೆ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅದಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲವೇ? ಮೂಡಿಬಂದಾಗ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭಯಂಕರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಈಡೇರಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಸುಧೀರ್ಘವಾದ ಆತ್ಮ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಯಾತನೇಯಿಂದ ಮಾತ್ರ”[೧೬] ಗಾಂಧೀಜೀಯವರು ಹರತಾಳಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕರೆಗೆ ಪತ್ರಿಕ್ರಿಯೆ ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು ಆದರೆ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಂತಗಳಾದ ಮುಂಬಯಿ, ಮದ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಬಂಗಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಉತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು. ಬಿಹಾರ ಮತ್ತು ಯು.ಪಿ. (ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ) ಮುಂತಾದೆಡೆ ಹರತಾಳವು ಪ್ರಮುಖವಾದ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿತ್ತು. ಜಮ್ಮು-ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವಾಯವ್ಯ ಸರಹದ್ದು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಭಾರತೀಯರು ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತು ಚುನಾವಣೆಗಳ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

೧೯೨೦ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕಲ್ಕತ್ತಾ ವಿಶೇಷ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದ ನಂತರ ಗಾಂಧಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಚಳವಳಿಗೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿನ ಬೆಂಬಲ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲೆಂದು ಕರೆದದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿ ಸಫಲವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಂತಹ ಸಂಘಟನೆಯ ಮೂಲಕವೆ ತಮ್ಮ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನಿಂದ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ದೋರಕಿಸಿಲು ಗಾಂಧಿಜಿಯವರು ಶಕ್ತರಾದದ್ದು ಅವರ ತಂತ್ರಕೇಶಲ ಹಾಗೂ ನಾಡಿಮಡಿತವನ್ನರಿಯುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ನಾಗಪುರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸದಸ್ಯರ ನಂಬುಗೆ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಅಧಿವೇಶನದ ಠರಾವುಗಳು ಯಾವ ಅಡೆತಡೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೃಢೀಕರಿಸಲಾಗುವುದು ಎಂದು ನಾಗಪೂರ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಘಟನೆಯ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನೇ ಅದು ಜನಾಧಾರಿತ ಸಂಘಟನೆಯಾಗುವಂತೆ ತಿದ್ದುವುದರ ಮೂಲಕ ಆ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಆಯಾಮ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕ ಒತ್ತಾಸೆ ನೀಡಲು ಶಕ್ತರಾದರು. ಆಗ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದು “ಇಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಏನಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದು, ಆದೊಂದು ಎದ್ವಾತದ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ಅಸಂಘಟಿತ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳಷ್ಟಿದೆ. ಅದೊಂದು ನಿಜಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸಂಘಟನೆಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಅದರ ಸಂವಿಧಾನ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹಾಗೂ ಚಲನಶೀಲವಾಗಬೇಕು. ಅದು ದೇಶದ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಬೇಕು. ನಾಲ್ಕಾಣೆಯ ಸದಸ್ಯತ್ವದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ನಾನು ಯಾವಾಗ ಸ್ವೀಕೃತಿ ಪಡೆದೆನೋ ಆಗ ನಾನು ನೀರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಒಂದು ಬಲಾಢ್ಯವಾದ ಜನಸಭೆೀ ಆಗುತ್ತೆ ಅಂತ.”[೧೭] ೧೯೨೦ರ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಬಿ.ಪಿ. ಮಾಧವರಾವ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ

ಜರುಗಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ಗೋಷ್ಠಿಯ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ನಾಗಪುರ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಸುಮಾರು ೮೦೦ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಆಗ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿ (ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.) ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹವೆಂದೇ ಹೆಸರಾದ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಇದರ ಪ್ರಥಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲೊಂದು ಮೈಲುಗಲ್ಲಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ಚಳವಳಿಗೆ ಒಂದು ದೃಢವಾದ ವೇದಿಕೆಯಾಯಿತು.

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರಾಜಕೀಯ ವಿಧಾನಗಳು ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರವು. ಅವುಗಳ ಬದಲು ನಾವು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅಸಹಕಾರದಂತಹ ಹೊಸ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು, ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಗಾಂಧಿಜಿಯವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅದರ ಬೆಂಬಲ ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸವುದುಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅನೇಕ ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಆಮೂಲಾಗ್ರ ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಸಭೆ ಒಪ್ಪುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಕ್ರಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಂಥದ್ದೊಂದು ಬೆಂಬಲ ಇತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಸೌಮ್ಯವಾದಿಗಳು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಸೌಮ್ಯವಾದಿತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ತಿರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು ಅವರ ಬೆಂಬಲವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು ಗಾಂಧೀಯವರಿಗೆ, ಹೀಗಾಗಿ "ನಾಗಪುರ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಭಿಸಲು ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ದೊರೆತಂತಾಯಿತು."[೧೮]

ಶಿರಸಿ ಶಾಲೆಯೊಂದರ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕ ಹುದ್ದೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಶಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕ ಎಂಬುವವರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ತೆರೆದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯರಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ದ.ರಾ.ಬೇಂದ್ರೆ ಡಾ.ಎಸ್.ಬಿ. ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ಡಾ. ದಿವಾಕರರಂತಹ ಶಿಕ್ಷಕರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾರವಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯೂ ಒಂದಾಗಿತ್ತು.

೧೯೨೧ರಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ಣ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಹಿನ್ನಲೆಯ ಪುರುಷರು ಮಹಿಳೆಯರು ಅನುಯಾಯಿ ಜನಸ್ತೋಮ ಅವರನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅತ್ಯಂತ ವರಿಷ್ಠ ನಾಯಕನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಹೋರಹೊಮಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ, ವಲ್ಲಭಬಾಯಿ ಪಟೇಲ, ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು, ಮುಂತಾದ ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡರು ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಕುಲೀನರೂ ಅವರ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ನಿಂತರು. ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಅದು ಮಾರ್ಚ ೧೯೨೨ ರವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಗುರಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಮೂಲಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದಾಗಿತ್ತು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿ ಗಾಂಧಿಯವರ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ ಕೆಲವೊಂದು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಯಶಸ್ಸು ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಅದರ ಯಶಸ್ಸು ಸೀಮಿತ ಮತ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದಾಗ್ಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಭವಿಷ್ಯದ ಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಅದರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿದಾಗ ಅದು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಯೇ ಎಂದೆನ್ನಬೇಕು.

ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಒಟ್ಟು ದೇಶದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು. ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮ ಗೌರವಾರ್ಥ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಪಕವಾದ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನ್ಯಾಯಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಕೋರ್ಟುಗಳು ಈಗ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಸ್ಥಾನೀಯ ಪಂಚಾಯತ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಅಮೋಘವಾದ ಸ್ಪಂದನೆ ತೋರಿಸಿದರು. ಸರ್ಕಾರಿ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ದೇಶಿಯ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಲ್ಪಟ್ಟವು.

೧೯೨೧ ಜನೆವರಿ ೨೧ರಂದು ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ ಸಿ.ಆರ್.ದಾಸ್, ಬಿ.ಸಿ.ಪಾಲ್ ಚಳವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲು ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಕರೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಾಲಾ-ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಸ್ವದೇಶಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿದರು ಉದಾ: 'ಬಿಹಾರ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ', 'ಕಾಶಿ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ' ಮತ್ತು 'ಜಾಮಾಮಿಲಿಯಾ ಇಸ್ಲಾಮಿ ' ದೇಶಬಂಧುವೆಂದು ಖ್ಯಾತರಾದ ಸಿ.ಆರ್. ದಾಸರು ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ 'ಗೌರಿ ಸರ್ವ ವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಕಾಲೇಜು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅದರ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು ಸುಭಾಷ್ಚಂದ್ರ ಭೊಸರಾಗಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಪ್ರಚಂಡ ಸಭೆಗಳು ಆ ದಿನಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾತುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಯುವಕರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ನೀತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿದರು. ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ "ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ್, ಸುಖದೇವ, ಭಗವತಿ ಚರಣ, ಯಶ್‌ಪಾಲ್, ರಾಜಗುರು, ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್ ಮುಂತಾದವರು. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದರವರು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿರುವಾಗ ಪೊಲೀಸರ ಪ್ರತಿ ಲಾಠಿ ಏಟಿಗೊಮ್ಮೆ 'ಇನ್‌ಕಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್', 'ಭಾರತ ಮಾತಾಕೀ ಜೈ' ಎಂದು ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು."[೯] ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳಾದ ಜತಿಂದಾಸ, ಸೂರ್ಯಸೇನ, ಶಿವವರ್ಮ, ಭಗವತಿ ವೋರಾ, ಜಯದೇವ ಕಪೂರ, ಜೋಗೇಶ ಚಟರ್ಜಿಯಂತಹ ಅನೇಕರು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. (ಇವರಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಅಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.)

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ವದೇಶಿ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದನೆ ಕೊಡಲು ಒಂದು ಕೋಟಿಯಷ್ಟು ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ೨೦,೦೦೦ ಚರಕಗಳನ್ನು ಭಾರತೀಯರ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿದರು. ಆಗಲೆ ಅಂದರೆ, ಮಾರ್ಚ ೨೧ ೧೯೨೧ರಂದು ಚರಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಪಡೆಯಿತು.

ಅಲಿ ಸಹೋದರರ ಭಾಷಣದಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆಗೊಂಡು ಮಲ್ಬಾರ ಕರಾವಳಿಯ ತಿರುಂಗಡಿ (ಕೇರಳ) ಯಲ್ಲಿ ಆಗಸ್ಟ್ ೨೦, ೧೯೨೧ ಮೊಫಾಲ್ಸ್ (ತಿರುಗುಂಡಿಯ ಮುಸ್ಲಿಮರು) ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದಾಗ ನೂರಾರು ಮೊಫಾಲ್ಸ್‌ರನ್ನು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಕೊಲೆಗೈಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿದರು. ಸರಕಾರ ಖಾದಿ ಗಾಂಧಿಟೋಪಿ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದಾಗ ಸಿ.ಆರ್. ದಾಸರು ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿ ಪತ್ನಿ ಬಸಂತಿ ದೇವಿ, ಮಗ ಚೀರಾನನ್ನು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಿನ್ಸ್ ವೇಲ್ಸ್ ರಾಜಕುಮಾರ ಕಲ್ಕತ್ತಾಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡುವನಿದ್ದ ಕಾರಣ ಬಸಂತಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ಸರಕಾರ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಿತ್ತು. ಡಿಸೆಂಬರ್, ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦,೦೦೦ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಅಲೀಪುರ ಜೈಲಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟರು."[೨೦]

ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ೧೯೨೦-೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಲಿ ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಂಡರು. ಖಿಲಾಫತ್ ಆಂದೋಲನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮುಸ್ಲಿಂರು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸೇರಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯು ಅಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪರ ಕೂಗಿನ ಸಂಜ್ಞೆಯಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳನ್ನು ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲು ಕೊಟ್ಟಕರೆಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದನೆಯಾಗಿ "ದತ್ತೋಪಂಥ ಮಜಲಿ, ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಕರಗುಪ್ಪಿ, ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ಅಜರೇಕರ ಇವರೆಲ್ಲ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿನ ತಮ್ಮ ವಕೀಲರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ಗದುಗಿನ ಅನಂತರಾವ ಜಾಲಿಹಾಳ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟೇಶ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಮಂಗಳೂರಿನ ಕರ್ನಾಡ್ ಸದಾಶಿವರಾಯ ಮತ್ತು ಕೆ. ಆರ್. ಕಾರಂತ, ಹೊನ್ನಾವರದ ಎಸ್.ಎಸ್. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವರು, ಶಿರಸಿಯ ವಾಸುದೇವರಾಯ್ ಕೊಲ್ಲಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡದ ಮಾಧವರವ್ ಕಬ್ಬುರ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟರಾವ್ ಮುದವೀಡಕರ್ ಕೂಡಾ ತಮ್ಮ ವಕೀಲ ವೃತ್ತಿ ತ್ಯೆಜಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು."[೨೧]

೧೯೨೧ ರಿಂದ ೧೯೨೩ರ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು, ಸಭೆಗಳ ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಹೋಳಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಡೆದವು. ಸುಮಾರು ೭೦ ಜನರು ಜೈಲು ಸೇರಿದರು ಸರ್ಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯು ಅತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಜುಲೈ ೧, ೧೯೨೧ರಂದು ಮದ್ಯದಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಧರಣಿ, ಸತ್ಯಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನಸಮೂಹದ ಮೇಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಗೋಲಿಬಾರ್ ಮಾಡಿದ ಪರಿಣಾಮ ಮೂವರು ಮರಣವನ್ನಪ್ಪಿದರು. ಇದರ ಬೆನ್ನಲ್ಲೇ "ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್, ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಮುದವಿಡಕರ್‌ರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ೨೯ ನಾಗರೀಕರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು, ಮತ್ತು ಇವರ ಪೈಕಿ ೨೩ ಜನರಿಗೆ

ವಿವಿಧ ಅವಧಿಯ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ನವಲಗುಂದದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಭಾಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಾಧರ ರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವರನ್ನು ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವರ ಬಂಡಾಯ ಪ್ರಚೋದನಕಾರಿ ಭಾಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಲ್ಲಿ ಜಯರಾವ್ ನರಗುಂದ, ಹಣಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಹಣಮಂತರಾವ್ ಮೊಹಕಿ ಮುಂತಾದವರು ಇದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಡಕನಿ (ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕು) ಯ ಗೌಡನಾಯಕ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ರೈತ ಮೊದಲ ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿ ಆದ ಆನಂತರಲ್ಲಿ ಜೈಲಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವರೆಂದರೆ ಪುಡ್ಡಿಸಾಹೇಬ್ ಮತ್ತು ಶಿರಸಿ ಶಾಲೆಯೊಂದರ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಹುದ್ದೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಾಯಕ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಿಳಿದರು."[೨೨] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ದ.ರಾ.ಬೇಂದ್ರೆ, ಡಾ.ಎಸ್.ಬಿ. ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ಡಾ. ದಿವಾಕರರಂತಹವರು ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾರವಾಡದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ಒಂದಾಗಿತ್ತು.

ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯತ್ತ :

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಸ್ಥಾನೀಯ ತಕರಾರಿನ ನಿಮಿತ್ತ ಹಿಂಸಾ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಂಬಂಧಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಕೊನೆಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದ ಹಿಂಸಾಚಾರ ಮತ್ತು ಹಿಂಸಾಚಾರ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಬೆದರಿಕೆಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಿಯವರು ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ (ಯು.ಪಿ) ದ ಚೌರಾ ಚೌರಾ ಎಂಬವಲ್ಲಿ ೧೯೨೨ರ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ೨೨ ಮಂದಿ ಪೊಲೀಸರ ಹತ್ಯೆ ನಡೆಯಿತು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಂಧಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಅದರ ಮುಂದವರಿಕೆಯ ಯಾವ ಸಾರ್ಥಕ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಚಳವಳಿಯು ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಒಂದು ಶ್ರದ್ಧೆ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಮೀರುದಾದರೆ ಅದು ತಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ದೃಢ ಅಭಿಪ್ರಾಯದವರಾಗಿದ್ದರು.

ಹಿನ್ನೋಟದಲ್ಲಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಅಖಿಲ ಭಾರತದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮುಖಂಡತ್ವ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ನಿಜ, ಇದರ ಅಡಿಪಾಯವು ಈಗಾಗಲೇ ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಮತ್ತು ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗಗಳ ಜನರ ಮುಖಂಡರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ರೈತಾಪಿ ಜನರ ಬೆಂಬಲ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದರು-ಅದೊಂದು ಅವರಿಗೆ ಜನ್ಮತ ಬಂದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಗಾಂಧಿಯವರ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ನೇತೃತ್ವವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಮೈಲುಗಲ್ಲು.

೧೯೨೨ ರಿಂದ ೧೯೨೪ರ ವರೆಗಿನ ವರ್ಷಗಳು ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಆತ್ಮಶೋಧದ ಅವಧಿಯಾಗಿತ್ತು. ಘಟನೆಗಳ ಒತ್ತಡ ತನ್ನ ಜನರ ನೈತಿಕ ಒತ್ತಾಯ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರದ ನಿರ್ಧಯ ಧೋರಣೆ ಇವುಗಳು ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ತತ್ವ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದ್ಯತಾ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುಂತೆ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಒಲವು ನಿಲವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವತ್ತ ಪ್ರೇರೆಪಿತರಾದರು. ಇಂಥ ಒಂದು ಆತ್ಮಶೋಧನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾದ ಎರಡು ವರ್ಷದ ಜೈಲುಶಿಕ್ಷೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಶಾಂತಿಧಾಮವನ್ನೊದಗಿಸಿತು. ತಮ್ಮ ಸಮಯವನ್ನು ಅವರು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದ ಕರೆಗಳ ಕಿರಿಕಿರಿಯಿಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಓದುವುದಕ್ಕೆ, ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದರು. ಈ ಎರಡು ವರ್ಷದ ಜೈಲುವಾಸ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಚಳವಳಿ ಮಾಡುವ ಅವರ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ವಜ್ರಕಠೋರಗೊಳಿಸಿತು. ಈ ಜೈಲುವಾಸದ ನಂತರ ಹೊರಬಂದು ಗಾಂಧಿಯವರು ಮೊದಲಿನ ನೆಲ ನೋಡಿ ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವ ವ್ಯವಹಾರಿಕರಾಗಿರಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅವರೊಬ್ಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ತುಂಬಿದ ಜೀವನ ಸಂದೇಶ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಕಾರಣಿಪುರಷರಾಗಿದ್ದರು.

ಈ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದು-ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಾಮರಸ್ಯಭಾವವು ಅವರೀರ್ವರ ಮಧ್ಯೆದ ಹಿಂಸಾಚಾರದಿಂದಾಗಿ ಕದಡಿಹೋಗಿತ್ತು ಸೇನಾದಿ ಹಿಂದುತ್ವ ಹಾಗೂ ಮುಸ್ಲಿಂ ಉಗ್ರವಾದಿತ್ವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿ ಶುದ್ದೀಕರಣ ಮತ್ತು ತಬ್ಲಿಕ್ ಎಂಬ ಅಭಿಯಾನಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಭಯೋತ್ಪಾದನೆ ದೈನಂದಿನ ಮಾತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಈ ಬಿರುಕುಗಳಲ್ಲದೆ, ಬದಲಾವಣೆ ಬೇಕು-ಬೇಡ ಎಂಬ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಒಳಪಂಗಡಗಳ ಮಧ್ಯದ ವಾದ, ಅದರಲ್ಲಿ ಇರ್ಷೆ ಬೆಳೆಸಿತು. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅಧಿಕಾರ ಮೂಲದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆರಡೂ ಗುಂಪುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕಚ್ಚಾಟ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಈ ಕಟುವಾಸ್ತವ ಹಾಗೂ ದೇಶದ ಸಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿ ಕಳವಳ ಉಂಟಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದೇಶಭಾಂಧವರಿಗೆ ತಾವು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಬಗೆಗೆ ನೆನಪಿಸಿದರು: "ನೀವೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲಿ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕತೆಯಿಂಗ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ವಿರೋಧಗಳೊಂದಿಗೂ ಅವರು ಆಡಳಿತದಾರರೇ ಇರಲಿ, ಸಹಕಾರಿ ಬಂಧುಗಳೆ ಇರಲಿ, ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಿತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಿರಾ ವಿರೋಧಿಗಳ ಮನಗೆಲ್ಲುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಅವರಲ್ಲಿನ ಒಳ್ಳೆತನ ಹೊರಬರುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತೆವೆಯೇ ಹೊರತು ಅವರಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರ ಲಾಭ ಪಡೆದು ನಮ್ಮ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸುವ ಹುನ್ನಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ."[೨] ಬದ್ಧಪೂರ್ವಕವಾಗಲಿ, ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಆಗಲಿ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತರು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದ್ದವರು ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಸಹನೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದೇವೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಬಾಂಧವರಲ್ಲೆ ನಮ್ಮ ಬಗೆಗೆ ಅವಿಸ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಹಿಂಸತತ್ವದಲ್ಲಿ ನಂಬುಗೆ

ಇಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳು, ಮುಸ್ಲಿಂರು ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಹಿಂಸಾಮರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಬೇಕು, ಬೇಡ ಎನ್ನುವವರು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಕೆಸರು ಎರಚುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಸತ್ಯ ತಮ್ಮ ಸೊತ್ತು ಎಂದು ವಾದಿಸಿದ್ದರು, ಹಾಗೂ ಹುಸಿ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುರ್ಖತನವನ್ನು ಶಪಿಸಿದ್ದ.

ಚೌರಿ ಚೌರಾ ಘಟನೆ (೧೯೨೨) ಯ ನಂತರ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯು ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡುದರ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ತರಹದ ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ "ನಾರಾಯಣ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಹರ್ಡೇಕರ ಎಂಬುವವರ ಗಾಂಧಿ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಿಗೆ ತರಬೇತಿ ನೀಡಲು 'ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಸೇವಾದಳ' ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದರು. ೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಅಧಿವೇಶನ ಐಕ್ಯತೆ ಅಧಿವೇಶನ ಎಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು."[೨೪] ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರನ್ನು ಮುಸ್ಲಿಂರನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ತಂದಿತ್ತು. ಹರ್ಡೇಕರರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಸೇವಾದಳದ ಶಾಖೆಗಳು ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪೂರ, ಆಲಮಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದೆಡೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಅವರು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಕಿತ್ತೂರು ಚೆನ್ನಮ್ಮ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ, ನರಗುಂದ ಬಂಡಾಯ, ನಾಟಕಗಳು ಸಮಾಜದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ತರಗಳ ಯುವಕರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿ ಅವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಸೇರಿ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಹುಮ್ಮಸ್ಸನ್ನು ತುಂಬಿದವು.

ಗಾಂಧೀಯವರಿಗೆ ಈಗ ದೇಶದ ನಾಡಿ ಮಿಡಿತವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಬಂತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳು ಹೀಗಿದ್ದವು., ಕೋಮು ಏಕತೆ, ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ, ಪಾನವಿರೋಧ, ಖಾದಿಯ ಪ್ರಚಾರ ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷೆಯ ಪ್ರಸಾರ, ವ್ಯವಸಾಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣ, ನಯಾ ತಾಲಿಮ (ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ) ಇತ್ಯಾದಿ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಮುಖಾಂತರ ದೇಶದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶ ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರದಾಗಿತ್ತು. ಜನತಾ ಸಂಪರ್ಕ ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ದೇಶದ ಸಮಾಜೋ-ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಕುರಿತು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ದೇಶದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗೆ ಗಾಂಧಿಯವರು ಸಂಚಾರಗೈದರು ಅವರ ಜನತಾ ಸಂಪರ್ಕ ಯೋಜನೆಯು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ, ಸಮುದಾಯಗಳ ಮಧ್ಯೆದ ಕೆಲವಾದರೂ, ಕೃತ್ತಿಮ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿ ಯೋಜನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧಿಯವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ಒತ್ತು ಚಳವಳಿಗಳ ಮಧ್ಯೆದ ಅವಧಿ ಜನತೆಯನ್ನು ನಂತರದ ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜಕೀಯ ಜನಾಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸುವ ಹುನ್ನಾರವಾಗಿತ್ತು.

ಖಾದಿಯ ಪ್ರಸಾರ, ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ, ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣ, ಗ್ರಾಮಸೇವೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಗಾಂಧಿಯವರು ನೀಡಿದ ಕರೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗಾಢವಾಗಿತ್ತು. ಹಲವಾರು ಖಾದಿ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ್ದವು. ನೂರಾರು ಗುಡಿಗಳು ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಳಕೆಯ ಸ್ಥಳಗಳು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಮಹಿಳಾ ಸಂಘಗಳು, ಮಹಿಳಾ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳು, ಹರಿಜನ ಮಹಿಳಾ ಆಶ್ರಮಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅನೇಕ ಮುಖಂಡರು ಗ್ರಾಮಸೇವೆ ಕೈಕೊಂಡು ಸರದಾರ ವೀರಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಹದರ್ಮಿಣಿಯರು, ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ, ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ, ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ, ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪೂರ, ಕೃಷ್ಣ ಬಾಯಿ ಪಣಜಿಕರ್, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಆರ್.ಎಸ್. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಅನೇಕರು ಇಂಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ೧೯೨೭ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಯುವಕರು ಕೂಡಿಕೊಂಡು 'ಭಾರತೀಯ ತರುಣ ಸಂಘ'ವನ್ನು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ ಕಜರಿಸ್ವಾಮಿ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ದೇಶದೆದುರು ನಿಂತ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಂದರೆ, ಒಂದು ಸೈಮನ್ ಕಮಿಶನ್ನಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಇನ್ನೊಂದು ನೆಹರು ವರದಿ. ನೆಹರು ಅವರ ವರದಿಯು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಡೋಮಿನಿಯನ್ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿತ್ತು ಮತ್ತು ಗಾಂಧಿಜಿಯವರು ೧೯೨೮ರ ಕಲಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಕಾಲತ್ತು ಮಾಡಲು ತಮ್ಮ ಸ್ವಯಂ ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ರಾಜಕೀಯ ಪರಜ್ಮುಖತೆಯಿಂದ ಅದೇ ಆಗ ಹೊರಬಂದಿದ್ದರು. ಡೋಮಿನಿಯನ್ ಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ತೀವ್ರವಾದ ಭಿನ್ನಾಭ್ರಿಪಾಯ ತಲೆದೊರಿತ್ತು. ಆಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಒಂದು ರಾಜಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿದರು. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಡೋಮಿನಿಯನ್ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಲ್ಪಡಲಿ ಆನಂತರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಡಲೆಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಿಟನ್ನಿಗೆ ತಾಕಿತು ಮಾಡಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರ ಮನವಲಿಕೆ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ, ೧೯೨೮ರ ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಠರಾವನ್ನು ಪಾಸು ಮಾಡಿಸಲು ಶಕ್ತರಾದರು.

೧೯೨೯ರ ವರ್ಷವು ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣವಾದುದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಶಾಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿತ್ತು. ಅದು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡುವ ವರ್ಷ. ಬದಲಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಜನತೆ ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ದಿಗ್ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ತಾತ್ವಿಕ ಒತ್ತಾಶೆ ನೀಡಲು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೆಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತರಹದ ಕಾವು ಕುದಿಯುತ್ತಲೇ, ಔದ್ಯೋಮಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರೆತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಯುವಕರು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿವಂತ ವರ್ಗ ನಾಯಕರೆಡೆಗೆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಹೆಜ್ಜೆಗಾಗಿ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಷ್ಕರಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಭಯೋತ್ಪಾದಕತೆ ತನ್ನ ಕರಾಳ ಸ್ವರೂಪದ ದರ್ಶನ

ಮೂಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಒಂದು ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ, ೧೯೨೯ರ ಲಾಹೋರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು 'ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ'ದ ಬೇಡಿಕೆಗೆ ತಮ್ಮ ತುಂಬು ಮನಸ್ಸಿನ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದರು. ರಾಜಕೀಯ ಚೆಲ್ಲಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳಗಳನ್ನು ಎಸೆದಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇನ್ನೇನು ನಾಳೆಯೇ ನಡೆದಿತ್ತೋ ಎನ್ನುವಂತಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ೧೯೨೨ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯನ್ನು ಗಾಂಧಿಯವರು ಭಾರತೀಯ ಜನತೆಯ ಹಾಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಅಖಿಲಭಾರತದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮುಖಂಡತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬುನಾದಿ ಎಂಬುದಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ತಮಗೆ ಅಖಂಡ ಜನತೆಯ ಬೆಂಬಲವಿದ್ದಂಥ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಬೆಂಬಲ ಅವಶ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಅರಿತಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ದೇಶವ್ಯಾಪಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು, ದಿಗ್ದರ್ಶಿಸುವುದು, ತಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆಯುವ ಒಳ್ಳೆ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದ್ದ ಒಂದು ಸುಸಂಘಟಿತ ಶಿಸ್ತಿನ, ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆ ವೇದಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ತರ್ಕ ಸರಣಿಗಳಿಗಣುಗುಣವಾಗಿ, ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನೀಡಿದ ಅವರು ಅಖಿಲ ಭಾರತ ನೇಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖಂಡತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಇನ್ನಾರಿಂದಲೂ ಪೈಪೋಟಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿದರು. ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು 'ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ' ನೀಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಜನತೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಲು ಟೊಂಕ ಕಟ್ಟಿ ನಿಂತರು. ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೩೦ರ ವರ್ಷ ಗಾಂಧಿಯವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತಿರುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

–೦O೦–

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಆರ್.ಪಿ. ದುವಾ, **ಸೋಶಿಯಲ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟರ್ಸ್ ಇನ ದ ಬರ್ಥ್ ಆಫ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮೂವ್ಹ್‌ಮೆಂಟ್,** ಪು.೫.

೨. ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ, **ನೆನಪಿನ ಒರತೆ (ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆ)** ಪು.೧೧೦-೧೧೨.

೩. ಸರ್ ವ್ಹರ್ನೆಲ್, **ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಮೂವ್ಹ್‌ಮೆಂಟ್** ಪು.೪೬-೪೭.

೪. ಪಟ್ಟಾಭಿಸೀತಾರಾಮಯ್ಯಾ**ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್** (೧೮೮೫-೧೯೩೫), ಪು.೩೯.

೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ**-೧, ಪು.೩೫೯.

೬. ಮಂಜಿಸ್ತಾ ಭೋಸ್ **ದ ಹಿಸ್ಟರಿ** ಪು.೮೨-೮೩.

೭. ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ, **ಉದ್ಧೃತ ಗ್ರಂಥ** ಪು.೩೫-೩೬, ಮತ್ತು ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾವ್, **ನನ್ನ ಸ್ಮೃತಿಗಳು,** ಪು.೮೯.

೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯೂ ಕಾಮತ್ **ಎ ಕನ್‌ಸೈಜ್ ಹಿಸ್ಟ್ರೀ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ,** ಪು.೨೮೯

೯. ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾವ್, **ಅದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ** ಪು. ೧೧-೨೦.

೧೦. **-ಅದೇ- ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೭೯.

೧೧. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ-೭,** ಪು.೪೪.

೧೨. ವ್ಹಿ.ಟಿ. ಪಾಟೀಲ, **ನೆಹರು ಆಂಡ ದ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್ಹ್‌ಮೆಂಟ್,** ಪು.೨೮.

೧೩. ಎಂ.ಕೆ.ಗಾಂಧಿ, **ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಇನ್ ಸೌಥ ಆಫ್ರಿಕಾ,** ಪು.೬೯.

೧೪. **ಕಲೆಕ್ಟೆಡ್ ವರ್ಕ್ಸ್ ಆಫ್ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿ,** ಸಂ.೧೫, ಪು.೮೭-೮೮.

೧೫. -ಅದೇ- ಪು.೮೫

೧೬. ಮಂಜಿಸ್ತಾ ಭೋಸ್ **ದ ಹಿಸ್ಟರಿ** ಪು.೬೬.

೧೭. ಎಂ.ಕೆ. ಗಾಂಧಿ, **ದ ಸ್ಟೋರಿ ಆಫ್ ಮಾಯ್ ಎಕ್ಸ್ಪೀರಿಮೆಂಟ್ ವಿಥ ಟ್ರೂಥ್,** ಪು.೧೮೩.

೧೮. **ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ,** ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೯೨೬, ಪು.೧.

೧೯. ಜೆ.ಸಿ. ವಿಲ್ಸನ್, **ಬೇಂಜಿಂಗ್ ದ ರೂಲ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಪಾಲಿಟಿಕ್ಸ್ : ಗಾಂಧಿ ಆಂಡ್ ಹಿಜ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಶನ್, ೧೯೨೦-೩೯, ಗಾಂಧಿ ಮಾರ್ಗ,** ಸಂ.೨, ನಂ.೧ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೯೮೦, ಪು.೫-೨೨.

೨೦. ಪಟ್ಟಾಭಿಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ **ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಶನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್,** ನಂ.೧, ಪು.೩೧೯-೫೦.

೨೧. ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ಸಿ.ಎಂ. **ಸಾಗಾ ಆಫ್ ದಿ ಸಬ್‌ಲೈಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್** ಪು. ೧೪೪-೧೪೭

೨೨. ಅದೇ-ಪು. ೧೪೬-೧೪೭

೨೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ**-೧, ಪು.೩೬೧.

೨೪. ಚಂದ್ರಶೇಕರ. ಎಸ್.**ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ** ಸಂಪುಟ-೭, ಪು.೯೮

ಅಧ್ಯಾಯ –೫

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಅಂತಿಮ ಘಟ್ಟ
(೧೯೩೦ ರಿಂದ ೧೯೩೪)

ಅಧ್ಯಾಯ –೫

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಅಂತಿಮ ಘಟ್ಟ (೧೯೩೦ ರಿಂದ ೧೯೩೪)

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ :

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ 'ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ' ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ತೆರೆಯಿತು. ತನ್ನ ಸುತ್ತ ಉಕ್ಕುವ ಸಮುದ್ರದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಭಾರತ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯ ಎದುರು ಅಚಲವಾಗಿ ನಿಂತಿತು. ಭಾರತದ ಅನಾದಿಕಾಲದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಕ್ತಿ, ಸಿಡಿದು ಹೊರಬಂದು ೧೯೩೦ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಭೀತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಒಂದು ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡಲು ವಿಫಲವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಅದು "೧೯೨೯ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೩ರ ಒಳಗಾಗಿ ನೆಹರೂ ವರದಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೂ ಇಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್, ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯೊಂದನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿತು."[1] ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ಯುವಕರ ಯುವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ದೇಶದ ಜನತೆಯ ಪ್ರಚಂಡ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗೆ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ವಿಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರು, 'ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ, ಸರ್ಕಾರ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕರ ಹೇರಲಾರದು' ಎಂಬ ತತ್ವದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಭಂಗ ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿದ್ದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರ್ಕಾರ ನಮಗೆ ಬೇಕು ಎಂದು ಹಕ್ಕೊತ್ತಾಯ ಮಂಡಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವ ವಿಚಾರದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಉಳಿದ ನಾಯಕರೊಂದಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ಕರ ಹೇರುವ ಕಾನೂನನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಬಗೆಗೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು.

ಬಡವರ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಕರ ಹೇರಲಾಯಿತು ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತೋ ತಿಳಿಯದು. ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಕರ ಹೇರುವ

ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಅದು ಅನ್ಯಾಯದ್ದೇ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಬ್ರಿಟಿಷರು, ಒಂದು ಚತುರೋಪಾಯ ಮಾಡಿದರು. "ಅದೆಂದರೆ ಚೆರಾಯರ್ (ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ) ಉಪ್ಪನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದು. ಆದರೆ, ಇದನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ, ಭಾರತದ ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಕರ ಹೇರಿ ಅದರ ದರವನ್ನು ಏರಿಸುವುದು. ಇದುವೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕರದ ಉಗಮದ ಕರ್ಮಕಥೆಯಾಗಿತ್ತು."[೨] ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ವಿರೋಧದ ಪ್ರಥಮ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುನ್ನಾರ ಅವರಿಗೆ ಹೊಳೆದಿತ್ತು.

ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಲಾಹೋರ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿನ ಘೋಷಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ'ದಿನವನ್ನು ೧೯೩೦ರ ಜನೇವರಿ ೨೬ ರಂದು ದೇಶದ ತುಂಬ ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ಜನರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಮೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. "೧೯೩೦ರ ವರ್ಷ ಪೂರ್ಣಸ್ವರಾಜ್ಯ' ಎಂಬ ಘೋಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿತು. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು ಹೊರಡಿಸಲಾದವು"[೪] ಇದು ಅನೇಕರ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿದುದಾಗಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಆದೇಶವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ರಾಷ್ಟ್ರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ಇದರಿಂದ ಸಾಬೀತಾಯಿತು. ಇನ್ನುಳಿದಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕ್ರಿಯಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ರೀತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವುದು, ನಿಷೇಧಿತ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಉಪ್ಪಿನ ಕಣಜಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು.

ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಗಾಂಧೀಜಿ ನಿರ್ಣಯವು ವಿವಿಧ ಸಮುದಾಯದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು. ಮೊದ ಮೊದಲು ಜನ ನಕ್ಕರು ಮತ್ತು ದೇಶದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ದೂರದ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಿಂದ ಉಪ್ಪನ್ನು ಒಂದು ಆಯ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ತಂಡದ ಸಹಾಯದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವುದು. ಅದೂ ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಭಾವಕಾರಿಯಾದದ್ದನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡುವ ವಿಷಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿಯೇ ಕಂಡಿತು. ಆದರೆ, ಈ ಮಾಮೂಲಾಗಿ ತೋರುವ 'ದಂಡಿ ಮಾರ್ಚ್'ನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುವ ಸ್ಫೋಟಕ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ದೇಶದೆಲ್ಲೆಡೆ ಪುಟಿದೇಳುತ್ತಿರುವ ರೋಷ–ಪ್ರತಿಕಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಕಡಿಮೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸಂಗತಿ ಕೂಡ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಭವಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ರೂಪಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಬಯಸಿದ್ದರು.

ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ತಮ್ಮ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ವೈಸರಾಯ್ ಲಾರ್ಡ್ ಇರ್ವಿನ್‌ರಿಗೆ ೩೧.೦೧.೧೯೩೦ರಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದು ೧೧ ಅಂಶಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟರು. "ಆ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಇಂತಿವೆ ;

೧. ಸೇನಾ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ೫೦% ಕಡಿತ.

೨. ಸರಕಾರಿ ನೌಕರರ ವೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿತ.

೩. ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾನ ನಿಷೇಧ.

೪. ರಾಜಕೀಯ ಖೈದಿಗಳ ಬಿಡುಗಡೆ.

೫. ಗುಪ್ತಚಾರಿ ಪಡೆಯ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ.

೬. ಶಸ್ತ್ರ ಕಾಯ್ದೆ ಸುಧಾರಣೆ.

೭. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು.

೮. ದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರ ಉದ್ಯಮಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ.

೯. ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಪೌಂಡ ಸ್ಟರ್ಲಿಂಗ್‌ಗೆ ಸಮವಾಗಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವದು.

೧೦. ಭೂ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ೫೦% ಕಡಿತ.

೧೧. ಉಪ್ಪಿನ ಸುಂಕದ ಇಳಿಕೆ ಹಾಗೂ ಉಪ್ಪಿನ ಏಕಸೌಮ್ಯವನ್ನು ಸರಕಾರ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವದು."[೫]

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಈ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ವಿವಿಧ ವರ್ಗಗಳ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಹತ್ತನೆಯ ಬೇಡಿಕೆಯು ಸುಮಾರು ೮೦% ರಷ್ಟಿದ್ದ ಭಾರತೀಯ ಕೃಷಿಕರ ಧ್ವನಿಯಾದರೆ ೧೧ನೆಯ ಬೇಡಿಕೆಯು ಎಲ್ಲ ಭಾರತೀಯರ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಪೂರೈಕೆಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಂದುವರೆ ತಿಂಗಳ ಗಡವು ನೀಡಿ ಈ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಪೂರೈಸಲ್ಪಡದಿದ್ದರೆ ತಾವು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವೆನೆಂದು ಸೂಚನೆ ನೀಡಿದರು. "೧೧.೦೩.೧೯೩೦ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ವೈಸರಾಯರಿಗೆ ಎರಡನೇ ಪತ್ರ ಬರೆದು ರೆಜಿನಾಲ್ಡ್ ಮುಖಾಂತರ ಸಂಧಾನ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಮಾರ್ಚ ೧೨ ರಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದಂಡಿ ಯಾತ್ರೆ ಚಳವಳಿಯ ಕಾರ್ಯ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ವೈಸರಾಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು."[೬]

ಈ ಬೇಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವವೂ ಸಹ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕುರಿತು ಇರಲಿಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೇಡಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಕೂಡ ಇರ್ವಿನ್‌ರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಬರದ ಕಾರಣ ಈ ಮುಂಚಿನ ಗಡುವಿನಂತೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮುಂಚಿನ ನಿರ್ಧಾರದಂತೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾನೂನನ್ನು ಮುರಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಆಗ ಅವರು ಆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಏಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ನೀರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಉಪ್ಪಿನಂತಹ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಬೇರೊಂದು ಸಿಕ್ಕದು. ಇದಕ್ಕೆ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವುದರಿಂದ ಸರಕಾರ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನತೆಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದ

ಹಾಗೆ ರೋಗಿಗಳು, ಅಂಗವಿಹೀನರು ಹಾಗೂ ನಿರ್ಗತಿಕರನ್ನೂ ಕೂಡ ಆದ್ದರಿಂದ "ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯನಾದವನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಹೀನಾಯವಾದ ತೆರಿಗೆಯಾಗಿದೆ."[೭] ಹಾಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಈ ಮೂಲಕ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಜನರನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರುವಂತೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುವದು ಇಡೀ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡಿದ್ದರು.

ಸಾಬರಮತಿಯಿಂದ ಸಮುದ್ರ ತೀರದ ದಡದ ಮಧ್ಯೆದ ೨೦೦ ಮೈಲುದ್ದದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಲು ಬೇಕಾದ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮೊದಲೇ ಆಯ್ದ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದರು. ತಾವು ಮಾರ್ಚ ೧೨ರ ಮುಂಜಾವು ದಂಡಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಜತೆ ಬರಲು ೭೮ ಸಂಯೋಜಕರ ತಂಡವೊಂದು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದುವೇ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು. ಇವರು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಭಾವಿ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ, ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರು ದಂಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳ ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಮೊದಲೇ ಹೊರಟರು. ಆದರೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ಕಾರವು ಅವರನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿತು. ಪಟೇಲರನ್ನು ಹೀಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಿದುದು ಗುಜರಾತಿನ ಜನತೆಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿತು. ಸಾಬರಮತಿಯ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೭೫,೦೦೦ ಜನರು ಸಭೆ ಸೇರಿ ಕೆಳಗಿನ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರು.

"ಅಹಮದಾಬಾದಿನ ನಾಗರೀಕರಾದ ನಾವು ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ನಡೆದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುತ್ತೇವೆ ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವೆವು. ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರೆಗೆ ನಾವು ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರೆವು ಹಾಗೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿ ನೀಡೆವು. ಭಾರತದ ಬಿಡುಗಡೆ 'ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ'ಗಳಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಘೋಷಿಸುವೆವು"[೮] ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ಕೇವಲ ಅಹಮದಾಬಾದಿನ ಜನರ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ದೇಶದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಆಗಿನ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಿದುದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಾದ, ಶಿಸ್ತು ಶೀಲರಾದ "ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಪಾದಚಾರಿಗಳೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಚರಿತ್ರಾರ್ಹ ದಂಡಿ ಪಾದಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ೧೯೩೦ರ ಮಾರ್ಚ೧೨ ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ (೬.೩೦) ಸಾಬರಮತಿ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಭಜನೆ ನಡೆಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ (ಅವರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರು ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಅಲ್ಲಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯ ವಯಸ್ಕರು, ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಯ ವಯಸ್ಕರೆಂದರೆ ೬೧ರ ಪ್ರಾಯದ

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿ). ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಕಾಯ್ದೆ ಮುರಿಯಲು ಹೊರಟ ಪಾದಯಾತ್ರೆಗೆ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟರು. ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸಗಳು ಸುಮಾರು ೨೦೦ ಮೈಲಿಗಳ ಈ ಪಾದಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ 'ದಂಡಿಯಾತ್ರಿಕರು ನೂರಾರು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಹಾದು ಹೋದರು. ಜನರು ಇವರನ್ನು ಜೈಕಾರ ಮಾಡಿ 'ಭಾರತಮಾತಾಕಿ ಜೈ' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೇ ಗಾಂಧೀಜಿ ಕೈಗೊಂಡ ಪಾದಯಾತ್ರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಜನರನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು."[೯] ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸಾ ತತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡೆಸಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಲು ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಭಾರತವು ಅಹಿಂಸಾ, ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಎದ್ದಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪಾದಯಾತ್ರೆಯಿಂದ ಇತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಚಾರವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿದೇಶಿ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿಗಾರರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪಾದಯಾತ್ರೆಯೊಡನೆ ಇದ್ದರು.

ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಾದಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು, ತಮ್ಮನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಬಂಧಿಸಿದರೆ, ಹಾಗೆ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವರೆಂದು ಅವರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದರು. ಜನರು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬು ದರ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಶ ನೀಡಲು ಅವರು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಏನೇ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿಬಂದರೂ ಜನರು ಹಿಂಸಾ ಮಾರ್ಗ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದೂ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆಯ ಉಪಯುಕ್ತತೆ ಹಾಗೂ ಅಂತಿಮ ಯಶಸ್ಸಿನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಬೇಕೆಂದೂ ಜನತೆಗೆ ಅವರು ಕರೆಕೊಟ್ಟರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಅವರು ನುಡಿದರು. ದಂಡಿಯಾತ್ರೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ತಡೆಯಲಾರದೆಂದು ನುಡಿದು, "ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಭಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದೂ ಅವರು ಹೇಳಿದರು."[೧೦] ಹೀಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಆದೇಶವನ್ನು ಭಾರತದ ಜನತೆಗೆನೀಡಿದರು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಬೃಹತ್ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಥಮ ಹಂತವೆಂದೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಸುವವರೆಗೂ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೆಂದೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹೇಳಿದರು. ಜನರಿಂದ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಅವರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದರು.

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದ್ದವಾದ ಕೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಹೋರಾಟಗಾರ ತಮ್ಮ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಟಾಗ ಸಹಸ್ರಾರು ಜನರು ದಂಡಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ತಂಡಕ್ಕೆ ಜೈಕಾರ ಹಾಕುತ್ತಾ ಬಹುದೂರ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ತಂಡದೊಡನೆ ಭಾರತ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಹೊರದೇಶಗಳ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿಗಾರರು ಫೋಟೋಗ್ರಾಫರುಗಳೂ, ಸಿನಿಮಾ ತಯಾರಕರೂ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ

ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಇವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಚಳವಳಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಉದ್ದೇಶದ ಬಗ್ಗೆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಚುರುಕಾಗಿ ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಹೋದರು. ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಇತರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳೂ ನಡೆದರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜನರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಗೌರವ ಸೂಚಿಸಲು ಬಹು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಗಾಂಧೀಜಿ ಕಿ ಜೈ' ಎಂಬ ಕೂಗು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕೇಳಿಸಹತ್ತಿತು. ಹೀಗೆ ಜನಸಂದಣಿ ನೆರೆದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಭಾವನೆಗಳಾದ ಖಾದಿ, ಪಾನನಿರೋಧ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ರಚನಾತ್ಮಕ, ಕಾರ್ಯಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗೆ ವಿವರಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಕರೆಕೊಟ್ಟರು. ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಕರೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ರದ್ದುಗೊಳಿಸುವವರೆಗೆ ತಾವು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಭಾರತಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವವರೆಗೆ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಯೋಚನೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವರು ಜನರೆದುರಿಗೆ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಅವರ ನಾಯಕತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾಯಿತು. ಇಡೀ ಭಾರತವೇ ಅವರ ಕರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟಿತು.

ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಿವಸಗಳ ಪಾದಯಾತ್ರೆಯ ನಂತರ ಗಾಂಧೀಜಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಂಗಡಿಗರು "೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೫ರಂದು ದಂಡಿ ಗ್ರಾಮ ತಲುಪಿದರು. ಅಂದಿನ ಇಡೀ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದರು. ಮುಂದಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲ್ ಮತ್ತು ಸೆನ್‌ಗುಪ್ತಾ ಅವರನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತು ಅವರು ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಬಂಧಿಸದೆ ದಂಡಿ ತಲುಪಲು ಬಿಟ್ಟುದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ಸರಿ !"[೧೧]

೧.ಅ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅದರ ತೀವ್ರತೆ :

ದಂಡಿ ತಲುಪಿದ ಮರುದಿವಸ, ಅಂದರೆ ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ರಂದು ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೇ ಗಾಂಧೀಜಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬೆಳಗಿನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ನಂತರ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಲು ಸಮುದ್ರದ ತೀರದ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು. ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆ ನೀರಿನಿಂದ ಒಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಿದಾಗ ಲೋಕ ವಿಸ್ಮೃತಿಗೆ ಒಳಗಾಯಿತು. ಈ ಮೂಲಕ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದರು. ಭಾರತಿಯರು ಈ ಅಪೂರ್ವ ಆರಂಭಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಊಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಇಡೀ ಭಾರತ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಇದಾದ ತಕ್ಷಣವೇ ಸಮಾಚಾರ ಹೇಳಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ನೀಡಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ "ಇನ್ನು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ

ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಲು ಹಿಂಜರಿಯದ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಬಹುದು"[೧೭] ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಜನರು ಶುದ್ಧವಾದ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ತಾವೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಇತರರಿಗೆ ಮಾರಬಹುದು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಆದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದು ಕಾನೂನಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪರಾಧ ಹಾಗೂ ಸರ್ಕಾರವು ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಈ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಇವೇ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತದ ಜನತೆಗಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಾಗಿದ್ದವು.[೧೮] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರು. ಈ ಸುದ್ದಿ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು, ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಯಂತ್ರದ ಮೊದಲ ಕೀಲನ್ನು ಕಳಚಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎತ್ತಿದ ಉಪ್ಪನ್ನು ಒಂದು ಸಾವಿರದಾ ಆರುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹರಾಜು ಮಾಡಿದರು. ನಂತರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು.

೧.ಬ. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ನಿರ್ಣಯಗಳು :

೧. ಈ ಚಳವಳಿಯ ಉಮೇದುವಾರರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ನೀತಿಯನ್ನು ಶಾಂತಿಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

೨. ಅವರು ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾರಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಿರಬೇಕು.

೩. ಜೈಲುವಾಸದ ಅವಧಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಿಂದ ಯಾವುದೇ ಆರ್ಥಿಕ ಸಹಾಯ ಕೇಳುವಂತಿಲ್ಲ.

೪. ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಧೀಕೃತವಾಗಿ ವಹಿಸಿಕೊಂಡವರ ಆದೇಶವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

೧. ಕ. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು :

ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯಂತೆ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ಥರದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ, ನ್ಯಾಯಾಲಯದ, ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೊಸ ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದೆಂದರೆ, "೧) ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜನರು ಯಾವುದೇ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಪಾವತಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ೨) ಭಾರತೀಯರ ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವುದೇ ಮಸೂದೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ."[೧೯]

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕರೆಗೆ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಜನರು ಒಗ್ಗೊಟ್ಟು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸುಡಲಾಯಿತು. ಭಾರತೀಯರ ವಿರುದ್ಧ ಇದ್ದ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾಯಿತು. ಭಾರತೀಯರು ಭಾರತಿಯ ನಾರಿಯರು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಹಲವಾರು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಎದುರು ಮುಷ್ಕರ ನಿರತರಾದ ೧೬೦೦ ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಾಯಿತು.

"ಪೇಷಾವರದಲ್ಲಿ ಅಬ್ದುಲ ಗಫರಖಾನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾತಿನ ವರ್ತಕರು ಮುಂಬೈನ ಕಾರ್ಮಿಕರು, ನಾವಿಕರು, ಡಿ.ಪಿ.ಖೈತಾನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿಗಳು ಠಕೋರದಾಸ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಗಳು, ಕರಾಚಿ, ಮದ್ರಾಸ್ ಸೋಲಾಪೂರದ ಉದ್ಯಮಿಗಳು ಮುಂಬೈ, ಕಲ್ಕತ್ತಾ, ಮದ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಮುಂಬೈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳು, ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಾಂತ ಹೈದ್ರಾಬಾದ, ಮೈಸೂರು, ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ ಹೀಗೆ ದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಧ್ವಜಗಳು ಹಾರಾಡತೊಡಗಿದವು. 'ವಂದೇ ಮಾತರಂ' 'ಇನ್‌ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ' ಘೋಷಣೆಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ಶಿಕ್ಷಕರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಾಲೆಯನ್ನು ತೊರೆದರು. ಪೊಲೀಸರು ಅನೇಕ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿದರು. ರೈಲು ಹಳಿಗಳನ್ನು ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅಂಚೆ ಕಚೇರಿ ಪೊಲೀಸ ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ಸುಡಲಾಯಿತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಚಳವಳಿಗಳು ಒಂದೆಡೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಅಶಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೂ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತು."[೧೪] ಜನರು ಗಾಂಧೀಜಿಗಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಪ್ರತಿ ಮನೆಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ರಂಗಭೂಮಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗತೊಡಗಿತು.

೧.ಡ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಾರ :

೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ ರಿಂದ ೧೨ರ ದಿನಾಂಕದ ವರೆಗಿನ ವಾರವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗದ 'ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಪ್ಪಿನವಾರ'ವಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಈ ವಾರದಲ್ಲಿ ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ವಿರೋಧಿಸಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಬೇಕೆಂದೂ. ವಿದಾರ್ಥಿಗಳು ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೂ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಈ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಭಾಗವಹಿಸಬಾರದೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಹೇಳಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ಸರ್ಕಾರ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂಜರಿಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಿವರೆ ಪುರುಷರು ತಾವು ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಚಳವಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ಅಪವಾದ ಏಳಬಹುದೆಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಗಾಂಧಿಯವರಂತೆ "ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಜಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯ, ಮಲ್ಬಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ಪೈಕೊ, ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಪೈಯನೂರು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಪಾದಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡರು. ಸುಮಾರು ೫೧ ಜನ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಮಿಕ ವರ್ಗ ಚಳವಳಿ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು, ಮಹಿಳೆಯರು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರಕಾರದ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು."[೧೫] ಹೀಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹರಡಿದಾಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣವುಂಟಾಯಿತು. ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಸೂಚಿಸಲು ಬೃಹತ್ ಸಭೆಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು.

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಿದುದು ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಂಧನ :

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಚುರುಕುಗೊಳಿಸಲು ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಗುಜರಾತಿನ ಧರಣಿ ಮತ್ತು ಭರ್ಸದ ಎಂಬ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಉಪ್ಪು ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ವೈಸರಾಯ್ ಅವರಿಗೆ ಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಈ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ದಾಳಿ ನಡೆಸುವುದನ್ನು ವೈಸ್‌ರಾಯ್ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಲು ಈ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದರು:

"೧. ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆ ರದ್ದುಗೊಳಿಸುವುದು.

೨. ನನ್ನನ್ನೂ, ನನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನೂ, ನನ್ನ ಈ ಆದೇಶದಂತೆ ನಡೆಯುವ ಇತರರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸುವುದು.

೩. ಗೂಂಡಾಗಿರಿಯಿಂದ ಬಲ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನಿಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸುವುದು."[೧೬]

ಮುಂದುವರಿದು ಗಾಂಧೀಜಿಯುವರು ವೈಸ್‌ರಾಯ್ ಅವರಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ತಂತ್ರದ ಮೂಲಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಶದಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಸರ್ಕಾರವು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ಬಲಪ್ರಯೋಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದಷ್ಟೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುವ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ನೋವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟಕರವಾದ ನೋವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಯಶಸ್ಸು ಖಂಡಿತ'. ಈ ಪತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ರದ್ದುಗೊಳಿಸಿ ಖಾಸಗಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆಯ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಭಂಧಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯದಿದ್ದರೆ ತಾವು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಂತೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡುವವೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ವೈಸರಾಯ್ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನು ಅವರು ದಂಡಿಯಿಂದ ಹೊರಡಬೇಕಿದ್ದ, ಅಂದರೆ ಧರಸಾದಿಂದ ೧೫೦ ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರು ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಿಡಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮೋಟಾರು ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಮರುದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ

೧೯೩೦ರ ಮೇ ೫ರಂದು ಯರವಾಡ ಜೈಲಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗಲೇ ಗಾಂಧೀಜಿ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದದ್ದು.

ಪೊಲೀಸರಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತದ ಜನತೆಗೆ ಒಂದು ಸಂದೇಶವನ್ನು ಬರೆಸಿದರು. ಇದು ಹೀಗಿತ್ತು "ಭಾರತದ ಆತ್ಮಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಈಗ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಉಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಉಪ್ಪು ಹಿಡಿದಿರುವ ಮುಷ್ಠಿಯನ್ನು ಮುರಿದರು, ಆದರೆ ಮುಷ್ಠಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆರೆಯಬಾರದು. ನಾನು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟನಂತರ ಜನರಾಗಲಿ ನನ್ನ ಸಹ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾಗಲಿ ಧೈರ್ಯಗೆಡಬಾರದು. ಈ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವವನು ನಾನಲ್ಲ, ದೇವರು. ದೇವರು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ದೇವರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅವನೇ ನಮಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವನು. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಲು ಇಡೀ ಗ್ರಾಮಗಳು ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕು. ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ, ಮದ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಫೀಮು ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಹೆಂಗಸರು ಮುಷ್ಕರ ಹೂಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಚಿಕ್ಕವರು, ದೊಡ್ಡವರು ಎಲ್ಲರೂ 'ತಕಲಿ'ಯಲ್ಲಿ ನೂಲುವುದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹೀಗೆ ತೆಗೆದ ನೂಲು ರಾಶಿ ರಾಶಿಯಾಗುವಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಆಹುತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಿಂದೂಗಳು ಯಾರನ್ನೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಹಿಂದೂಗಳು, ಮುಸಲ್ಮಾನರು, ಪಾರ್ಸಿಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರು ಎಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಲಂಗಿಸಬೇಕು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರು ತಂತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಇತ್ತು ಜನಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಬೇಕು."[೧೭] ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನೀಡಿದ ಈ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಭಾರತದ ಜನತೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಹಾಗೂ ಜನರು ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉದಾತ್ತ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ನೀಡಿದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅನೇಕ ಭಾರತೀಯ ನಾಯಕರು ಶ್ಲಾಘಿಸಿದರು.

"ಅಬ್ಬಾಸ್ ತ್ಯಬ್ಜಿ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮುಖಂಡರಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು; ಆದರೆ ಅವರನ್ನೂ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರ ಸರೋಜನಿ ನಾಯಿಡು ಧರಸಾನಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದರು; ಮೇ. ೨೧ರಂದು ಉಪ್ಪು ಕೊಠಿಯ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು; ಗುಜರಾತಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬಂದ ೨೫೦೦ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ವಾಡಾಲಾ ಉಪ್ಪು ಕೋಠಿಯ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಆಕ್ರಮಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಮೇ ೨೨ರಂದು ಇದು ಆರಂಭವಾಯಿತು; ಆದರೆ ಅತಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದದ್ದು ಜೂನ್ ೧ರಂದು ಅಂದು ಸುಮಾರು ೧೫೦೦೦, ಜನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು."[೧೮] ಉಪ್ಪಿನ ಕೊಠಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇತರ ಅನೇಕ ಆಕ್ರಮಣಗಳು ನಡೆದವು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು ನಿರ್ಧಯವಾಗಿ ಬಡಿದರು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದರು. ವೆಬ್ ಮಿಲ್ಲರ್ ಅವರು ಧರಸಾನದ ಉಪ್ಪು, ಆಕ್ರಮಣಕಾರರ ಧೀರ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಹೋರಾಟದ ವಿವರವಾದ

ವರದಿಯನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಅಮೆರಿಕ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಯುನೈಟೆಡ್ ಪ್ರೆಸ್‌ನ ವಿದೇಶಿ ವರದಿಗಾರರು, ಆ ಘೋರ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಮೃದ್ಧಿ ಇದೆ. ಅವರ ವರದಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುತಾತ್ಮರಾದವರಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೨೦ರಂದು ಮಿ. ಮಿಲ್ಲರ್ ಧರಸಾನದ ಬಳಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳ ಸಮಾಚಾರ ಕೇಳಿದರು, ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಜನರು ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬರದಂತೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ಸುದ್ಧಿ ಹೊರಗೆ ಬರದಂತೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಶ್ರೀಮತಿ ನಾಯಿಡು ಅವರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾದ ಟೆಲಿಗ್ರಾಂಗಳನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದರು ಮತ್ತು ಮಿಲ್ಲರ್ ಅವರನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಬುಲ್ಸಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ರೈಲಿನಿಂದ ಇಳಿಸಿ ಅವರು ಧರಸಾನಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮೀಪದ ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣ, ಧಿಂಗ್ರಿಗೆ ಹೋಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮಿಲ್ಲರ್ ಒಂದು ಗೂಡ್ಸ್ ರೈಲು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಧಿಂಗ್ರಿಯನ್ನು ಸೇರುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಆರು ಮೈಲಿ ನಡೆದು ಧರಸಾನ ಸೇರಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು, ೨,೫೦೦ ಜನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು ಅನೇಕ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡರು. ಮೇ. ೨೧ರ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಅವರದೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

"ಮೇಡಂ ನಾಯಿಡು ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕರೆ ಇತ್ತರು. ಇಡೀ ಜನಸ್ತೋಮ ಮಂಡಿಯೂರಿ ನಿಂತಿತು. ಆಕೆ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟರು–ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದೇಹ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದೆ, ಆದರೆ ಅವರ ಆತ್ಮ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಇದೆ. ಭಾರತದ ಗೌರವ ನಿಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿದೆ, ನೀವು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಹಿಂಸೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬಾರದು. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತಾರೆ ಆದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಬಾರದು; ಏಟನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತಬಾರದು." ಅವರು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾದ ತಾರಕ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಜಯಕಾರ ಎದ್ದಿತು.

"ನಿಧಾನವಾಗಿ, ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿ ಗುಂಪು ತನ್ನ ಅರ್ಧ ಮೈಲಿಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು ಕೋಠಿಯ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಉಪ್ಪಿನ ಬೃಹತ್ ಕಡಾಯಿಗಳ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿದ ಮುಳ್ಳು ತಂತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವರು ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು, ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ ಕೈ ಹಿಡಿ ಮಂಚಧಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿಯಮಿತರಾಗಿದ್ದರು, ಅವರು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಒರಟಾಗಿ ಬರೆಯಲಾದ ಕೆಂಪು ಶಿಲುಬೆಯ ಗುರುತನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಕೈ ಹಿಡಿಮಂಚಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಎರಡನೇ ಮಗ ಮಣಿಲಾಲ ಗಾಂಧಿ ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರ ಅಗ್ರ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರು. ಗುಂಪು ಉಪ್ಪಿನ ಬಾಣಲೆಗಳ ಹತ್ತಿರವಾದಂತೆ ಕ್ರಾಂತಿ ಘೋಷಣೆಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ **ಇನ್‌ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್** ಎಂದು ಕೂಗಿದರು."[೧೯]

ಉಪ್ಪಿನ ಕೋಠಿಗಳ ಸುತ್ತ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಅಗಳುಗಳಿದ್ದವು. ನಾಲ್ಕುನೂರು ಜನ ಖಾಕಿ ಚಡ್ಡಿ, ಕಂದು ರುಮಾಲು ಧರಿಸಿದ ಭಾರತೀಯ ಸೂರತ್ತಿನ ಪೊಲೀಸರು ಕಾವಲಿದ್ದರು. ಅರ್ಧ ಡಜನ್ ಬ್ರಿಟಿಷ್

ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅವರ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಪೊಲೀಸ್ ಉಕ್ಕಿನ ಉಂಗುರದ ಕೊನೆ ಹೊಂದಿದ ಐದಡಿಯ ಲಾಠಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು.ಕೋಠಿಯ ಒಳಗಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಂದುಕುಧಾರಿಗಳು ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದರು.

ಪೂರ್ಣ ನೀರವತೆಯೊಡನೆ ಗಾಂಧಿಜನರು ಮುನ್ನೆಡೆದರು. ಕೋಠಿಯಿಂದ ನೂರಡಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತರು. ಒಂದು ಆರಿಸಲಾದ ತುಕಡಿ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದಿತು, ಅಗಳುಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಮುಳ್ಳು ತಂತಿಯ ಬೇಲಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದರು. ಸೂರತ್ ಪೊಲೀಸರು ಅವರನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು, ಲಾಠಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದರು. ಆಗ ತಾನೆ ಜಾರಿ ಮಾಡಿದ, ಐದು ಜನರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಸೇರುವುದನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವ, ಆಜ್ಞೆಯ ಅನ್ವಯ ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರು ಚದುರಬೇಕೆಂದು ಪೊಲೀಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಘೋಷಿಸಿದರು. ತುಕಡಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿ ಮುನ್ನಡೆದರು. ನಾನು ಬೇಲಿಯ ನೂರು ಗಜದ ಸುಮಾರಿನ ಆಚೆಗೆ ಇದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಗುಂಪಿನೊಡನೆ ನಿಂತಿದ್ದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮುಖಾಂತರ ಮಿಲ್ಲರ್, ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಮನ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆಜ್ಞೆಯ ಮಾತಿನೊಡನೆಯೇ ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ ಪೋಲಿಸರು ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತುಕಡಿಯ ಕಡೆ ಧಾವಿಸಿ ಉಕ್ಕಿನ ತುದಿಯ ಲಾಠಿಗಳಿಂದ ಅವರ ತಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆತದ ಮಳೆಗೆರೆದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರಲ್ಲಿ ಯಾರೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆತ ತಡೆಯಲು ಕೈಯನ್ನೂ ಎತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹಠಾತ್ತನೆ ಕೆಳಗುರುಳಿದರು. ನಾನು ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ತಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧೊಪ್ಪೆಂದು ಬೀಳುವ ಲಾಠಿಗಳ ಹೊಟ್ಟೆ ತೊಳಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದೆ. ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದ ನೊಡುಗರ ಗುಂಪಿನ ಜನ ಪ್ರತಿ ಏಟು ಬಿದ್ದಾಗಲೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ನೋವಿನಿಂದ ನರಳಿದರು, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟರು.

ಏಟು ತಿಂದವರು ತಲೆ ಒಡೆದು ಅಥವಾ ಭುಜ ಮುರಿದು ನೋವಿನಿಂದ ವಿಲಿವಿಲಿ ಒದ್ದಾಡಿದರು ಅಥವಾ ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನರಾಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡರು. ಎರಡು ಮೂರು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲವೆಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಹಾಸಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ನೆತ್ತರಿನ ದೊಡ್ಡ ಕಲೆಗಳು ಅರಳಿದವು. ಉಳಿದವರು ತಮ್ಮ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಅಲುಗದೆ ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಉರುಳಿಸಲ್ಪಡುವವರೆಗೆ ಮುನ್ನಡೆದರು. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಂಪಿನ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹಿಡಿಮಂಚದಾರಿಗಳು ಮುಂದೆ ನಡೆದು ಪೊಲೀಸ್ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಯಾಳುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಗುಡಿಸಿಲಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದರು, ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಏರ್ಪಾಡಾಗಿದ್ದಿತ್ತು.

ಆಗ ಇನ್ನೊಂದು ತುಕಡಿ ಸಜ್ಜಾಯಿತು, ಮುಖಂಡರು ಅವರನ್ನು ಆತ್ಮ ಸಂಯಮ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪೊಲೀಸರೆಡೆಗೆ ನಡೆದರು. ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳುವಷ್ಟು ಹೊಡೆಯಲಾಗುವದು, ಸಾವೂ ಬರಬಹುದು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ನಾನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಭಯವನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಜಯಕಾರಗಳು ಮೊಳಗದೆ,

ತೀವ್ರತರವಾದ ಗಾಯ ಅಥವಾ ಸಾವಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯಾವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವರು ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಮುನ್ನಡೆದರು. ಪೊಲೀಸರು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದರು ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ತುಕಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಉರುಳಿಸಿದರು. ಯಾವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಜಗಳ ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಹೋರಾಟವಿಲ್ಲ; ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರು ಹೊಡೆದು ಬೀಳಿಸಲಾಗುವವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದರು, ಯಾರೂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ನರಳುವಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸಿತು. ಗಾಯಾಳುಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಕೈ ಹಿಡಿಮಂಚಧಾರಿಗಳಿರಲಿಲ್ಲ; ಹದಿನೆಂಟು ಗಾಯಾಳುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು ನಾನು ಕಂಡೆ, ಆಗ ಇನ್ನೂ ನಲವತ್ತೆರಡು ಜನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಕ್ತ ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗಾಣಿಕೆಗಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದರು. ಕೈ ಹಿಡಿಮಂಚದ ಕಂಬಳಿಗಳು ರಕ್ತದಿಂದ ತೊಯ್ದಿದ್ದವು.

ತನ್ನ ಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ತಾನು ತೋರಿಸಿದ ಆದರ್ಶ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿ ತಮ್ಮ ಹಿಂಬಾಲಕರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆತ್ಮ ಬಲಿದಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಸಂಯಮವನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದರು ಎಂಬುದರ ಚಿತ್ರ ಮೇಲಿನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ನಮಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಮಾಡಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಇಂತಹುದೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಆಳವಾದ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪ್ರಭಾವ ಉಳಿಯಿತು.

೩. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ :

ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದುದು ಭಾರತದಾದ್ಯಂತವೂ ತೀವ್ರಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದೆ, ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿತು. ಫ್ರಾನ್ಸಿನ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಗಾಂಧೀಜಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದವು. ಜರ್ಮನಿಯ ಜವಳಿ ರಫ್ತು ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ಬರೆದರು. ಪನಾಮ ಮತ್ತು ನೈರೋಬಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಭಾರತೀಯರು ಹರತಾಳ ಆಚರಿಸಿದರು. 'ಬ್ರಿಟನ್ನಿನ, "ಭಾರತದ ಹಾಗೂ ಇಡಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಮಾನವ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ವಿನಾಶಕರವಾಗಬಹುದಾದ ಘರ್ಷಣೆಯ ದುರಂತವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾರತದೊಡನೆ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಮನವಿಯೊಂದನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪ್ರಧಾನಿಯವರಿಗೆ ಅಮೆರಿಕದ ಅನೇಕ ಪಾದ್ರಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು."[೨೦]

೪. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಈ ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವು ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿತು. ೧೯೩೦ರ ಜನವರಿ ೨೬ರಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿನವೆಂದು ಆಚರಿಸುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೆ ಆ ದಿನವನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿನವೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೂ ಆಚರಿಸುವ ನಿರ್ಣಯ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದಿನವು ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. "೧೪ರ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ (ಸಿ.ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ಸಿ) ಯ ಸಭೆ ಸಾಬರಮತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದಾಗ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ್, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಕೆಲವರು ಸಾಬರಮತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿದ ಮೇಲೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಸಭೆಯನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ೨೩ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಂದು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕೆಳಕಂಡ ಸದಸ್ಯರು ಆ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಡ ಸದಾಶಿವರಾವ್, ಕೌಜಲಗಿ ಹಣಮಂತರಾವ್, ದೇಶಪಾಂಡೆ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ಮತ್ತು ಹರ್ಡೇಕರ್ ಮೊದಲಾದವರಿದ್ದರು."[೨೧]

ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯುಂಟುಮಾಡಲು ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮಹೊನ್ನತೆ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಚೋದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆರ್.ಆರ್.ದಿವಾಕರರು ಮತ್ತು ಹಣಮಂತರಾವ ಕೌಜಲಗಿಯವರು, ಸ್ಥಳೀಯ ಶಂಕರ ಗುಲವಾಡಿ, ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕರೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಕಾಂಗೆಸ್ ಧ್ಯೇಯಗಳನ್ನು, ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದರು.[೨೨] ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕ್ರಿಯಾಯೋಜನೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಜನಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಲು ಟೇಕೂರ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯ ಅವರನ್ನು ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೩೦ರ ಮಾರ್ಚ "೧೬ರಂದು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯು ವರದಿಯೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಿತು. ಆ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದೆ. "ಸಾಮೂಹಿಕ ಸವಿನಯ ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಪ್ರಚಂಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕೋಲೆಯಷ್ಟು ಸರ್ವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರದ ದಡದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಮೂಲತಃ ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವದವರು, ತಿಳಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಕೂಡಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಗ್ರಹಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು, ಮೇಲಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು. ಆದುದರಿಂದ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು ವಿಹಿತವಾದೀತು."[೨೩] ಈ ಮುಖಂಡರು ತಮ್ಮ ವರದಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ರೂಪಿಸಿದ್ದ ಮಂಡಳಿಗೆ, ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಟೇಕೂರು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅಯ್ಯರ ಅವರನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸದಸ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಚಳವಳಿಯ ಅಗತ್ಯ ನಿಧಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಮಿತಿಯೊಂದು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನೇರಸುಡಿಯ ನಿಜವಾದ ಕಳಕಳಿಯುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ದೃಢ ಸಂಕಲ್ಪದ

ಜನರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆದೇಶವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರ ತೀರ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದಂಥವಾಗಿದ್ದವು.

ಚಳವಳಿಯ ತಯಾರಿಗಳು ಕೂಡಲೇ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಶಂಕರ ಗುಲವಾಡಿ ಮತ್ತು ಅನಂತ ಮಹಾಲೆ ಅವರು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಸಂಚರಿಸಿ, ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ, ಎಂ.ಪಿ.ನಾಡಕರ್ಣಿ ಮತ್ತು ಬಸಗೊಂಡ ರಾಮಾನಾಯಕ ಅವರು ಅಂಕೋಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಬರಲಿರುವ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ವಿಧಾನಗಳ ಬಗೆಗೆ ಜನಕ್ಕೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಿದರು. ೧೯೩೦ರ ಮಾರ್ಚ ೨೧ರಂದು ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ್ ಮತ್ತು ಹಣಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರು ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನು, ಅವರು ದಂಡಿ ಮಾರ್ಚ್ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾಗ, ಜಂಬುಸಾರ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿ, ಗಾಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಸೂಚಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. "ಮಾರ್ಚ ೨೭ರಂದು ಎನ್.ಎಸ್.ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಬೋಧಕ ಭಾಷಣ ನೀಡುತ್ತ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿನ ಜನರ ಉತ್ಸಾಹದ ಬಗೆಗೂ ವಿವರಿಸಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಈ ಪ್ರದೇಶವು ತನ್ನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಸ್ಪಂದನೆ ನೀಡುವುದರ ಬಗೆಗೆ ತಮ್ಮ ಆಶಯ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದರು. ಅವರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ, ಶಿಕ್ಷಕರ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಉಪದೇಶದ ವಿರುದ್ಧ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು."[೨೩]

ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಂಗಳೂರು, ಉಡುಪಿ, ದಾವಣಗೆರೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಳಗಾವಿ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಕೇಂದ್ರಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಪಥಗಳು, ನಾಯಕರು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು, ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಜಯಘೋಷದೊಂದಿಗೆ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ನೆಯ ದಿನಾಂಕದೊಳಗಾಗಿ ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಹೊರಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಜಾಹಿರುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. "ಕೇಶವರಾವ್ ಗೋಖಲೆ ಎನ್ನುವವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ೨೫ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ತಂಡವೊಂದು ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಹೋಗಲು ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ ಸಂಘಟಿಸಲಿದ್ದ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು. ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಕಿತ್ತೂರು, ನಂದಗಡ, ನಿಪ್ಪಾಣಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕೋಡಿಯಿಂದ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು."[೨೪]

ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ತಂಡವು ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ರಂದು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ಅಂಕೋಲಾಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿತು. ಇದು ಹಿಂದೂ ಸೇವಾದಳದ ತಂಡವಾಗಿತ್ತು. ಇವರು ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ, ಹಾವೇರಿ, ಅಗಡಿ, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನಿಂದ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಮತ್ತು

ಶ್ರೀಮತಿ ದಿವಾಕರ ಇವರ ಮುಂದಾಳುತ್ವದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ನಗರದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅತೀವ ಉತ್ಸಾಹ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಹಾರ ಹಾಕಿ ಭವ್ಯ ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಅಂಕೋಲಾಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳು ಹಾಡಿದ ದೇಶಾಭಿಮಾನ ಉಕ್ಕಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು ಮುಗಿಲುಮುಟ್ಟಿದವು.

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯು ಜಲಿಯನ್ ವಾಲ್‌ಬಾಗದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಹತ್ಯೆಗೈದು ಶಾಶ್ವತ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ದಿನದಂದು ಅಂದರೆ "೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ರಂದು, ಪ್ರಚಂಡ ಗಾಥೆವೊಂದು ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಇದೇ ದಿನ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗಿತ್ತು, ಮತ್ತು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೆಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಲಾಯಿತು."[೨೫] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರದ ಕಾಯ್ದೆ ಮುರಿಯಲು ಅಹಿಂಸೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಆತ್ಮಬಲವೇ ಬಲವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗಾಂಧಿ ಸೈನಿಕರು ಸಿದ್ಧರಾದುದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಕಂದಾಯ, ಪೊಲೀಸ್ ಮತ್ತು ಕಸ್ಟಮ್ ಇಲಾಖೆಗಳ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗವನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಲು ತಮ್ಮ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಶಸ್ತ್ರ ದಳಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮೊದಲೇ ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಬಂದು ತಂಬು ಹಾಕಿ ತಳವೂರಿ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡದ ಮುಖಂಡರು ಜನರಿಗೆ ಟಿಳಕರವರ ನವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದದ ಬಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಹಿಂಸಾ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಬಗೆಗೆ ಅರಿವು ಉಂಟು ಮಾಡಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರನ್ನು ಉಪ್ಪಿನ "ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು 'ಸುಂಟರಗಾಳಿ' ಸಂಚಾರಕ್ರಮ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಹಣಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಶಂಕರರಾವ್ ಗುಲವಾಡಿ, ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ, ಕರಮರಕರ, ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಕಬ್ಬೂರ, ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜೀಕರ್, ಡಾ.ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ್, ವ್ಹಿ.ಬಿ. ಪುರಾಣಿಕ, ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪೂರ, ಕಾರ್ನಾಡ ಸದಾಶಿವರಾವ್, ಗಣಪತರಾವ್ (ಕಾಕಾ) ಕಾರ್ಖಾನೀಸ್ ಈ ಎಲ್ಲ ಮುಖಂಡರು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಪ್ರಚೋದಕ ಭಾಷಣಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸೇರಲು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದರು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಇಡೀ ಅಂಕೋಲೆ ಒಂದು ರಣರಂಗದ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತು."[೨೬] ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳೆಲ್ಲರ ಸಹಭಾಗಿತ್ವದಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೂವು ಅಲ್ಲಿ ಅರಳಿತ್ತು.

೪.೧ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಅಂಕೋಲೆಯತ್ತ ಪಾದಯಾತ್ರೆ :

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಚಳವಳಿಯೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೇ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಅಂಕೋಲಾದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿತ್ತು. ಆ ಮೇರೆಗೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಜಿರವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬಿಜಾಪೂರ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧಾರವಾಡದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳು ಪಾದಯಾತ್ರೆಗೈಯುತ್ತ ತಾವು ತಂಗಿದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕ್ರಿಯಾಯೋಜನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಬರತೊಡಗಿದರು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಈ ರೀತಿ ಹಾಡುತ್ತಾ ;

೧

"ಧನ್ಯ ಭಾರತವೀರಕೇಸರಿಗಳೇ ಭಾಪು । ॥ಪಲ್ಲವಿ॥
ನಿಮ್ಮ ಪಡೆದಿಹ ತಾಯಿತಂದೆಗಳು ಧನ್ಯರೋ।

ನಿಮ್ಮ ಪೆತ್ತಿಹ ಭೂಮಾತೆ ಅತಿಮಾನ್ಯಳೋ ॥ಅನುಪಲ್ಲವಿ॥
ಧನ್ಯ ಭಾರತ ವಈರಕೇಸರಿಗಳೇ ಭಾಪು ।
ದೇಶದೇಳಿಗೆಗಾಗಿ ಸೋಸುತಿರಿ ಕಷ್ಟವನು ।
ಮಾಸದಿರುವದು ನಿಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ

ಮಿಗಿಲಾದ ಬೆಂಬಲವು ಇಹುದು ನಿಮಗಲ್ಲದೆ ।
ಜಗದೀಶ ಪೊರೆಯುವನು ಬೇಡ ಸಂಶಯವಿದಕೆ

ಜಯಹೊಂದಿ ನೀವುಕ್ಷೇಮದಿ ತಿರುಗಿ ಬರಲೆಂದು ।
ನಯದಿಂದ ಬೇಡುವೆವು ಪರಮಾತ್ಮನನು ಸತತ"[೨] ಎದೆಯುಬ್ಬಿಸಿ ಕವಿ ರಾ.ವೆ. ಕರಗುದರಿ ಅವರ ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

೨

"ಸುಮ್ಮನೆ ದೊರಕುವುದೇ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು । ಸುಮ್ಮನೆ ದೊರಕುವದೇ ।
ಕಮ್ಮಗೆ ಕುಳಿತುಂಡು ಒಣ ಮಾತಾಡಿದರೆ ॥ಪಲ್ಲವಿ॥

ಮನದಲ್ಲಿ ದೃಢವಿರಬೇಕು ।ಹೆಣ್ಣು । ಹಣ ಮಣ್ಣು
ಸುಖದಾಶೆಯ ಬಿಡಬೇಕು ॥ ಜನುಮನ ತೃಣಮಾಡಬೇಕು ।
ತನ್ನ । ತನುವ ದೇಶಕಾರ್ಯಕ್ಕೀಡಾಡಬೇಕು ॥೧॥

ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನಳಿಯಬೇಕು । ನಿಜ ॥
ಸೋದರ ಭಾವವೆಲ್ಲರೊಳಿರಬೇಕು ॥

ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನೀಗಬೇಕು ॥ ಕಾರ್ಯ ।
ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೀರತೆ ಮುಂಚೆ ಬೇಕು

ಕಾಯಕಷ್ಟವ ಪಡಬೇಕು । ಎಲ್ಲಾ ।
ಮಾಯ ಪಾಶವ ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಬೇಕು ।
ಸಾಯಲಂಜಿಕೆ ಬಿಡಬೇಕು । ಯಾದ್ದು । ರಾಯ
ಕೃಷ್ಣನ ಗೀತೆಯನು ನಂಬಬೇಕು" ಎಂಬ ಮುದವಿಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಗೀತೆಯನ್ನು ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಹಾಡುತ್ತಾ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಮತ್ತೆ ;

೩

ಉಪ್ಪಿನ ಕದನ ಕೆ ಹೊರಡಿರಿ ಜನರೇ।
ಉಪ್ಪಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಭಟರೇ ॥ ॥ಪಲ್ಲವಿ॥
ಉಪ್ಪಿಗೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದರೇನರ್ಥ?।
ಉಪ್ಪನು ಗಳಿಸಲಾರದ ಬಾಳು ವ್ಯರ್ಥ ॥ ॥ಅನುಪಲ್ಲವಿ॥

ಕ್ಷಾರವಾರಿಧಿಯಲ್ಲಿಕಾಲ್ಗಳ ತೊಳೆವ ।
ಭಾರತೀಸುತರಿಗುಪ್ಪಿಲ್ಲವೆ ದೇವ?।
ಕ್ರೂರಶಾಸನವ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಮಂದರಿವ ।
ವಾರಧಿಯಿಂದುಪ್ಪನ್ನಾಯ್ದು ತಂದಿಡುವ॥ ॥೧॥

ದಂಡಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟಿಹನು ಮಹಾತ್ಮ ।
ಖಂಡಿಸಿ ಸರಕಾರದಾಜ್ಞೆಯಮುರಿದು ॥
ಉಂಡುಮಲಗಿನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರದೆ ।
ತಂಡತಂಡಗಳಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ ಭರದೆ॥ ॥೨॥

ಸೇತುಬಂಧನ ಕಾರ್ಯದಲಿ ರಾಮನಲ್ಲಿ ।
ಧಾತ್ರಿಯೆ ಸಹಕರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ।
ಖ್ಯಾತ ಮಹಾತ್ಮನ ಕರೆಗನುಸರಿಸಿ ।
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಖಿಲ ಭಕ್ತಿಯ ನಲವಿರಿಸಿ ॥ ॥೩॥

ಪರ ದಶಕಂಠನ ಬಂಧನಕಡಿದು ।
ಧರಿಜೆಯನು ತರಲಿಲ್ಲವೇನಂದು ?॥
ಧರೆಯಭಿರಮನಾಗಿರುವ ಗಾಅಂಧೀಜಿಯು ।
ಹೊರಟರೆ ಸಿಗಳೆ 'ಸ್ವರಾಜ್ಯ' ಭೂಮಿಜೆಯು ॥ ॥೪॥

ವೀರವೀರೆಯರೆಲ್ಲ ಸಮರಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ।
ಧೀರ "ಮಹಾತ್ಮಗಾಂಧೀಕಿ–ಜೈ–ಯೆನ್ನಿ॥
ಆ 'ರತ್ನಾಕರ' ದಿಂ ಬೇಕಾದುದ ತನ್ನಿ ।
"ಭಾರತಮಾತಾಕೀ–ಜೈ–ಜೈ ಯೆಂದೆನ್ನಿ॥" ॥೫॥

[illegible] ಪುಂಡೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಾರಾಯಣರ ಪದ್ಯ ಹಾಡುತ್ತಾ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ಹಳ್ಳಿ–ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರು, ಮುದುಕರು, ಮಕ್ಕಳಾದಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹೊರಡಿತು. ಜಯಘೋಷಗಳೂ ಬ್ಯಿಗುಲ್ (ಊದುವ ವಾದ್ಯ) ಕಹಳೆಗಳೂ ಹುರುಪು

ಹೆಚ್ಚಿಸಿದವು. ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಗಳು ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂಥವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಹುರುಪು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಕೇಳಿಬರುವ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳೂ, ಜಯಘೋಷಗಳೂ, ಬ್ಯಾಗುಲ್ ವಂದನೆಗಳೂ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಧ್ವಜಗಳ ಹಾರಾಟಗಳೂ ಸೇರಿ ಹೊರಟ ಆ ಜನಸ್ತೋಮದ ಉತ್ಸಾಹಮಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಲು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರ ಹರ್ಡೇಕರರು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಲುಪಲು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಡೆಯುಂಟಾದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದು ಹೊನ್ನಾವರದ ಎಮ್.ಪಿ. ನಾಡಕರ್ಣಿ ಅವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಏನು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೋ ಎಂದು ಜನರು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪೊಲೀಸು ದಳದವರು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣು-ಕಿವಿಯಾಗಿ ಮೇಲಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಆದೇಶದಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡೆದು ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಕಛೇರಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಜನರು ತಾಳ್ಮೆಗೆಡದಂತೆ, ಸೇವಾದಳದ ಸೈನಿಕರೂ, ನಾಯಕರೂ, ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ "ಶಾಂತಿ ! ಶಾಂತಿ !" ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸೇವಾದಳದ ಶಿಸ್ತಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಕೋಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಶ್ರೀಮತಿ ದತ್ತು ನಾರ್ವೇಕರ ಅವರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಸೇರಿದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ತಂಡವು ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರದ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಮುರಿಯಲು ಬ್ಯಿಗುಲ್‌ವಾದನ ಹಾಗೂ ಜಯಘೋಷದೊಂದಿಗೆ ಸಜ್ಜಾಗಿ, ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ವೀರಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇಡಿ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಬಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಮೈಲುದ್ದದ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಮೆರವಣಿಗೆಯು ಸಮುದ್ರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟಿತು. ಅಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಡಾ. ಹರ್ಡೇಕರರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕ ಪಡೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು.

ಆ ಮಹಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮುಖಂಡರಾದ ಬಾಸಗೋಡ ರಾಮು ನಾಯಕರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಾಡವರ ಸಮಾಜದ ವೀರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಎದೆಯುಬ್ಬಿಸಿ, ತೋಳೆತ್ತಿ –

"ಯಾರು ಒಲಿದರೇನು । ನಮಗಿನಾರು ಮುನಿದರೇನು ।
ಭಾರತಮಾತೆಯ । ಚರಣ ಕಮಲದಲಿ ।
ಪ್ರಾಣವೀವ ಸ । ತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ॥ ಯಾರು ಒಲಿದರೇನು ॥"
"ಹೋಶಿಯಾರ್ । ಹೋಶಿಯಾರ್।
ನೌಜವಾನೋ । ಹೋಶಿಯಾರ್ ॥
ಇಂಕಿಲಾಬಿ ನಾರೇಮಾರ್ ।
ಜಯಜಯ ಕರನಾ ಹೋಶಿಯಾರ್ ।
ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕಿ ಜಯಜಯ ಕರನಾ ।

ಸೇವಾದಳಕಿ ಜಯಜಯ ಕರನಾ ।
ಗಾಂಧೀಜೀಕಿ ಜಯಜಯ ಕರನಾ ।

ಮುಂತಾದ ವೀರಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಜಯಘೋಷಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ನಡೆದಿದ್ದರು. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ನಿಂತು ನೋಡಿದ ನಮ್ಮೂರ ಕವಿ, ದಿನಕರ ದೇಸಾಯಿ ಅವರ ವೀರಹೃದಯದಿಂದ ಹಾಡೊಂದು ಹೊರಬಂತು–ಅದು ಹೀಗಿದೆ :

" ನಾಡವರೇನಿಜ । ನಾಡಿಗರು ।
ನೋಡು ಕಾಳಗವ ಹೂಡಿಹರು ।
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸವಿ। ಯೂಟವನುಂಡು ।
ವಿಜಯನಗರದಲಿ । ಕಾದಿದ ದಂಡು ।
ನಾಡವರಿಂದಿನ । ದಾಸ್ಯವಕಂಡು ।
ಉಪ್ಪು ಮಾಡುವರು । ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ॥ ನಾಡವರೇನಿಜ
ನಾಡಿಗರು ॥ ೧ ॥
ಅಂದಿನ ಹುರುಪೇ । ಇಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ।
ನಾಡವರೆಲ್ಲರು । ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ ।
ಗಾಂಧಿ ಮಹಾತ್ಮನ । ಕೊಂಬನು ಕೇಳಿ ।
ನೆಗೆದು ಕಾದುವರು । ಧೈರ್ಯವತಾಳಿ ನಾಡವರೇ ನಿಜ
ನಾಡಿಗರು ॥ ೨ ॥
ಕಲ್ಲಿನ ದೇಹವು । ಅರಡಿ ಉದ್ದ ।
ಸೋಲದು ಇವರಿದ್ದರೆ ಈ ಯುದ್ಧ ।
ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ । ಶೂರರು ಇವರು ।
ದೇಶಕ್ಕೋಸುಗ । ಕಾದುತಲಿಹರು ॥ ನಾಡವರೇ ನಿಜ
ನಾಡಿಗರು ॥ ೩ ॥"[೩೦]

ಎಂದು ಹಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಾಡವರ ಶೂರತನ ಹಾಗೂ ದೇಶಪ್ರೇಮಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು. ಆ ರೀತಿ ಅಮಿತೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಸಾಗಿದ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೂಕಪ್ರೇಕ್ಷಕರಾಗಿ, ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ, ತಮ್ಮ ದಳವನ್ನು ಜಾಗ್ರತಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಕಾರರು ಅರಬ್ಬೀಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಇದ್ದ ಬೆಳಂಬಾರ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನ ಪೂಜಗೇರಿ ಹಳ್ಳದ ಉಪ್ಪು ನೀರನ್ನೂ ದಡದ ಬೈಲಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದಿಷ್ಟು ಉಪ್ಪಿನ ಮಣ್ಣನ್ನೂ ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತಂದು ಅಂಕೋಲೆ ತಲುಪುವದೆಂದು ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯು ಹಣಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ ಹಾಗೂ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕರವರಿಗೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ರೂಪುರೇಷೆ ತಯಾರಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. "ಅದರಂತೆ ೧೩.೦೪.೧೯೩೦ರಂದು ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಮೆರವಣಿಗೆ ಆಯೋಜಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಡಾ. ಹರ್ಡೇಕರರದಾಗಿತ್ತು.[೩೧]

೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ರ ಸುಪ್ರಭಾತ ಇತಿಹಾಸ ನಿರ್ಮಿಸುವ ದಿನವಾಗಿದ್ದು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವಿಕೆಗೆ ರಂಗಸ್ಥಳ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜಾಗಿತ್ತು. ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಸಮೀಪದ ಊರಾದ ಪೂಜಗೇರಿಯಿಂದ ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ಉಪ್ಪು ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಡಾ. ಹರ್ಡೇಕರ, ಎಂ.ಪಿ.ನಾಡಕರ್ಣಿ, ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೪೦,೦೦೦ ಜನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ

ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಬುಟ್ಟಿ, ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಆಯುಧವೆಂಬಂತೆ 'ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ' ಎಂದು ಜಯಕಾರ ಹಾಕುತ್ತಾ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿಗೆ ಬಂದು ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡರು. ಇದು ಆ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕಂಡ ಅತೀ ದೊಡ್ಡ ರಾಜಕೀಯ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಮಣ್ಣಿನ ಜಿಂದಿಗೆಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಮುಂದೆ ಒಲೆ ಹೂಡಿ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಜನರ ಮಧ್ಯೆದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ತುಲ ರಚಿಸಿ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದರು. ದಳಪತಿ ನಾಡಕರ್ಣಿಯವರು ತಾವು ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ "ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಇನ್ನೊಂದು ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಇಂದು ಈಡೇರಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಕೊಡದೇ ತಯಾರಿಸಿದ 'ಸ್ವತಂತ್ರ' ಉಪ್ಪನ್ನು ಕೊಂಡು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಮಹಾತ್ಮರಲ್ಲಿರುವ ನಿಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ನೀಲಾವಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದರು. ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಪ್ಪನ್ನು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಹಿರಿಮೆ ಅಂಕೋಲೆಯ ರೇವು ಹೊನ್ನಪ್ಪ ನಾಯಕರದು. ಅವರು ರೂಪಾಯಿ ೧ಕ್ಕೆ ಮೊದಲ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡರು. ಎರಡನೆಯ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಾರವಾರದ ಭುಜಲೆಯವರು ರೂ.೭/- ಕ್ಕೆ ಕೊಂಡರೆ ಮೂರನೇಯ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ದಾವಣಗೇರಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಶೆಟ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಹರಿಹರ ಶೆಟ್ಟಿಯವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು."[೩೨] ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಅಣಕಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ನೀಲಾವು ನಡೆಯಿತು.

ಈ ರೀತಿ ನೀಲಾವಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಗಾಂಧಿ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿತು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫೂರ್ತಿಪ್ರದ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, "ದೈವಿಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಕಾಲಚಕ್ರವು ತಿರುಗಿದೆ, ಅದರಂತೆ, ಸರಕಾರದ ಹಣೆಬರಹವೂ ತಿರುಗಿದೆ. ಸರಕಾರವು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ ಅನ್ಯಾಯದ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಒಂದರಹಿಂದೊಂದು ಹೀಗೆ ಮುರಿಯುತ್ತ ನಾವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯುವುದು ಖಂಡಿತ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅಂದಿನ ಜನಸ್ತೋಮವನ್ನೂ, ಜನರ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾದ ಆಂಗ್ಲ ಡಿ.ಎಸ್.ಪಿ.ಯು ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಕಸ್ಟಂ ಇಲಾಖೆಯ ಕಲೆಕ್ಟರರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, "ಈ ಹಳ್ಳಿಗರ ಉತ್ಸಾಹಪೂರಿತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವುದು ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ !"[೩೩] ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದನಂತೆ, ಈ ರೀತಿ ಅಂದಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತು.

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತೀವ್ರತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಒಬ್ಬ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯಾದ ಜೋಗಿ ಬೀರಣ್ಣ ನಾಯಕ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ ರಂದು ಅಂಕೋಲಾವು ಒಂದು ರಣರಂಗದ ಸ್ವರೂಪ ತಳೆದಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ದಿನ ಅಂಕೋಲೆಯ ಜನತೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಭಾರಿ ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸಲು ಏನೆಲ್ಲಾ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರೂ. ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಅವರ ಉತ್ಸಾಹವು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ಭಾವನೆಗೂ

ಪುಟಿಪಿಟ್ಟವು. ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ, ಪ್ರದೇಶಗಳ ಭೇಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು, ಅವರೆಲ್ಲಾ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜಮಾಯಿಸಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪರ ಘೋಷಣೆ ಕೂಗಿದರು. ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕು 'ಗಾಂಧಿರಾಜ್ಯ' (ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತ) ವಾಯಿತು. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲ ಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ನೆರೆಹೊರೆಯ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿಂದಲೂ ಜನಗಳು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ನೋಡಲು ಹಾಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಸೇರಿದ್ದರು. ಸುಮಾರು ೨೫೦೦೦ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು ನೆರೆದಿರಬೇಕು ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆಯೇ ದಳಪತಿ ಎಂ.ಪಿ. ನಾಡಕರ್ಣಿಯವರನೂ ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರನ್ನೂ ಪೋಲೀಸರು ಬಂಧಿಸಿ, ಬೆಲೆಕೇರಿ ಬಂಗ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಮುಂದೆ ಹಾಜರಪಡಿಸಿದರು. ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷ, ನಾಡಕರ್ಣಿಯವರಿಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿ, ಕಾರವಾರ ಜೈಲಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದರು. ಅದೇ ರೀತಿ ಶಾಮರಾವ ಶೇಣ್ವಿ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಟಿ.ಎಸ್. ನಾಯಕ, ಸರದಾರ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಬಿಂದುಮಾಧವ್ ಬುರ್ಲಿ, ಪಾಥನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತ, ಮುಂತಾದ ಮುಖಂಡರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸರಕಾರವು ಬಂಧಿಸಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೂ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗವು ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು. ವಂತಿಗೆ, ಶೆಟಗೇರಿ, ಹೊಸಕೇರಿ, ಸೂರ್ವೆ, ಬಾಸಗೋಡ, ಭಾವಿಕೇರಿ, ಬೆಲೆಕೇರಿ, ಹಿಚ್ಕಡ, ಕಣಗಿಲ, ಬೋಳೆ, ಆದಿಯಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ನೂರಾರು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು, ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಆರು ವಾರಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ದೇಶಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಮೈಸೂರು, ಜಮಖಂಡಿ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಮುಂಬೈ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಜನಗಳು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಯಶಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿ ದಿನ ನೂರಾರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದರೂ, ಪೋಲೀಸರು ಸಾಂಕೇತಿಕ ದಸ್ತಗಿರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಜನರ ಕ್ಷೋಭೆ ಇಂತಹದ್ದಾಗಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಅವರು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹಸಿವು ಇಂತಹ ಉತ್ಸಾಹಭರಿತವಾಗಿತ್ತು. ಸ್ಥಳಿಯ ಜನರ ಉತ್ಸಕತೆಗೆ ಮೇರೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪಿನ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೦ರಂದು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಂಥದೇ ಇನ್ನೂ ದೊಡ್ಡ ಸಂತೆಗಳು ಏಪ್ರಿಲ್೨೫,೨೭ ಮತ್ತು ಮೇ ೩ರಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಉಪ್ಪು ಮಾರಲು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹನುಮಣ್ಣಾ, ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ, ವಂದಿಗೆ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ರಾಕುಗಾಂವಕರ ಬಾಸಗೋಡ, ಬೀರಣ್ಣ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ನಾಯಕ ಕಣಗಿಲ, ದೇವಣ್ಣಾ ಹೊನ್ನಪ್ಪ ನಾಯಕ, ವಂದಿಗೆ ಈ ನಾಲ್ವರನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದರು. ಆದರೂ ನಾಡವರು ಭಯಭೀತರಾಗದೆ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪ್ಪು ಮಾರುವದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಮುಂದಿನ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದು ಸಭೆ ಸೇರಿದರು. ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಜೋಗಿ ಬೀರಣ್ಣ ನಾಯಕ ಶೆಟಗೇರಿ ಇವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಪೌಜದಾರರು ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಆದರೂ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೂ ಗೊಂದಲವಾಗದೆ ಜಯಘೋಷದೊಂದಿಗೆ, ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಸಭೆಯ ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸವು ಸಾಗಿತು. ಜೋಗಿ ನಾಯಕರಿಗೆ ೬ ತಿಂಗಳು ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ, ೧೦೦ ರೂ. ದಂಡ, ದಂಡ

ತುಂಬದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ೨ ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ತಲಾ ೪ ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆ, ೫೦ ರೂ. ದಂಡ, ದಂಡ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ೨ ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿ, ಜೈಲಿಗೊಯ್ದರು.

ಮುಂದೆ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಮಳೆಗಾಲದವರೆಗೂ ನಡೆಯಿತು. "ಸಾಣಿಕಟ್ಟೆ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ದಾಳಿಯೂ ನಡೆಯಿತು. ಸರಕಾರದ ಬಂಧನ ಸತ್ರವೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಪೊಲೀಸರ ಬಂಧನ ಸತ್ರವು ಹೆಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಕಾಯ್ದೆ ಮುರಿಯಲು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋದರು. ಬಿಟ್ಟೂ ಬಿಡದೆ ನಡೆದ ಅಂಕೋಲೆಯ ಈ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಹಲವಾರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿ ಜೈಲು ಸೇರಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಅಂಕೋಲಾ ತಾಲೂಕಿನ ಅಸಂಖ್ಯೆ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿ, ಜೈಲು ಸೇರಿದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಷ್ಟೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಕೊನೆಗೆ ಸರಕಾರವೆ ಸೋತು ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಯು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಕರಾವಳಿಯ ಜನರು ಉಪ್ಪು ಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಬಹುದು ಎಂದು ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು"[೩೪]

ದೀರ್ಘಕಾಲ ನಡೆದ ಅಂಕೋಲೆಯ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ನೂರಾರು ನಾಯಕರು ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಬಂದು ರಣಕಹಳೆ ಊದಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ನೂರಾರು ಜನರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಸಿ, ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆ ಎಲ್ಲರ ಸೇರ್ಪಡೆಯಿಂದಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂಕೋಲೆಯು ಪುಟ್ಟ ಕರ್ನಾಟಕದಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದಿನ ಭಾವೈಕ್ಯತೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯ ತ್ಯಾಗಗಳಿಂದ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಹೊಸಲೋಕವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಅಂದು ನೋಡಿದವರು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮೈಮರೆಯಬಹುದೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಶಬ್ದ ಸಾಲದು. ಈ ಮೇಲಿನ ಜನರ ಸಮಾವೇಶ ಮತ್ತು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ, ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿದುಬರುವಂತಿದೆ.

ಅಂಕೋಲೆಯ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಚಂಡ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಗ್ಗಿದ ಕವಿ ದಿನಕರ ದೇಸಾಯಿಯವರು ಇನ್ನೊಂದು ಹಾಡನ್ನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಹಾಡಿದರು. ಅದು ಹೀಗಿದೆ –

"ಅಂಕೋಲೆಯವರು । ನಾವು । ಪರಮ ಧನ್ಯರು ॥ ಪಲ್ಲ ॥
ಪುಣ್ಯಭಾರತವನು ಸುಲಿದು । ಜನರು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದು
ಉಪ್ಪಿಗೆ ಕರ ಹಾಕಿದಂಥ । ವೈರಿಗಳನು ಕಾದುನಿಂತ ॥
ಅಂಕೋಲೆಯವರು ॥

ಭರತಭೂಮಿ ಚರಣಕೆರಗಿ । ಪ್ರಾಣಭೀತಿಯನ್ನು ನೀಗಿ ।
ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಸೆರೆಗೆ ಹೋಗೆ । ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ ॥
ಅಂಕೋಲೆಯವರು ॥

ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಹರಡೀಕರರು । ವೀರಕೌಜಲಗಿಯವರು ।
ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರರು । ಹಸ್ತದಿಂದ ಹರಸಿದಂಥ ॥
ಅಂಕೋಲೆಯವರು ॥"[೩೫]

ಎಂದು ಧನ್ಯತೆಯ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡಿದ ದಿನಕರರು, ಅಂಕೋಲೆಯು ಗಳಿಸಿದ ಈ ವಿಜಯವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಗೇ ದೊರೆತ ವಿಜಯದ ಕಾರಣ ನಾಡಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಾಡಿದರು.

"ನೋಡು ನೋಡು ನಮ್ಮ ನಾಡು । ಜಯವ ಹೊಂದಿತು ।
ಕೊಡದೆ ಕಪ್ಪ । ಮಾಡಿ ಉಪ್ಪ । ಯಶವ ತಂದಿತು ॥
ಗಾಂಧಿಯವರ ಮಾತ ಕೇಳಿ । ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಧೈರ್ಯತಾಳಿ ।
ದಾಸ್ಯ ಶೃಂಖಲೆಯನು ಸೀಳಿ । ಮುಂದೆ ಬಂದಿತು ।
ಕಡಲ ತೀರ । ಧೀರ ವೀರ । ರಿಂದ ತುಂಬಿತು ॥ ನೋಡು ನೋಡು॥

ಅಂಕೋಲೆಯ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕವಿ ದಿನಕರರು ಬರೆದ ಈ ಮೇಲಿನ ಹಾಡುಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆ.

ಈ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂದ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮವು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಸರಕಾರದ ಭಯವು ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಜೈಲಿನ ಹೆದರಿಕೆಯು ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. ಶಿಸ್ತು-ಸಂಯಮಗಳ ರೂಢಿಯಾಯಿತು. ಅಹಿಂಸಾಪಾಲನೆಯು ಮನಸ್ಸಿನಬಲವಾಯಿತು. ಈ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕು 'ಗಾಂಧಿ ತಾಲ್ಲೂಕು' ಎಂದು ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿದ್ದರೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಣಕ್ಷೇತ್ರ'ವಾಗಿ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆಯಿತು. ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಣದ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರು ಶಿಕ್ಷಕರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆದಿಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದಿನ ಎಡ್ವರ್ಡ ಹೈಸ್ಕೂಲು ಇಂದಿನ (ಜೈಹಿಂದ ಹೈಸ್ಕೂಲು) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು.

೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಗುಜರಾತದ ಧಾರಸಾನಾ ಮತ್ತು ಮುಂಬಯಿಯ ವಢಾಲಾ ಹಾಗೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಶಿರೋಡಾ, ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಧಾರಸಾನಾ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ದಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಘರ್ಷಣೆ ಉಂಟಾಗಿ, ನೂರಾರು ಜನರು ಲಾಠಿ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡು, ಇಬ್ಬರು ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಸತ್ತರು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ವಢಾಲಾ ಉಪ್ಪಿನಾಗರಕ್ಕೆ ದಾಳಿ ಇಟ್ಟಾಗಲೂ ೧೫೦ ಜನರು ಲಾಠಿಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡರು. ಶಿರೋಡಾದಲ್ಲಿಯೂ, ಲಾಠಿಚಾರ್ಜ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ದೀರ್ಘ ಕಾಲದ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ನಡೆದು ಸಾಣಿಕಟ್ಟೆ ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ದಾಳಿಯಂಥ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ದಾಳಿ ನಡೆದಾಗಲೂ ಸಹ ಯಾವದೇ ಉದ್ರೇಕವಾದ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡದೆ, ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ, ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ನಡೆದದ್ದು ಅಂಕೋಲೆಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಮೇ ೩ರಂದು ೬೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಆ ಉಪ್ಪನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡರು. ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಅನ್ನೋದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆಯೇ ಎಂದು ಕೇಳುವ ಹಾಗಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯುತ ಜನೋತ್ಕರ್ಷ ನೋಡಿ ಪೊಲೀಸರು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು.ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕಾರವಾರ, ಕುಮಟಾ, ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಅಂಥದ್ದೇ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪಿನ ಜಾಹೀರ ನೀಲಾವುಗಳೂ ನಡೆದವು. "ಜೂನ್ ೧ರಂದು ಶ್ರೀಧರ ಬಾಳಿಗಾ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಜನ ಸಾಣಿಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ಸರ್ಕಾರದ ಉಪ್ಪಿನ ಗೋದಾಮುಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಅಜಮಾಸು ೬೦೦೦ ಮಣ ಉಪ್ಪನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿದರು. ನೂರಾರು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕಾರವಾರ, ಮಜಲಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಗೋವಾ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ೧೬ರಂದು ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ ಉಪ್ಪನ್ನು ಕಾರವಾರಕ್ಕೆ ತಂದು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ ಕಾರವಾರ ಕೃಷ್ಣನಾರಾಯಣ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ಹಲಗಾದ ರಾಮರಾವ್ ಗಾಯಿತೊಂಡೆ ಇವರಿಬ್ಬರೆ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರು."[೩೬]

"ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವವಾದುದೆಂದರೆ, ಮಂಗಳೂರು, ಉಡುಪಿ, ಪುತ್ತೂರು, ಕುಂದಾಪುರ, ಮಲ್ಪೆ, ಕೊಡುಬಿದ್ರೆ, ಮಂಜೇಶ್ವರ, ಬಿಸನಾಳ,(ಬಿಜಾಪೂರ) ಬಿಜಾಪುರ, ಯಾವಗಲ್, ಕಿರೇಸೂರ (ಧಾರವಾಡ)"[೩೭]

ಮಳೆಗಾಲ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಿಂತಾಗ, ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಇತರ ರೂಪಗಳು, ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ 'ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ' ಮದ್ಯದ ನೀಲಾವಿನ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು, ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಮಾರಾಟ, ಧರಣಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳ ಮಾರಾಟ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸ್ವದೇಶಿ ಶಾಲೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಕರನಿರಾಕರಣದ ಚಳವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು.

೪.೨ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ೧೯೩೦ರ ಜನವರಿ ೨೬ರಂದು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಅಪೂರ್ವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತ್ರೀವರ್ಣ ಧ್ವಜವು ಹಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದಿನವು ಆಚರಿಸಲ್ಪಟಿತು. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ, ಪಚ್ಚಾಪೂರ, ಸಕಲೇಶ್ವರ, ಹುದುಲಿ, ನಿಪ್ಪಾಣಿ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದಿನ ಜಾಹೀರ ಸಭೆಗಳಾಗಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಆ ದಿನದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹವಿದೆಯೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂತು. "ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವರು ತಾವು ಮಾಲವಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ರಂದು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ಅದನ್ನು ಜೀವನರಾವ್

ಯಾಳಗಿ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿಯವರು ಖರಿದಿಸಿದರು."[೩೮] ಏಪ್ರಿಲ್ ೭ರ ಮುಂಜಾವು ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ಮತ್ತು ಯಾಳಗಿಯವರು ಟಿಳಕವಾಡಿ (ಇದು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಒಂದು ಬಡಾವಣೆ) ಯಲ್ಲಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ದಾಬಡೆಯವರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾರಾಗೃಹ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಉಳಿದ ಮೂವರಿಗೆ ೧೫ ದಿವಸ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ಅವರ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವರು ಮಾಲವಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದರು.

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಈ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವು ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಜನಸಾಗರದ ಉತ್ಸಾಹವು ಉಕ್ಕೇರಿ ಕಟ್ಟು ಒಡೆದು ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ರೇಡಿಯೊಸ್ಟೇಷನ್ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಿನಿಮಾ ಟಾಕೀಸ್ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಶಿಬಿರ ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. ಅದರ ಒಡೆಯರಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾವ ವೈದ್ಯ ಅವರೂ ಅದನ್ನು ಶಿಬಿರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು. ಈ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ನಾ ಮುಂದೆ ನೀ ಮುಂದೆ ಎಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಹೆಸರು ನೋಂದಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ನೇ ದಿನಾಂಕದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಳಾದ ಪುಂಡಲಿಕಜೀ ಕಾತಗಡೆ ಮತ್ತು ಬಾಬುರಾವ ಠಾಕೂರರು ತಾಲ್ಲೂಕ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜನಜಾಗೃತಿ ಮಾಡಿದರು. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಅದರಂತೆ "ದಿನಾಂಕ : ೧೩ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೯೩೦ರಿಂದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭವಾಯಿತು. ಆ ದಿನವೇ ಚಂದನಗಡದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಉಪ್ಪು ಮಾರಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಗಳಾದ ಜಗದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ವಿನಾಯಕರಾವ ಕರಗುಪ್ಪಿಕರ ಹಾಗೂ ದಾದಾ ಬಾಂದೇಕರ್‌ರನ್ನು, ಅದನ್ನು ಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಬಲ್ಲಾಳ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಸುತಾರ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಇಂಡಲಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು"[೩೯]

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ ರಿಂದ ತೀವ್ರ ಮಾಡುವತ್ತ ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಜಿ. ವಾಯ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕೂಡಲೆ ನಾನು ನನ್ನ ಗ್ರಾಮದ ಕುಲಕರ್ಣಿ (ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಿಗ) ಹುದ್ದೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಚಳವಳಿಯನ್ನು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಲು ಜೀವನರಾವ್ ಯಾಳಗಿಯವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ೧೦ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿದ್ದು, ಈ ಗುಂಪುಗಳಿಗೆ ವಾಮನ್‌ರಾವ್ ಬಿದರಿ, ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ವಡವಿ, ಬಾಬುರಾವ್ ಠಾಕೂರ ಮತ್ತು ನಾನು ಮುಖಂಡರಾಗಿದ್ದೇವು. ಈ ಗುಂಪುಗಳು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿ

ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿ (ಜಿಲ್ಲದ) ಬಾಗೇವಾಡಿ, ಸಂಪಗಾಂವಿ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಮುರಗೋಡ, ಸವದತ್ತಿ ಗ್ರಾಮಗಳು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ನಾನು ಸುಮಾರು ೨೦ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದೆ, ಈ ಸಭೆಗಳಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಜನ ಸೇರಿದ್ದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಕೋಲೆಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದರು"[೮೦]

ಜಿಲ್ಲೆ ತುಂಬ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಪಥಕಗಳು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಾಗಿದವು. ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೂ ಗುರುಜಿಯವರು ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಒಂದು ಪ್ರಚಾರಪಥದ ನಾಯಕತ್ವ ವಹಿಸಿದರು. ನಿಪ್ಪಾಣಿಯ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾವ್ ಕುರಬೇಟಿ ಅವರು ಪೋಸ್ಟ್ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯ ನೌಕರಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಇತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಶಿಬಿರ ಸೇರಿದರು. ಪ್ರಚಾರ ಪಥಕಗಳ ಕಾರ್ಯದ ಯೋಜನೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಇತ್ತು:

	ಪ್ರಚಾರ ಕ್ಷೇತ್ರ		ನಾಯಕರು
೧.	ಬೆಳಗಾವಿ–ನಿಪ್ಪಾಣಿ ಮಾರ್ಗ	–	ಶ್ರೀ ವಾಮನರಾವ್ ಬಿದರಿ
೨.	ಬೆಳಗಾವಿ–ನೇಸರಗಿ–ಯರಗಟ್ಟಿ	–	ರಾಮಚಂದ್ರ ವಡವಿ ಮಾಸ್ತರ
೩.	ಬೆಳಗಾವಿ–ಬೈಲಹೊಂಗಲ–ಸೌದತ್ತಿ	–	ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೂ ಗುರೂಜಿ
೪.	ಬೆಳಗಾವಿ–ಚಂದನಗಡ	–	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ವೈದ್ಯ.
೫.	ಬೆಳಗಾವಿ–ಪಟ್ಟಣ	–	ಶ್ರೀಗಳಾದ ಬಾಬೂರಾವ ಠಾಕೂರ ಶಿವರಾವ್ ಕೊಪ್ಪಳ ಡಾ॥ ಕೋವಾಡಕರ

ಮೊದಲನೆಯ ಪಥಕದ ನಾಯಕರಾದ ಶ್ರೀ ವಾಮನರಾವ್ ಬಿದರಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಹಕಾರಿ ಶ್ರೀ ಬಾಪೂ ಗೋಖಲೆ ಅವರನ್ನು ಯಮಕನಮರ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಲಾಯಿತು. ಎರಡನೇ ಮೂರನೇ ಪಥಕದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿದರಾದರೂ ನಾಯಕರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಂಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕನೇ ಪಥಕದವರೂ ಪೂರ್ಣ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಗಳಾದ ಠಾಕೂರ, ಕೊಪ್ಪಳ, ಕೋವಾಡಕರರನ್ನು ೮–೧೦ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿದರು. ಇದುವರೆಗೆ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಅಲಿಪ್ತ ಉಳಿದ ಮರಾಠಾ ಸಮಾಜದ ತರುಣರು ಡಾ॥ ಕೋವಾಡಕರರ ಮುಂದಾಳುತನದಲ್ಲಿ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು.

"ಮುರಗೋಡದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾರಿ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಗುಡಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಣ್ಣೂ ಗುರುಜಿಯವರ ಪ್ರಚಾರ ಪಥಕ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸಭೆಕೂಡಿಸಿತ್ತು. ವೈಲಹೊಂಗಲದ ಸಭೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀರಂಗ ಕಾಮತರೂ ಈ ಪಥಕದೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿ ೮ ಗಂಟೆಗೆ ಮುರಗೋಡದ ಸಭೆಕೂಡಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೂ ಗುರೂಜಿಯವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದೇ ತಡ ಅಲ್ಲಿಯ ಫೌಜದಾರ ಹಮೀದಖಾನ ಎಂಬುವನು ಹತ್ತೆಂಟು ಪೋಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಬೇಡಿರೆಂದು ಬೆದರಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೂ ಗುರೂಜಿಯವರು ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕದೆ ಭಾಷಣ ಮುಂದುವರಿಸಿದಾಗ ಫೌಜದಾರನು "ಭಾಷಣ ನಿಲ್ಲಿಸದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವಿರಿ" ಎಂದು ಅಂದವನೆ ಗುರೂಜಿಯವರ ಎದೆಗೆ ತನ್ನ ಪಿಸ್ತೂಲ ಇಟ್ಟಕೂಡಲೆ ಶ್ರೀರಂಗ ಕಾಮತ ಮುಂದೆ ಬಂದು. "ನಾನು ಮುರಗೋಡದವನು ನಾನೆ ಈ ಸಭೆ ಕೂಡಿಸಿದ್ದೇನೆ ಮೊದಲು ನನ್ನ ಎದೆಗೆ ಪಿಸ್ತೂಲ ಹಿಡಿಯಿರಿ" ಎಂದು ಒಳ್ಳೆ ಆವೇಶದಿಂದ ತಮ್ಮ ಎದೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸಭೆಗೆ ಸಭೆಯೇ ಆವೇಶದಿಂದ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಫೌಜದಾರನನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ ಗ್ಯಾಸಬತ್ತಿ ಆರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು. ಫೌಜದಾರ ಗಾಬರಿಯಾದ. ಕೂಡಿದ ಜನತೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಕಠಿಣವಾಯಿತು. ದೇವರು ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಉಂಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅನಾಹುತ ತಪ್ಪಿತು. ದೀಪ ಹತ್ತಿ ಸಭೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಯಿತು. ಫೌಜದಾರ ಸಭೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕುಬೇಕಾಯಿತು. ಮರುದಿನ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಊರಲ್ಲಿ ದ್ಯಾಮವ್ವನ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಅದಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಸಭೆ ಕೂಡಿ ಗುರೂಜಿ, ಶ್ರೀರಂಗ ಕಾಮತರ ಭಾಷಣಗಳಾದವು."[೪೧]

ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾವ್ ವಡವಿ ಮುಂದಾಳುತ್ವದಲ್ಲಿನ ತಂಡವು ಕುಡಚಿ, ಮಾರೀಹಾಳ, ನೇಸರಗಿ, ದೇಶನೂರ, ವಣ್ಣೂರ, ಮುರ್ಕಿಭಾವಿ, ನಾಗನೂರ, ಯರಗಟ್ಟಿ, ಸತ್ತಿಗೇರಿ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಇತರೆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿನೀಡಿ, ಸಭೆ ಸೇರಿ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವಡವಿಯವರು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ ಮಮದಾಪೂರ, ಮೂಡಲಗಿ, ಯಾದವಾಡ, ಹೊಸಕೋಟಿ, ಕುಲಗೋಡ ಮತ್ತು ತೊಂಡಿಕಟ್ಟಿ ಊರುಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪಿನ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಈ ತಂಡದಲ್ಲಿ ಅಲಿಸಾಬ ವಾರಿಮನಿ ಮತ್ತು ಗಂಗಪ್ಪಾ ಯಮಕನಮರಡಿ ಎಂಬುವವರೂ ಇದ್ದರು. ಇವರೂ ಸಂಕೋಲೆಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದರು. ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಸರಕಾರದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವ ಇಲ್ಲದೆ ಜನತೆಯ ಮೇಲೆ ಕರ ಹೇರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿದರು.

ಶ್ರೀ ಗುರು ಮಾಸ್ತರ ಜೇರೆ (ಅಥಣಿ) ಯವರು ಒಳ್ಳೆಯ ಉಜ್ವಲ ದೇಶಭಕ್ತರು. ಸೇವಾದಳದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು. ಅವರು ಇದೇ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಚಾರ ಸಭೆಗೆಂದು ಗೋಕಾಕ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಮದಾಪೂರ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಚಾವಡಿಯ ಮುಂದೆ ಸಭೆ ಕೂಡಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಗಿರಿಗೌಡಾ

ಎಂಬ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾಟೀಲನು ಒಳ್ಳೆ ರಾಜನಿಷ್ಠನೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ. "ತನ್ನ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಭೆ ಆದರೆ ಅದು ತನಗೆ ಅಪಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಭೆ ನಡೆಯಗೊಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಹತ್ತಿದನು. ಶ್ರೀ ಜೇರೆ ಮಾಸ್ತರರು ಗೌಡರ ಮಾತನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡಹತ್ತಿದರು. ಸನಾದಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಶ್ರೀ ಜೇರೆ ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದರು. ಜೇರೆ ಮಾಸ್ತರ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಡೆಸಿದರು. ಜನರು ಗೌಡರಿಗೆ ಛೀ ಥೂ ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಶ್ರೀ ಜೇರೆಯವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು."[೪೨]

ಈ ಪಥಕಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಯಾಳಗಿಯವರ ಸಲಹೆಯಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ದಿನಾಲೂ ೩-೪ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರ ಸಭೆ ಮಾಡುವುದು, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಬವಣೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವುದು, ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸುವುದು, ಉಪ್ಪು ಮಾರುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಈ ಪಥಕಗಳು ನಡೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ನವಚೈತನ್ಯ ಸಂಚರಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿಯ ಸೂಪ್ತದೇಶಾಭಿಮಾನವು ಜಾಗೃತವಾಯಿತು.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿ ಸುರುವಾದವು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ನೂರಾರು ಜನರು ನಗರದಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದರು. ತರುಣರು, ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲ ಬಾಲಕಿಯರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಹತ್ತಿದರು. ಮುಖಂಡರನ್ನು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಬಂಧಿಸಹತ್ತಿದಂತೆ ಜನರು ಪುಟಿದೆದ್ದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಲು ಮುಂದೆ ಬರಹತ್ತಿದರು. ಜನತೆಯ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದಾಯಿತು.

ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಂತೂ ಮುಂಜಾವಿನ ಈ ನಗರ ಸಂಕಿರ್ತನೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡುವದೊಂದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಬೀದಿಗಳನ್ನು ತಳಿರು ತೋರಣಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನು ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. "ನಗರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ೧೦-೧೨ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳ ಪಥಕಗಳು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಸಾಲಾಗಿ ಶಾಂತ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರದಿಂದ, ಭಾವೋತ್ಕಟ ರಾಷ್ಟ್ರ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಜನರನ್ನು ಹುರುಪುಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು."[೪೩] ಇದರಿಂದ ಎಂಥ ಭಾವನಾಶೂನ್ಯನೂ ಸಹ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡು ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾನೂ ತನ್ನ ಪಾಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮುದುಕರು, ಜಾತಿ ಮತ ಪಂಥಗಳ ಭೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತೃ ಭೂಮಿಯ ಬಂಧವಿಮೋಚನೆಯ ಒಂದೇ ಒಂದು ಗುರಿಯಿಂದ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರವು ೧೪೪ನೆ ಕಲಮನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿ ಉಗ್ರೋಪಾಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿತು. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಬಾಲಕರನ್ನೂ ೩-೪ ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದರು. ವಿಧವಿಧದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ ನಗರ ಸಂಕೀರ್ತನೆಗೆ ಜನರು ದಿನಾಲೂ ಬರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಬೆಳಗಾವಿ, ಪಾಚ್ಛಾಪೂರ,

ಸಂಪಗಾಂವಿ, ಮುರಗೋಡ ಮುಂತಾದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ದಿನಾಲೂ ಮೂರು ಮೂರು ತಾಸು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು, ಈ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಗಳಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ಜಾಗ್ರತಿ ಉಂಟಾಯಿತು.

"ದಿನಾಂಕ : ೦೭.೦೯.೧೯೩೦ ರಂದು ನಿತ್ಯದಂತೆ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾರ್ಡುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಹೊರಟು ನಗರ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಅಂದಿನ ಧ್ವಜವಂದನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಸೂರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದವು. ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಗಳು ಮರಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ವಡಗಾವಿಯ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ತಡೆದರು. ಈ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಬೆಳಗಾವಿ, ಶಹಾಪೂರ, ಅನಗೋಳಕಡೆಯಿಂದ ಜನರು ಅತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕಾರಭಾರಿ ಸಾಹೇಬರು ಬಂದು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆ ಸವಾರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಗಳಾದ ವಿನಾಯಕ ರಾವ್ ಕರಗುಪ್ಪಿಕರ, ಗೋಪಾಳ ರಾವ್ ಮಿರಜಕರ, ರಾಮಚಂದ್ರ ಜೋಂಗಾಳೆ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರು,"[೪೪] ಕೂಡಿದ ಜನ ಜಂಗುಳಿಯು ಜೈಲಿನ ಮೇಲೆ ಪೌಡಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರಾವದ ಯಾಳಗಿ ಅವರು ಘಟನಾಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕಾರಭಾರಿಯವರ ಗೂಡ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿ ಶ್ರೀ ಕರಗುಪ್ಪಿ ಪ್ರಭೃತಿಗಳ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸಿದರು ಹಾಗೂ ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಮರಳಲು ಜನರ ಮನವೊಲಿಸಿದರು.

ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರ ಯಮಕನಮರಡಿಯ ಫೌಜದಾರರಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅನಂತರಾವ್ ದಾಬಡೆ, ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭು, ವೈದ್ಯ ಶಿವರಾವ್ ಕೊಪ್ಪಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾವ್ ಕೊಪ್ಪಳ ಇವರೂ ಪೊಲೀಸರಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳ ಮೇಲಿನ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀತಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರಿಗೆ ೯ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು, ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ೬-೬ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಆಯಿತು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಂಡದ ನಾಯಕರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೂರಾರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು, ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಜನರನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿ, ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್, ಮೇ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಸೆರೆಮನೆ ಕಂಡರು. ಮಹಿಳೆಯರೂ ಇಂಥ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಅವರೂ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು "ಡಾಕ್ಟರ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿ ಸೋಹನಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶಿವರಾವ್ ಕೊಪ್ಪಳ ಅವರ ಪತ್ನಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೊಪ್ಪಳ ಹಾಗೂ ಅಥಣಿಯ ಅಂಬಿಕಾ ಬಳಿಗಾರ ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ಇವರು ೧೯೩೦ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ತಂಡಗಳಿಗೆ ನಾಯಕಿಯರಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಕೈಗಳಿಗೆ ಸಂಕೋಲೆ ತೊಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ರೀತಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಜನತಾ ಆಂದೋಲನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಯಿತು.

ಮಹಿಳಾ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಪುರುಷ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಸೆಲೆಯಾದರು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦೦ ಜನ ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಬಂಧಿತರಾದರು."[೪೫] ಮಳೆಗಾಲ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಉಳಿದ ಜನತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಾಂತ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಮಾತೃಭೂಮಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದರು.

೪.೩ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

೧೬.೦೩.೧೯೩೦ ರಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಾತ್ರವೇನೆಂಬುದು ಈಗಾಗಲೇ ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ೨೭ನೇ ಮಾರ್ಚ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ ಮತ್ತೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಸಭೆಯೊಂದನ್ನು ಕರೆದು ಗುಜರಾತಿನ ದಂಡಿಯಾತ್ರೆ ಉತ್ಸಾಹದ ಬಗ್ಗೆ ಸಭಿಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಕರೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯು ತನ್ನ ಗುರಿ ಮತ್ತು ಹೋರಾಟ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹಂಚಿತು. ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ತರಬೇತಿ ನೀಡಲು ಕಮಿಟಿಯೂ ಕೂಡ ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಯಾರ್ಯಾರು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಉದಾ: ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಕಬ್ಬೂರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ ಮತ್ತು ಸೇವಾ ದಳದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು, ರೋಣದಲ್ಲಿ ಅಂದಾನೆಪ್ಪ, ಗದಗನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಹಾಳ, ಮ್ಯಾಳಗಿ ಮತ್ತು ಡಾ. ಉಮಚಂಗಿಯವರು, ಹಾವೇರಿ ಮತ್ತು ಬ್ಯಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿಗೆ ಪರಮಣ್ಣ ಹೊಸಮನಿಯವರನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಗದಗದಲ್ಲಿ ಅನಂತರಾವ್ ಜಾಲಿಹಾಳ ನಿರ್ಭಂಧಿತ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರಿ ಜೈಲು ಸೇರಿದರು. "ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ ೧೩.೦೪.೧೯೩೦ರಂದೇ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಬಂಧಿತರಾದರು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾವೇರಿ, ಕರ್ಜಗಿ, ಅಗಡಿ, ಗುತ್ತಲ ಮತ್ತು ಹೊರತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆದು ಅನೇಕರು ಜೈಲು ಸೇರಿದರು."[೪೬]

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಘೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ನವಲಗುಂದದ ಜನ ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳದ ದಡದ ಮೇಲೆ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರಿದರು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಯಾರೂ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಣ್ಣ ಹೊಸಮನಿ ಎನ್ನುವವರು ಚಟಪರ್ತಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿಂದ ತಂದ ಸವಳು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಿದರು. ಇವರು ೧೨ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ತಂಡವೊಂದನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಂಕೋಲೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಬೆಂಬಲಾರ್ಥ ಜನರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಿದರು. ದಿನಾಂಕ :೦೬.೦೪.೧೯೩೦ ರಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಬಂದು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು. ಅಂಕೋಲೆಯತ್ತ ಅಂದೇ ಯಾತ್ರೆ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಉಮಾಬಾಯಿ

ಕುಂದಾಪೂರರವರ ತಮ್ಮ ಮಾವನವರಾದ ಆನಂದರಾವ ಅವರೊಡನೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಧಾರವಾಡಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪೂನಾದ ಯರವಾಡ ಜೈಲು ಕೂಡ ಸೇರಿದರು. ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಂಜೆಕರ ಧಾರವಾಡದ ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾನೂನು ವಿರುದ್ಧ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಜನತೆಗೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕಿಳಿಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀ ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ್, ರಾಧಾಬಾಯಿ ದಿವಾಕರ, ಪಣಜಿಕರ, ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಮುಂತಾದವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಮುರಿದು ಉಪ್ಪು ಮಾಡಿದರು. ವಿದೇಶಿ ವ್ಯಾಮೋಹವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಹಿರೇಮಠ ಗದಗಯ್ಯನವರು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಖಾದಿ ಧರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

“ಬಂಕಾಪುರಕ್ಕೆ ಶಿಗ್ಗಾವಿಯಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತಂಡವು ಬಂದಿತು. ಜನರು ಊದುತ್ತಾ ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಅವರನ್ನು ಎದುರುಗೊಂಡರು. ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳನ್ನು ತಳಿರು ತೋರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಬೃಹತ್ ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದರು. ಶ್ರೀ ಬುರ್ಲಿ ಬಿಂದಾಚಾರ್ಯರು ಬಹು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಚಳವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿ ಹೇಳಿದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಹೋರಾಟ ನಿಧಿಗೆ ೧೩೧ ರೂ. ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಗಂಟೆಪ್ಪನವರು ತಮ್ಮ ತಾಲ್ಲೂಕು ಬೋರ್ಡಿನ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ರಾಜಿನಾಮೆ ನೀಡಿದರು. ಮತ್ತು ತಡಗೋಡದಿಂದ ೪೫ ಚೀಲ ಕಾಳು ೧೦೦ ರೂಪಾಯಿ”[೪೮] ಚಳವಳಿ ನಿಧಿಗೆ ದೊರೆಯಿತು.

೪.೪ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಪ್ರಾಂತೀಯ ಮುಖಂಡರ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮೇರೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣ ಹಾಗೂ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪಿನ ಮಾರಾಟ ಹಾಗೂ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಗಳು ಭಂಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಧೈರ್ಯ ಹಾಗೂ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯ ಮೂರ್ತರೂಪವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರು ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಸ್ವದೇಶಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಹಾಗೂ ವಿಕ್ರಯಿಸಲು ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿದರು. ಉಪ್ಪನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಿಸನಾಳ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. “ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ ರಂದು ಬಾಗಲಕೋಟದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಗಳು ಭಂಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮುಖಂಡರಾದ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ ಮತ್ತು ಗಣಪತರಾವ್ ಕಾರ್ಖಾನೀಸ್ ಮುಂತಾದವರು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಾಲನೆ ಪಡೆಯುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು.”[೪೯]

ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮಂಗಳವೇಡೆ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ ರಂದು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು

೬ ತಿಂಗಳ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸಿಯಾದ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭೀಮಜಿ ಲೀನಾಪೂರ ಅವರು ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ರೂ. ೧೦/- ದಂಡ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಹಾಗೂ ಆ ಉಪ್ಪನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ರೂ. ೨೫/- ದಂಡ ಹಾಕಲಾಯಿತು."[೫೦] ಉಪ್ಪಿನ ನೀಲಾವು ನಡೆದಾಗ ಜನ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದರೆಂದರೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾರು, ಅವರ ಹೆಸರುಗಳೇನು ಹಾಗೂ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದವರಾರು ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಪೊಲೀಸರಿಗೆ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಯಿತು. ಜನಸ್ತೋಮದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಇದ್ದರು. ಸರ್ಕಾರವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

೧೯೩೦ರ ಮೇ ೧೧ ರಂದು ಜನ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಘೋಷಣೆ ಕೂಗಿದರು. ಬಿಸನಾಳದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ವರೆಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಭಾವಪರವಶರಾದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಥಳಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಸರಕಾರದ ಈ ದಮನಕಾರಿ ನೀತಿಯು ಜನರ ದೇಶಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತಣ್ಣಗಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರತಿಶತ ೫೦ ರಷ್ಟು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಈ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವು. ಹೀಗಾಗಿ, ಇದೊಂದು ವೀರಾಗ್ರಹಿಗಳ ನಾಡಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಬಸನಾಳ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಬಗೆಗಿನ ಇನ್ನುಳಿದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಎನ್.ಆರ್. ಮಳಗಿಯವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. "ಬಾಗಲಕೋಟದಿಂದ ೨೦ ಮೈಲ್ ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸನಾಳ ಗ್ರಾಮದ ಊರಿನ ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಡಾ. ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರು ಕೃಷ್ಣ ಪದಕಿ ಎನ್ನುವವರನ್ನು ೧೦ ಜನ ಯುವಕರನ್ನು ತಂಡಕ್ಕೆ ಮುಖಂಡರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಿಸನಾಳ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ಹತ್ತು ಯುವಕರ ಪೈಕಿ ನಾನು ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಡಾ.ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಸರ್ಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀತಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕದೆ ಈ ಯುವಕರ ತಂಡವು ಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳ ವರೆಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಚರಿಸಿತು. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಕೆಲ ಸ್ಥಳೀಯ ಜನರು ಸಹಕಾರ ನೀಡದಿದ್ದಾಗ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಉರಿ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ತಾವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಏಕತೆಗಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು."[೫೧]

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಉತ್ಸಾಹ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಕುಗ್ಗದೆ ವಿಜಯದಶಮಿ ಹಬ್ಬದವರೆಗೆ (ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್–ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೯೩೦) ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಈ ಸಂಗತಿ ಹಣಮಂತ ಬಿ. ಜೋಶಿಯವರ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. "ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡಹಬ್ಬದ ಅಂಗವಾಗಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅದನ್ನು ಆರ್.ಆರ್.ದಿವಾಕರ ಮತ್ತು ಹಣಮಂತರಾವ್ ಮೋಹರೆ ಅವರ ನಿರ್ದೇಶನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸೇವಾದಳದವರು ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ, ಧ್ವಜಾರೋಹಣ, ಕ್ಯಾಂಪಿನ ರಾತ್ರಿಕಾವಲು ಇವು ಕ್ಯಾಂಪಿನ ದೈನಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು

ಇನ್ನೂ ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಲು ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಮಾಜೋ-ರಾಜಕೀಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು ಪ್ರತಿದಿನ ನಾಮಾಂಕಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯೋಧರಾದ ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಮೋಹರೆ, ಗುರುರಾವ್ ಜೋರಾಪುರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮಂಗಳವೇಡೆ, ಕಾಕಾ ಕಾರ್ಖಾನಿಸ್, ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರ ಇವರಿಂದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರರ ನೇತೃತ್ವದ ೨೫-೩೦ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಒಂದು ತಂಡ ಡೋಣಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ, ಕಣಗನ ಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಉಪ್ಪು ೩೫ ರೂಪಾಯಿಗೆ ವಿಕ್ರಯಿಸಲಾಯಿತು."[೫೨] ಜನಕ್ಕೆ ಸ್ವದೇಶಿ ಉಪ್ಪನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದಿತು. ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೈಕೊಂಡ ಇತರೆ ನಾಯಕರಾದ ಹನುಮಂತರಾವ ಮೋಹರೆ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಕಾಕಾ ಕಾಖಾ ಆನೀಸ್ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟರು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಜನರು ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ಬಿಸನಾಳ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಈ ಕ್ಯಾಂಪು ಬಹಳ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಮಾನತೆ, ಭಾತೃತ್ವ, ಧರ್ಮನೀರಪೇಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಘಟಿತ ಜನತಾ ಪ್ರತಿರೋಧ ಅವಶ್ಯ ಎಂದು ಬಿಂಬಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಒಟ್ಟಾರೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಾಮಿರಾವ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರಣ, ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಉಂಟಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಈ ನೀರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಸಮುದ್ರ ತೀರದ ಉಪ್ಪಿನ ಸಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿಯ ಬೆಲೆ ಬಂತು. ನೇತಾರರಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಹಾರಗಳು ನೀಲಾವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು, ಅದರಿಂದ ಬಂದ ಹಣವನ್ನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಫಂಡಿಗೆ (ಗಾಂಧಿಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯ ಯೋಜನೆಯ ಬಳಕೆಗಾಗಿ) ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ನೀಡಲಾಯಿತು."[೫೩]

ಹರತಾಳ ಆಚರಿಸುವುದು, ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹೊರಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು ವಿಜಾಪೂರ ನಗರದಲ್ಲಿ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರೊಬ್ಬರು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಅಥವಾ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಅಥವಾ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ನಗರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಸಭೆ, ಹರತಾಳ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹೊರಟರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. "ನಹೀ ರಖನಾ, ನಹೀ ರಖನಾ, ಚಂಡಾಲ ಸರಕಾರಕೊ ನಹೀ ರಖನಾ" ಗಾಂಧಿಕಾ ಚರಖಾ ಚಲಾನಾ ಪಡೆಗಾ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕೋ ಲಂಡನ್ ಭಾಗನಾ ಪಡೆಗಾ" "ಕಾಯದೆ ಭಂಗ ಕರಣ್ಯಾಲಾ ಚಲಾಹೋ ತಯ್ಯಾರ್ ಮರಣ್ಯಾಲಾ"

ಮುಂತಾದ ಘೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರ್ಜುಣಗಿಯ ಅಡಿವೆಪ್ಪ ಜಗದೇವಪ್ಪ ಅಂಬಳಿಯವರು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರ ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನು ಮೂಳೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಆರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಅವರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೆಸ್ ಅಧಿಕಾರಗಳು ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿ ಅವರ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಜೀವನದ ಆಧಾರವನ್ನೇ ಕಸಿದುಕೊಂಡರು.

ಹುನಗುಂದ ಹಾಗೂ ಆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗುಡೂರ, ಕಮತಗಿ, ಇಲಕಲ್ ಹಾಗೂ ಅಮಿನಗಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮತ್ತು ತ್ರಿವರ್ಣಧ್ವಜ ಹಾರಾಡುತ್ತಿತ್ತು. "ಗುಳೆದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಯ ಮುಂದಾಳುತ್ವವನ್ನು ತೀರ್ಥಭಟ್ಟ ಜೋಶಿ, ಗುಂಡಾಭಟ್ಟ ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ತಿಪ್ಪಣ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕಳ್ಳಿ ಇವರು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಿದ್ದಪ್ಪಾ ಮಾಳವಾಡ ಎಂಬುವವರು ಜೋಳದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸಲಾದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅದೇ ರೀತಿ, ಬಾಗೇವಾಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಸನಬಿನಾಳದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಗೌಡ ಪಡಗಾನೂರ ಹಾಗೂ ರೆಬ್ಬಿನಾಳದ ಬಸಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ ಅವರು ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮುಂದಾಳತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದರು."[೫೫] ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಆದಾಗ್ಯೂ ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ೧೯೩೦ ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೯ ರಂದು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹೊರಡಿಸಲಾಯಿತು. ಇತರರೊಂದಿಗೆ ವಿಠ್ಠಲ ಆರ್ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ದಂಡಾಧಿಕಾರಿಗಳೆದುರು ಹಾಜರುಪಡಿಸಿದ ವಿಚಾರಣೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, "ನೀನಿನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವನು. ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ವಯಸ್ಸು ನಿನ್ನದು. ನೀನು ಚಳವಳಿಯಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯುವೆನೆಂದು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವೆ." ಆಗ ವಿಠ್ಠಲ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದು ಹೀಗೆ :"ನಾವು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ ನೀವು ನಿಮ್ಮದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು" ಅವರಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು."[೫೬]

ಇಂಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಡಚಣದಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕುಸೂರ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಪ್ಪಾ ವಡಚಿ ಎನ್ನುವವರು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಶಾಲಾ ಬಾಲಕರು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದು ಇದೇ ತೆರನಾದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಅಳಗಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಅಜ್ಜೆಗಾಂವ ಎಂಬುವವರು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮಹಿಳೆಯರೂ ಇಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮುದ್ದೆಬಿಹಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಢವಳಗಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳಾದ "ನರಸಿಂಗ ಕಪಟಕರ, ಶಂಕ್ರಪ್ಪ ಬಡದಾನಿ, ಗುರುಬಸಪ್ಪ ಬಿರಾದಾರ ಅವರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದವರು ವಾಸುದೇವ ದಾಬಡೆ ಮತ್ತು ದಾಮೋದರ ರಾಮಚಂದ್ರ ಹುಲ್ಯಾಳಕರ್, ವಾಮನರಾವ್ ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಈ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು."[೫೭]

"ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮತ್ತು ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ರಭಸದಿಂದಲೇ ಸಾಗಿತ್ತು. ಪಿಕೇಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರನ್ನು ಪೊಲೀಸರೂ, ಕುಡಿತಕ್ಕೆ ಮದ್ಯ ಒದಗದ ಕುಡುಕರೂ ಕೂಡಿಯೇ ಥಳಿಸುವ ದೃಶ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಲು ನೂರಾರು ಜನ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಸೇಂದಿ ಮಾರಾಟ ಕುಸಿತ ಕಂಡಿತು. ಸೇಂದಿ ಮಾರಾಟಗಾರರು ಗಿರಾಕಿಗಳ ಮನೆಗೆ ಸರಬರಾಜು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ, ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಸೇಂದಿ ಮಾರಾಟಗಾರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕುವುದಾಗಿ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು. ಇಷ್ಟಾಗಿಯೂ ಕುಡಿತವನ್ನು ಬಿಡದವರನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಇಡಲಾಯಿತು."[೫೮] ಸೇಂದಿ ಮುಕ್ತ ನೀಲಾವಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದಾಗ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವವರ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕರು ನೀಲಾವಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖಭಂಗ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜನರನ್ನೇ ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ ಮಾಡಲು ಕರೆತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿಯೂ ಮದ್ಯದ ಮಾರಾಟ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿ ಕಂಟ್ರ್ಯಾಕ್ಟರುಗಳು ನಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿದರು; ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ನಷ್ಟಯುಂಟಾಯಿತು.

"ಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತಾಳಿಕೋಟೆ, ವಿಜಾಪೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಚಡಚಣ, ಗುಳೆದಗುಡ್ಡ, ಗಲಗಲಿ, ಕೆರೂರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಪಂಚಾಯತಿಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಗುಳೇದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಜೋಶಿಯವರು ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕೆರೂರಿನಲ್ಲಿ, ಮಹಿಳೆಯರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ನೂರು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕಾಂಟ್ರ್ಯಾಕ್ಟರ್‌ರಿಗೆ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿ ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಹಿಸದಿರಲು ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ೧೯೩೦–೩೧ ನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕದಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ಆದಾಯ ೧,೪೦,೦೦೦ ದ ಬದಲು ೮೦,೦೦೦ ಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು."[೫೯]

"ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಎಕ್ಸಾಯಿಜ್ ಕಮಿಶ್‌ನರ್‌ರಾದ ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ಡಬ್ಲ್ಯೂ. ಸ್ಮಾರ್ಟ್ (ದಿನಾಂಕ ೧೯೩೦ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೨೩ರಂದು) ಅವರ ವರದಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ತರಹದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಅಂತರದವರೆಗೆ ನಿಷೇದಿಸಲಾಗಿತ್ತೋ, ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಆ ಅಂತರದಿಂದ ಆಚೆಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿತದಿಂದ ದೂರವಿರಲು ವಿನಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಶುರು ಆದದ್ದು ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ, ಜುನ್‌ನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ–ಇಷ್ಟು ಯಶಸ್ಸು ಕಂಡಿತು, ಜುಲೈನಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಡಿಲು ಬಿದ್ದಿತು. ಮದ್ಯ ಮಾರಾಟದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಧಕ್ಕೆ ತಟ್ಟಿತು"[೬೦] ಎಂದು ಮಾರಾಟದ ಅಂಕಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪೊಲೀಸ್ ಕಾಯ್ದೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಮಗಳು ಸಾಲವು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ನ ಅವಧಿ ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪೂರ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ

ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹಲವು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

"ಜಿಲ್ಲಾ ಪೋಲೀಸ್ ಕಾನೂನಿನ ಕಲಮ್ ೩೯(೧)(ಎಮ್) ರ ಕೆಳಗೆ ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪೂರ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದೇಶ ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪರಿಣಾಮ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿತಾದರೂ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಭರಾಟೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆಯಿತು. ಸೇಂದಿಯ ಮಾರಾಟ ೩೬%ರಿಂದ ಇಳಿದರೆ ಮದ್ಯದ ಮಾರಾಟ ೨೦%ಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು."[೬೧]

ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ೫೪೬ ಗ್ಯಾಲನ್ ಮಧ್ಯೆ ಮಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೯೨೯ರಲ್ಲಿ ೬೮೬ ಗ್ಯಾಲನ್ ಆಗಿದ್ದಿತು. ೮ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದ ೯೩೫೫ ಗ್ಯಾಲನ್‌ಗಳಷ್ಟು ಸೇಂದಿ ಮಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೯೨೯ ರಲ್ಲಿ ೧೪,೬೦೪ ಗ್ಯಾಲನ್‌ಗಳಷ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು.

ವಿಜಾಪುರದ ಜಿಲ್ಲಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ್ ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೨೦ಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ವರದಿಸಿದ್ದಾರೆ ; "ಮದ್ಯ ಹಾಗೂ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ. ಬಾಗಲಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಿರೂರ ಹಾಗೂ ಅಮಿನಗಡದಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆದಿದೆ. ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದ ೨೦೦ ಫೂಟಿನ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯಬೇಡಿ ಎಂದು ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಜಿಲ್ಲಾ ಪೋಲೀಸ್ ಕಾನೂನಿನ ಕಲಮು ೩೯(೧) ರ ಅನ್ವಯ ಕ್ರಮ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖರ ವಿರುದ್ಧ ಕಾನೂನು ಕ್ರಮ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದು." ೧೯೩೦ ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೬ನೇ ತಾರೀಖಿನ ವರದಿ (ಮುಂದುವರಿದು) ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

"ಗುಳೆದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿನ ಅಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಈಗ ನಿಂತಿದೆ. ಗುಂಡಾ ಭಟ್ಟರು ಪಿಕೆಟಿಂಗನ್ನು ಮತ್ತೆ ಶುರು ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗಸ್ಟ್ ೧೦ ರಂದು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತಾಳಿಕೋಟೆಯಿಂದ ಬಂದ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಯಿತು. ಪಿಕೆಟ್ ಮಾಡಿದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕುಡುಕರ ಹೆಂಡದಿರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ, ಅವರೆದುರು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕಿ, ನಿಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರು ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರಿ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರಂತೆ"[೬೨]

ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಮಧ್ಯದ ಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಜೋರಾಪುರ ಹಾಗೂ ವೆಂಕೋಬಾಯಿ ಪಾರ್ವತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಮಹಿಳೆಯರಿಂದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಯಿತು. "ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಮಾಮ್ಲೆದಾರರು ಎಕ್ಸೈಜ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್‌ರೊಂದಿಗೆ ಶಿರೂರಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ."[೬೩] "೧೯೩೦ರ ಜುಲೈ ೧೫ರಂದು ಸ್ವಲ್ಪ

ಸೇಂದಿಯ ಮಾರಾಟ ಆಯಿತು. ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ (ಕುಡಿಯಲು) ಹೋದವರು ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು 'ಕುಡಿಯಬೇಡಿರಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವರಿರಲಿಲ್ಲ."[೬೪] ಚಡಚಣದಲ್ಲಿ ಹೀರಾಚಂದ ಜೋಶಿಯವರು ಇನ್ನಿತರರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳ ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೫೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಹುನಗುಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ (ದೈನಂದಿನ) ದೃಶ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಮಿನಗಡದಲ್ಲಿ ಪಿಳ್ಳಪ್ಪಾ ಮತ್ತು ಬಸಪ್ಪ, ಕಮತಗಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗಪ್ಪ ದಿಡ್ಡಿಮನಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಂತಪ್ಪ ದಿಡ್ಡಿಮನಿ, ಗುಡೂರಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತರಾವ್ ದಂಡಿನ್, ಅಚ್ಯುತರಾವ್ ದಂಡೀನ ಮತ್ತು ಗಣೇಶ ಭಟ್ಟ ಕೊನೇರಿ ಇವರು ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಸಂಘಟಿಸಿದರು.

ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳ, ವಿಶೇಷತಃ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರವು ಸಾಮಾನ್ಯ ದೃಶ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಅಂಗಡಿಕಾರರೊಂದಿಗೆ ಅವರು ವಿದೇಸಿ ಬಟ್ಟೆ ಮಾರದಿರಲು ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇರೆಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಆ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೫ರಂದು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಹೋಮ ನಡೆಯಿತು. ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ದಿನ ಚಡಚಣದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೀಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಹನುಮಂತರಾವ್ ಬಿ. ಪಾಟೀಲರ ಪ್ರಕಾರ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೫ರಂದು (ಅಂದು ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ) ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಗಂಟೊಂದು ಕತ್ತೆಯ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಊರ ತುಂಬ ಕತ್ತೆಯನ್ನು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಾಯಿತು. ಕತ್ತೆಯ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಎಡಗಡೆ ಒಂದು ಬಲಗಡೆ ಒಂದು ಘೋಷಣೆ ಬರೆದ ಹಾಳೆಗಳು ಅಂಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಆ ಘೋಷಣಾ ವಾಕ್ಯ ಏನಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ; "ನಾನು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಕತ್ತೆ" ಎಂದು ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಹೋಳಿ' ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ವರದಿಗಳು ಇಲಕಲ್ಲ, ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುಣಗಿ"[೬೫] ಗಳಿಂದಲೂ ಬಂದವು.

೫. ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ :

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇತರ ಸರ್ಕಾರ–ವಿರೋಧಿ ಚಳವಳಿಗಳು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಜನಗಳು ಸರಕಾರ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಅರಣ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ವನಗಳ ಮೇಲಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಬಂಧನವನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ರಕ್ಷಿತ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗಿಡದ ರೆಂಬೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಅರಣ್ಯ ಕಾನೂನಿನ ವಿರುದ್ಧ ಕಡಿಯುವದು ಅಥವಾ ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳೆದ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸಾಗವನಿ (ತೇಗ)

ಮರವನ್ನಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಈಚಲು ಮರವನ್ನಾಗಲಿ ಅರಣ್ಯ ಕಾಯ್ದೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಡಿಯುವದು. ಮೂಲತಃವಾಗಿ ಅರಣ್ಯ ಜನತೆಯದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಉತ್ಪನ್ನದ ಒಂದಣೆಯೂ ಅವರದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉರುವಲಿಗಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಜನತೆ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಳಸದಂತೆ, ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸದಂತೆ ಸರಕಾರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇಂತಹ ನಿಕೃಷ್ಠ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅರಣ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪವೇ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ. ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ ಹೂಡುವಿಕೆ, ಸೇಂಧಿ ಡಿಪೋಗಳ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ ಹೂಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ನಡೆದವು. ಹೋರಾಟಗಾರರು "ವಿದ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಚುನಾಯಿತವಾದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಸರ್ಕಾರಕ್ಕಷ್ಟೇ ಜನರ ಮೇಲೆ ಕರ ಹೇರುವ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾನುನುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆ" ಎಂದು ಸಾರುವದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ಹೊಸ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದರು.

೫.೧ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಬನ್ನಿ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ, ಹುಲ್ಲು ಬನ್ನಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು, ಮದ್ದಂಗಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಧರಣಿ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ 'ಹೋಳಿ' ಅವಿರತವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು.

೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. "ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಲಂಬಾಪುರದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕುರುಹಾಗಿ ಕೆಲ ಗಿಡಗಳು ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು, ಸುಮಾರು ೪೦ ಜನರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಬೇಡ ಎಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಲಿಲ್ಲ."[೬೬] ಅದರಂತೆ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೇರೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಯಿತು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬರೂ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಯೆಸಳೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ಜನ ೧೯೩೦ರ ಅಗಸ್ಟ್ ೪ರಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು; ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮರಗಳು ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ೧೭ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸಿರಸಿ ತಾಲ್ಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೧ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತಾರ್ಖಂಡ ಮತ್ತು ಬೀಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವಾಮನ ಮಡ್ಗಾಂವಕರ, ಮಾರುತ ಭಂಡಾರಿ ಮತ್ತು ರಾಮಚಂದ್ರ ಪ್ರಭು ಇವರುಗಳ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು ನಡೆದವು. ಆದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. "೧೯೩೦ರ ಆಗಸ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಗುಂಪಿನವರಿಂದ ಹೇರೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಬಳಿ ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ ಅವರ ನಾಯಕತ್ವದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದರು. ಆದರೆ, ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಜೈಲೂರ ತಹಶೀಲ್ದಾರರು ಹೇರೂರಿನಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಚೇರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ, ಚಳವಳಿ ಕೈ ಬಿಡಲು ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾ,

ಕೆಲವರನ್ನು ಥಳಿಸಿದರು. ಪೊಲೀಸಿನವರು ಎಸ್.ಡಬ್ಲ್ಯೂ. ಮಡ್ಗಾಂವಕರರನ್ನು ಥಳಿಸಲು ಮುಂದಾದಾಗ ಅವರು ತಹಶೀಲ್ದಾರರಿಗೆ ನೀವು ಕೇವಲ ತಹಶೀಲ್ದಾರರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಿರಿ, ಪೊಲೀಸಿನವರ ಕೆಲಸ ನೀವು ಮಾಡಬೇಡಿ ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ತಹಶೀಲ್ದಾರರು ಸುಮ್ಮನಾಗಿ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಫೀಸಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೀಲಿ ಜಡಿದು ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಅಂತೆಯೇ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲುಕಿನ ೧೮ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು."[೬೭] ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುರುಷರಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮರಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಗಾಡಿಗಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಅನೇಕರು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಹರಾಜು ಮಾಡಿದರು. ಯಾವುದೋ ಹಬ್ಬದ ಸಡಗರವೆಂಬಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಥಳಿಸಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡುವದನ್ನು ಪೊಲೀಸಿನವರು ರೂಢಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಹಿಳೆಯರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡರು. ಈ ಹೋರಾಟದ ಒಂದು ರೋಚಕ ಪ್ರಸಂಗ ಈ ಮುಂದಿನಂತಿದೆ.

'ಅರಣ್ಯ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಶಾಮಭಟ್ಟ ಬಿಸಿಲುಕೊಪ್ಪ ಮುಕ್ಕುಂಟಿಯವರನ್ನು ದಸಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ತಕ್ಷಣವೇ ಅವರ ಪತ್ನಿ ಪೋಲಿಸರಲ್ಲೆಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ತಾವೂ ಕೂಡ ಮರವನ್ನು ಕಡಿದು ಕಾನೂನು ಭಂಗ ಮಾಡಿರುವದಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಆದರೆ ಪೊಲೀಸಿನವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರ ದ್ವಂದ್ವ ನೀತಿಯನ್ನು ಅಣಕಿಸಿ ಅವರ ಹೇಡಿತನವನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿ ತೊಡಲು ಬಳೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ನೂರಾರು ಜನರಿಗೆ ಇದೊಂದು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಘಟನೆಯಾಯಿತು."[೬೮] ಅಂಕೋಲೆ ಮತ್ತು ಕುಮಟಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪೊಲೀಸರು, ತಾವು ಹಿಡಿಯಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೂ ನೂರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧಯವಾಗಿ ಲಾಠಿಯಿಂದ ಥಳಿಸಿ ಚದುರಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಾಂತಿಯುತವೂ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ, ಕುಡುಗೋಲುಗಳಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಅವನ್ನು ಪೊಲೀಸರ ವಿರುದ್ಧ ಬಳಸಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಜನರಿಗೂ, ಅವರ ಆಸ್ತಿಗೂ ಧಕ್ಕೆ ತಗುಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಸಲ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸಾಗಿಸಬೆಕಾಗುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಬಡಿಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

"ಎಸ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಮುಖಂಡರೂ ಸಹ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಾದ ಕೆ.ಎ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ. ಎಸ್ ವಾಸುದೇವರಾವ್ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟೇಶ ಮಾಗಡಿ ಅವರೇ ಜನರಿಗೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರೀಯಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಚಳವಳಿಯ

ನಿಮಿತ್ತ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿಯಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯ ರೂ. ೬.೫೦೦/- ರಿಂದ ೧೯೩೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೀ ೨೫೦/- ಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು."[೬೯] ಸಿರ್ಸಿ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಕೆಲ ಪಟೇಲರು ಪೋಲೀಸರ ಅತಿರೇಕಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನಾರ್ಥವಾಗಿ ರಾಜಿನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಕನ್ನಳಿಯ ಶಿವರಾಮ ಮಂಜಯ್ಯ ಹೆಗಡೆ, ಇಂಥವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗರಾಗಿದ್ದರು. "೧೯೩೦ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೫ರಂದು ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೨೬ ಜನ ಪಟೇಲರು ರಾಜಿನಾಮೆ ನೀಡಿದರು. ದೊಡ್ನಳ್ಳಿ ತಮ್ಮಯ್ಯ ಹೆಗಡೆಯವರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೪೨ ಜನ ಪಟೇಲರು ೧೯೩೦ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೫ ರಂದು ತಹಶೀಲ್ದಾರರ ಕಛೇರಿಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೆರಳಿ ರಾಜೀನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ೧೯೩೦ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೧ ಎನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದ ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಟೇಲರ ಸಂಖ್ಯೆ ೬೨ ಕ್ಕೆ ಏರಿತ್ತು."[೭೦] ಅದೇ ತಾಲ್ಲೂಕು, ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನಕ್ಕಿಂತ ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿನ ಪಟೇಲರ ಮತ್ತು ಗೌಡರ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಪಟೇಲರು ಹಾಗೂ ಗೌಡರು ಹಾಗೂ ಮುಖಂಡರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಬೆಂಬಲಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವತಃ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದರು.

ಮದ್ಯದ ಉತ್ಪಾದನೆ ಹಾಗೂ ಮಾರಾಟದ ವಿರುದ್ಧ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ (ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆದೆ ಇತ್ತು) ಕುಮಟಾ ಮತ್ತು ಅಂಕೋಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಹಾಗೂ ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಾ ;

ಕುಡಿಯದಿರಿ ಕುಡಿಯದಿರಿ ಸೆರೆ ಸೇಂದಿ ಬ್ರಾಂಡಿಗಳ ಕುಡಿಯದಿರಿ ॥ಪ॥
ರಟ್ಟೆಯ ಮುರಿಯುತೆ ರೊಕ್ಕವ ಗಳಿಸುತೆ ।
ಕೊಟ್ಟು ಸಾರಾಯಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ।
ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗಿಲ್ಲದಲೇ ಗತಿ ।
ಗೆಟ್ಟು ಹೊಗುವದು ಸರಿಯಿಹುದೇ? ॥೧॥

ಪರವೈರಿಗಳುರುತರ ದ್ವೇಷದಿ ಕೊಡು ।
ತಿರಬಹುದಾಗಿಹ ಪೀಡನೆಗಿಂತಲು ।
ಹಿರಿದಾಗಿಹ ಕಷ್ಟವು ಸೆರೆಗುಡುಕಗೆ ।
ಧರೆಯೊಳೊದಗುವದು ಯೋಚಿಸಿರಿ ॥೨॥

ಸೆರೆಗುಡುಕರು ದೇವರು ಮಾನವನಿಗೆ ।
ವರದಾನದ ರೂಪದಿ ದಯಪಾಲಿಸಿ ।
ಇರಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯ ಬೆಲೆಯನು ತಿಳಿಯದೆ ।
ನರಿನಾಯ್ಗಳಪರಿ ಬಾಳುವರೈ ॥೩॥

ಬಿಮ್ಮಗೆ ದುಡಿಯುತ್ತೆ ಹಣವನು ಗಳಿಸುತೆ ।
ನಿಮ್ಮಯ ಕೈಯಿಂದಲೆ ಸೆರೆಗೀಯುತೆ ।
ನಿಮ್ಮ ಕಾಯವನೆ ಕೆಡಿಸುವ ರೋಗವ ।
ತಮ್ಮಗಳಿರ, ಕಳಕೊಳ್ಳುವಿರಾ ? ॥೪॥

ಮಾನವನಿಗೆ ಮಾನವೆ ಭೂಷಣವಿರೆ ।
ಮಾನ ಹಾನಿಯನು ಮಾಡಿಸುತಿಹ ಸೆರೆ ।
ಪಾವನ ಮಾಡುತೆ ದಾರಿಯೊಳುರುಳುತೆ ।
ಮಾನಭಂಗ ಪೊಂದುವದುಚಿತೆ ? ॥೫॥

ಸೆರೆಯೇ ಮನೆಯನು ಮುರಿಯುವ ಮಾರಿಯು ।
ಸೆರೆಯೇ ಮನವ ಕೆಡಿಸುವ ಪಿಶಾಚಿಯು ।
ಸೆರೆಯೇ ಸಂಕಟಗಳ ತರುವ ಶನಿಯು ।
ಪರನಾಶನ ಗೈಯುವ ಅರಿಯು ॥೬॥

ಯಾವ ಪೇಯ ಹಿತಕರವಾಗಿರುವದು ।
ಯಾವ ಪೇಯ ಹಿತಘಾತಕವು ।
ಯಾವ ಯಾವದರೊಳ್ಯಾವಾವ ಗುಣವು ।
ಯಾವ ಪರಿಯೊಳಿಹುದೆಂದರಿದು । ॥೭॥

ಸೇಂದಿ ಸರಾಯಾದಿಗಳನು ತೊರೆಯುತ ।
ಒಂದಾಗಲು ಹಿಂದೀ ಜನರು ।
ಹಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯವ ಇಂದೇಪಡೆವ್ವೆವು ।
ಸಂದೇಹವ ಬಿಡಿ ನಿಶ್ಚಯವು ॥೮॥

ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಎಲ್ಲ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತ ಅಭಿಯಾನ ನಡೆಸಿ ಮದ್ಯಪಾನದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಕುಡಿಯುವದರ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ;

ಕುಡಿಯ ಬೇಡಿರಣ್ಣ । ಕಳ್ಳನು । ಕುಡಿಯ ಬೇಡಿರಣ್ಣ ॥ಪ॥
ಕುಡಿದು ಕುಡಿದು ಗತಿಗೇಡಿಯಾಗುತಲಿ ॥ಅ.ಪ॥

ಸುಡುಗಾಡಿನ ಪಾಲಾಗದಿರಣ್ಣ
ಧನ ಧಾನ್ಯವ ಕಳೆದು । ದುಡಿದಿಹ । ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಳಿದು ।
ಮನೆಮಾರನು ಆಭರಣ ಆಸ್ತಿಗಳ ।
ದನಕರ ಸಹಿತೆಲ್ಲವ ಮಾರಿಸುವದು ॥೧॥

ಮಾನವ ಕಳೆಯುವದು । ಮನುಜನ । ಶ್ವಾನನಂತೆಸಗುವದು ।
ಮಾನಹಾನಿಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಜಗದೊಳು ।
ಹೀನನಿವನು ಎಂದೆಣಿಸುವದಣ್ಣ ॥೨॥

ಜೋರತನವ ಕಲಿಸಿ । ಪುಂಡಾಟಿಲೆ । ಮಾರಿಮಾರಿ ಗೈಸಿ ।
ಕ್ರೂರತನದಿ ಖೂನಿಯ ಸಹ ಮಾಡಿಸಿ ।
ಸೇರಿಸುವದು ಸೆರೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲನು" ॥೩॥

[illegible] ಹಾಡುತ್ತಾ ಮದ್ಯಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಳೆ ತಂದರು. ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಪಂಚರನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದವರು. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಪಾಲಿಸುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿನಂತಿಸಲಾಯಿತು. ಜೂನ್ ೨೭ ರಂದು ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಮುಕ್ತ ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ನೀಲಾಪಿನಿಂದ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಪಟ್ಟಣವು ಪ್ರತಿಭಟನಾಕಾರರ ಹರತಾಳ ಆಚರಿಸಿತು. ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ, ಹೊನ್ನಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವು ನಡೆದಾಗ ಬೇಡಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವರೇ (ಮಕ್ತೆ ಹಿಡಿಯುವವರೇ) ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿನ ೧೩ ಅಂಗಡಿಗಳ ಪೈಕಿ ೫ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡುವವರು ಇದ್ದರು. ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಬೇಡುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೇಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಸಂ.	**ಸ್ಥಳ**	**ಬೇಡುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ**	**ಲೀಲಾವಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ**
೧.	ಕುಮಟಾ	೦೨	೧೮
೨.	ಭಟ್ಕಳ	೦೧	೧೧
೩.	ಯಲ್ಲಾಪೂರ	೦೨	೦೭
೪.	ಸೂಪಾ	೦೨	೦೭

"ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ, ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ ೧೯೩೦–೩೧ರಲ್ಲಿ ೭೫% ಕಮ್ಮಿಯಾಯಿತು."[೨೩] ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಥಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ಹಾಗೂ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದರು, ಜೇಲಿಗೂ ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟರು. ೧೯೩೦ ರ ನವೆಂಬರ್ ೧೦ ರಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮೇಲೆ ಸರ್ಕಾರಿ ಆಜ್ಞೆಯೊಂದರ ಮೂಲಕ ಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ, ಚಳವಳಿಗಳು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ (೧ನೇ ಮೇ ೧೯೩೨) ಸುಮಾರು ೯,೦೦೦ಮಂದಿ ರೈತರು ಭಾಗವಹಿಸಿ ಸರಕಾರದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದರು.

೫.೨ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ :

ಮಳೆಗಾಲ ಶುರುವಾದಂತೆ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಹುಲಬನ್ನಿ (ಗುರಚರಾಯಿ ಫೀ) ನಿರಾಕರಣೆ, ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು, ಸೇಂದಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಾಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಬಿರುಸಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸುರುವಾದವು.

ಒಂಟೆ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಚಕ್ಕಡಿಯಿಂದ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೇಂದಿಯ ಕಪಾಲಿಗಳನ್ನು ಹರಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಪಿಕೆಟಿಂಗದೊಂದಿಗೆಯೇ ಸಾಗಿದವು. ಇದರಿಂದ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಯ ನೀಲಾವ ಬೇಡಲು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಗಿರಾಕಿಗಳೇ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಸೌದತ್ತಿ, ಯಕ್ಕುಂಡಿ, ಕಿತ್ತೂರ, ಮುನವಳ್ಳಿ, ಮುರಗೋಡ, ಯಾದವಾಡ, ಪಾಚ್ಚಾಪೂರ, ಹುಕ್ಕೇರಿ, ಮುಂತಾದ, ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಶರೆ ಅಂಗಡಿಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟವು ಇದರಿಂದ ಸರಕಾರದ ಅಬಕಾರಿ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಗೋಕಾಕ ಪಾಚ್ಚಾಪೂರ, ಬೆಳಗಾವಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಪಂಚಾಯತಿಗಳು ಕುಡುಕರಿಗೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅಂಗವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಬ ಸರಕಾರದ ಹುಲಬನ್ನಿ ಕರ ಕೊಡದೆ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ರೈತರು ಕೈಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯವೂ ಅರ್ಧಕ್ಕಿಳಿಯಿತು. ಖಾನಾಪೂರ, ಚಂದಗಡ, ಗೋಕಾಕ, ಸೌದತ್ತಿ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, ಹುಕ್ಕೇರಿ, ಅಥಣಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದನಗಡ್, ತೇಗಿನ ಗಿಡ ಹಾಗೂ ಸೇಂದಿ ಗಿಡಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಎಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ದಿನಾಂಕ ; ೧೧.೦೯.೧೯೩೦ ರಂದು ಸರಕಾರವು ಹೊರಡಿಸಿದ ಪ್ರಕಟಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಆ ಪ್ರಕಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

"ಗೋಕಾಕ ಮತ್ತು ಗುಜನಾಳ ರೇಂಜುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಬನ್ನಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದನ ಕರುಗಳನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮೇಯಿಸುವ ಆಕ್ರಮ ವ್ಯವಹಾರವು ನಡೆದಿದ್ದು ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಪರಾವೃತ್ತ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸವು ಕಳೆದ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಮುಂದೈ ಸರಕಾರದ ಬಹು ಮೌಲ್ಯ ಸೊತ್ತಾದ ಆ ಭಾಗದ ಗಿಡಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಿ ಹಲವುಸಾರಿ ದಾಳಿ ಇಟ್ಟು ತೇಗು, ಗಂಧದ ಮರ ಮೊದಲಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಗಿಡಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಸೂರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾಗಿದೆ. ಜೂನ್ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣೆ ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತರಹದ ದೌಡುಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೌಡುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಉಗ್ರ ಮತ್ತು ಹಾನಿಕಾರಕವಾದವು. ಖಾನಾಪೂರ ರೇಂಜದಲ್ಲಿ ೪೦೫ ತೇಗು, ೧೨ ಗಂಧ, ೨೪೯ ಇನ್ನಿತರ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಡೆದು ವೃಕ್ಷ ಸಂಹಾರವಾಯಿತು."[೭೪]

"ಸರಕಾರದ ಲೆಕ್ಕ ಸರಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಲೆಕ್ಕದಂತೆ ೧೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ ತೇಗು, ೨೫೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ ಗಂಧದ ಮತ್ತು ೬೦೦ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇತರ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳು ನಾಶವಾದವು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಂಧನದ ನಂತರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಲೋಕನಾಯಕ ಮಾಧವ ಶ್ರೀಹರಿ ಅಣೆ ಅವರ

ಆದೇಶದಂತೆ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಯಿತು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಆಯಿತು. ಮಹಾತ್ಮರು ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಈಚಲಗಿಡ ಕಡಿಯುವುದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹುದಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಶಿಬಿರದವರು ನೆರೆಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೊಗಿ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೬ನೇ ತಾರೀಖಿಗೆ ಈಚಲ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ನಂತರ ಇಡಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಭಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಭರದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಕಿತ್ತೂರ, ಸಂಪಗಾಂವ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಹೊಸೂರ, ಸಂಗೋಳ್ಳಿ, ಚಚಡಿ, ನೇಸರಗಿ, ದೇವಲಾಪೂರ, ಹುದಲಿ, ಹಿರೇಬಾಗೇವಾಡಿ, ಮುರಗೊಡ್ಡ, ಪಾಚ್ಛಾಪೂರ, ಯಮಕನಮರ್ಡಿ, ನಾಗನೂರ, ಕುರಹಟ್ಟಿ ಶಿವನಸಮುದ್ರ, ಅಕ್ಕೆತೆಂಗೇರಹಾಳ, ಅಥಣಿ, ಕೊಕಟನೂರ, ಇವು ಈಚಲಗಿಡ ಸಂಹಾರದ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈಚಲಗಿಡ ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯಿತು. ಹಿರೇಕುಂಬಿ, ಮುನವಳ್ಳಿ, ಸವದತ್ತಿ, ಉಗರಗೋಳ ಕಡೆಗೂ ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಕಡಿದರು.”[೭೫]

ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಜನರು ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತೂರಿನಿಂದ ಹೊದ ೫೪ ಜನರೂ, ಮುರಗೋಡದಿಂದ ಹೋದ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಜನರು ಇದ್ದರು. ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಕಡಿಯುವಾಗ ಜನರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ರಣಹಲಿಗೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಊದುತ್ತ ಮೆರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗಿ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಊರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ರೊಟ್ಟಿ ಪಲ್ಲೆ ಕೊಡಿಸಿ ಉಣಬಡಿಸಿ ಆರತಿ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಬೈಲಹೊಂಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ನಾಗನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಭಾರೀಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸೇಂಧಿ ಗಿಡ ಕಡಿದದ್ದರಿಂದ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ವೇಲ್ಸನು ಪೊಲೀಸ್ ಪಡೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಊರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಊರಲ್ಲಿ ಝಡತಿ, ಜಪ್ತಿ, ಬಂಧನದ ಸತ್ರ ನಡೆದಾಗ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನೆಳೆದು ವೇಲ್ಸನು ಬೂಟುಗಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿದನು. ಈ ಕುಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಕಿಡಕಿಡಿಯಾದ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿ ವೀರ ಮಹಿಳೆ ನಾಗವ್ವನು ತನ್ನ ಕಾಲೋಳಗಿನ ಚಪ್ಪಲಿ ಹಿಡಿದು ಬೈಗುಳಗಳ ಸುರಿಮಳೆಗರಿಯುತ್ತ ವೇಲ್ಸ್‌ನ ಮುಖಕ್ಕೆ “ಫಡ್ ಫಡ್” ಎಂದು ಎರಡೇಟು ಕೊಟ್ಟಳು ! ೧೫ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವ ಭೀಷ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬಂದ ವೇಲ್ಸನ ಗತಿ ಹೀಗಾಗಿ ಅಸಹ್ಯ ಮನಸ್ತಾಪದಿಂದ ಅಪಮಾನಿತನಾದ ಅವನು ವಿಲಾಯತ್ತಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.”[೭೬]

“ಕುಂದರನಾಡಿನ ತೆಳಗಿನಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಕಡಿಯಲು ಹುದಲಿ ಅಕ್ಕ ತಂಗೇರಹಾಳದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಹೋದಾಗ ಬ್ರಿಟಿಷರ ರಾಜನಿಷ್ಠೆಗೆ ಹೆಸರಾದ ಅಂಕಲಗಿಯ ಮಹಮ್ಮದು ಇಸಾಕ ದೇಸಾಯಿಯವರು ಹಲವು ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಂದೂಕಧಾರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕಾರ ನೀಡಲು ಮುಂದಾದರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗರನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅವರ ಜುಟ್ಟು

ಕತ್ತರಿಸುವ ಹೀನ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಅಕ್ಕತಂಗೇರಹಾಳ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸ್ತಿ ನೋಡಲು ನೆರೆದ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ದೇಸಾಯಿಯವರು ಹೇಡಿಯಂತೆ ಓಡುತ್ತ ಮದವಾಲದ ಕುಂಬಾರನ ಅವೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡರು. ಜನಜಂಗುಳಿಯು ಮನೆಯ ಚಪ್ಪರ ಹತ್ತಿ, ಹಂಚುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತ ದೇಸಾಯಿಯರ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಎಸೆಯ ಹತ್ತಿದರು. ದೇಸಾಯಿಯರ ಬಂದೂಕು ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು. ಅವರ ಮೈ ಬೆವೆತು ನೀರಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಜನರಿಗೆ ಕೈ ಮುಗಿದು ಕ್ಷಮೆಯಾಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಜನರ ಆದೇಶದಂತೆ ಗಾಂಧಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಧರಿಸಿ 'ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜ ಕೀ ಜೈ' ಎಂದು ಅಂದದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಯಿತು. ಆಗ ಜನರ ತಾಳ್ಮೆ ತಪ್ಪಿದ್ದರೆ ದೇಸಾಯಿಯರ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ."[೭೭]

ನೇಗಿನಹಾಳದಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ನಾಡಕರ್ಣಿ ಎಂಬ ಫೌಜದಾರನು ತಡೆಯಲು ಹೊದ. ಅವನನ್ನು ಜನರು ಮುತ್ತಿ ಅವನಿಂದಲೇ ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಕಡಿಸಿದರು. ಅರಭಾವಿಯ ಸೇಂದಿ ಬನ ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಗಂಗಾಧರರಾವ್‌ರು ನೌಕರಿಗೆ ಇದ್ದ ಬಾಳ್ಯಾ ಎಂಬ ಆಳು ಮನುಷ್ಯನ ಫಿತೂರಿಯಿಂದ ಅಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಮುರಗೋಡ ನಾಡಿನ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀರಂಗ ಕಾಮತರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, ಚಚಡಿ ಹಳ್ಳದ ಎಲ್ಲ ಸೇಂದಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ೫೪ ಜನರ ಬಂಧನ ಮಾಡಿದ್ದು.

ಸೇಂದಿ ಗಿಡ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಚ್ಚಾಪೂರ, ಅಕ್ಕತಂಗೇರಹಾಳ, ಹೊಸೂರ, ಮುರಗೋಡ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಊರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪುಂಡಗಂದಾಯ ಹೇರಿ ಅದನ್ನು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ವಸೂಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯೊಂದಿಗೆ ಆದ ದಂಡವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಲಪ್ರಯೋಗವನ್ನನುಸರಿಸಲಾಯಿತು. "ದಂಡವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಮಕ್ಕಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಅಪಾರ ಒಡವೆಗಳನ್ನೂ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿ ನೀಲಾವು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ನಿಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಬೇಡದವರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗರು ಅಸಹಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಜಪ್ತಾದ ಮಾಲನ್ನು ಬಾಡಿಗೆ ಮೋಟಾರಿನಿಂದ ಸಾಗಿಸಿ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಮನಬಂದ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಲಾಯಿತು. ದಂಡದ ಬದಲಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭೋಸಿದ ನಂತರವೂ ಸಹ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ದಂಡವಸೂಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು."[೭೮]

ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಶವರಾವ ಅಜರೇಕರ, ನರಗುಂದಕರ ಮೊದಲಾದ ವಕೀಲರು ಮೊದಲಾದ ವರು ಕೋರ್ಟ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಈ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಜನರ ವ್ಯಾಜ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಂದದಿಂದ ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಂಡಿತ ಮೋತಿಲಾಲರ ನಿಧನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶಹಾಪೂರದ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥನು ಅಂಗಡಿ ಬಂದ್ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರು. ಆಗ ಅವನು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಪಂಚಾಯತಿಗೆ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು, ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ಅವನಿಗೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿ

ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. "ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಸವದತ್ತಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುರ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಸಹಾಯ ಸಹಕಾರ ಸಿಗದಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಹಕಾರ ಸಂಘಟಿಸಲಾಗಿತ್ತು."[೭೯]

ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಚಾರ, ಖಾದೀ ಪ್ರಚಾರ, ವಿದೆಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಹೋಳಿ, ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಚಳವಳಿ ಆರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ರಭಸದಿಂದ ನಡೆದವು. "ಬೈಲಹೊಂಗಲದ ಭುಜಂಗಪ್ಪಾ ಬೋಂಗಾಳೆಯವರು ತಮ್ಮ ಜವಳಿ ಅಂಗಡಿಯೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಶಿ ಹಾಕಿ ಭುಗ್ಗೆಂದು ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿದರು ! ತಾವು ಸ್ವತಃ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಮಾರ್ಕೆಟಿನ ಧ್ವಜಾ ಚೌಕಿನಲ್ಲಿ ೨೭ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಪ್ರಚಂಡ ಹೋಳಿ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಿಂದ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದ ಸರಕಾರವು ಜನಾರ್ದನ ನಾಕಾಡಿ ಆದಿ ೭ ವಯಸ್ಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಏಳುವರೆ ತಿಂಗಳ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿತು. ಅಲ್ಲವಯಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದ ನಾರಾಯಣ ಗಾವಡೆ ಎಂಬುವವನಿಗೆ ೧೫ ಛಟಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕ್ರೂರ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬೆಳಗಾವಿಯ ವಕೀಲರು ವರಿಷ್ಠ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿಸಿದರು."[೮೦]

ಪಿಕೆಟಿಂಗನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ತರಿಸುವದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಸೀಲು ಮಾಡಿದರು. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ನಿಪ್ಪಾಣಿ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗೂ ಈ ತರಹದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆದವು.

ಸ್ವದೇಶಿ ಮಿಲ್ಲುಗಳ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೀವ್ಹಿಮಗ್ ಮಿಲ್ಸನ ತಯಾರಾಗುವ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಇಳಕಲ್, ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ, ಶಹಾಪೂರ, ತಂಬ್ರಹಳ್ಳಿ (ಬಳ್ಳಾರಿ)ಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ವಿದೇಶಿಯರ ಒಡೆತನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಸೂನ. ಜೇಕಬ, ಮೆರಿ ಎಡ್ವರ್ಡ, ಅಲೆಕ್ಝಾಂಡರ್, ಡೆವ್ಹಿಡರ, ಅಪೋಲೋ. ಎಲ್‌ಫಿನ್ಸ್ಟನ್, ರೇಮಂಡ್ ಉಲನ್ಸ್ ಮ್ಯಾಂಚೆಸ್ಟರ, ಸವಾನ, ಫಿನಲೆ, ಗೋಲ್ಡ ಮೋಹರ, ಗೋಕಾಕ್, ಜಿನ್ನಿ, ಬಕಿಂಗ ಹ್ಯಾಮ್, ಇತ್ಯಾದಿ ೨೧ ಬಟ್ಟೆ ಗಿರಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸಾರಲಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಯಿತು. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಚಳವಳಿಯ ಈ ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಗಿನ ಜಯಘೋಷಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ "ಚಾಲು ಹುವಾ ಗಾಂಧಿ ರಾಜ್ಯ" ಎಂಬುದು ನಿಜವೆಂದೆನಿಸುವಂತಿತ್ತು.

ಸೇಂದಿಗಿಡ ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಶುರುವಾದಾಗ ಸೊಲ್ಲಾಪೂರ ಜನರ ಗುಂಪೊಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಸೇಂದಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಹೋಗಿತ್ತು. ಆ ಜನರನ್ನು ತಡೆಯಲು ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಪೊಲೀಸ್ ಸುಪರಿಟೆಂಡೆಂಟರು ಕೆಲ ಪೊಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ಹೋದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಜನಜಂಗುಳಿ ಕೂಡಿ ಅವರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಇತ್ತ ಅಂದು ಊರಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಧುರೀಣರಾದ ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಧನಶೆಟ್ಟಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾರಡಾ, ಜಗನ್ನಾಥ ಶಿಂಧೆ ಮತ್ತು ಕುರಬಾನ ಹುಸೇನ ಇವರಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದು ಅವರು ಅತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಲಭೆಯಾಗಿ ಮೂರು ಜನ ಪೊಲೀಸರು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಈ ನಾಲ್ವರು ಧುರೀಣರು ಬಂದು ಜನರನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಜನರ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಮಾಡಿದರು. ಮುಖಂಡರ ಮಾತಿನಂತೆ ಜನರು ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಚದರಿದರು. ಆದರೆ ಕೃತಘ್ನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆ ನಾಲ್ವರೂ ಮುಖಂಡರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಆಗಿನ ಮುಂಬೈ ರಾಜ್ಯದ ಗೃಹ ಸಚಿವರಾದ ಹಾಟಸನ್ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಸಂಡಿನಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಸಾರಿದರು. ಸೈನಿಕರು ಊರಲ್ಲಿ ಮನಬಂದಂತೆ ಗುಂಡಿನ ಮಳೆಗರದು ಕಂಡ ಕಂಡವರನ್ನು ಕೊಂದು ಹಾಕಿದರು. ಕೆಲವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ನಾಲ್ವರ ಮುಖಂಡರಿಗೆ ದಂಡಿನ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ಫಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿತು. ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಜೀವ ಉಳಿಸಿದ್ದರ ಪ್ರತಿಫಲ ಇದಾಗಿತ್ತು!

ದಿನಾಂಕ: ೧೨.೦೧.೧೯೩೧ರಂದು ಯರವಡಾ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಸೊಲ್ಲಾಪೂರದ ನಾಲ್ವರು ಮುಖಂಡರನ್ನು ಫಾಶೀ ಕೊಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬದು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರೆಲ್ಲ ತಕ್ಷಣ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹರತಾಳ ಆಚರಿಸಿದರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನಾಲ್ಕೂವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಶೋಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡುವುದೆಂದು ಸಾರಲಾಯಿತು. ಅದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿದ ಜಿಲ್ಹಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಪೊಲೀಸರು ಸಾರಿದರು. "ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆಗೆ ಹೆದರದೆ ಸುಮಾರು ೮-೧೦ ಸಾವಿರ ಜನರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟಿತು. ಮೆರವಣಿಗೆಯು ಖಡೇಬಜಾರ ಪೊಲೀಸ್ ಸ್ಟೇಶನ್‌ದ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಲೇ ಸುಮಾರು ೫೦ ಲಾಠಿಧಾರಿ ಬಂದೂಕಧಾರಿ ಕಿಚನೇರ ಪೊಲೀಸರು ಅದನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಜಿಲ್ಲಾ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಹಿರೇಮಠ, ಸಿಟಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಇಸಾನಿ, ಹೊಮ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ವೆಸ್ಟ್‌ಗೇಟ್ ಮತ್ತು ಶಿವಶೆಟ್ಟಿ ಫೌಜದಾರ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಜರು ಇದ್ದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಚದುರಲು ೧೦ ನಿಮಿಷದ ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಜನರು ಕದಲಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಸೀಟಿ ಊದಿದರು. ಪೋಲಿಸರು ಲಾಠಿ ತಿರುವುತ್ತ ಜನರ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋಗಿ ಶಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಹೊಡೆದರು. ಈ ಲಾಠ ಪ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಜನರಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದವು. ಲಾಠಿಯ ತುದಿಗೆ ಮೊಳೆ ಹಡೊದಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಹೊಡೆತಕ್ಕೂ ಗಾಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ೧೦-೧೨ ಜನರಿಗೆಲ ಭಾರೀ ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿತ್ತು, ಮತ್ತು ೫-೬ ಜನರು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಗಾಯಗೊಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ಡಾ॥ ಸಮೂರು, ನರಗುಂದಕರ ಮತ್ತು ಭೋಜ ಇದರ ದಾವಾಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಗರಪಾಲಿಕೆಯ ದವಾಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಕೃಷ್ಣಾ ಕೆಫೆಯ ಒಡೆಯರು ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಚಹಾ, ಕಾಫಿ ಹಾಲು ಸೋಡಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೇಯಗಳನ್ನು ಪುಕ್ಕಟೆಯಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಲಾಠೀ ಪ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆತ ತಿಂದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಳಾದ ಜೀವಣರಾವ ಯಾಳಗಿ, ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಸದಾಸಿಮಾವ ಪೂಂಜಪೆ, ವಿನಾಯಕರಾವ ಕರಗುಪ್ಪಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಇದ್ದರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಶಹಾಪೂರದ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಅಪೂರ್ವ ಧೈರ್ಯ ತೋರಿಸಿದರು."[೮೧]

ಇದೇ ರೀತಿ ದಿನಾಂಕ : ೧೬.೧೨.೧೯೩೦ ರಂದು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಸಮಾದೇವಿಗಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಪೊಲೀಸರು ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದ ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ೧೫ ಜನರು ಗಾಯಾಳುಗಳಾದರು ಮತ್ತು ಗುಂಡಪ್ಪ ಶೆಟ್ಟಿ, ಲ.ಸ. ಅಜಗಾಂವಕರ ಇವರಿಗೆ ಭಾರೀ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಡಾ. ಹೇರೇಕರರ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿ ಸೋಹನಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಮಹಿಳಾ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಮೇಲೆ ಸಹ ಕೈಮಾಡಲು ಪೊಲೀಸರು ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರ ಆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ರೈತ ಪರಿಷತ್ತು ಕೂಡುವದಿತ್ತು. ರೈತರ ತೊಂದರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ. ಆದರೆ ಅವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೇಡುವರೆಂದು ಭಯಪಟ್ಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತು ಹೋಗಲಿ ಸಭೆಯನ್ನಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಚಾಲಕರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಅದಕ್ಕೂ ಅನುಮತಿ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಭಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರೈತರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸೇರಿದ್ದರು. ಪೊಲೀಸರು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಲಾಠಿಯಿಂದ ಮನಬಂದಂತೆ ಹೊಡೆದರು. ಅಂಗಡಿಗಳ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಜನರಿಗೂ ಲಾಠಿ ಪ್ರಸಾದ ದೊರೆಯಿತು!

೧೯೩೦-೩೧ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೀರ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಶೋಭಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿ ಸೋಹನಿ, ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೊಪ್ಪಳ, ಉಮಾಬಾಯಿ ಮೊಡಕ ಮೊದಲಾದವರು ಒಳ್ಳೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮುಂದಾಗಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದರು. ರಾಣಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಥಕ ಎಂಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳದ್ದೇ ಒಂದು ಪ್ರಭಾತಫೇರಿ ಪಥಕವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ದಿನಾಲೂ ನಗರ ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಹಿಳೆಯರ ಸಭೆ ಕೂಡಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಪ್ರಚಾರ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ಭಾವನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. "ಶ್ರೀಮತಿ ಸೋಹನಿಯವರು ತಮ್ಮ ದವಾಖಾನೆ ಮುಚ್ಚಿ ತನುಮನಧನದಿಂದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೊಪ್ಪಳರು, ತಮ್ಮ ಪತಿ ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರಿದರೂ, ಮನೆಮಾರಿನ ಮೋಹ ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಟೊಂಕಕಟ್ಟಿ

ದುಡಿದರು. ಇವರೀರ್ವರ ನೇತೃವದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ದೇಶ ಸೇವಕೆಯರು ಮನೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಉಪ್ಪು ಮಾರಿದರಲ್ಲದೆ ಖಾದಿ ಮತ್ತು ಸ್ವದೇಶೀ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತು ಪ್ರಚಾರಕ ಮಂಡಳ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಜನರಿಗೆ ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದರು. ಮನೆಮನೆಗೆ ಚರಖಾಗಳನ್ನು ಹಂಚಿ ನೂಲುವ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಕಾರ್ಯದ ಆಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುದುರಿಸಿದರು. ದೇಶ ಸೇವಕಿಯರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಆಗ ಭಾರ ಅಸೋಶಿಯೊಶನ್ನದಲ್ಲಿಯೇ ಚರಖಾ ತಿರುಗುವಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಮತಿ ಗಂಗೂಬಾಯಿ ಸೋಹನಿ, ತುಳಸಾಬಾಯಿ ಆನೆಖಿಮಡಿ, ಕಾಶೀತಾಯಿ ಗರ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಸೇವಿಕೆಯರು ಮೇಲಿನ ಮಹಿಳಾ ಧುರಿಣೆಯರಿಗೆ ಸಕ್ರೀಯ ನೆರವಾಗಿದ್ದರು.

ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಈ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅದ್ಭುತ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ–ಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಾರ್ಯವು ಪುರುಷರಿಗೂ ಪ್ರೇರಣಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಧೈರ್ಯ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಿಳೆಯರು ಹಿಂದೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ೧೪೪ನೇ ಕಲಮನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದಾಗ ಪೊಲೀಸರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೈ ಮಾಡಿ ಅವಮಾನಕರ ನುಡಿಗಳನ್ನಾಡಿದರೂ ಅವರು ಕಡೆತನಕ ಹೋರಾಡಿ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಧ್ವಜದ ಕೋಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿ ಸೋಹನಿ, ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕೊಪ್ಪಳ, ಗಂಗೂತಾಯಿ ಸೋಹನಿ, ತುಳಸಾಬಾಯಿ ಆನೆಖಿಂಡಿ, ಕಾಶೀತಾಯಿ ಗರ್ದೆ, ಶ್ರೀಮತಿ ಗಾವಡೆ, ಮೊದಲಾದ ೧೭ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿದರು.

"ಶ್ರೀಮತಿ ಪಾನಬೇನ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಪ್ಪಾಣಿಯ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಮತಿ ಪಾನಬೇನ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಹಾಗೂ ಸೇಂದಿಗಿಡ ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೊದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಗನೂರಿನ ಶ್ರೀಮತಿ ನಾಗವ್ವ ಹಾಗೂ ಅಥಣಿಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಅಂಬಕ್ಕಾ ಬಳೆಗಾರ ಇವರ ಹೆಸರು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯ. ಧಾರವಾಡದ ಶ್ರೀಮತಿ ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜೀಕರ ಅವರು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಊರುಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಜನಜಾಗೃತಿ ಮಾಡಿದರು."[೮೭]

೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ಕೈಕೊಂಡ ದಶವಾರ್ಷಿಕ ಜನಗಣತಿಯನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವ ಆಂದೋಲನವು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶುರುವಾಯಿತು. ಆಗ ಮುಖಂಡರಾಗಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆ ಸಲದ ೮ ತಿಂಗಳ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಜನೇವರಿ ೧೦ರಂದು ಬಿಡುಗಡೆ ಆದ ಶ್ರೀ ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಆಂದೋಲನವನ್ನು

ರಭಸದಿಂದ ನಡೆಸಿದರು. ದಿನಾಲೂ ಸಂಜೆಗೆ ಗ್ಯಾಸಬತ್ತಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ಓಣಿ ಓಣಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೀದಿಯ ಚೌಕುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಜನಗಣತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸದಿರಲು ಜನರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರ ಮೇಲೆ ಈ ಪ್ರಚಾರದ ಪರಿಣಾಮವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಪೋಲಿಸರು ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಹಾಗೂ ೭ ಜನ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಜನಗಣತಿಯ ಮುಖ್ಯದಿನದಂದು ರಾತ್ರಿ ಜಾಹೀರ ಸಭೆ ನಡೆಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಜನರೆಲ್ಲ ಮನೆಗೆ ಕೀಲಿ ಹಾಕಿ ಸಭೆಗೆ ಬಂದು ಜನಗಣತಿಯನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಿದರು.

ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯಲು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ಶಾಂತತಾ ಕಮಿಟಿ'ಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು, ಈ ಕಮಿಟಿಯಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ 'ಆಮನ್ ಸಭೆ' ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಬೈಲಹೊಂಗಲದ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲನಾಯಕ, ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಎನ್. ಅಂಗಡಿ, ಭೀಮಪ್ಪಾ ಧಾರವಾಡ, ಚೌಗಲೆ ವಕೀಲ ದಳವಿ ವಕೀಲ, ಮೋರೋಪಂತ ಮರಾಠೆ ವಕೀಲ, ನಗರಕರ ವಕೀಲ, ಕೌಜಲಗಿ ವಕೀಲ, ಸೌಂದತ್ತಿ, ಹುಕ್ಕೇರಿಯ ಸಿದ್ಧನಾಯಿಕ ವಕೀಲ, ಸಂಕೇಶ್ವರದ ಅಳತೇಕರ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ರಾಜನಿಷ್ಠರು ಈ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೀಶ ಸರಕಾರದ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಂಗೆಸ್ಸನ್ನು ತೆಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಜನರನ್ನು ತಪ್ಪು ದಾರಿಗೆ ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. "ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಮರಾಠಿ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ "ಪರೀಕ್ಷಕ ಪತ್ರಿಕೆ' ಹಾಗೂ ಚಳವಳಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಕನ್ನಡ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ 'ಪ್ರಜಾಧ್ವನಿ' ಇವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಬಾಲ ಬಡಿಯುತ್ತ ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವಿರುದ್ಧ ಶಂಖಧ್ವನಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು."[೨೩] ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಚಳವಳಿಯ ಮೇಲೆ ಟೀಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಓದುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರಕಾರದ ಉದಾರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವು ಬದುಕಿಕೊಂಡು ಬಡಕಲು ನಾಯಿಯಂತೆ ಬಾಲ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸರಕಾರವು ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಕುಲಕರ್ಣಿ ಮೊದಲಾದ ವತನದಾರರಿಗೆ ವತನ ಖಲಾಸೆ ಮಾಡುವ ನೋಟಿಸು ಕೊಟ್ಟಿತಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರ ವತನಗಳನ್ನು ಖಲಾಸೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಚಳವಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಇದ್ದದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗೆವಾಡೀಯ ಶ್ರೀಪಾದ ಗುಂಡೊ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ಬಡತರ್ಫ ಮಾಡಿ ಅದರ ವತನ ಖಲಾಸೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವರ ಮಗ ಶ್ರೀ ದಿಗಂಬರ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕೋಳ್ಳುವದಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು, ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗ ತಕ್ಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಗಾವಿ ೧೪ ವಕೀಲರಿಗೆ ಅವರ ಸನದು ರದ್ದುಮಾಡು ನೋಟೀಸು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಹೆಂಡತಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗ ತಕ್ಕೊಂಡಳೆಂದು ಗಂಡನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವದು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರನ್ನೂ ಸಹ ಬಂಧಿಸುವದು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಮೋಟಾರಿನಿಂದ

ಸಾಗಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಡ್ರೈವರನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವದು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಧವಿಧದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಅನುಸರಿಸಿತು. ಆದರೆ ಇದಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರದೆ ಜನರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ದೇಶಪ್ರೇಮದ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಜೇಲಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರು. ಚಳವಳಿಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ತರುಣ ಭಾರತ ಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ೨,೦೦೦ ರೂ. ಜಾಮೀನು ಬೇಡಲಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಕಾಲ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಬಂದಾಯಿತು. ಜನರು ಹಣಕೂಡಿಸಿ ತುಂಬಿದ್ದರಿಂದ ಗಾಂಧಿ–ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದದ ನಂತರ ಅದು ಪುನಃ ಪ್ರಕಟವಾಗಹತ್ತಿತು.

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಳವಳಿಯು ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದ ಒಟ್ಟು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯವರಿದ್ದರು. ಸರಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸೀ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಎಷ್ಟೇ ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೭೨೫ ಜನರು ಕಾರಾಗೃಹವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಇದಲ್ಲದೆ ವಿಚಾರಣೆ ಗುರಿಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಚ್ಚಾ ಕೈದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬೇರೆ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಈ ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದ ಆಗಿನ ಕಂದಾಯ ಸಚಿವರು, "ಕರ್ನಾಟಕವು ಗುಜರಾತಕ್ಕಿಂತ ಕೆಟ್ಟದ್ದು" ಎಂದು ನುಡಿದರು. ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೂ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಗಂಗಾಧರರಾಯರಿಗೆ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದರು.

ಈ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ "ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಕಚೇರಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಬಸವನ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಪೋಲೀಸರು ಬೀಗಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿ ಅದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಗೆ ಶ್ರೀ ದತ್ತೋಪಂತ ಬೆಳವಿ ವಕೀಲರು ಆಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಘಟನೆಯು ಆಕ್ರಮವೆಂದು ಸಾರಿದ ಕೂಡಲೆ ಅವುಗಳ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ಸರಕಾರ ಬಂಧಿಸಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಬೆಳವಿ ವಕೀಲರು ವಯೋವೃದ್ಧರಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಗೊಂದಲದಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯಬೇಕೆಂದು ಸರಕಾರ ಪರ್ಯಾಯ ಸೂಚಿಸಿತು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬೆಳವಿಯವರು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ವಯೋವೃದ್ಧನಾಗಿರುವದರಿಂದ ತಾನಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆದರೆ ತಾನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಸರಕಾರ ಬಂಧಿಸುವದಾದರೆ ಬಂಧಿಸಲಿ, ತಾನು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡಲಾರೆ ಎಂದು ಸಾರಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದೇ ಅಪವಾದವೆಂಬಂತೆ ಸರಕಾರವು ಅವರನ್ನು ಕಡೆತನಕ ಬಂಧಿಸಲಿಲ್ಲ."[೨೩]

ಜತೀಂದ್ರದಾಸರು ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದರ ಸಲುವಾಗಿ ೬೩ ದಿವಸ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ಹುತಾತ್ಮರಾದರು. ಆದರೆ ಸರಕಾರದವರು ಎಲ್ಲ ಕೈದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಅದಕ್ಕನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಅ,ಬ,ಕ

ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ, ಆಹಾರ, ಕೆಲಸ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಖಂಡರನ್ನು 'ಅ' ವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು 'ಬ' ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು 'ಕ' ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗಿತ್ತು . ಜೈಲಿನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು 'ಕ' ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳೇ ಕಂಡರು. ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳನ್ನು ಅವರೇ ಅನುಭೋಗಿಸಿದರು. ಜೈಲಿನಲ್ಲಿಯ ಆರೋಪಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಖೈದಿಗಳಿಗೂ ಖುರಾನದ ಪುಸ್ತಕ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರೆ ರಾಜಬಂಧಿಗಳಿಗೆ ಗೀತಾ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಗೀತೆ ಸಿಗುವ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಗಳಾದ ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಕಮರಿ ಹಾಗೂ ರಾವಜೆಪ್ಪಾ ಸೋನವಾಳಕರ್ (ಮೂಡಲಗಿ) ಅವರು ಐದು ದಿನ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ದಿನಾಲೂ ಮುಂಜಾನೆ ಸಂಜೆಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಿರ್ಬಂಧ ಹೇರಿದರು. ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರನ್ನು ಕತ್ತಲು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಗಂಜಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಸುಬುದ್ಧಿ ಹಿರೇಮಠರಿಗೆ ಫಟಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಯಾವ ಹೆದರಿಕೆ ಬೆದರಿಕೆಗೂ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕದೆ ದಿನಾಲು ಎರಡು ಸಲ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಜೈಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ನಿರ್ಧಾರದ ಮುಂದೆ ಕೈಯೂರಿ 'ಮೌನಂ ಸಮ್ಮತಿ ಲಕ್ಷಣಂ' ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟರು.

ಮುಂಜಾನೆ ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟಿನ ಗಂಜಿ ಒಂದು ಮಾಪು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ, ಬ್ಯಾಳಿ, ಸಂಜೆ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ತೆಳ್ಳನ ತೊಪ್ಪಲ ಪಲ್ಯೆ ಇದು 'ಕ' ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ. ತೊಪ್ಪಲ ಪಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ತೊಪ್ಪಲಗಳೆಲ್ಲ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಜೊತೆಗೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹುಳುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ರೊಟ್ಟಿ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಬೆಯ್ದದ್ದು, ಕಲ್ಲು, ಉಸುಕು ಕೂಡಿದ್ದು, ಬೇಕಾದರೆ ತಿನಬೇಕು ಬೇಡಾದರೆ ಬಿಡಬೇಕು ! ಕೇಳುವವರಾರು ? ಕೆಲಸ ಕೊಡುವದರಲ್ಲಿ ಭೇಧನೀತಿ ಅನುಸರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಟ್ಟಣದವರಿಗೆ ತೀರ ಹಗುರ ಕೆಲಸ, ಅಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಅತಿಶಯ ಕಠಿಣ ಕೆಲಸ, ಹೀಗೆ ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ರಾಜಬಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಕು ಹುಟ್ಟಿಸುವದು ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಮಾಫೀ ಬೇಡುವರೇನೆಂದು ನೋಡುವದು ಈ ಧೋರಣೆಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಇದಾವುದನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತರದೆ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಪಂಚಾಮೃತ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದರು.

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು, ಹುಲ್ಲು ಬನ್ನಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕುವುದು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ದಿನಾಲೂ ೧೦,೦೦೦ ಜನಗಳ ವರೆಗೆ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸೆರುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಊರುಗಳಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣವರು, ದೊಡ್ಡವರು, ಪುರುಷರು, ಮಹಿಳೆಯರು, ರೈತರು, ಕೂಲಿಕಾರರು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ

ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ಅವರನ್ನು ರಂಗೋಲಿಯಿಂದ, ತೋರಣಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಡೊಳ್ಳು ಬಾರಿಸಿ, ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇರೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳು ವಿರಳವೆನಿಸರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆಯ ಮೂಲಕ, ಅರ್ಥಾತ್ ೧೪೪ನೇ ಕಲಮನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿ ಹಾಗೂ ಲಾಠಿ ಚಾರ್ಜ ಮೂಲಕ ಇಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾದವು ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು ಯಥಾವತ್ ನಡೆದವು.

"ಸೊಗಲ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಿಹಿ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಲಿ ಚನ್ನಪ್ಪ ಅವರು ತಮ್ಮ ೧೭ ಜನ ಸಹಭಾಗಿಗಳೊಂದಿಗೆ ದಸ್ತಗಿರಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಕಿರ್ತನಕಾರರಾದ ಚಿನ್ಮಯಸ್ವಾಮಿ ಓಂಕಾರಮಠ ಎಂಬುವವರು ಸಂಪಗಾಂವಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹುಣಸಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೇ ೧ರಂದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದ ನಂತರ ಸಾವಿರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಮೌಲ್ಯದ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಹೋಮ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಒಬ್ಬ ರೈತ, ತಾನು ಬೈಲಹೊಂಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೊಸ ಜರಿ ರುಮಾಲನ್ನು ಅದೇ ದಿನ (೧೯೩೦ರ ಮೇ. ೧) ಆ ಹೋಮದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆದ. ಚಿನ್ಮಯಸ್ವಾಮಿ ಓಂಕಾರಮಠ ಅವರ ಮೇಲೆ ಬಂಧನ ವಾರಂಟ್ ಹೊರಡಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅವರು ಉಗ್ರತರಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ನೀತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುವುದಲ್ಲದೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಪಿಮುಷ್ಠಿಯಿಂದ ಭಾರತ ಮಾತೆಯನ್ನು ವಿಮೋಚನಗೊಳಿಸಲು ಕರೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೯೩೦ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೦ರಂದು ಅವರು ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾದಾಗ, ಅವರ ಬಂಧನದ ವಿರುದ್ಧ ಕರಿಕಟ್ಟಿ, ಮುಗಳಿ, ಅಸುಂಡಿ, ಬದ್ದಿ, ಗುರ್ಲಹೊಸೂರ ಮತ್ತು ಸವದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಹರತಾಳಗಳು ನಡೆದವು. ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳ ಮುಂದಾಳುತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಯ ವಿರುದ್ದ ಬಂಡಾಯ ಪ್ರಚೋದಕ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಸೋಹನಿ ಅವರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಆರು ಜನ ಮಹಿಳೆಯರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ೪ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರು."[೮೫]

೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ೧೪ರಂದು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವು ಇದ್ದಾಗ ಜೋರಾಗಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಆದಾಯ ೩೩% ರಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು.

೫.೪ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳು :

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗ್ರಾಮಗಳಾದ ಬಂಕಾಪುರ, ಶಿಗ್ಗಾಂವ, ಹಾವೇರಿ, ಹಾನಗಲ್ಲ, ಕಲ್ಲೇದ್ವಾರು, ಮತ್ತು ಬುಡೇಪನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ 'ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ' ಮತ್ತು 'ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ' ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರದೇಶ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯು

ನಿರ್ಧರಿಸಿತ್ತು. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹಾಗೂ 'ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ' ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಜಾಹೀರವಾಗಿಯೇ ನಡೆದವು ಮತ್ತು ೭೫ ರಷ್ಟು ಜನ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು. ಹಾನಗಲ್ ತಾಲ್ಲುಕಿನ ೨೦ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ ಮೇವಿನ ನೀಲಾವಿಗೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೇ ವಿರೋಧ ಮಾಡಿದರು. ಹಾವೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಆಲದಕಟ್ಟಿ, ಕಬ್ಬೂರ, ಸಂಗೂರ, ನಾಗನೂರ, ಬಂಚಿಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇವಿನ ಹರಾಜಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. 'ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ' ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯದ ಒಡೆತನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ದನವೊಂದಕ್ಕೆ ೨ ಆಣೆಗಳಂತೆ ಕರ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕರವನ್ನು ಕೊಡಲು ಜನ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಪರಮಣ್ಣಾ ಹೊಸಮನಿ, ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಚಾವಟಿ ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಿ ಎಂಬುವವರ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಗೂ ಮನೆ ಮನೆಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು ಮೇವಿನ ಲೀಲಾವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಜನರ ಮನವನ್ನು ಒಲಿಸಿದರು. ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಪೊಲೀಸ್ ಸಂಖ್ಯಾ ಬಲವನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ಭಾದಕಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹುಲ್ಲು ಬನ್ನಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೈಗೊಂಡರು.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಂಕಾಪುರ, ಹಾನಗಲ್ಲ, ಹಾವೇರಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಕಲ್ಲೆದೇವರು ಅರಣ್ಯ, ಹಾವೇರಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಬಂಡೆಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ, ಹಾವೇರಿ ಮತ್ತು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರ–ಇಲ್ಲಿ ಮರ ಕಡಿಯುವ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. "ಶಿಗ್ಗಾಂವ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನೇರಲಗಿಯಲ್ಲಿ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಚರಿಸಲು ನೆರೆದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಸೇಂದಿ ಕಾಂಟ್ರ್ಯಾಕ್ಟರುಗಳು ಹಲ್ಲೆ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಥಳಿಸಿದರು. ಮುಂದಿನ ಸೋಮವಾರವೇ ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮದುವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜೀಕರ್ ಅವರು ನೀರಲಗಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಅದೆ ದಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆ, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಆರೂಢರಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ೮೦೦ ರಿಂದ ೧೦೦೦ ದಷ್ಟು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಅವರು ನೀರಲಗಿಯಿಂದ ೩೧/೨ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಗ್ಗಾಂವಿಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಸಶಸ್ತ್ರ ಪೊಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ತಾಲ್ಲೂಕ ಆಫಿಸರ್ ಅವರನ್ನು ತಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮದುವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಿಗೆ ಮರ ಕಡಿಯಲು ಆದೇಶಿಸಿದರು. ಕೊಡಲಿಗಳ ಸದ್ದು ಎಷ್ಟು ಜೋರಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಅದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿತು. ತಾಲ್ಲೂಕ ಆಫಿಸರ್‌ರು ತೆಪ್ಪಗೆ ಜಾಗ ಖಾಲಿ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಮುಂಜಾನೆ ೧೧ ರಿಂದ ಸಂಜೆ ೫ರ ವರೆಗೆ ೨೫೦೦೦ ಈಚಲು ಮರಗಳು ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈಚಲು ವನದ ಮಾಲಿಕ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಹೋಗಿ, ಆಗದೆ ಕಡಿದು ಬಿದ್ದ ಮರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ನೋಡಿ ಎದೆ ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟ.[೮೭] "ಐದು ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೮೦,೦೦೦ ದಿಂದ ೧,೦೦,೦೦೦ ರಷ್ಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಇದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ

ನೋಡಿದ ಅನಂತಭಟ್ಟ ಪುರಳಿಕೊಪ್ಪಿಯವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ."[೭೭] ಆದರೆ, ಶಾಂತಚಿತ್ತದ, ಸದ್ವರ್ತನೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಯು ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಜನರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. "ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ ಹಾಗೂ ವಿರುಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ಅಂಗಡಿ ಎಂಬುವವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲಾಪುರದ ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ದಡದ ಮೇಲಿನ ಈಚಲುಮರಗಳು ಕಡಿದು ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಘಟನೆಯು ಸಹವರ್ತಿ ಸತಾಗ್ರಹಿಗಳಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಗಣಪುಲೆ, ಬಸಪ್ಪಾ ಇಂಗಳಗಿ, ಶಾಂತೇಶ ಯೋಗನ್ ಮತ್ತು ಇತರರರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ೫-೬ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಸುಮಾರು ೩೦ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟರು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ಅಂಗಡಿ ಅವರು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿ ವಯಸ್ಕರಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಅವರು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಉಳಿದರು."[೮೮]

ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಂಥ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ವೆಂಕಟೇಶ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಹಾವೇರಿಗೆ ಮರಳಿದರು. ಅವರು (ವರದಾ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿ) ರಿತ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ದುಕೊಂಡರು. ಧ್ವಜವಂದನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳೂ ನಡೆಸಿದರು. ಸಹಸ್ರಾರು ಈಚಲು ಮರಗಳುಳ್ಳ ಸಮೀಪದ ಹಳ್ಳಿ ಪರಾಪೂರಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕೊರಡೂರಿನ ಒಬ್ಬ ಜಮೀನುದಾರರಾದ ಶ್ರೀ ಕರಿಯಪ್ಪ ಕಲಕೋಟಿ ಎಂಬುವವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಈ ಸಹಸ್ರಾರು ಈಚಲು ಮರಗಳು ೪-೫ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಡಿಯುವಾಗ ಅವರ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾ ನೂರ್ಮಡಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸುಪಂಥವ ॥ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ ಬಿಡಬ್ಯಾಡೀ॥
ಬಿಟ್ಟು । ಕೆಡಬ್ಯಾಡಿ ಕೆಡಬ್ಯಾಡೀ ॥ಪಲ್ಲವಿ॥
ಸತ್ಯೆಂವದ, ಧರ್ಮಂಚರವೆನುತಾ । ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೀಮತ
ಗ್ರಂಥಗಳ್ ಸತತಾ ॥ ಪ್ರತ್ಯೋಬ್ಬನಿಗೀ ಸುಪಥ ತೋರಿಸುತ ।
ನಿತ್ಯ ಘೋಷಿಸುತ್ತಿಹವು ಬೋಧಿಸುತಾ । ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ ॥೧॥

ಮಾನಿಯರೆನಿಪ ಮಾನವರಿದಬಿಟ್ಟೂ । ಹೀನದಾಸ್ಯವೃತ್ತಿ
ಯೊಳಳವಟ್ಟೂ ॥ ನಾನಾತೆರ ಸಂಕಷ್ಟವಪಟ್ಟೂ । ಧ್ಯಾನಿಪರಿಂದು
ಸುರಿಹನೀಗುಟ್ಟೂ ॥ ಬಿಡಬ್ಯಾಡೀ ॥೨॥

ಶೋಧಿಸಿ ಪೇಳ್ದ ಮಹಾತುಮ ಗಾಂಧೀ । ಖಾದಿಯ
ಧರಿಸಿ ಮುಂದರಿಸಲು ಹಾದೀ ॥ ಸಾಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಮುದದೀ ।
ಆದರಿಸಲಿಕೈತಹುದತಿ ಜನವದೀ ॥ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ ॥೩॥

ಧುರಜಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸ್ವಾರ್ಥವ ತ್ಯಜಿಸಿ ॥ ಸ್ಥಿರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ
ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿರಿಸೀ ॥ ವರಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕವಚವ, ಧರಿಸೀ ।
ಪರದೇಶಿ ಪಶುಬಲದ ಧಿಕ್ಕರಿಸೀ ॥ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ ॥೪॥

ಕಷ್ಟ ಸಹಿಸಿ ಮುಂದರಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ । ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಪ್ಪುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲಾ ॥
ದುಷ್ಟರ ನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟ ಪರಿಗ್ರಹ । ಸ್ಪಷ್ಟ ಶ್ರೀ ರಘುರಾಮಾರ ಬಲ್ಲಾ ।
ಬಿಡಬ್ಯಾಡಿ ಬಿಡಬ್ಯಾಡೀ ॥ ಬಿಟ್ಟು ॥ ಕೆಡಬ್ಯಾಡೀ ಕೆಡಬ್ಯಾಡೀ ॥ ॥೫॥

ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ತಿರುಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವರಿಗೆ ವರದಾನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜನರು ಅನ್ನ, ನೀರು ಮತ್ತು ಇತರೆ ಅವಶ್ಯಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೊದಗಿಸಿದರು. ಇದಾದ ನಂತರ ಕೃಷ್ಣಾಜಿ ವೆಂಕಟೇಶ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಗುತ್ತಲಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿದರು. ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಯವರ ಸಂದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಜಂಗಲ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸಾವಿರಾರು ಈಚಲು ಮರಗಳು ನೆಲಸಮವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಘಟನೆಯ ಸಂಭಂದಲ್ಲಿ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆರು ತಿಂಗಳ ಶ್ರಮ ಜೈಲು ಸಜೆ ಅನುಭೋಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಬೂದಪ್ಪನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ ರ ನವ್ಹೆಂಬರ್ ೩ ರಂದು ದಿನಕರ ಗೋಪಾಲ ವಾಟವೆ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಂದ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಸಶಸ್ತ್ರ ಪೊಲೀಸರು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಅಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಕಾಡಿನ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳ ತಲುಪಿ ಅರಣ್ಯ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಮುರಿದಿದ್ದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯಿತು. ಆದಾಗ್ಯೂ "೪೦ ಜನ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ೨೦ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ವಾಟವೇಯವರೊಂದಿಗೆ ಕಲ್ಲೇದೇವರು ಕಾಡಿನಿಂದ ಹಿಂಡಲಗಾ ಜೈಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ರೂ.೫೦/– ದಂಡದೊಂದಿಗೆ ಆರಾರು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾದರು."[೦] ಹಳ್ಯಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಇಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಮೇಲೆ ಲಾಠಿ ಚಾರ್ಜ ಮಾಡಿದರಲ್ಲದೆ, ರಸ್ತೆಯ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಓದುಗರನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದರು. ಹಾಗೂ ಓದುವ ಕೋಣೆಯ ಪೀಠೋಪಕರಣಗಳಿಗೂ ಧಕ್ಕೆಯುಂಟು ಮಾಡಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಬಗ್ಗು ಬಡಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರು ನಿರಾಶೆ ಹೊಂದತೊಡಗಿದರು.

ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿಯನ್ನು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ಅದು ಕಾಡುಬೆಂಕಿ ಹಬ್ಬಿದಂತೆ ಹಬ್ಬಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ ನಾಯಕರಾದ ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ್‌ರವರು ಹೇಳುವಂತೆ ; "ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ಮಾರಾಟ ಮಳಿಗೆಗಳ ಮುಂದೆ ಹೋಡಿದ ಮುಷ್ಕರ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಧರಣಿ ಪ್ರಚಂಡ ಯಶ್ಸನ್ನು ಕಂಡಿತು. ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ಗಂಟು ಕಟ್ಟಿ ಸೀಲ್ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ೬ರಂದು ಧಾರವಾಡ ನಗರ ಮುನಿಸಿಪಾಲಿಟಿ ಕಚೇರಿ ಕಟ್ಟಡದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸಲಾಯಿತು. ಯೂನಿಯನ್ ಜಾಕ್ ಧ್ವಜವು ತ್ರೀವರ್ಣಧ್ವಜಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹಾರಿತು ಮುಕ್ಕೇರಿಕರ್ ಮತ್ತು ಕರಮರಕರ್ ಅವರು ಯೂನಿಯನ್ ಜಾಕ್ ಧ್ವಜವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದರು. ಕಲೆಕ್ಟರರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರಮರಕರರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಕೇಳಿದಾಗ "ವಿದೇಶಿ ಧ್ವಜವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯಯುತ. ಆ ವಿದೇಶ ಧ್ವಜವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದ

ಜನ ಅದನ್ನು ಹರಿದು ಹಾಕಬಹುದಿತ್ತು, ಇಲ್ಲವೆ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಬಹುದಿತ್ತು" ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತವಾಗುವಂತೆ ನುಡಿದರು. ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿದ್ದ ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಯಾದ ಆ ಆಡಳಿತಗಾರರು ಕರಮುರಕರರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮತ್ತು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡಲಾಯಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಬಗೆಗಿನ ಪ್ರೇಮಜ್ವಾಲೆ ಮಾತ್ರ ನಂದುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

೫.೫ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ :

ಈಚಲು ಬನಗಳನ್ನು ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸವು ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಕೆರೂರ, ಮಟಗೇರಿ, ಬಾಗೇವಾಡಿ, ನಾಗಠಾಣ, ಸರಗೂರ, ಕೋರವಾರ, ಚಡಚಣ, ಇಂಡಿ, ಹುನಗುಂದ, ತಾಳಿಕೋಟಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಈಚಲು ಗಿಡಗಳು ಕಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸುಮಾರು ೨೫-೩೦ ಸಾವಿರ ಈಚಲು ಮರಗಳು ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟರು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವಿವರಗಳು ಕೆಳಗೆ ನೀಡಲಾಗಿವೆ.

"ವಿಜಾಪುರಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದ ಅಲಿಯಾಬಾದ ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಯ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಲು ನೂರಾರು ಹೈಸ್ಕೂಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅಲಿಯಾಬಾದ್‌ಗೆ ಹೋದರು. ಗ್ರಾಮಸ್ಥರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವರು ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ವಿಜಾಪೂರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ನಾಯಕತ್ವ ವಹಿಸಿದ ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಸಿದ್ದಪ್ಪ ನಿಂಬರಗಿ, ವಿಠೋಬಾ ನಿಕಮ, ರಾಜಾರಾಮ ದುಬೆ ಹಾಗೂ ಇತರರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರೇವಣಸಿದ್ದಪ್ಪಾ ಲದ್ದಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಅಂಬಲಿ, ಪಂಡಿತ ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಬಸಯ್ಯಾ ಪುರಾಣಿಕಮಠ, ಮುರಿಗೆಪ್ಪ ಸುಗಂಧಿ, ಕಲ್ಲಯ್ಯಾ ಡೋಣೂರ, ಸಂಗಪ್ಪ ಮದಬಾವಿ, ಮಹಾಲಿಂಗಪ್ಪ ಮದಭಾವಿ (ಹಲಸಂಗಿ) ಇವರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು (ವಿಜಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ) ಅಲಿಯಾಬಾದನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದರು. ಪೊಲೀಸ ಲಾಠಿ ಚಾರ್ಜಿನಲ್ಲಿ ಮೈ ಹಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ಏಟು ತಿಂದರು."[೧]

೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ನಾಗಠಾಣದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಸಮೀಪದ ಖ್ಯಾಡಗಿ ಹಳ್ಳದ ದಡದಲ್ಲಿನ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನುದ್ವಂಶಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸತತವಾಗಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಈ ಮಹಾ ಅಭಿಯಾನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ವಿಜಾಪುರದಿಂದ ಜನರು ದೊಡ್ಡ, ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದರು. "ಅವರು ವೀರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಜೀಡು ಬಿಟ್ಟ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ನಾಶ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗಠಾಣದ ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ ವಾಡೆ

ಅವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗಾಗಿ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವವರು. ಇಡೀ ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುತ್ತಿತ್ತು."[೯೧]

೧೯೩೦ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಶಿರೂರಿನಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದರು. ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮಂಗಳವೇಡೆ ಅವರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಆಗ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಜೋರಾಪೂರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನೀರಲಕೇರಿ, ಸುಗುಣೇಂದ್ರ ಕೇರೂರ ನಾಯಕತ್ವದ ಹೊಣೆ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ.

ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆರೂರ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನವಾಯಿತು. ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಮಲ್ಲಪ್ಪಾ ಯಂಡೀಗೇರಿಯವರು ಕೆಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಕೆರೂರಿನ ಹನುಮನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿರುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಮುಖಂಡರಾದ ಡಾ. ಶಂಕರರಾವ್ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಭಟ್ ಜೋಶಿಯವರು ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದರು. ಇಬ್ಬರು ಯುವತಿಯವರೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಅವರೂ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಜೈಲುವಾಸ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು. ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಬಿಡ್‌ಕರ್ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೋಟಾರು ಕಂಪನಿಯು ಈ ಉದಾತ್ತ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ, ಬಿಡ್‌ಕರ್ ಅವರ ಲೈಸೆನ್ಸ್‌ಗಳನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಅವರ ಎರಡು ಬಸ್‌ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಲಾಯಿತು. "ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳು ೧೯೩೦ನೇ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೬ರ ವರದಿಯೊಂದರ ಪ್ರಕಾರ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತೀವ್ರತೆ ಬದಾಮಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೂರ ಮತ್ತು ಗುಳೆದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಬಾಪುರಾವ್ ಬಾಸುತಕರ, ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಕುದಾನಪೂರ, ಗೇಡಾಭಟ್ಟ ಜೋಶಿ ಜೀವನಭಟ್ಟ ಜೋಶಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ದೇವಗೀಕರ್, ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಾ ನಿಜಪ್ಪ ನಿಡಗುಂದಿ, ಸಾಬಣ್ಣ ಸಿಂಗದ, ಶಿವಲಿಂಗಪ್ಪ ಸಿಂಗದ, ಅನವರಸಾಬ ದಂಡಾವತಿ, ಕೊಬನಾ ಶೇಕಾ, ಶಿವಮಾನಪ್ಪ ಝಳಕಿ, ವಿಠ್ಠಪ್ಪ ಮತ್ತಿತರು ಬದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿತವಾದ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಶೀಲರಾವ ಮಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು."[೯೩]

ಹುನಗುಂದ ಹಾಗೂ ವಿಜಾಪುರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಗುಂಪೊಂದು ಇಳಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಇವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿದರು. ಈ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ನರಹರಿ ಎಲ್. ಕಟ್ಟಿಯವರು ಈ ರೀತಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಮಾಧವರಾವರೊಂದಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಾಗಿ ನಾನು ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಮುಂಜಾವು 'ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ' ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತು ೧೧.೦೦ ಗಂಟೆಗೆ ನಾವು ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವು ಸುಮಾರು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ತನಕ ಇದುವೇ ನಮ್ಮ ದಿನಚರಿಯಾಗಿತ್ತು."[೯೪]

ಈ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರೆಂದರೆ ತಮ್ಮಾಚಾರಿ ಕಟ್ಟಿ, ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರಿ ಕಟ್ಟಿ, ಪ್ರಾಣೇಶಾಚಾರಿ ಗುಡ್ಡದ, ಕೃಷ್ಣಾಚಾರಿ ಗುಡ್ಡದ, ಮಾಪಯ್ಯಾ ಕಂಪಲಿಮಠ, ಈಶ್ವರಪ್ಪ ಹವಾಲ್ದಾರ, ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರಿ ಜೋಶಿ, ವೆಂಕಟರಾಜು ಅನಂತಭಟ್ಟ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಚಿತ್ತರಗಿ, ಜಾಫರ ಸಾಹೇಬ, ವ್ಯಾಸರಾವ್ ಜಹಾಗೀರದಾರ ಮುಂತಾದವರು.

"ರಾಚಪ್ಪ ಹೂಟಗಿ, ಸಣ್ಣ ರಾಚಪ್ಪಾ ಹೊಟಗಿ ಮುಂತಾದ ಹಂದಿಪೂರದ ಗಣ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು, ಬಂಧನಾಳದ ಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವರು, ಮುಸಬಿನಾಳದ ದೊಡ್ಡಯ್ಯಸ್ವಾಮಿ, ಯಾಳವಾರದ ಜಸವಂತರಾವ್ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಪ್ಪ ಹಡಪದ ಹಾಗೂ ಇತರರು ಸಿಂದಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಂದಿಗನೂರದ ಪತ್ತಿರ ಮಲ್ಲಾಳ ಮತ್ತು ಪರದಾಳದ ಮಧ್ಯೆದ ೪-೫ ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಈ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಚಪ್ಪ ಹೊಟಗಿ ಎಂಬುವವರನ್ನು ಕೋರವಾರ ಪೊಲೀಸರು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳ ಸಶ್ರಮ ಜೈಲು ಸಜೆ ಆಗಿ, ೧೯೩೦ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೩೦ ರಂದು ವಿಜಾಪೂರ ಜೈಲಿಗೆ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು."[೬೫]

ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು, ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ. ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ, ತಾವು ಕಡಿದು ಹಾಕಿದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮರಗಳನ್ನು ಆ ಊರ ದೇವಾಲಯದೆದುರು ಹರಾಜಿಗಾಗಿ ತಂದು ಕೂಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಹಣವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಸುಧಾರಣೆ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಹತ್ಮಗಾಂಧಿಯವರು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಗ ಚಳವಳಿಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹೂಡಿದ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಆಂದೋಲನವಷ್ಟೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಅದೊಂದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ, ಶಾಂತಿ, ಪ್ರಗತಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲು ಕೈಕೊಂಡ ಸುಧಾರಣಾ ಚಳುವಳಿಯು ಆಗಿತ್ತು.

ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೯ರಂದು ವಿಜಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಾಖಂಡಕಿಯ ಜನರು ಮೇವಿನ ನೀಲಾವಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರು. ಗಲಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಜನ ತಮ್ಮ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ನಿಷೇಧಿಸಲಾದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮೇಯಿಸಿದರು. "ಸರ್ಕಾರದ ದನಗಳನ್ನುಮೇಯಿಸುವುದರ ಮೇಲೂ ಕರ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದರೆ ಅನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೇ? ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬರಿ ಮುಳ್ಳು ಕಂಟಿಗಳು, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೇಯಿಸಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಲ್ಲು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮೇಯಿಸುವ ಕರವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಬೇಕು? ಎಂದು ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು.

೫.೬ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳು :

೧೯೩೦ರ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಟೇಕೂರರ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಆ ಪ್ರಕಾರ ಅವರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಚಳವಳಿಯ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಳ್ಳಾರಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ, ಕೊಟ್ಟೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು ಮೋರ್ಚಾಗಳೂ ನಡೆದವು. ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಜನಸ್ತೋಮಗಳು ಚಳವಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದವು. ಶ್ರೀಟಿ.ಜಿ. ಕೇಶವರಾವ್ ಹಾಗ ಹೊನ್ನಪ್ಪ ಬಣಕಾರ್ ಇವರ ನಿರ್ದೇಶನದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೇಂದ್ರವು ಹರಪನಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮಿತಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇತ್ತ ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದೂ, ಅತ್ತ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವುದೂ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದರು. "ಹರಪ್ಪನಹಳ್ಳಿಯ ಕಂಚಿಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಈಚಲಮರ ಕಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದ ಟೇಕೂರು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಡಾ. ರಾಮರಾವ್, ಬೊಮ್ಮಪ್ಪ, ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಚಾರ್, ರಾಯಸಂ ಹಯವದನರಾವ್, ಪೂರ್ಣಾಚಾರ್ ಮುಂತಾದವರ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ವಿಚರಣೆಗಾಗಿ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು." ವಿಚಾರಣೆ ದಿನ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಜನಗಳ ಜಾತ್ರೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಸರ್ಕಾರವು ಎಲ್ಲಾ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತು.

"ಮಾಗಳದಲ್ಲಿ (ಹಡಗಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಈಚಲು ಮರ ಕಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಕೊಟ್ಟೂರಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭದ್ರಶೆಟ್ಟಿ ಸಣ್ಣರುದ್ರಪ್ಪನವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈಚಲ ಮರ ಕಡಿಯುವ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿನ ೨೮ ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಬಂಧಿತರಾದರು." ದಂಡ ಕಟ್ಟಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಅಗಡಿ ಗುರು ಸಿದ್ಧಯ್ಯನವರ ಮನೆ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿ ೭೫ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡಿದರು.

ಟಿ.ಜಿ. ಕೇಶವರಾಯರು ಇಡೀ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ೧೯೩೦–೩೧ರ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಬ್ಕಾರಿ ಹರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಳೆದ ವರ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹವಾಯಿತು.

ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ರಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕ್ರಮವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ೧೦೮ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದರು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ದಿವಾಕರ ರಂಗರಾಯರು, ರಾಮರಾವ್ ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್ ಮುಂತಾದವರು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿದರು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಧ್ವಜವಂದನೆಯು ಚರಿತ್ರಾರ್ಹವಾಗಿತ್ತು. ನೆರೆದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕ ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ಶಿಸ್ತು ಬದ್ಧರಾಗಿ ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡಿದರು.

"ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ನಿಷೇಧಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಜಿ.ಎಂ. ಗಿರಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮಿತಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆಂಧ್ರದ ಮುತ್ಯಾಲರಾವರ್ ಎಂಬುವವರು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ್ದರು." ಹೆಂಡದಂಗಡಿಯ

ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ತೊಂದರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ,

'ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಕೆರಳಿಸಿತು. ಸೇಂದಿ, ಸರಾಯಿ ಅಂಗಡಿಕಾರರು ಮತ್ತು ನೌಕರರು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಮೇಲೆ ಸೇಂದಿ, ಸರಾಯಿ ಸುರುವಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿಯಲ್ಲೂ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಮದ್ಯ ಹಾಕಿದರು ಇಂತಹ ಪೀಡನೆಗೆ ನಾನೂ ಬಲಿಯಾಗಿದ್ದೆ'.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಆಡಳಿತವು ಹೆಂಡದಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವು ದಿನಾಂಕವನ್ನು ಆಗಸ್ಟ್ ೩೦, ೧೯೩೦ಕ್ಕೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿತು. ಅಂದು ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡದಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಕಾಯ್ದೆ ಹೇಗೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀ ಬಿ.ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್‌ರವರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಬಹುದು.

"ಆಗಸ್ಟ್ ೩೦, ೧೯೩೦ರಂದು ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ನೀಲಾವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಅದೇ ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಟೇಕೂರು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂರವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಸಭೆ ಸೇರಿದೆವು. ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆನಡೆಯಿತು. ಹರಾಜಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಹಿತಕಾರಿ ಘಟನೆ ನಡೆಯದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿ ಸುತ್ತಲೂ ಪೊಲೀಸರ ಸರ್ಪವಾಗಲು ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಜನಗಳ ಜಾತ್ರೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿತ್ತು. ಚಳವಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಲು ಕುತೂಹಲಿಗಳಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ರಸ್ತೆ ಬದಿಯ ಮರಗಳ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಕುಳಿತು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆಸಲು ನಾವು ಕಳುಹಿಸಿದ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಮೊದಲ ತಂಡ ಕಛೇರಿ ತಲುಪುವ ಮೊದಲೆ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ತಂಡವೂ ಕಛೇರಿ ತಲುಪುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಫಲವಾಯಿತು. ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ವೇಷ ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಜಟಕಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಂತ್ರವೂ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸೋಲುಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವಿತ್ತು. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದೇವು. ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೂ ನಾನು ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಸವಾಲನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದೆನು. ಹರಾಜು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ನುಗ್ಗಬೇಕು,ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಯೋಚಿಸಬೇಕಾಯಿತು."[೯೯]

"ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೂಲೆ ಸೇರಿದ್ದ ಪೋಲಿಸ್ ಸಮವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹಿಂಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಸೈಕಲ್ ತುಳಿದುಕೊಂಡು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಕಡೆ ಸಾಗಿದೆನು. ಪೊಲೀಸು ಅಧಿಕಾರಿಯ ಠೀವಿಯಲ್ಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷರಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಪೊಲೀಸರೆಲ್ಲಾ ಸೆಲ್ಯೂಟ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ನೇರವಾಗಿ ಹರಾಜು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಾನು ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು ಹಾರಿಸುತ್ತಾ 'ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧೀಜಿ ಕೀ ಜೈ'

ಎಂದು ಜಯಕಾರ ಹಾಕಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಪೊಲೀಸು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಕಾಂಟ್ರಾಕ್ಟದಾರರು ಇದನ್ನು ಕಂಡು ನಿಬ್ಬೆರಗಾದರು. ನನ್ನ ಬಂಧನವಾಯಿತು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಅಂದು ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಹರಾಜು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ."[೧೦೦]

ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈಚಲ ಮರ ಕಡಿಯುವುದು, ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸುವುದು, ವಿದೇಶ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದು, ಪ್ರಭಾತ್ ಫೇರಿ ಹೊರಡಿಸುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ನಡೆಯಿತು. ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಕಂಡ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಿದರು.

ಹೆಸರು	ಶಿಕ್ಷೆಯ ಅವಧಿ
೧. ಸಿ.ವ್ಹಿ.ಬಾಲಾಜಿ	೩ತಿಂ.ಕಠಿಣ ೨೦.ರೂ. ದಂಡ ಅಥವಾ ೩ ವಾರ ಶಿಕ್ಷೆ
೨. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	"
೩. ಸಣ್ಣ ತಮ್ಮಪ್ಪ	೯ತಿಂ. ೬ವಾರ ೨೫ರೂ. ದಂಡ ಅಥವಾ ೩ ವಾರ ಶಿಕ್ಷೆ
೪. ಚಂದ್ರಪ್ಪ	"
೫. ಅನ್ನದಾನಪ್ಪ	"
೬. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ	೬ತಿಂ.೪ವಾರ ಕ ೫೦ ರೂ. ದಂಡ ಅಥವಾ ೨ ವಾರ ಶಿಕ್ಷೆ
೭. ಈಶ್ವರಪ್ಪ	"
೮. ಭೀಮಪ್ಪ	"
೯. ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ	"
೧೦. ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸಪ್ಪ	"
೧೧. ಸಣ್ಣಪ್ಪ	"
೧೨. ಸಣ್ಣ ರುದ್ರಪ್ಪ	೩ತಿಂ. ೨ ವಾರ ಕ. ಮತ್ತು ದಂಡ ಅಥವಾ ವಾರ ಶಿಕ್ಷೆ
೧೩. ಕೊಟ್ರಪ್ಪ	"
೧೪. ಗುರುಬಸಪ್ಪ	೩ತಿಂ.೪ ವಾರ ೫೦ ರೂ. ದಂಡ
೧೫. ಗುರುಪಾದಪ್ಪ	೩ತಿಂ.೨ವಾರ ಕ. ಮತ್ತು ದಂಡ ಅಥವಾ ೧ವಾರ ಶಿಕ್ಷೆ
೧೬. ನೆಲ್ಲಿಬೀಡ	"
೧೭. ಕರಿಯಪ್ಪ	"
೧೮. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	"

(ರಾಜಿನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಡ್ ಕಾನ್‌ಸ್ಟೇಬಲ್)

೧೯. ಅಜ್ಜಪ್ಪ	೩ತಿಂ. ೨ವಾರ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ
೨೦. ಹಳ್ಳಿ ಗುರುಬಸಪ್ಪ	೩ ತಿಂ. ೨ ವಾರ ಸಾದಾ ಶಿಕ್ಷೆ
೨೧. ರಾಘವ ವಿಠೋಬಪ್ಪ	"
೨೨. ಲಿಂಗಪ್ಪ	"
೨೩. ಕಂಪಲಿ ಕೊಟ್ರಪ್ಪ	"
೨೪. ಬಿ.ವ್ಹಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧ ತಿಂ. ಸಾದಾ ಶಿಕ್ಷೆ
೨೫. ಹಿ. ಗೋಪಾಲರಾವ್	"
೨೬. ಕೊಟ್ರಪ್ಪ.ಕೆ.	"
೨೭. ಕೆ. ಗುರುನಾಥ	"
೨೮. ಜಾಂಬಾಳೇಕರ ಡಿ.ಡಿ.	೩ ತಿಂ. ೩ ವಾರಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ
೨೯. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಕೆ.ಜಿ.	"
೩೦. ಎ. ತಿರುಮಲರಾವ್	"
೩೧. ಶಾಮರಾವ್	೩ ತಿಂ. ೧ ವಾರ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ
೩೨. ಜಗನ್ನಾಥರಾವ್	"
೩೩. ಅನಂತರಾವ್	"

ಠಲ್ಲದೆ ಬೊಮ್ಮಪ್ಪ, ಚಂದ್ರಪ್ಪ, ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ, ಟಿ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಕೊಟ್ರಪ್ಪ, ಪಾರ್ಥ ಸಾರತಿ, ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಬೇನೂರ, ಅಮರಪ್ಪ ಗದಗ, ಆರ್.ವಿ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಮುಂತಾದವರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಒಟ್ಟು ೭೭ ಜನರು ಕಠಿಣ ಮತ್ತು ಸಾದಾ ದಂಡ ಸಹಿತ ಜೈಲು ವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿದರು."[೧೧೧]

ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರ ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಶ್ರೀ ಆರ್. ಆರ್.ದಿವಾಕರ ಮತ್ತು ಇತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಮುಖಂಡರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟು ಚಳವಳಿಗೆ ಸಂಚಲನೆ ನೀಡಿದರು. ಸೇಡಿನ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಸರ್ಕಾರ ಟಿ.ಬಿ. ಕೇಶವರಾವ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದು, **ಕರ್ನಾಟಕ ಕೇಸರಿ** ಎಂಬ ಬಳ್ಳಾರಿ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕದ ಜಾಮೀನು ಇಡಗಂಟನ್ನು ಇಡಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿತು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಡುವದು ನಿಂತಿತು. ಕೊಟ್ಟೂರಲ್ಲಿ ಗೋರ್ಲಿ ಕರಿಬಸಪ್ಪ ಎನ್ನುವವರು ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಒಬ್ಬ ವಿಧವೆಯನ್ನು ಲಗ್ನವಾದರು. ಯುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡುವ ತರಬೇತಿ ನೀಡಲು ಹಾಗೂ ಅವರಲ್ಲಿ ದೇಶಾಭಿಮಾನದ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲು **'ಭಾರತ ವ್ಯಾಯಾಮ ಶಾಲಾ'** ಎಂಬ ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆದರು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ನೇತಾರರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವಾಚನಾಲಯಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವುದು

ವರ ಉದ್ದೇಶಗಳಲೊಂದಾಗಿತ್ತು. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಉಲ್ಲಂಘನಾ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಲು ಸಂಘಟನಾಕಾರರು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡರು.

೬. ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ:

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ತಂದುಕೊಡಲು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಕೈಕೊಂಡ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣತರವಾದ ಚಳವಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಚಳವಳಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸರಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಉತ್ಪನ್ನದ ಮೂಲವಾದ ಕರವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಡುವ ಈ ಚಳವಳಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಯಾವ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಕಠೋರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ಇಳಿಯಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿದರೆ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಮಹತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕರಬಂದಿ ಚಳವಳಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವವರು ಇತರ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕೇವಲ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಲಾಠಿ ಪೆಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು ಕರಬಂದಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಕುಟುಂಬಗಳು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದ ಜೀವನಾಧಾರವಾದ ಹೊಲ–ಮನೆ, ಪಾತ್ರೆ–ಪಗಡಗಳು ದನ–ಕರ ಆದಿಯಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲೂ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಕುಟುಂಬದ ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಸರ್ವತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇತರ ಚಳವಳಿಗಳಂತೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯು ಆಯ್ದು ಕೆಲವೇ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆದಿತ್ತು. ಅದೂ ಕೂಡಾ ಅಲ್ಪ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬಹುದಾದಂಥ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೊಂದು ಮಹತ್ತರವಾದ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದೇಶದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿಯಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ೧೯೧೭–೧೮ರಲ್ಲಿ ಖೇಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ರೈತರಿಂದ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಆ ವರ್ಷ ಅಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲ ಬಂದ ಕಾರಣ ಭೂ ಕಂದಾಯ ವಿನಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಚಳವಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಸರಕಾರವು, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತೀರ್ವೆಕೊಡಲಾರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ತೀರ್ವೆ ವಿನಾಯಿತಿ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೂ ಆ ಚಳವಳಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನ ತನಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ವತಃ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆಮೇಲೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಬಾರ್ಡೋಲೀಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಸ್ವತಃ ಬಾರ್ಡೋಲೀಗೆ ಹೋಗಿ ತಳವೂರಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯ ರೈತರಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ಹಳ್ಳಿ–ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ರೈತರನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು.

ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿ ಕರಬಂದಿ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗೋರಖಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚೌರಿಚೌರಾದಲ್ಲಿ ಭೀಕರ ಹಿಂಸಾಚಾರದ ಸಂಭವಿಸಿದ ಕಾರಣ ಈ ಬಾರಿ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

೧೯೨೭ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಸರಕಾರವು ಬಾರ್ಡೋಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ರೈತರ ಕೂಗನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಕಾಯದೆ ಮಂಡಳದ ಗೊತ್ತುವಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಪ್ತೆಯನ್ನು ೧೦೦ ಕ್ಕೆ ೨೨ರಷ್ಟು ಏರಿಸಿತು. ಈ ರೀತಿ ತೀರ್ವೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರೂ ಸರಕಾರವನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಆದರೂ ಸರಕಾರವು ಅವರ ಮನವಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಹೋಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರು ಮಹಾತ್ಮಜಿಯವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆದು ವಲ್ಲಭ ಭಾಯಿಯವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದರು. ೧೯೨೮ನೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೨ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿವಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಆ ಮಹಾನಾಯಕರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ದ ದೇಶವೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಸುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದ ಬಾತ್ಮಿದಾರರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕುರಿತು ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಚಾರ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರಿಗೆ, ಆರ್ಥಿಕ ತೊಂದರೆ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಂದಲೂ ಹಣದ ಸಹಾಯವು ಒದಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತ ಭಾರತೀಯರಿಂದಲೂ, ಲಕ್ಷಾಂತರ ರೂಪಾಯಿ ಹಣದ ಸಹಾಯವು ಒದಗಿತ್ತು. ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರಿಗೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೂನ ೧೨ನೇ ತಾರೀಖಿನಂದು ಅಖಿಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹರತಾಳ ನಡೆಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕರೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ದಿನ ಇಡೀ ದೇಶದ ವ್ಯಾಪಾರವಹಿವಾಟು ಸ್ಥಗಿತವಾಗಿದ್ದವು.

ಆ ರೀತಿ ಪ್ರಚಾರ, ಅಷ್ಟೊಂದು ಜನರ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಆ ಪ್ರಕಾರದ ಹಣದ ಸಹಾಯ, ಅಷ್ಟೊಂದು ಹಿರಿಯ ನಾಯಕತ್ವ ಇವುಗಳಿಂದ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆಯಹತ್ತಿತು.

ಇತ್ತ ಸರಕಾರವು ಸಹ ಅಷ್ಟೇ ಬಿರುಸಿನ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿತು, ರೈತರನ್ನು ಬೆದರಿಸಿತು, ಲಾಠಿ ಪೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು, ದನಕರುಗಳನ್ನೂ, ಕಾಳುಕಡಿಗಳನ್ನೂ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿತು, ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆರೆಮನೆಗಟ್ಟಿತು, ದುರಾಚಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಪಠಾಣರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿತು, ಅವರು ಕಳವು ಮಾಡಹತ್ತಿದರು, ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಿದರು. ಜಗಳ ಹೂಡಿದರು, ತಲೆ ಒಡೆದರು. ರೈತರ ಹೊಲಗಳು ಜಪ್ತಾದವು, ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬೀಗಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿ, ಜನರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಜಪ್ತಾದ ಹೊಲಗಳನ್ನು ಇಡೀ ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುವವರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿ

ಕದಡಲಿಲ್ಲ, ಸಂಘಟನೆ ಸಡಿಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ, ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಮೊರೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಸರಕಾರವು ಅಷ್ಟು ಕ್ರೂರತನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೂ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರು ದೃಢಗೆಡದೆ ಹೋರಾಡಿದರು, ಬಂದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎದುರಿಸಿದರು. ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡು ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು. ಕಡೆಗೆ ಸರಕಾರವೆ ಮಣಿಯಿತು. ಏರಿಸಿದ ಕರದ ಬಗ್ಗೆ ತಿರುಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಆಗಸ್ಟ ೬ನೆ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತು. ಕೌನ್ಸಿಲಿನ ಸಭಾಸದರನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಡೆಸಿದ ಈ ಒಪ್ಪಂದದನ್ವಯ, ಸರಕಾರವು ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ-ಪಗಡೆ, ದನ-ಕರ, ಹೊಲ-ಮನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿತು. ಆಗಸ್ಟ ೧೧ನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಇಡೀ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಜಯೋತ್ಸವವು ಜರುಗಿತು.

ಈ ವಿಜಯದಿಂದ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲ ಅವರಿಗೆ 'ಸರದಾರ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ಬಂದಿತು. ಗುಜರಾತ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಅವರು ಭಾರತದ 'ಸರದಾರ'ರಾದರು. ಬಾರ್ಡೋಲೀಯ ಹೆಸರು ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ಈ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಿದದ್ದು ೬ ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ-೧೯೩೧ರಲ್ಲಿಯೂ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿ ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಕರಬಂದಿ ಚಳವಳಿ ನಡೆದ ನಂತರ ೧೯೨೯ ರಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದ ಮೈಮನಸಿಂಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೆಸೋರಿಯಾ ಮತ್ತು ವಂಡವಿಲ್ಲಾಗಳಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಈ ಚಳವಳಿಗೆ ಸುಭಾಶ್ಚಂದ್ರ ಬೋಸರು ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದ್ದರು. ಆಮೇಲೆ ಗುಜರಾತನ ಬೋರಸ ಮತ್ತು 'ರಾಸ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆದಿತ್ತು. 'ರಾಸ' ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವಾಗ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ೩ ತಿಂಗಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೫೦೦ ರೂ. ದಂಡ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜೈಲು ಸೇರಿದರು, ಸರದಾರರಿಗೆ ಇದೆ ಮೊದಲನೆಯ ಜೈಲುವಾಸವಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚಳವಳಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ರೈತರ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಚಳವಳಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅದೆ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ರೈತರ ಕಷ್ಟ ನಿವಾರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತೀವ್ರವಸೂಲಿ ಹಂಗಾಮು ಬಂತು. ಮಾತುಕತೆ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ವಸೂಲಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿತು. ಸರಕಾರವು ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಡಿತ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನೇಹರುರವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರು.

೬.೧ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ :

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದವರು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಭಿಯಾನದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದಂಥ ಅಮೋಘ ತ್ಯಾಗ ರೋಚಕವಲ್ಲದೆ ನೀತಿಬೋಧಕವೂ ಆಗಿದ್ದು, ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲು ತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ. ಅದು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೆಕೆರೂರಿನ (ಈಗಿನ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ) ರೈತಾಪಿ ಜನರ ಸಾಹಸಕತೆ, ಅದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಉಜ್ವಲ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

ಸಿರ್ಸಿ,ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ ಮತ್ತು ಹಿರೆಕೇರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮ ಆವರಿಸಿತು. ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳ ಬೆಲೆಗಳು ಬಿದ್ದವು. ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆಗಳ ಸುವರ್ಣಾದಾಯದ ರೂಪಾಯಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾಣೆಯ ಬೆಳೆಯೂ ಕೂಡ ರೈತರ ಕೈಗೆ ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಆ ವರ್ಷ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ರೈತರು ಸರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಅವರ ಮೊರೆ ಕೇವಲ ಅರಣ್ಯರೋಧನವಾಯಿತು. ಸರಕಾರ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಕ್ಷಾಮದ ಮಾತು ಸುಳ್ಳೆಂದು ವಾದಿಸಿತು. ಆದರೆ ಕ್ಷಾಮದಿಂದ ರೈತರು ಕಂಗಾಲಾಗಿದುದ್ದು ನಿಜ. ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು (ಹಾಗೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ತಿಳಿಸಿದ್ದರು.) ವಹಿಸಿದ್ದರೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಕ್ಷಾಮವೇ ಚಳವಳಿಗೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವೆಂಬ ಚಳವಳಿಯ ನಾಯಕರು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೇ ಆದರೂ, ರೈತರ ನ್ಯಾಯವಾದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಾದಕ್ಕೆ ಸರಕಾರ ವಿಮುಖವಾಗಿತ್ತು.

ನಾಲ್ಕು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ರೈತರು ಶಾಸನಬದ್ಧವಾಗಿ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ನಡೆದುಕೊಂಡರು. ಇದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕ ದುಸ್ಥಿತಿಯ ಹೋರಾಟ, ರಾಜಕೀಯ ಹೋರಾಟವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಿದರು. ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಸಭೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸಿದರು, ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಜಿಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕಂಡರು. ಆದರೆ, ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾತ್ರ ಶೂನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಕೊನೆಗೆ ದಾರಿ ಕಾಣದೇ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಈ ಅಭಿಯಾನ ಬಹುಮಟ್ಟಿನ ಯಶಸ್ಸು ಕಂಡಿದ್ದರೂ ಹಾಗೂ ಜನತೆಯ ತ್ಯಾಗ ಗುಜರಾತಿನ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ಜನ ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗದಷ್ಟೆ ಗಣನೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಅಭಿನಾಯನದ ಕತೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರ ಭಾಗದ ಜನಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ರೈತರಿಗೆ ಮುಂದಾಳುತ್ವ ವಹಿಸಿ ಮುನ್ನಡೆಯಿಸಿದ ಸರ್ದಾರ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರಂತ ಒಬ್ಬ ಉಕ್ಕಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಜನನಾಯಕ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ಆಗ ಸರಿಯಾದ ಸಂಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಚಳವಳಿಯ ಆಗು ಹೋಗುಗಳ ವೃತ್ತಾಂತ ಹೊರಗಿನ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬಿತ್ತರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಚಾರದ ಕೊರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಿಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮನ್ನಣೆ

ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಚಳವಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಚಳವಳಿಯ ಮುಂದಾಳುತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಗಳು, ಆದರೆ ಅವರ ಧೈರ್ಯ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಜನರು, ವಿಶೇಷತಃ ಒಕ್ಕಲಿಗರು (ರೈತರು) ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು 'ಸ್ವರಾಜ್ಯ'ದ ಉದಾತ್ತ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಚಾರ ಸಿಕ್ಕಲಿ, ಸಿಕ್ಕದಿರಲಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ದೃಢ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಚಲಿತರಾಗಲಿಲ್ಲ. ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದಷ್ಟು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಿದರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದರೆ ಯಾರೋ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಡುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಕಷ್ಟ, ತ್ಯಾಗ, ಕಣ್ಣೀರಿನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಜನ ಮಾಡಿದರು.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಯಶಸ್ಸು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಹಾಗೂ ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವಿಕೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗುಜರಾತದ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೯೩೦–೩೧ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬೀರಿತ್ತು. ಈ ಚಳವಳಿಗಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾಲ್ಕು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಅವೆಂದರೆ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೆರೂರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕೋಲೆ, ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರಗಳು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಾಗಿದ್ದು, ಆ ವರ್ಷ ಮಳೆಯಾಗದೆ ಜನ ಬಹಳ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೀಡಾಗಿದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಬಹಳ ಆಸಕ್ತಿ ತಳೆದು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. "ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಮ್ಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕರ ಹೊರಲಿಕ್ಕಾಗದು" ಎಂದು ಚಳವಳಿಕಾರರು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

೬.೧.೧ ಧಾರವಾಡದ ಹಿರೇಕೇರೂರಿ (ಇಂದಿನ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ) ನಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ:

೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೇರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಮಳೆಯು ತೀರ ಕಡಿಮೆ ಬಿದ್ದುದ್ದರಿಂದ ರೈತರ ಸ್ಥಿತಿಯು ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಬಡತನದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಈ ರೈತರ ಗೋಳನ್ನು ಕೇಳುವವರೇ ಇಲ್ಲದಾಗಿದ್ದರು. ರೈತರಿಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವುದೆ ದಾರಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಚವಿ ಗ್ರಾಮದ ಶ್ರೀ ಪಾಟೀಲ ವೀರನಗೌಡರು ಹಿರೇಕೇರೂರ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವರಾಗಿದ್ದರು. ಬಾರ್ಡೋಲಿ ರೈತರು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಅವರು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುಬಂದವರಾಗಿದ್ದರು.ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂದಾಳುಗಳೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೇ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಹಲವು ಸಂದೇಹಗಳ ನಿರಸನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಮುಂದಾಳುಗಳೆದುರು ಧೈರ್ಯವಾಗಿಯೂ ದೃಢವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀ ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ ರಾಮರಾಯರೊಂದಿಗೆ ಅವರು ಇಡೀ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ

ತಾಲೂಕಿನ ರೈತಪ್ರಮುಖರನ್ನೂ ಇವರು ಕೂಡಿಸಿ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ರೈತರು ತಮ್ಮ ಕಂಗಾಲ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಬಡತನದ ಬವಣೆಯಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. "ವರುಷಕ್ಕೆ ಸರಾಸರಿ ೨೩ ಇಂಚು ಬೀಳುವ ಮಳೆ ಈ ವರುಷ ೧೪ ಇಂಚು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ಬಿತ್ತಿಗೆ ಹಂಗಾಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಿಲ್ಲ. ಭತ್ತದ ಪೈರು ಪೂರ್ತಿ ಬರುವ ವರುಷ ಕೂಡ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಂಥ ಬಡತನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದದ್ದೇ. ಈ ವರುಷವಂತೂ ಬೆಳೆ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ, ಕುಡಿಯಲು ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ನೀರಿದ್ದರೂ ಕೊಳಚೆ ಗಟ್ಟಿ ಹುಳ ಬಿದ್ದು ಕುಡಿಯಲು ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳು ರೋಗದ ತವರೂರಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತೀರ್ವೆ ಕೊಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ರೈತರು ತಮ್ಮ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಈ ಧುರೀಣರ ಮುಂದೆ ತೋಡಿಕೊಂಡರು."[೧೦೨]

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ರೈತರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯು ಜಾಗೃತವಾಗಿತ್ತು. ಹುಲಬನ್ನಿಯ ನೀಲಾವಿಗೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಾಕಿಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಬಹಿಷ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಜನರು ಅಸಾಧಾರಣ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ತೋರಿಸಿದ್ದರು. ನೂರಕ್ಕೆ ೨ರಷ್ಟು ಮತಗಳು ಮಾತ್ರ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು ! ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ಸಂಘಟಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುವಷ್ಟು ಜನ ಜಾಗ್ರತಿ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ತಾಲೂಕಿನ ಕೇಂದ್ರವಿದ್ದಂತಿರುವ ಹಂಸಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಂಥ ಆಂದೋಲನ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ತೀರ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಉಭಯ ಪಂಗಡಗಳ ಧುರೀಣರನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಂಡು ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ ನಡೆಸಿದರು. ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ಕೈಕೊಂಡಲ್ಲಿ ತಾವೆಲ್ಲ ಸ್ನೇಹ ಸಹಕಾರಗಳಿಂದ ನಡೆದು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವದಾಗಿ ಉಭಯ ಪಂಗಡಗಳ ಧುರೀಣರು ವಚನವಿತ್ತರು. ಎರಡೂ ಬಣದವರು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ದಿವಾಕರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಮುಂದಾಳುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಂಚಾರದ ಫಲಶ್ರುತಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಶ್ರೀಕಚವಿ ವೀರನಗೌಡರು ಸ್ವತಃ ನಾಯಕರಾಗಿ ನಿಂತು ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಕರನಿರಾಕರಣ ಆಂದೋಲನ ಸಂಘಟಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. "ಶ್ರೀವೀರಣಗೌಡರು ೧೯೩೧ ನೇ ಜನೇವರಿ ೬ನೇ ತಾರೀಖಿಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ ನಾಯಕರಾಗಿ ಹಂಸಭಾವಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದರು."[೧೦೩]

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಒಳಜಗಳಗಳನ್ನು ತೀರಿಸದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೈ ಹಾಕಿದರು. ಈ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀ ತಿ.ರು. ನೇಸ್ವಿ, ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ, ಗುದ್ಲೆಪ್ಪ ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಮುಂತಾದವರು ತುಂಬಾ ನೆರವಾದರು. ಇಡೀ ತಾಲೂಕನ್ನು ಸುತ್ತಾಡಿ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರನಿರಾಕರಣದ ಸಂಘಟನೆ ನಡೆಸಿದರು.

"ಇಡಿ ತಾಲೂಕನ್ನು ೧೦-೧೨ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಗುಂಪಿನಂತೆ ಒಟ್ಟು ೧೬ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಒಂದೊಂದು ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸಂಚಾಲಕರನ್ನು ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. ಹಂಸಭಾವಿಯಿಂದ ಎರಡು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಈ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಸಂಚಾಲಕರಿಗೆ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು."[೧೦೪] ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾಗಿ ಜನ ಜಾಗೃತಿ ಬೆಳೆದು ಕೆಲಸವು ಸುಖಕರವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತಾಯಿತು.

ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣದಿಂದ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವದಿದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಥಿಕ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ವರುಷ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸುವದು ಉಚಿತವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ರೈತರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ೧೯೩೧ನೆ ಜನೆವರಿ ೫ರಂದು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಕೀಲರಾದ ಶ್ರೀ ಪಾವಟೆಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕ ರೈತ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಸಾವಿರ ರೈತರು ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಿವಾಕರ ಮುಂತಾದ ಧುರೀಣರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ರೈತರ ಹಕ್ಕು ಭಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನೂ ವಿಶಧೀಕರಿಸಿದರು. ರೈತರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಿದ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರೈತರು ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಸಹನಶೀಲತೆ, ಸ್ವಾವಲಂಬನಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೋರಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅವರು ಭಿನ್ನವಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ನ್ಯಾಯವಾದ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸರಕಾರದವರು ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಘಟಿತರಾಗಿ ನಾವು ಹೋರಾಡಬೇಕು ಎಂದು ರೈತರು ರಣೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮರಳಿದರು. ರೈತರ ದುರ್ದಶೆಯ ಅರಿವನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ೭ ಜನರ ಒಂದು ಮಂಡಳವನ್ನು ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಅವರ ಅಂತಃಕರಣ ಕರಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು ತಮಗೆ ಉಪದ್ರವ ಕೊಡಲು ಹೂಡಿದ ಕಾರಣಗಳಿವು ಎಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಕಂದಾಯ ಮಾಫಿ ಮಾಡಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ರೈತರು ಮುಖಂಡರ ಶಿಷ್ಟಮಂಡಲದ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಯಶ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಹಿರೇಕೇರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ವೀರಣಗೌಡರು ಇಡೀ ತಾಲೂಕನ್ನು ಸುತ್ತಿ ರೈತರು ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಚಾರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ದೇಶಪ್ರೇಮ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ರೈತರ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳು, ಸರಕಾರ ಜನತೆ (ರೈತರ) ಮಧ್ಯೆ ಇರಬೇಕಾದ ನ್ಯಾಯವಾದ ಸಂಬಂಧ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವರು ರೈತರಿಗೆ ತಿಳಿ ಹೇಳಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಜನರು ಸನ್ನದ್ಧರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ದುರ್ದಶೆಯ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೂ ಕಂದಾಯ ಮಾಫಿ ಮಾಡಲು ಸರಕಾರವು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಹೆಜ್ಜೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ರೈತರೆಲ್ಲ ಸಂಘಟಿತರಾದರು.

ಸ್ಥಳೀಯ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಾದ "ಜಯಾಚಾರ್ಯ, ಚೆನ್ನಬಸಯ್ಯ, ವೀರಬಸಪ್ಪ ಮುಂತಾದವರು ಹಾಗೂ ಸೂಡಂಬಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪ್ಪ ಗೌಡ ಪಾಟೀಲರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾದರು. ಮೈಸೂರಿನ ನಾಲ್ವರು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ ಕೆ.ಜಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರೂ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಜನರು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀ ಬಬಲೇಶ್ವರ, ಕಜ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಗಲಿರುಳು ಸಂಚರಿಸಿ ಜನಜಾಗೃತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಜಿ. ಅಶ್ವತ್ಥನಾರಾಯಣರಾವ ಮತ್ತು ಜಿ.ವ್ಹಿ.ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯನವರು ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು."[೧೦೫]

ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ, ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ವಿದೇಯತೆ ಸೌಜನ್ಯ, ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಸದಾರಾಧ್ಯರೆಂಬುವರೇ ಇಲ್ಲಿಯ ರೈತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವರು. ಅವರು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಪಣ ತೊಟ್ಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬೆದರಿಕೆಗೆ ಹಾಗೂ ಅಸತ್ಯ ಪ್ರಚಾರಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಂತರು.

ಫೆಬ್ರುವರಿ ೪ನೇ ದಿನಾಂಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಂದಾಳುಗಳ ಸಭೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ರೈತರ ಆರ್ಥಿಕ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಅವರ ಆರ್ಥಿಕ ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು ಅವರಿಗೆ ಬೆಂಬಲ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ನೈತಿಕ ಬೆಂಬಲವು ತಮಗಿರುವದೆಂಬ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರೈತರು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಸಕ್ರಿಯ ದಮನಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

"ಫೆಬ್ರುವರಿ ೫ ರಿಂದ ಮೊದಲನೆ ಕಂತಿನ ವಸೂಲಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಂದಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಲಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾದರು. "ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಅಟ್ಟುವೆವು; ಅವರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವೆವು" ಎಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯಕರಾದ ರೈತರನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ರೈತರು ಕಂದಾಯ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲು ವಸೂಲಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದವರೂ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬಾರದೆ?" ಎಂದು ಸಾಮೋಪಚಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಜನರ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಭೇಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿಕ್ಕೇರೂರಿನ ಓರ್ವ ಶ್ರೀಮಂತ ಜಮೀನ್ದಾರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಪ್ತಿ ನಡೆಸಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಭಯೋತ್ಪಾದನೆ ಮೂಡಿಸುವ ತಂತ್ರದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಡೆಸಿದರು."[೧೦೬] ಇದರಿಂದ ರೈತರು ಹೆದರುವ ಬದಲು ಎಂಥ ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟಗಳೊದಗಿದರೂ ಮಾಡಿದ ಪಣಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು. ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಜನರ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಸತ್ಯ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆಳೆಯುವ ಹಾಗೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗದಂತೆ ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರಪತ್ರಗಳ

ಮೂಲಕ ಪ್ರಚಾರವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಮೊದಲನೆ ಕಂತಿನ ಅವಧಿ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೫ಕ್ಕೆ ಮುಗಿದಾಗ ೯೯೧ ಸಾವಿರ ರೂ. ತೀರ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವಸೂಲು ಮಾಡಿದ್ದು ಕೇವಲ ೭ ಸಾವಿರ ರೂ. ಮಾತ್ರ.

ಎರಡನೇ ಕಂತಿನ ವಸೂಲಿಯು ಮಾರ್ಚ ೬ ರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲಿದ್ದಿತು. ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಯವರು ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಗಾಂಧೀ-ಇರ್ವಿನ್‌ರಲ್ಲಿ ಸಂಧಾನದ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆದಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೆಲವೊಂದು ಕರಾರು ಹಾಕಲಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಸಂಧಾನದ ಮಾತುಕತೆಗಳು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ನಡೆದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೀರ್ವೆ ವಸೂಲಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು" ಎಂಬ ಕರಾರು ಹಾಕಲಿರುವರು ಎಂಬ ಸುದ್ದಿಯು ಶ್ರೀ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಅವರು ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೆ ಒಂದು ತಂತೀ ಕಳಿಸಿ "ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಂಡ ಅಂಕೋಲೆ, ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಗಳನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡಿರಿ" ಎಂದು ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರು.

"ನಾನು ಯಾರನ್ನೂ ಮರೆತಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಇದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ೨೬.೦೨.೧೯೩೧ ನೇ ಈ ತಂತಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ವೈಸರಾಯರನ್ನು ಕಾಣುವ ಮುನ್ನ ಉತ್ತರ ಕಳಿಸಿದ್ದರು."[೧೦೭]

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಆಗದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಹಿರೇಕೆರೂರಿನ ಜನ ಭೂ ಕರ (ಬಿರಾಡ) ವನ್ನು ಭರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡು, ಕರದಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮನವಿಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು ಜನರನ್ನು ಧೃಡಸಂಕಲ್ಪರನ್ನಾಗಿಸಿದವು. ಅವರು 'ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕರ ಕೊಡಲಾಗದು' ಎಂಬ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದೇ ತರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿತ್ತು. ರೈತಾಪಿಗಳ ಸಂಕಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸದಾವಕಾಶವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಕರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿನಾಯತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಉತ್ಸಾಹಿ ತರುಣ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯವು ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ರೈತಾಪಿ ಜನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆಯ್.ಎನ್.ಸಿ. ಮತ್ತು ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ. ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಕೂಡ ಎಲ್ಲೆ ಅಗತ್ಯವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿರೇಕೆರೂರಿನ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಹೋರಾಟ ಸಹಾಯದಂತೆಯೇ ಇಡಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಬೆಂಬಲ ಹರಿದು ಬಂದವು.

ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಲು ರೈತರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಟಿ.ಆರ್. ನೆಸ್ವಿ, ಕೆ. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ ಹಾಗೂ ಗುದ್ಲೆಪ್ಪಾ ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಇವರೂ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದರು. ೧೯೩೦ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೫ರಂದು ಹಂಸಭಾವಿಯಲ್ಲೊಂದು ಬೃಹತ್ ರೈತ ಸಮಾವೇಶನಡೆಯಿತು. ಈ ಸಮಾವೇಶದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು

ನ್ಯಾಯವಾದಿ ಸಿದ್ರಾಮಪ್ಪ ಪಾವಟೆ ಅವರು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಹಂಸಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಸುವುದರ ನೇತೃತ್ವ ಟಿ.ಆರ್. ನೆಸ್ವಿಯವರಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದ್ದರೆ ಇಡೀ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನೇತೃತ್ವ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇಡೀ ತಾಲೂಕು ೧೬ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಶಿಬಿರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಸಭಾವಿಯಿಂದ ೨ ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಪುಸ್ತಿಕೆ ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿ, ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲ ಹಳ್ಳಿಗಳ ರೈತರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಲಾಯಿತು. ಸಂತ್ರಸ್ತ ರೈತರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಭೂ ಕಂದಾಯದ ಮಾಫಿಗಾಗಿ ಅರ್ಜಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತಾದರೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಿವಿಗೆ ಆ ಆರ್ತಮೊರೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಡಣಾಡಂಗುರವಾಗಿ ಧಿಕ್ಕಾರ ಹಾಕುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ವೀರನಗೌಡರು, ಇಡಿ ತಾಲ್ಲುಕಿನಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸಿ ರೈತಾಪಿ ಜನರ ಹಕ್ಕುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸರಕಾರದ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಬಗೆಗೆ ಭಾಷಣ ನೀಡಿ, ಜನರು ಇಂಥ ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಾಚಾರಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಜನರ ಸಹಾಯ ಧನ ಬೆಂಬಲ ಕೋರಿದರು.[೧೫೦]

ಶೀರ ತಡವಾಗಿ ರೈತರನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಲು ಸರ್ಕಾರದ ನೀರಾವರಿ ಕರ ರೂ. ೪೬,೦೦೦.೦೦ ಮಾಫ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ನೀಡಿತು. ಆದರೆ ಇದು ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷತಃ ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯ ರೈತರು ಭೂ ಕಂದಾಯದ ಮೊದಲ ಕಂತು ಕೂಡಬೇಕಾದ ಕೊನೆಯ ದಿನದಂದು ಭೂ ಕರವನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರೂ. ೧,೯೧,೦೦೦.೦೦ ದ ಪೈಕಿ ಬರೀ ರೂ. ೯,೦೦೦/- ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಇದು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕರ ವಸೂಲಿದಾರರ ವೇತನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಾಲುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. "೧೯೩೧ರ ಮಾರ್ಚ ೧೫ ಕ್ಕೆ ಭೂ ಕರದ ಎರಡನೆಯ ಕಂತು ತುಂಬುವ ಸರದಿ ಬಂದಾಗ, ಕರ ವಸೂಲಿದಾರರು ಬರೀ ರೂ. ೧೨,೦೦೦/- ನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಶಕ್ತರಾದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹೌಹಾರಿದ ಸರ್ಕಾರ ರೈತರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಂಚಿಕೆ ಮಾಡಿತು. ತಾಲ್ಲುಕಿನಲ್ಲಿ ೩೧ ಜಮೀನುದಾರರ ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ರೈತರ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಕರ ಕೊಡದಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಪೊಲೀಸರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಕುಟುಂಬಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ನೀಡಿದರು, ಅಮಾನುಷವಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರಲ್ಲದೆ, ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಎಲ್ಲ ಹೀನಾಯ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು."[೧೦೮]

ಸರಕಾರದ ಈ ತೆರನಾದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಚವಿ, ಸುದಂಜಿ, ಸಾತೇನಹಳ್ಳಿ, ಹಂಸಭಾವಿ, ಮದ್ಲೂಯಿ, ಎತ್ತಿನಹಳ್ಳಿ, ಅರಿಕಟ್ಟಿ, ದುಮ್ಮಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬೆಟಗೇರಿ, ಗ್ರಾಮಗಳ ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಹುದ್ದೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದರು. ಯಾವಾಗ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕೇಂದ್ರ ಹಂಸಭಾವಿಯೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತೋ, ಆಗ ಹಂಸಭಾವಿಯ ರೈತರ ವಿರುದ್ಧ

ಕಠಿಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಚೀಲಗಳನ್ನು ರೈತರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಚಾವಡಿಗೆ ಎಳೆದೊಯ್ಯಲಾಯಿತು. ಗೋವುಗಳನ್ನು (ಅವುಗಳ ಕರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಮಾರಿ, ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕರದ ಬಾಬತ್ತು ಆ ಹಣವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅನೇಕ ಜೋಳದ ಚೀಲಗಳನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಹಾಗೂ ಕರ ವಸೂಲಿದಾರರು ಚಾವಡಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದರು.

ಬೆಟಗೇರಿ, ಅರಕಟ್ಟಿ, ದೇವಿರಹಳ್ಳಿ ಸುದಂಬಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಮ್ಲೇದಾರರು ರೈತರಿಗೆ ಅವರ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕುವದಾಗಿ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು. ಪೋಲಿಸರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮಹಿಳೆಯರು ಅವರ ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಧರಣಿ ಹೂಡಿದರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಚರಾಸ್ತಿ ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಲು ಬಂದಾಗ ತಮ್ಮ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಪಗಡೆಗಳನ್ನು ಪೊಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿದರು.

ಈ ಗಂಭೀರ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ ಪೊಲೀಸರು ಬೆದರಿದರು, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಟಿ.ಆರ್. ನೆಸ್ವಿಯವರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದರು. ಈ ದಸ್ತಗಿರಿಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಜನರು ಭಾಜಾ ಭಜಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ತಂದು, ನೆಸ್ತಿಯವರಿಗೆ ಆರತಿ ಮಾಡಿ, ಯಶಸ್ಸು ಕೋರಿ, ಹಂಸಭಾವಿ ಬಂಗಲೆಯವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ಭರ್ಜರಿ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಅವರು ವಿಚಾರಣೆಯ ದಿವಸ ಅಂದರೆ ೧೪.೧೦.೧೯೩೧ರಂದು, ಹೊಂಕಣ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿರಬೇಕೆಂಬ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ೨೦ ವರ್ಷದ ಕೆಳಗಿನವರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಒಂದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಗುಂಪು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೨೦ ವರ್ಷದ ಕೆಳಗಿನ ಹುಡುಗರಿಗೆ ೨ ೧/೨ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ತಲಾ ೫೦ ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ, ತಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ೧೫ ದಿನ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ೨೦ ವರ್ಷದ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟವರಿಗೆ ೩ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ರೂ. ೫೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ತಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ೧೫ ದಿನ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೫೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ವಿಜಾಪೂರ ಧಾರವಾಡ, ಗದಗನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳೂ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. "೧೯೩೦-೩೧ರ ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು ೧,೭೫೯. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ೨೦೨ ರಷ್ಟು ಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಬಿಜಾಪೂರದಲ್ಲಿ, ೧೫೮, ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ೭೭, ಕೊಡಗು ೨೦, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ೧೪೯, ಬೆಳಗಾವಿ ೬೬೪ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ೪೪೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ೩೩೦ ಕುಟುಂಬಗಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸರಕಾರ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತು. ಹಂಸಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಟಿ.ಆರ್ ನೆಸ್ವಿಯವರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದನಂತರ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಇವರು ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತದ ದಕ್ಷಿಣ ವಿಭಾಗದ ಕಮೀಷನರ್ ಮಿ. ಸ್ಮಾರ್ಟ್‌ರನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾಗಿ ರೈತರ ಕರುಣಾಜನಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ಆಗ ಒಪ್ಪಂದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಸರಕಾರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು."[೧೦೯]

"ವಸಹಾತುಶಾಹಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರೈತ ಚಳುವಳಿಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸುವಾಗ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಘಟನೆಯೆಂದರೆ 'ಇರ್ವಿನ ನಾಲೆ ರೈತ ಚಳವಳಿ' ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜಸಾಗರದ ನೀರನ್ನು ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲಾ ರೈತರ ಮೇಲೆ ಮಹಾರಾಜರ ಸರಕಾರ ಹೇರಿದ ನೀರಾವರಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನೀರಾವರಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ರೂಪಾಯಿ ೧೦೦/- ರಿಂದ ರೂಪಾಯಿ ೧೫೦/- ರವರೆಗೆ ಶೇ.ರೂ.೬.೧/೪ ರಂತೆ ಬಡ್ಡಿ ಸೇರಿಸಿ ೧೦ ಸಮಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡುವಂತೆ ಲೇವಿ ಹೇರಿದಾಗ ರೈತರು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಮುಂದಾದರು."[೧೧೦] ಎಸ್.ಸಿ. ಮಲ್ಲಯ್ಯ, ಎಚ್.ಸಿ. ದಾಸಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಡಿ.ಎಸ್. ಮಲ್ಲಪ್ಪನವರ ವಾದವನ್ನು ಸರಕಾರ ನಿರಾಕರಿಸಿತು. ಎಚ್.ಕೆ. ವೀರಣ್ಣಗೌಡರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಲಿ ರೈತರ ಸಭೆ ನಡೆದು ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಸುಮಾರು ೪,೦೦೦ ಜನ ಶಾಂತಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟು 'ಅಠಾರಾ ಕಚೇರಿ'ಯ ಮುಂದೆ ಜಮಾಯಿಸಿದರು. ದಿವಾನ ಮಿರ್ಜಾ ಇಸ್ಮಾಯಿಲರು ಸಹಿ ಮಾಡಿದ ಮನವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕೆಲ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದು, ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೬.೧.೨ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಮತ್ತು ಅಂಕೋಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ :

ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆದ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಆದ ಜನಜಾಗ್ರತಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಶೂರ ನಾಡವರ ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಅಂಕೋಲದ ಜನರೇ ಸಮರ್ಥರೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಾವನೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಂಡಲದ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಈ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ಇದನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಸರಕಾರವು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂತ್ರಗಳೇನು, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸಲು ಜನರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧದ ಸಂಘಟನೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಉಗ್ರ ರಣಭೂಮಿಯಾದ ಬಾರ್ಡೋಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುಬರುವುದು ಒಪ್ಪಿತವೆಂದು ತಿಳಿದು ದಿವಾಕರರು ನುರಿತು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾದ ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ, ಡಾ.ಎನ್. ಬಿ. ಕಬ್ಬೂರ, ಬಿ.ಎನ್. ದಾತಾರ, ವಿ.ವಿ. ಪಾಟೀಲ ಇವರನ್ನು ಬಾರ್ಡೋಲಿ ರಣಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಭಿನ್ನವಿಸಿದರು. ಅವರು ಬಾರ್ಡೋಲಿ, ಹರಿಪುರ, ವಾಂಕನೇರಿ, ಅಫ್ವಾ, ಸರಭೋಣ, ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಸಂಚರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ ರೈತರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ ಬಂದರು.

ದಿವಾಕರರು ಬಾರ್ಡೋಲಿಯ ರೈತರು ಮಾಡಿದ ಭೀಷ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಅಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ರೈತರ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ನಡೆಸಿದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ರೈತರು ಭೂಮಿ-ಸೀಮೆ-ಮನೆ-ಮಾರು, ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕೊನೆಗೆ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಮಹಾತ್ಮರು ಬಂದು ಆದೇಶ

ಕೊಡುವವರೆಗೆ ತೀರ್ವೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡಿದ ನಿರ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತರಾಗದೆ ವರ್ತಿಸಿದ ವೀರರ ಧೀರ, ವೃತ್ತಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಂಡಲವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, "ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕು ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಜಂಗಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಪಾನಪ್ರತಿಬಂಧ, ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಗಳ ಸಂಘಟನೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಹೆಸರುಗಳಿಸಿದೆ. ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಂಥ ಅಗ್ನಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಜನರು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬಹುದು"[೧೧೦] ಎಂದು ದಿವಾಕರರು ಹೇಳಿದರು.

ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಶಿಬಿರಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಗಿಸಲು ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬಾಸಗೋಡ, ಸೂರ್ವೆ, ಶೆಟಗೇರಿ, ಬೋಳೆ, ವಂದಿಗೆ, ಹೊಸಗದ್ದೆ, ಕಣಗಿಲ, ಹಿಚಕಡ, ಸಗಸಗೇರಿ, ಜೂಗ, ಅಡಿಗೋಣ, ಅಗ್ಗರಗೋಣ, ಮೊಗಟಾ, ವಾಸ್ರೆ, ಕುದ್ರಿಗೆ, ಶಿರಗುಂಟಿ, ಗುಂಡಬಾಳೆ, ಹಿಲ್ಲೂರ, ಅಗಸೂರು, ಆಡ್ಲೂರು, ಬೇಲಿಕೇರಿ, ಭಾವಿಕೇರಿ, ಉಳುವರೆ, ಆವರ್ಸೆ ಹೀಗೆ ೨೪ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಯಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನುರಿತ ಸ್ಥಳೀಯ ಕೆಲಸಗಾರರು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಅಭೇಧ್ಯವಾದ ಕೋಟೆಯಂತೆ ಸಂಘಟಿಸಲು ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಂಡ ನಂತರ ಕರನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿ ಹೂಡಿದ್ದನ್ನು ಸಾರಲು "ಕರ್ನಾಟಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಂಡಲದ ಆದೇಶ ಪಡೆಯಲು ಶ್ರೀ ಕರಮರಕರರು ದಿವಾಕರರನ್ನು ಕಾಣಲು ಅಡವಿದಾರಿ ಹಿಡಿದು ದೂರ ಹೋಗಿ ಮೋಟಾರು ಹತ್ತಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಆಂದೋಲನ ಹೂಡಲು ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದು ಅವರು ೧೯೩೧ನೇ ಜನೇವರಿ ೧೭ನೇ ತಾರೀಖಿನಂದು ಬೇವೂರ ಭೀಮರಾಯರು ಹಾಗೂ ಪಂಜಿಕರ ಕೃಷ್ಣಬಾಯಿಯವರ ಸಮೇತ ಪುನಃ ಅಂಕೋಲೆ ರಣಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಗುಪ್ತ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಂದು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಗಳಿಂದ ವೇಷಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಸೇರಿದರು."[೧೧೧] ಒಂದೊಂದು ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕನು ಸಂಚಾಲಕನಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರ, ಸುದ್ದಿ ಸಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ವರದಿ ಕಳಿಸುವುದು, ಕರಪತ್ರಗಳ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು, ಟಪಾಲು ನಡೆಸುವದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನಿಂದ ಆದೇಶ ಬರುವ ವರೆಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರಿಗೆ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ತೆರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ಸಡಿಲಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಂಕೋಲೆಯ ರೈತರು ೧೯೩೧ರ ಜನೆವರಿ ೨೬ನೇ ದಿನದಂದು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಮನವಿ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಕಿತ ಹಾಕಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ

ಧ್ವಜದಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದಿನಾಚರಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಳ್ಳಿಗರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅಂದು ಹೋರಾಟಗಾರರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ, ಧ್ವಜವಂದನೆಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದಿನವನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಡಗರದಿಂದ ಆಚರಿಸಿ, ಧ್ವಜವಂದನೆಯ ನಂತರ ಖಾತೆದಾರರು ಧ್ವಜದಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕರ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ದೃಶ್ಯವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಅಂಜನವನ್ನು ಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಕರ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಪ್ರಚಾರವು ಅಪರಾಧವೆಂದು ಹೊರಡಿಸಿದ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯು ಆಗ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಹಳ್ಳಿಯ ಖಾತೆದಾರರು ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. 'ಕರನೀರಾಕರಣೆ ನಮ್ಮ ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಯಾರೂ ಕರ ಕೊಡಬೇಡಿ' ಎಂದು ಗ್ರಾಮಗಳ ಧುರಿಣರು ಜನತೆಗೆ ಕರೆಯಿತ್ತರು.

ಸುಮಾರು ಜನ ಪಟೇಲರು ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದ್ದರು. ಪಟೇಲರು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಸಂಪರ್ಕ ಕಡಿದು ಹೋಗುವದೆಂದು ಅದಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅನಿಸಿತ್ತು. ಪ್ರಯುಕ್ತ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಡಲು ಹೋದ ಪಟೇಲರನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಸಿದರು.

"ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ ರಾಜೀನಾಮೆ ಪತ್ರ ಕೊಡಲು ಹೋದಾಗ ಮಾಮಲೇದಾರ "ರಾಜೀನಾಮೆ ವಾಪಸ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತೆರಿಗೆ ಕೊಡಿ" ಎಂದು ಗದರಿಸಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಪಟೇಲರು "ಎಲ್ಲರೂ ತೆರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಾನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಅದರೆ ಜೀವವಿರುವವರೆಗೂ ರಾಜೀನಾಮೆ ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗಾದರೆ ಜೈಲುವಾಸವಾದೀತು ಎಂದು ಗುಡುಗಿದ ಮಾಮಲೇದಾರ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಟೇಲರು, "ಅದಕ್ಕೆ ನಾನು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಶಾಂತವಾಗಿ ಉತ್ತಿರಿಸಿದರು. "ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ತೋಪಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಳುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು" ಎಂದು ಮರು ಗದರಿದ "ಸೋಲಾಪೂರದ ನಾಲ್ವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೊಬ್ಬ ಐದನೇಯವ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನೂ ಆಗುವದು?" ಎಂದರು. "ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿರಿ?" ಎಂದಾಗ ಗಾಂಧಿ ರಾಜ್ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ದೊರೆಯುವವರೆಗೂ ಪಟೇಲ ಹುದ್ದೆ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರು. ಮಾಮಲೇದಾರ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕನಾಗಿ ತೆಪ್ಪಗಾದ."[೧೧೨] ಅಂದಿನ ದಿನವೇ ರಾತ್ರಿ ಸರಕಾರವು ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಯವರನ್ನು ಯರವಡಾ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರೀ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾದ ಸರದಾರ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲ ಮೊದಲಾದ ೪೫ ಜನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಧುರಿಣರ ಬಂಧವಿಮೋಚನೆಯ ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿತು ! ಆದರೆ ಅದೇ ದಿನವೆ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಬಿಜಾಪೂರ, ಧಾರವಾಡ, ರತ್ನಗಿರಿ, ಸಾತಾರೆ, ನಾಸಿಕ, ಕುಲಾಬಾ, ಪೂರ್ವ ಖಾನದೇಶ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾರಿತು.

"ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೫ಕ್ಕೆ ತೀರ್ವೆಯ ಮೊದಲನೆ ಕಂತು ಕೊಡುವ ಅವಧಿಯು ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ಅಂಕೋಲೆ ಹಾಗೂ ಅವುರ್ಸೆಯ ಬಹುತರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಖಾತೆದಾರರು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ ರೈತರ

ಮನಸ್ಸು ಮುರಿದು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತೀರ್ವೆ ಕೊಡುವ ಧೈರ್ಯವಾಗದಿದ್ದಕ್ಕೆ ರೂಪಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಣೆ ಎರಡಾಣೆ ಬಾಕಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದ ತೀರ್ವೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಪಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಖಾತೆದಾರರು ತೀರ್ವೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಫೆಬ್ರುವರಿ ೨೧ಕ್ಕೆ ನೂರರಲ್ಲಿ ೪೦ರಷ್ಟು ಹಣ ಬಾಕಿ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಬಾಕಿ ಉಳಿಸಿದ ಖಾತೆದಾರರ ಸಂಖ್ಯೆ ನೂರಕ್ಕೆ ೭೫ ರಷ್ಟಿತ್ತು."[೧೧೩]

ಅಂಕೋಲೆ ಮಾಮಲೆದಾರರು ೧೯೩೧ನೇ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೨೬ಕ್ಕೆ ಶಿಂಗಣಮಕ್ಕಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತೀರ್ವೆ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಉಗ್ರಾಣಿಗಳೂ ಶಾನುಭೋಗರೂ ಆರು ಜನ ಪೊಲೀಸರೂ ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಮಾಮಲೇದಾರರಿಗೆ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ಥಳ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆಯ ಮಾಸ್ತರರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡರು. ಪೊಲೀಸರ ಬೆಂಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಾಣಿಯು ಅಡ್ಡಾಡಿ ರೈತರಿಗೆ ತೀರ್ವೆ ಕೊಡಲು ತಿಳಿಸಿಬಂದನು. ಮಾಮಲೇದಾರರು ಉಳಿದುಕೊಂಡತ್ತ ಒಬ್ಬರೂ ಸುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಚಹ ಮಾಡಲು ಇಡೀ ಊರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪಾತ್ರೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಅಂಗಡಿಕಾರರು ಸಕ್ಕರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಕಬ್ಬು ಮಾರುವ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯು ಪೊಲೀಸರಿಗೆ ಕಬ್ಬು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಮಾಮಲೇದಾರರು ಊರತುಂಬ ಅಡ್ಡಾಡಿದರೂ. "ತೀರ್ವೆ ತೆತ್ತವರ ಮೇಲೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕುವದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಹರ್ಡೇಕರರು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು. ತೀರ್ವೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ. ನಾನಾದರೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದಿಯೇ" ಎಂದು ಕಂಡವರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದರು ಆದರೂ ಒಬ್ಬರೂ ತೀರ್ವೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ."[೧೧೪]

ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ನಾಡವರು-ಒಕ್ಕಲರು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಾ.೫.೩.೧೯೩೧ರ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದದ ತರುವಾಯ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಇದು ರಾಜಕೀಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಚಳವಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದೇ ವರುಷ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೈತರು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಅದು ರಾಜಕಿಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿರದೆ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೈಕೊಂಡದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎರಡೂ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತ ಭೇಧವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದವಾದ ನಂತರವೂ ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿದ್ದುದರ ರಹಸ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು.

"ರೈತರು ಭೂಕಂದಾಯ ಭರಿಸುವದಂತೂ ಬಿಡಿ, ನೂರಾರು ಕುಟುಂಬಗಳೂ ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಗಂಜಿಗೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸ ವನವಾಸ ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಲು 'ಕಷ್ಟ ನಿವಾರಕ ಮಂಡಳಿ' ಸಂಘಟಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಕೇಶವರಾಯರನ್ನು ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕನನ್ನು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಧಾಕಪ್ಪನವರನ್ನು ಕೋಶ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿಸಿ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ವೆ ಮಾಡಿ ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೫೦೦ ಜನರಿಗೂ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೨,೦೦೦ ಜನರಿಗೂ ಸಹಾಯದ

ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೩ ರೂ. ಯಂತೆ ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ೩೦,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಬೇಕಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂತು. ಸಾರ್ವಜನಿಕರಲ್ಲಿ ಹಣ ಕಳಿಸುವವರು ಎಚ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಇವರ ಕಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಪಾವತಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ರೈತರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದರು."[೧೧೫] ಮತ್ತು ಮಲೇರಿಯಾ ರೋಗಗ್ರಸ್ಥವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕರೊಂದಿಗೆ ೧೦ ಜನ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕೂಡಿ ಪ್ರತಿ ದಿನ ಹಣ ಮತ್ತು ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸೌಲಭ್ಯ ದೊರಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

"೧೫.೦೬.೧೯೩೧ ರಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ೪೦,೦೦೦ ದಷ್ಟು ಹಣ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿತ್ತು. ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದ ಪ್ರತಿ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ತಲುಪಿಸಲಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡ,ಹಾವೇರಿ, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, ನಿಪ್ಪಾಣಿ, ಶಂಕೇಶ್ವರ, ಮುರುಗಡ್ಡೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಗದಗ, ಬೆಳಗಾಂವ ಮಂಗಳೂರು, ಹಾನಗಲ್, ಕುಮಟಾ, ಹೊನ್ನಾವರಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣ ಸಹಾಯಕ ಮಂಡಳಿಗೆ ಹರಿದು ಬಂತು."[೧೧೬]

"ದುರ್ದೈವದಿಂದ ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರೈತರಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲದಿಂದ ಭೂಕಂದಾಯ ತೆತ್ತುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕುಗ್ಗಿತು. ಆಗ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಳೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಭತ್ತದ ಬೆಳೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅಡಿಕೆ ಬೆಳೆಗೆ ಕೊಳರೋಗ ತಗಲಿ ಬೆಳೆ ಹಾಳಾಯಿತು. ಮೇಲಾಗಿ ಅಡಿಕೆಯ ಧಾರಣೆಯು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಸಿದುಬಿತ್ತು. ಆ ಮೊದಲೆ ನಿಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಹಿರೇಕೆರೂರ ರೈತರ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದರಿಂದ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಹದಗೆಟ್ಟಿತು. ಈ ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ರೈತರು ಸರಕಾರದವರಿಗೆ ಮೊರೆ ಇಟ್ಟು ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ತಹಕೂಬ ಇಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರೈತರ ಈ ವಾಸ್ತವವಾದ ಬೇಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕೈವಾಡವಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು.."[೧೧೭]

ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತು ನವ್ಹೆಂಬರ್ ೧೨, ೧೯೩೦ರಂದು ನಡೆದು ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಕಸನಗೊಂಡವು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಗಣ್ಯ ನಾಯಕರೆಲ್ಲಾ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿತು. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸನಗೊಂಡು ದಿನಬೆಳಗಾದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡಿತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಮನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿತ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಯಾವುದೇ ಶರತ್ತು ಇಲ್ಲದೆ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳಿಸುವುದಾಗಿ ೨೬ರ ಜನವರಿ ೧೯೩೧ರಂದು ವೈಸರಾಯ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಲಾರ್ಡ್

ಇರ್ವಿನ್ ವೈಸರಾಯರೊಂದಿಗೆ "ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಚ ೫ ೧೯೩೧ ರಂದು ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಸಹಿ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ

೧. ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕೀಯ ಖೈದಿಗಳ ಬಿಡುಗಡೆ

೨. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಲು ಸ್ವತಂತ್ರ

೩. ಮದ್ಯದಂಗಡಿ ಮುಂದೆ ಪಿಕೇಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಲು ಅವಕಾಶ

೪. ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿ ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬೇಡಿಕೆಗಳಾದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಇದೇ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಿಸಿತು."[೧೧೮] ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ್ ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಸುಖದೇವರ ಮರಣದಂಡನೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಿಲ್ಲ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೆಹರೂ ಸಹಿತ ಬಹುತೇಕ ದೇಶವೆ ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡಿತು. ಕಾರಣ ಮಾರ್ಚ ೧೭ ಮತ್ತೆ ಇರ್ವಿನ್‌ರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಫಲ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಮಾರ್ಚ ೨೩ರಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದರೆ ಅಂದೆ ಮೂವರಿಗೂ ಮರಣದಂಡನೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಈ ಮುಂಚೆ ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್, ೭, ೧೯೩೧ರಂದು ಎರಡನೆಯ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಿಟನ್‌ಗೆ ಪ್ರಯಾಣಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಬೇಡಿಕೆ ಇಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಅದರ ಬದಲಿಗೆ ದೇಶವನ್ನು ಧರ್ಮ-ಜಾತಿಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಭಜಿಸಬಹುದಾದ ಮತೀಯ ತೀರ್ಪನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬಹುತೇಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರಿಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾದ ಕಾರಣ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿದರು. ಮತ್ತು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಂತೆ ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸರಕಾರ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿ, ಅದರ ಸಮಸ್ತ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ೧೦೦,೦೦೦ ಹೋರಾಟಗಾರರನ್ನು ಸಲಾಕೆಗಳ ಹಿಂದಿರಿಸಿ ೧೩ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿತು.

"ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಪ್ರಾಂತದ ದಕ್ಷಿಣ ವಿಭಾಗದ ಕಮಿಶನರರು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿದರು. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ **ದಿವಾಕರ ಸ್ಮಾರ್ಟ್ ಒಪ್ಪಂದವೆಂದೇ ಕರೆಯಲಾಯಿತು**. ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ಕಾರ ಒಕ್ಕಲುತನದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅಂದಾಜಿತ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ೧/೨ (೨೫%) ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ಪಾದನೆಯಾದದ್ದು ಎಂದು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಆಗ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ರೂ. ೪೦,೦೦೦/- ರಷ್ಟು ರಿಯಾಯ್ತಿ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ಕರ ರೀಯಾಯ್ತಿ ಹಾನಗಲ ಕರದಲ್ಲೂ ೪೦ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾಬ್ತು ರೂ. ೪೦,೦೦೦/- ದಷ್ಟು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಭೂಕಂದಾಯದ ಪೈಕಿ ರೂ. ೬೦,೦೦೦/- ರದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಭೂ ಕಂದಾಯ ೧೯೩೦-೩೧ನೆ ಸಾಲಿಗೆ ರೂ. ೮ ರಿಂದ ೧೦ ಸಾವಿರದಷ್ಟೆ ಶಾನುಭೋಗರಿಂದ ಗೌಡರಿಂದ, ಜಮೀನುದಾರರಿಂದ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು."[೧೧೯] ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಭಿಯಾನವು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ

ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳಾದ ಮೇಲೆ, ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರು ಹಂಸಭಾವಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು ರೈತರ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರ ಸಭೆಯೊಂದನ್ನು ಕರೆದರು. ಟಿ.ಆರ್. ನೆಷ್ಲಿಯವರು, ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಅಭಿಯಾನದಲ್ಲಿನ ಅವರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. "ವೀರಣಗೌಡರು ನಮ್ಮ ಸರ್ದಾರ್ ಪಟೇಲ್ ಇದ್ದಂತೆ" ಎಂದು ಸಾರಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ, ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸರ್ದಾರ್ ವೀರನಗೌಡ ಎಂದಾದರು.

೧೯೩೦-೩೧ನೇ ವರ್ಷಗಳು ಅಡಕೆ ಫಸಲು ಕೈಕೊಟ್ಟಿತು. ಆರ್ಥಿಕ ಕುಸಿದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅಡಕೆಯ ಮಣಕ್ಕೆ ರೂ. ೧೦/- ಇದ್ದದ್ದು ರೂ. ೩/-ಕ್ಕೆ ಕುಸಿಯಿತು. ಅಡಕೆ ಬೆಳೆಗಾರರು ಭೂ ಕರದಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯ್ತಿ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ೧೯೩೧ರ ಜನೆವರ ೩೧ರಂದು ಅಡಕೆ ತೋಟಗಾರರು ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲೊಂದು ಸಮ್ಮೇಳನ ಕರೆದಿದ್ದರು. ಅಂತಹದೆ ಒಂದು ಸಮ್ಮೇಳನ ಮರುದಿನ ಸಿದ್ದಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಅಡಕೆ ಬೆಳೆಗಾರರ ವಾದ-ಮನವಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಿವಿಗೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಸಿರ್ಸಿ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ದಾಪುರ ರೈತರು ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಮುಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರ ನಿರಾಕರಣೆ ಅಭಿಯಾನ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅಂಕೋಲೆಯ ರೈತರೂ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು.

"ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೬೩ ಪಟೇಲರ ಪೈಕಿ ೪೨ ಜನ ಪಟೇಲರು ತಮ್ಮ ಹುದ್ದೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಇತ್ತರು. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಗುಪ್ತ ಶಿಬಿರಗಳು ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ ಅವರು ಸ್ಥಳೀಯ ಮುಖಂಡರಾದ ಬಸಗೊಂಡದ ರಾಮಾ ನಾಯಿಕ ಅವರ ಸಹಾಯದೊಂದಿಗೆ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ರೈತರನ್ನು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಚಳವಳಿಗಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಿದರು. ತಾಲೂಕಿನ ಬಹುತೇಕ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಜನರು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು."[೧೨೦]

"ಹಿಚ್ಕಡವು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತೋಟಗಾರರು ಕರ ಕೊಡಲೊಪ್ಪದಿದ್ದುದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಉಗ್ರ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡಿತು. ಕರನಿರಾಕರಿಸಿದವರ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹರಾಜು ಮಾಡಿತು. ಆದರೆ,ಹರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಬಯಸುವವರೆದುರು ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಲಾಯಿತು. ನಿರಕ್ಷರಿಗಳಾದ ನಾಡವರು ಸರ್ಕಾರ ಕಸಿದುಕೊಂಡು ಸೀಲ್ ಮಾಡಿದ ಮನೆಗಳ ಸೀಲನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಪದೇ ಪದೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೊಲೀಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಥರದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. "ಕಣಗಿಲಾ ಗ್ರಾಮದ ಮನುದೇವಿ ಎಂಬಾಕೆ ಸೀಲ್ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಾಗ ಆಕೆಯನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಆಕೆ

ಸತ್ತಳೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಆಕೆಯನ್ನು ಮೂರ್ಚೆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇಬಿಟ್ಟು ಹೋದರು. ಆಕೆಯನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು. ಗುಣವಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೂ ಆಕೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರೀಯಳಾಗಿದ್ದಳು."[೧೨೧]

ಗಾಂಧಿ–ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದದ (೫.೩.೧೯೩೧)ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓಚ್ಕಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ವಸೂಲಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ರೂ. ೮೬೩/– ರ ಪೈಕಿ ರೂ. ೭೨೪/– ಬಾಕಿ ಇದ್ದಿತು. ಉಳಿದ ಕಾಣಬರುವ ಗ್ರಾಮಗಳಪೈಕಿ ಕಣಗಿಲಾದ ಬಾಕಿ ರೂ. ೨೯೫/– (ರೂ.೩೮೪/– ಪೈಕಿ) ಹಳ್ಳೂರ ಬಾಕಿ ರೂ. ೧,೧೦೦/– ರೂ. ೧೫೬೪/– ಪೈಕಿ), ಅಜೀವೆಯ ಬಾಕಿ ರೂ. ೧೧೫೫/– (ರೂ. ೧೫೧೨/– ರ ಪೈಕಿ) ತಮ್ಮ ಭೂ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಿದ ರೈತರು ಚಳವಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಕಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಗಾಂಧಿ–ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದದ ಸುದ್ದಿ ಬರುತ್ತಲೆ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲ ಕರನಿರಾಕರಿಸಿದವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಿಪಾಯಿಗಳಂತೆ ತಮ್ಮ ಬಾಕಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ೧೯೩೧, ಮಾರ್ಚ ೧೨ರ ಮುಂಚೆ ಪಾವತಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಅಂಕೋಲೆ ತಹಶೀಲ್ದಾರರ ೧೯೩೨ರ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ೩೮,೦೦೦/– ಜನರ ಪೈಕಿ ೧೫೦೦೦ ಜನರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರೆ, ಉಳಿದ ೨೧,೦೦೦/– ಜನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪರ ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಮಾತನ್ನು ತಹಶೀಲ್ದಾರರು (೧೯೩೨ ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್) ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಎಂ.ಪಿ.ಯಾದ ಲೆನರ್ಡ್ ಮ್ಯಾಟರ್ಸ್ ಎಂಬುವವರಿಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದು.

ಆದರೆ, ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸನ್ನಿವೇಶವೇ ಬೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನ ರೈತರು(ತೋಟಿಗರು)ಕರ ವಿನಾಯ್ತಿ ಕೇಳಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಜನಗಳು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಚಳವಳಿ ಹಾಗೂ ಮನವಿಗಳು ಎರಡೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪಿತೂರಿ, ತೋಟಿಗರ ಮನವಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಅನ್ನಿಸಿದ್ದು, ಭೂ ಕಂದಾಯದ ಮೊದಲ ಕಂತು ಸಂದಾಯ ಮಾಡುವ ದಿನಾಂಕ (ಫೆಬ್ರುವರಿ ೫–೧೫) ಸಮಿಪಿಸಿದ್ದರೂ, ಮನವಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅವರು ಮೊದಲ ಕಂತನ್ನು ಪಾವತಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಎರಡನೆಯ ಕಂತಿನ ಮಾಫಿ ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಲಿಖಿತ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಅಧಿಸುಚನೆ ಹೊರಬೀಳದ ಕಾರಣ ಬಹಳಷ್ಟು ರೈತರು ಮೊದಲನೆ ಕಂತನ್ನು ತುಂಬಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣ ತೋಟದ ಬೆಳೆಗಾರರಿಗೆ ಮೊದಲ ಕಂತು ಹಾಗೂ ಅದರ ೨೫% ದಂಡ ತುಂಬಬೇಕೆಂದು ನೋಟಿಸು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬೆಳೆಗಾರರ ಮನವಿಗೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಎರಡನೆ ಕಂತನ್ನು ತುಂಬುವ ಕೊನೆ ದಿನಾಂಕವನ್ನು ಏಪ್ರಿಲ್ ೫ರಿಂದ ಮೇ ೧೫ಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿತೆ ಹೊರತು ಯಾವ ರಿಯಾಯ್ತಿ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೊದಲ ಕಂತಿನ ಬಾಕಿ ಬಾಬತ್ತು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಬೆಳೆಗಾರರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕುವ ಆದೇಶಹೊರಡಿಸುವ

ತಯಾರಿ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಆಗ ರೈತರು ಭೂ ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಬಂಡಾಯ ಕೃತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆ ರೈತರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಜೈಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ದಂಡವೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ಮನೆಯ ಜನರನ್ನು, ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದ, ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿದ್ದ ಇಲ್ಲವೆ ಅಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿದ್ದ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೊರಹಾಕಲಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವರನ್ನು ಹೊರದೂಡಲಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿ ಜನರನ್ನು ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ದಬ್ಬಲಾಯಿತಲ್ಲದೆ, ಒಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ, ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ರೈತ ಜನರು ಧೈರ್ಯಗುಂದಲಿಲ್ಲ. ದಿನಾಂಕ : ೦೮.೦೩.೧೯೩೧ ರಿಂದ ೦೯.೦೪.೧೯೩೧ರ ಮಧ್ಯೆದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೮೦ ಕುಟುಂಬಗಳ ಆಸ್ತಿ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಪ್ರಕರಣಗಳು ಆಗಿದ್ದವು. ಹಾಗೂ ೨೬.೦೩.೧೯೩೧ ರಿಂದ ೦೯.೦೪.೧೯೩೧ ರ ಮಧ್ಯೆ ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೬೫ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಆಗಿದ್ದವು.

೬.೨ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಮತ್ತು ದಿವಾಕರ್-ಸ್ಮಾರ್ಟ್ ಒಪ್ಪಂದ :

ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಒಪ್ಪಂದ ಮತ್ತು ದಿವಾಕರ-ಸ್ಮಾರ್ಟ್ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇರೆಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಹಾಗೂ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಅಧಿಸೂಚನೆ (ದಿನಾಂಕ : ೯.೪.೧೯೩೧ ರಂದು) ಹೊರಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ಸ್ಮಾರ್ಟ ಇವರು ಮುಂಬೈ ಕಾಯ್ದೆ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಸದಸ್ಯರಾದ ಪಿ.ಆರ್. ಚಿಕ್ಕೋಡಿಯವರ ಮುಖಾಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀರಂಗರಾವ್ ದಿವಾಕರರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಏಳನೇಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ರಿಂದ ಸಂಧಾನದ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿದರು. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಏಪ್ರಿಲ್ ೯, ೧೯೩೧ರಂದು ಕಮಿಷ್ನರ್ ಸ್ಮಾರ್ಟ ಮತ್ತು ದಿವಾಕರ ನಡುವೆ ಕೆಳಗಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಯಿತು.

೧. "ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅಡಿಕೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಧಾರಣೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದುದ್ದರಿಂದ ತೋಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡತಕ್ಕ ಕಿರುಬೆಯ ಎರಡನೆಯ ಕಂತು ಕೊಡಲು ಬಹಳ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡಾದ ತೋಟಗಾರರು ಹಫ್ತೆ ವಿನಾಯಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅರ್ಜಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲೆಕ್ಟರರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಲು ಸಿದ್ದವಿದ್ದರಿಂದ ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಇವರು ಕರಾನಿರಾಕರಣ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

೨. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವಾಗ ಅವರ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ತಿರ್ವೆಯ ಎರಡನೆಯ ಕಂತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿನಾಯಿತಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಆ ಸವಲತ್ತನ್ನು ಸರಕಾರದವರಿಂದ ಪಡೆಯುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ ಕಲೆಕ್ಟರರು ಕಮಿಷ್ನರರ ಕಡೆಗೆ ರಿಪೋರ್ಟ

ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಸವಲತ್ತನ್ನು ಕೊಡಲು ಕಮಿಷ್ನರರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ.

೩. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರರರು ಚಳವಳಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ತಮ್ಮ ವಚನವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಲ್ಯಾ.ರೆ.ಕೊಡಿನ ೧೪೮ನೇ ಕಲಮಿನ ಅನ್ವಯ ಕೈಗೊಂಡ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಖಟ್ಲೆ ಮುಂತಾದ ಕಠಿಣ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ಹಪ್ತೆ ಕೊಡದೇ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಡಿದ ದಂಡದಲ್ಲಿ ವಸೂಲಿಯಾಗದೇ ಇದ್ದ ದಂಡವು ರದ್ದಾಗುವುದು.[೧೨೨] ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತೋಟಿಗರಿಗೆ ಅವರ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಮನವಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ, ಎರಡನೆ ಕಂತು ಪಾವತಿಸುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿನಾಯ್ತಿ ನೀಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಸರ್ಕಾರ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ದರ್ಪದ ನಡವಳಿಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮೂರುವಾರ ತಣ್ಣಗಿದ್ದು ಅದು ಮತ್ತೆ ಆಸ್ತಿ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಮತ್ತು ಇತರೆ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಎರಡನೆ ಕಂತನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡಲು ಶುರು ಮಾಡಿತು. ಇದು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿ ಬೆಳೆಗಾರರ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಹಿ ಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದನ್ನು (ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ) ಚಳವಳಿ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಅದರ ನಂತರದ, ಸ್ವರೂಪದ ಮೇಲಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್‌ನಿಂದ ೧೯೩೧ರ ಮಾರ್ಚ್‌ವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೪೮೨ ಜನರು ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆಂದು ೧೯೩೧ರ ಜೂನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ. ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದ ವರದಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. "೧೯೩೦-೩೧ರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ, ೨೫೦ ಜನ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ೨೦೨ ಜನ, ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ೧೫೮ ಜನ, ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಮದ ೭೭ ಜನರಿಗೆ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಒಟ್ಟು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೫೫೨."[೧೨೩] ಮಂಗಳೂರಿನಿಂದ ೫೦, ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ೧೩೭ ಮತ್ತು ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ೧೦೦ ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಹೈದರಾಬಾದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೀದರ, ಗುಲಬರ್ಗಾ, ರಾಯಚೂರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ ದಾಖಲಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಭಾವ ನಿಜಾಮನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ರೀತಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ನಿರಂಕುಶ ಪ್ರಭುತ್ವ ಯಾವತ್ತೂ ಉಸಿರಾಡಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

೭. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಪುನರ್ ಆರಂಭ :

ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಳವಳಿಯು ೧೯೩೧ರ ಮಾರ್ಚ್‌ನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದದ್ದು ೧೯೩೨ರ ಜನೆವರಿಯಲ್ಲಿ. ಮಧ್ಯಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತರಹದ ಆತಂಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ತಬ್ಧತೆ ನೆಲೆಸಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ೧೯೩೧ರ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ

ನಿರಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರು **ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯ ಬ್ರೆಡ್ ಕೊಡದೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.** ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಜನರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೋರಾಟದೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ರನ್ನು ಭಾರತದಿಂದ ಓಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯೊಂದಿಗೆ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಈ ಚಳವಳಿ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರ ಬಂಧನ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಗಂಭೀರ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿತು. ಯಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕನ ಬಂಧನವಾಗಲಿ, ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವು. ಚಳವಳಿಯು ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಧರಣಿ, ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳ 'ಹೋಮ' ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದು ಕರನಿರಾಕರಣಾ ಅಭಿಯಾನ. ಈ ಅಭಿಯಾನವು ಅಂಕೋಲೆ ಮತ್ತು ಯಲ್ಲಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸಂಘಟನೆಗಳು ಕಾನೂನು ಬಾಹಿರ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಹೇರಲಾಯಿತು.

ಈ ಬಾರಿ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಎಂಥ ಕಠೋರ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾದರೂ ಅನುಸರಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಿತ್ತು. ಸರಕಾರದ ಸಿದ್ಧತೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿಯು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಬಂದಕೂಡಲೆ ಅವರ ಸಲಹೆ ಪಡೆದು ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಅನಿಷ್ಠ ಕಾಯ್ದೆಗಳ ಭಂಗ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಕರೆಕೊಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವವರು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿತು.

೧. "ಜನರಿಗೆ ಆ ಹಿಂಸೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥ ಮನದಟ್ಟಾಗುವವರೆಗೆ, ಯಾವುದೇ, ಪ್ರಾಂತ, ಜಿಲ್ಲೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮವು ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಕೂಡದು, ಜೀವನ ಪರಿವೆ ಹಿಡಿಯದೆ ಸ್ಥಿರ, ಚರ, ಸೊತ್ತಿನ ಆಸೆಬಿಟ್ಟು ಜನರು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಲು ಸಿದ್ಧರಿರಬೇಕು.

೨. ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಹಿಂಸೆಯ ಪಾಲನೆಯಾಗಬೇಕು, ಲೋಕ ಕಂಟಕರಿಗೆ ಶಾಸನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ, ಅವರ ಹೃದಯ ಪರಿವರ್ತನೆಗಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಪ್ರಯತ್ನವಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಜನರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲಕ್ಷದಲ್ಲಿಡಬೇಕು.

೩. ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆಯೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಕೂಡದು.

೪. ವೇತನ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಕೂಡದು. ಆದರೆ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ಉದರ

ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಬಂಧಿತರ ಅಥವಾ ಮಡಿದವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿದ್ದರೆ ಧನಸಹಾಯ ನೀಡಬಹುದು.

೫. ಬ್ರಿಟಿಷ್-ಬ್ರಿಟಿಷೇತರ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಬೇಕು.

೬. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಶುದ್ಧ ಖಾದಿಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ದೇಶಿ ಗಿರಗಣಿಗಳ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಯೋಗಿಸಕೂಡದು.

೭. ಹೆಂಡದಂಗಡಿಗಳ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶಿ ಜವಳಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೮. ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಪುನಃ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೯. ದೊಣ್ಣೆ, ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಹೆದರದೆ, ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲು ಧೈರ್ಯವಿದ್ದವರೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕು.

೧೦. ಅಹಿಂಸಾಮಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಂಟಕರ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವುದು ನೀತಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಡುತರವಾಗಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು.

೧೧. ಲೋಕಹಿತ ಘಾತಕವಾದ, ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಶಕ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆಯಿಂದ ಮುರಿಯಬೇಕು.

೧೨. ಸುಗ್ರಿವಾಜ್ಞೆಯನ್ವಯ ಹೊರಡಿಸಿದ ಅನ್ಯಾಯದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಯಬಹುದು."[೧೨೫]

ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಹಿಂಸಾವ್ರತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಈ ಮೇಲಿನ ೧೨ ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಹೂಡಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿಯು ಜನತೆಗೆ ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತಿತು.

ಇಂಥ ಗಂಭೀರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕರಮರಕರರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲು ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಈ ಹಿಂದೆ ಅವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಡವಿದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದು ನಾಡವರ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಆ ಮೇಲೆ ನಾಡವರ ಮುಖಂಡರು ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಗುಪ್ತ ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯ ಆದೇಶ ಹಾಗೂ ಸರಕಾರದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬಗ್ಗು ಬಡಿಯಲು ಕೈಕೊಂಡ ಸಿದ್ಧತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಾಧಕ ಬಾದಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸಿದರು ಆದರೆ ಈ ಬಾರಿ ನಾಡವರ ಸಭೆಯು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಂಥ ಸಂದರ್ಭ ಇದ್ದಿತು. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಈ ಹಿಂದೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಈಗ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಯುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ತ್ಯಾಗ ಬಲಿದಾನಗಳ ಸತ್ವಪರೀಕ್ಷೆಯ ಯುದ್ಧ. ಇಷ್ಟೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಬಲಾಢ್ಯ ಬ್ರಿಟೀಷ್

ಸರಕಾರದ ಭಯಾನಕ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಗಳು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಹೊರಬಿದ್ದು ದೇಶದ ಬಹುತೇಕ ಮುಖಂಡರನ್ನೆಲ್ಲ ಬಂಧಿಸಿ ಸರಕಾರವು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ತಪ್ಪಿ ಉಳಿದವರ ಶೋಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿತ್ತು. ಈ ಬಾರಿ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿ ಈ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಈ ಚಳವಳಿಗೆ ನಾಯಕರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ಬಂದ ಕರಮರಕರರು ವಾರಂಟ್ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದರು. ಯಾವ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಅವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಸಂಭವ ಇತ್ತು. "ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮುಖಂಡರಾದ ಬಾಸಗೋಡ ರಾಮ ನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಣದ ಮುಖಂಡರಾದ ಶಾಮರಾವ್ ಶೆಣ್ವೈ ಮುಂತಾದವರೂ ಮೊದಲೆ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಜೈಲು ಸೇರಿದ್ದರು. ಈ ಬಾರಿ ನಗರದ ಜಮೀನುದಾರರು ಇಂಥ ಗಂಭೀರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಂಥ ಉಗ್ರ ಚಳವಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಉಳ್ಳವರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಣದ ಸಹಾಯ ಅನುಕೂಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಉಳ್ಳವರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಸರಕಾರವು ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಸುವ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆ ಹೊರತಂದಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ಜಯಗಳಿಸೇವೆಂಬ ಭರವಸೆ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ತಾವು ಬದುಕಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕಂಡೇವೆಂಬ ಮಾತಂತೂ ದೂರವೆ ಉಳಿಯಿತು. ಇಂಥ ಗಂಭೀರ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಂಥ ಉಗ್ರ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದೆಂದರೆ ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಧಗಧಗಿಸುವ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಹಾರಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಇತ್ತು."[೧೨೬] ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿಯೂ, ಅಂಕೋಲೆಯ ಆ ಧೀರ ರೈತರು ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ನಿರ್ಭಿತರಾಗಿ ನಿಂತು ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಧೀರ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿ ಕಣಕ್ಕಿಳಿದರು.

೭.೧ ಅಂಕೋಲೆ, ಸಿರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಾಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಚಳವಳಿಯ ತೀವ್ರತೆ :

ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶಿ ಸರಕುಗಳ ಅಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಎಲ್ಲ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು ಕರ ನಿರಾಕರಣೆ ಅಭಿಯಾನದ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭ. ಯಾರು ಪೊಲೀಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ, ೧೯೩೧ರ ಕಂದಾಯ ಬಾಕಿ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ, ಆಸ್ತಿ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಮುಂತಾದ ಕಿರುಕುಳವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರೋ ಅಂಥ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಗಳ ರೈತರು ಈಗ ಕೇವಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬೇಡಿಕೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೂರ್ಣ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಚಳವಳಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಚಳವಳಿಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಿರ್ಸಿ. ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ, ಯಲ್ಲಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲಾಯಿತು.

"ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ್ನು ಎಲ್ಲ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಈಚಲು ಮರಗಳ ಕಡಿಯುವಿಕೆ ಮತ್ತು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಇತರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯುವರ ಬಂಧನದ ದಿನದಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ೫.೧.೧೯೩೨ರಂದು

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದಾಗ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳೀಯ ಮುಖಂಡರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ೧೫.೨.೧೯೩೨ರಂದು ಬಹಳಷ್ಟು ಜನ ಗೋವೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಂದರು. ಪೊಲೀಸರು ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ಗೋಲಿಬಾರು ಮಾಡಿ ಏಳು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಭೂ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಿತ್ತು."[೧೨೭] ಮತ್ತು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಕರ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರಗೈದರು. ಯಾವಾಗ ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯು ಕರನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರಿಸಿತೋ ಆಗ "ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರರು ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ಹಾಗೂ ಕರಮುರಕರರು ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಪೊಲೀಸರು ಅವರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲು ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ ವಹಿಸಿದ್ದರೂ ಈ ಮುಖಂಡರು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದರು. ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಪು ಸಭೆಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅವರು ಭೇಟಿ ನೀಡಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ರೈತರು ಚಳವಳಿ ಸೇರಲು ಉತ್ಸುಕತೆ ತೋರಿದರು. ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಗುಪ್ತ ಶಿಬಿರಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಿಬಿರವೂ ಒಂದೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿತ್ತು."[೧೨೮] ಅದರಂತೆ ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಏಳು ಶಿಬಿರಗಳು, ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಶಿಬಿರಗಳು ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ತರಬೇತಿ ಹೊಂದಿದ ಸೇವಾದಳ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ, ಮುಂಬೈ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದರು. ಸ್ಥಳೀಯ ಕೆಲ ಜನರ ಸಹಾಯದೊಂದಿಗೆ, ಈ ಶಿಬಿರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು.

ಈ ಶಿಬಿರಗಳ ಸ್ಥಳವು ದಟ್ಟ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಲುಪಲಾಗದಲ್ಲಿ, ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಹಗಲು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಸಂಜೆಯ ನಂತರ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಚಾರ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಾವು ಮುಂತಾದ ವಿಷಜಂತುಗಳಿರುವ ಅಥವಾ ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳಂಥ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೊಲೀಸಿನವರು ಇವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಾಗ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯಲು ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ದೂರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಹಾಗೂ ಯಾವ ನಾಗರೀಕ ಸೌಕರ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ಕೊರೆಯುವ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ, ಧೋಧೋ ಎಂದು ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ, ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಲ್ಲೆಯ ಭಯದಿಂದ ಜೀವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಶಿಬಿರಗಳನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿದ ಮುಖಂಡರಲ್ಲಿ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ, ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಆರ್.ಎಸ್. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್, ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರ್, ದಾತಾರ್, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಜಾಲಿಹಾಳ ಅನಂತರಾವ್, ಮುದುವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಥನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತ ಇವರಾಗಿದ್ದರು."[೧೨೯]

ಅವರೆಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಭೂಗತ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾದಂಥವರಾಗಿದ್ದರು.

ಹೋರಾಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಲೇ, ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಬಂಧಿತರಾದರು. ದಿವಾಕರರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ನಾಯಕರಾದ ಶಂಕರ ಗುಳವಾಡಿ, ಕಿರಾಳಗಿ ಸುಬ್ಬರಾಯ ಭಟ್ಟ, ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನಳ್ಳಿ ಶಿವರಾಮ ಹೆಗಡೆ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಮುಖಂಡರಾದ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ವಾಮನ ಹೂಡಕೆ ಯವರು ಮುಂಚೆಯೇ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ನಾಯಕತ್ವದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಕಡವೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಹೆಗಡೆ, ಬಿಸಲಕೊಪ್ಪ ಗಣಪತಿ ಭಟ್ಟ, ಸುಗಣಪಿ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಇವರು ಹೊರಬೇಕಾಯಿತು. ೧೯೩೨ರ ಮಾರ್ಚ ೭ರಂದು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳ ಕೆ.ಎ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ ಅವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಅವರು ಸಿದ್ದಾಪೂರ ಹತ್ತಿರದ, ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಲಡಗಳೆದಲ್ಲಿ ೧೯೩೩ರ ಜುಲೈ ವರೆಗೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸಿದರು. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರಮರಕರ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು, ಅವರ ನಂತರ ಟೆಂಗ್ಸೆ ಅವರು ದಸ್ತಗಿರಿ ಆದರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಬಂಧನಾನಂತರ ವ್ಹಿ.ಎಸ್. ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅವರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸಿದರು. ೧೯೩೨ ರ ಮಾರ್ಚ ೧೭ರ ವರೆಗೆ ಬಸಗೊಂಡ ರಾಮಾ ನಾಯಕ ಅವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕ ಚೇತನವಾಗಿದ್ದರು.

ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕರೆಯು ಮೇರೆಗೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ಪಟೇಲರು ರಾಜೀನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. "ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಒಂದು ಗುಪ್ತ ಕಚೇರಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ಇಂತಹ ಕಚೇರಿ ಗೋವಾದ ವಾಸ್ಕೋದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ವರದಿಗಳು ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಚಳವಳಿಯು ಭರಾಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಪೊಲೀಸರು ಮುಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಪರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ. ಕಾಯ್ಕರ್ತರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಒದಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಪರಿಹಾರ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ವಯಸ್ಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಹಾರ ಧನ ತಿಂಗಳಿಗೆ ರೂ. ೪/- ಮತ್ತು ಅವರ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ತಲಾ ರೂ. ೨/- ಇತ್ತು."[೧೩೦]

೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಭೂ ಕಂದಾಯದ ಮೊದಲ ಕಂತು ಪಾವತಿಸುವ ತಾರೀಖು ಫೆಬ್ರುವರಿ ೪ ರಿಂದ ೧೫ ಇದ್ದಾಗ, ೨೮೩ ಖಲೇದಾರರು ಕಂದಾಯ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ೧೯೩೨ನೆ ಸಾಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಕಂತು ಪಾವತಿ ಮಾಡುವುದು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೫೯೨ ಜನ ಕಂದಾಯವನ್ನು

ಪಾವತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇವರ ಪೈಕಿ ೪೨೦ ಜನರಂತೂ ಕೊನೆತನಕ ಸಂದಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇತರರು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಸಂದಾಯ ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಕಂದಾಯ ಅವರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲವೆ ಪೊಲೀಸ ಬಲತ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಪಾವತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ೪೦೦ ಜನ ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ೭೩೪ ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು ಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ನಂತರವೂ ಕೊನೆಯ ತನಕವೂ ಕಂದಾಯ ಪಾವತಿಸದ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ೪೦೦ ರಷ್ಟಿತ್ತು. ಶಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ೧೫೦ ರಷ್ಟಿತ್ತು. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನ ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಚಳವಳಿ ಶುರು ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಚಳವಳಿಗಾರರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಕಳಿಸಲು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹತ್ತಿರ ನಾಯಕರಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹಳಷ್ಟು ನಾಯಕರು ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಪೊಲೀಸ್ ಅತ್ಯಾಚಾರ ತಾರಕಕ್ಕೇರಿತ್ತು. ಯಲ್ಲಾಪೂರದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಕರ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂದರು.

"ಜನವರಿ ೧೯೩೨ ರಿಂದ ೧೯೩೩ ರ ಮಾರ್ಚನ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸುಮಾರು ೨೦೦ ಗ್ರಾಮಗಳ ರೈತರು ಕಂದಾಯ ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಂತ ಸುಮಾರು ೧,೨೦,೦೦೦ ಕರಾನಿರಾಕರಣಗಾರರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು."[೧೩೧]

೭.೨ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ :

ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗದ ಗಾಥೆಯಿಂದ ರೋಮಾಂಚನ ಗೊಂಡು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಗಾಂಧಿಯವರ ಸಂದೇಶದಂತೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಮರು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಗಾಂಧಿಯವರ ಬಂಧನದೊಂದಿಗೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮುಖಂಡರೂ ಮತ್ತು ಸೇವಾದಳದ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ ಬಂಧನಗೊಳಗಾದರು. ಜಗದೇವರಾವ್ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಭೂಗತರಾಗಿ, ಸ್ವಯಂಸೇವಕರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು, ಸ್ವಾತಂತ್ರದ ದಿನವೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನಂತರ ಆ ದಿನ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ ಮತ್ತು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳು ನಡೆದವು.

"೧೯೩೨ರ ಏಪ್ರಿಲ್‌ನಿಂದ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕುವುದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಹುನಗುಂದ ಮತ್ತು ಲೊಂಡಿಕಟ್ಟಿಯಿಂದ ೪೦-೫೦ ಜನರು ಸೌದತ್ತಿ ತಾಲ್ಲುಕಿನ ಮುಗಳಿಹಾಳದ ಹತ್ತಿರದ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿನ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಹೋದರು. ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ ಬಹಳಷ್ಟು ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿದರು. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನಾಗಿರಿಸಲು ಮತ್ತು ಚಳವಳಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಸುರಿದಂತಾಗಬಾರದೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಮರುದಿನ ಪೋಲೀಸ್‌ಪಡೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಮತ್ತು

ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿ ಕಾರಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿತು ಕೆಲ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಅವರನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಯ ದಿನ ಹಾಜರಿರಬೇಕೆಂಬ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ, ಮಾಮ್ಲೇದಾರರು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜಿಕರ ಎಂಬುವವರು ಗೋಕಾಕದಿಂದ ಹುಕ್ಕೇರಿಗೆ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅರಭಾವಿಯ ಕಲ್ಲೊಳಪ್ಪಾ ವಡ್ಡರ ಎಂಬಾತನು ಕಾರು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿಯವರನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ. ಇದಿಷ್ಟೇ ನೆಪ ಸಾಕಿತ್ತು ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಅರಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿದರು."[೧೩೨]

ಚಿದಂಬರ ಶಂಕರ ಸುರಾಫ್ ಎನ್ನುವವರು ಮುಗಳಗುಂದದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಂಘವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಜನರನ್ನು ಅರಣ್ಯ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಲು ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಮತ್ತು ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಎದುರು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಲು ಜನರನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು. ಅವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ೧೯೩೨ರ ಮಾರ್ಚ್‌ನಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಸವದತ್ತಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮನವಳ್ಳಿಯ ೨೨ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆಸುವಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಪುರುಷರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದರು. ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸ್ಪಂದನ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಇದು ಜನರ ಹಬ್ಬದ ಉಮೇದಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತ್ತು. ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಮಿಕರು ತಮ್ಮ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ, ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದೆಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಾತ್ರೆಯ ಕಳೆ ಬರುತಿತ್ತು. ಜನ ಡೋಲು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಹಾಡ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಇತರ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಗಂಡಸರಿಗೆ ಆರತಿ ಮಾಡಿ, ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದರು.

"ಬಾಬುರಾವ್ ಗುರುಸಿದ್ದ ಮಂಜಣ್ಣವರ ಎಂಬುವವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತ್ತಲ್ಲದೆ ೭೫/– ರೂಪಾಯಿ ದಂಡವೂ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು."[೧೩೩] ವಾಮನ ಗೋಪಾಲ ಬಿಂಜನಿಕರ ಎಂಬುವವರಿಗೆ ಅಂಥದ್ದೇ ಅಪರಾದ ಎಸಗಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ವರ್ಷದ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ೫೦೦/– ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಅವರು ಹಿಂಡಲಗಾ, ಯರವಾಡಾ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸಾಪೂರ ಜೈಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಯಿತು. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಭೀಮಾಜಿ ಗೋವಿಂದ ಕಿನಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಪತ್ನಿ ಗಂಗೂಬಾಯಿ ಕಿನಾರೆ ಅವರನ್ನು, "ಉಪ್ಪಿನ ಹಾಗೂ ಅರಣ್ಯ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೨೪.೦೧.೧೯೩೨ರಂದು ನೆಹರೂ ಚೌಕಿನಲ್ಲಿ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವರಿಗೆ ೪ ತಿಂಗಳು ಹಾಗೂ ೧೦ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯ ಜೊತೆಗೆ ೧೦/– ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಭೀಮಜಿ ದಂಡ ಕೊಡದಿದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ರಾಮಚಂದ್ರ ಕಾಗವಾಡೆ, ಪಂಚದಿನೆಕರ್ ಜೋಶಿ, ಮಾಧವಾಚಾರ್

ಟೋಣಪಿ ಮತ್ತು ಬಾಳಕೃಷ್ಣ ಪಟವರ್ಧನ ಇವರು ಜನರನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಅಡೆತಡೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು."[೧೩೪]

ಪೊಲೀಸರ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ದರ್ಪದ ಆಡಳಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರಿಗೆ ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಹಾಗೂ ಐಹಿಕ ಕ್ಲೇಶ ಉಂಟು ಮಾಡಿದವು. ಸರ್ಕಾರ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀತಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಜನರಲ್ಲಿ ರೋಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಬೆಂಬಲ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿತು.

"ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಪರಿಷತ್ತು, ವೀರಶೈವ ಪರಿಷತ್ತು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಹಾವೇರಿಯ ಹೊಸಮನಿ ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಈರಣಗೌಡ ಪಾಟೀಲ್, ಹುಕ್ಕೇರಿಯ ಎಂ.ಪಿ. ಪಾಟೀಲ್, ವೆಂಕಟರೆಡ್ಡಿ ಕೋಳಿ ಅವರು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಕರೆ ನೀಡಿ ಸುಮಾರು ವರ್ಷಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದರು."[೧೩೫] ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿದವರ ಸಂಖ್ಯೆ : ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

"೧.	ಬೆಳಗಾವಿ ತಾಲೂಕು	:	೧೧೩.
೨.	ಖಾನಾಪೂರ ತಾಲೂಕು	:	೦೦೯
೩.	ಸಂಪಗಾಂವ್ ತಾಲೂಕು	:	೦೩೯
೪.	ಪರ್ಸ್‌ಗಡ ತಾಲೂಕು	:	೧೫೯
೫.	ಹುಕ್ಕೇರಿ ತಾಲೂಕು	:	೧೧೯
೬.	ಗೋಕಾಕ್ ತಾಲೂಕು	:	೦೫೦ (ನಾಲ್ಕು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ)
೭.	ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ತಾಲೂಕು	:	೦೩೬
೮.	ಅಥಣಿ ತಾಲೂಕು	:	೫೫೫

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ೧೯೩೪ ರ ವರೆಗೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ೨೩ ಜನರು ಜೈಲು ಸೇರಿದರು."[೧೩೬]

೭.೩ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ :

"ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅನೌಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ, ೧೯೩೨ರ ಜನೆವರಿಯಲ್ಲಿ ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರರು ಸಿರ್ಸಿ ಹಾಗೂ ಡಿ.ಪಿ. ಕರಮರಕರರು, ಅಂಕೋಲೆಗೆ ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಭಿಯಾನ ಸಂಘಟಿಸಲು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಯಿತು."[೧೩೭] "೧೯೩೨ರ ಮೊದಲ ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆಯೆಂದರೆ ಜನೇವರಿ ೨೬ರಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದಿನವೆಂದು ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು. ಅಂದು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪೂರ ಅವರು ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ವತಿಯಿಂದ ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸಿ.

ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನವಿತ್ತರು. ಗದಗಿನಲ್ಲಿ ಮಧವರಾವ್ ಶಿರಹಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣರಾವ ಹುಯಿಲಗೋಳ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮಳಗಿಯವರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಧ್ವಜವನ್ನು ಇಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದರು."[೧೩೮] ಅದೆ ದಿನ ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಗನಘುಲೆಯವರು ತಮ್ಮ ಸಂಗಾತಿಯೊಂದಿಗೆ ಟೌನ ಹಾಲ್ ಸದಸ್ಯರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಧ್ವಜನವನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದು ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಟಿಷ್ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಅಮಾನ್ಯ ಮಾಡುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು. ಡಿ.ಎಸ್.ಪಿ.ಯವರು ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಲಾಠಿ ಚಾರ್ಜ ಮಾಡಲು ಆದೇಶಿಸಿದರು. ಸುಮಾರು ೩೦ ಜನ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದರು. "ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರು ಮುಂಬೈನಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು."[೧೩೯]

೧೯೩೨ರ ಜನೇವರಿ ೨೯ರಂದು ಹಂಸಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ೧೫೦ ಜನ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಆಚರಿಸಿದರು. ಪೊಲೀಸರು ಅವರ ಪೈಕಿ ೪೦ ಜನರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ೧ ೧/೨ ರಿಂದ ೩ ವರ್ಷದ ವರೆಗೆ ಸಶ್ರಮ ಜೈಲುವಾಸ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಹಿರೇಕೆರೂರಿನ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್‌ರ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಂ. ೩-೧೯೩೨ ಕೆಳಗೆ ಶಾಂತಿಭಂಗ ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಆಸ್ತಿಯ ಲೂಟಿಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ದಾಖಲು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ವಿವರಗಳು ಇಂತಿವೆ. ಪ್ರಕರಣವು ಈ ಕೆಳಕಾಣಿಸಿದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು."[೧೪೦]

೧. ರಾಮನಾಥ ಮಲ್ಲಪ್ಪಾ ಭೀವಡಿ (ಗ್ರಾಮ : ಸಾವಳಗಿ)

೨. ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಬಸಪ್ಪಾ ಬಣಕಾರ (ಗ್ರಾಮ : ಚಿಕ್ಕೋನಟ್ಟಿ)

೩. ಚನಬಸಯ್ಯ ರುದ್ರಪ್ಪ ದಾನಣ್ಣವರ

೪. ಚಿಕ್ಕವೀರಪ್ಪಾ ರುದ್ರಪ್ಪ ದಾನಣ್ಣವರ

೫. ಚಿದಾನಂದ ವಿರೂಪಯ್ಯಾ ಹಿರೇಮಠ

೬. ಸಣ್ಣ ಈರಯ್ಯಾ ಚನ್ನವೀರಯ್ಯ ಹಿರೇಮಠ

೭. ಗಂಗನಗೌಡ ಹಣಮಂತಗೌಡ ಪಾಟೀಲ (ತಡಕನಹಳ್ಳಿ)

೮. ಚನಬಸಪ್ಪಾ ಲಿಂಗಪ್ಪಾ ಕುಳೇನೂರ (ಗ್ರಾಮ : ಮೋಟೆ ಬೆನ್ನೂರ)

೯. ಸಣ್ಣಲಿಂಗಪ್ಪಾ ಸಮಗೊಂಡ ಮೈಲಾರ (ಗ್ರಾಮ : ಕಾಕೋಳ)

೧೦. ಬಸಲಿಂಗಪ್ಪಾ ಮರೇದೆಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ (ಗ್ರಾಮ : ತುರಬಿಗುಡ್ಡ)

ಈ ಆರೋಪಿಗಳು ಆಂಗ್ಲೋ ವ್ಹರ್ನ್ಯಾಕ್ಯುಲರ್ ಸ್ಕೂಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಮೇಲೆ ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾನೂನನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆರೋಪಗಳು ಸಾಬೀತಾಗಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ನಂ.೩ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾದ

ಆರೋಪಿ ಮುಖ್ಯ ಅಪರಾಧಿಯೆಂದು ಆತನಿಗೆ ೧೫ ಛಡಿ ಏಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದೂ ತೀರ್ಪು ೧೦.೪.೧೯೪೨ರಂದು ನೀಡಲಾಯಿತು.

"೧೯೪೨ರ ಜೂನ್ ೨೬ರಂದು ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಲು ಬಹಳಷ್ಟು ನಾಯಕರು ಭೂಗತರಾದರು. ಗೋವಿಂದರಾವ್ ಗುತ್ತಲ, ಶೀನಪ್ಪಾ ಜೋಗ, ಅನಂತರಾವ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಡಾ. ಕಾಂತರಾವ್ ಕಮಲಾಪೂರ, ಡಿ.ಆರ್. ಬೇಂದ್ರೆ, ಶಂಕರ ದೀಕ್ಷಿತ ಕಾರಂತ, ಶಿಗ್ಗಾಂವದ ಒಬ್ಬ ಯುವಕನಾದ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಡೊಂಬಿ, ಮುರಿಗೆಪ್ಪಗೌಡ, ಪಾಟೀಲ, ಹೇಮಣ್ಣ ಅಂಗಡಿ, ತಿಮ್ಮಣಗೌಡ ಮೆಣಸಿನಹಾಳ, ಸಿದ್ದಪ್ಪಾ ಹಿರೇಮಠ ಇವರೆಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರಿ ಕಛೇರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಧ್ವಜವನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡ, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರ, ಹಿರೇಕೆರೂರಿನಲ್ಲಿಯ ಅರಣ್ಯ ಕಾನೂನನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು."[೧೪೧] ರೈತರೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಪಾವತಿ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು.

ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರ, ಹಿರೇಕೆರೂರ ಮತ್ತು ಹಾವೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು. ಅವರು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಕಛೇರಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಗುದ್ಲೆಪ್ಪನವರು ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರು ಭೂಗತ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಯಲ್ಲಾಪೂರದಿಂದ ನಿಗಾಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಜಿ ಸವಣೂರರವರು ಇನ್ನು ಕೆಲ ಯುವಕರೊಂದಿಗೆ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ದೇವರಗುಡ್ಡದ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಸಮಾವೇಶವೊಂದನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಂದರ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ "ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನ ತಾಯಿ ಬಸಮ್ಮ, ಖಾದಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪ್ಪನವರ ತಾಯಿ ಸಾವಮ್ಮ, ಮಲ್ಲಮ್ಮಾ ಪವಾರ, ಗೌರಮ್ಮ ಕರಿಕಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಮಹಿಳೆಯರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ೪ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು."[೧೪೨] ೧೯೪೪ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದ ಕಲೆಕ್ಟರರು (ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠರಾದ) ನಿಷ್ಠಾವಂತರ ಸಭೆಯೊಂದನ್ನು ಕರೆದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ವೇಷ ಮರೆಸಿ ಸಭೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಕಪ್ಪು ಬಾವುಟ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಘೋಷಣೆ ಕೂಗಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿದ್ದ ಜನರೂ ಘೋಷಣೆ ಕೂಗಿದರು ಮತ್ತು ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಕೆಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ದೇಶಾಭಿಮಾನಗಳಿಂದ ಒಗ್ಗಾ ಮುಗ್ಗಾ ಎಳೆದಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪೋಲೀಸರಿಂದ ಥಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರಿಗೆ ೯ ತಿಂಗಳ ಜೈಲುವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಬಿಡುಗಡೆಯ ನಂತರ ಕಿಣ್ಣಾಂವಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ಜಾಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ಇಡಲಾಯಿತು. ಹೊಸರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಮಾಗಡಿಯವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಫಿಸ್‌ಗೆ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಹಾಕಿದ ಬೀಗವನ್ನು ಮುರಿದು ಬಂಧನವನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಅವರು ಹಾವೇರಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಇಡಲಾಯಿತು. ನಂತರ ೭ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ

ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. "ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೮.೨.೧೯೩೩ರಂದು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರು."[೧೪೩]

ಭೂಗತ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಬವಣೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಎಲ್ಲ ಕೂಟಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪೊಲೀಸ್ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಎದುರಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತ ಸುದ್ದಿ ಸಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮಾರಾಟಗಾರರ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಮಾರಾಟಗಾರರ ಗವಳಿಗರ ಮೊಸರು ಮಾರುವ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸೌದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವವರ ಮುಖಾಂತರ ಪಟ್ಟಣದ ಜನಕ್ಕೆ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದೇವು. ಪೊಲೀಸರಿಗೆ ನಮ್ಮ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಕೇಂದ್ರದ ಬಗೆಗೆ ಸುಳಿವು ಪತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ನಾವು ನಮ್ಮ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಹಿರೇಕೆರೂರಿನಿಂದ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಹರಡಿದ್ದವು. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕಾಯ್ದೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕದಡುವ ಬಗೆಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಸಲು ನಾವು ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂದೀಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ೧೦-೧೨ ಕಿಲೋಮೀಟರು ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇವು."[೧೪೪]

೭.೪ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ :

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಆದೇಶವು ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಾಗ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಭರಾಟೆಯಲ್ಲಿತು. ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಮೂಡಿಸಲು ಹಾಗೂ ಜನರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು (ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ) ಕೆರಳಿಸಲು "ಗುರುರಾವ್ ಜೋರಾಪುರ ಅವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಕೈಗೊಂಡರು."[೧೪೫] ಅವರು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಪಂಡಿತ ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ ಸಕ್ರಿಯವರು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಾಪೂರದ ಒಂದು ಬಟ್ಟೆ ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಸಂಗಾತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಿದರು. ಅವರು ೫ ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಉಪವಾಸ ಕೈಗೊಂಡರು, ಬಸಯ್ಯಾ ಪುರಾಣಿ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಲಯ್ಯಾ ಡೋಣೂರ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರೂ ಉಪವಾಸ ಆಚರಿಸಿದರು. ನಗರದಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಬಿಗಿಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಬಟ್ಟೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಮಣಿದರು. ಅವರು ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗಂಟು ಕಟ್ಟಿ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂಥ ಮುಖಂಡರಾದ ಚನ್ನಬಸಪ್ಪಾ ಅಂಬಲಿಯವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಗಡಿಪಾರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಕಲ್ಲಯ್ಯಾ ಡೋಣೂರವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. "ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಎದುರು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರೇವಣಸಿದ್ದಪ್ಪ ಮದಭಾವಿಯವರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ೮ ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದರು. ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ತಲಾ ೧೦೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಕರ್ಣಧಾರತ್ವ ವಹಿಸಿದ ರೇವಣಸಿದ್ದಪ್ಪ ಮದಭಾವಿಯವರಿಗೆ ೩ ವರ್ಷ ಜೈಲುವಾಸ ಹಾಗೂ ೩೦೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡದ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು."[೧೪೬]

ಜನೆವರಿ ಫೆಬ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಚಣದ ೯೩ ಜನ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ವಿಜಾಪೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಬಂಧನವನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ೧೯೩೨ರ ಜನೆವರಿ ೫ ರಂದು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳದ ಕಟ್ಟಡ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ಚರವಸ್ತುಗಳು ೩ ಮರದ (ಕಟ್ಟಿಗೆಯ) ಮೋಡುಗಳು (ಗದೆಗಳು) ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಾಟು (ಮಂಚ) ಒಂದು ಚರಖಾ ಮತ್ತು ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಡಾಲು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸೇವಾದಳದ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ನಾಮಫಲಕಗಳು ಒಂದು ಧ್ವಜ ಸ್ಥಂಭ ಮತ್ತು ಎರಡು ಕೀಲಿಕೈ ಸಹಿತ ಬೀಗಗಳು ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ರೀತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರು ವಿಶೇಷತಃ ವೀರಶೈವರು, ನಾಗರೀಕ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ದಲಿತರ ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬೆಂಬಲ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಚಳವಳಿ ತೀವ್ರಗೊಂಡಿತು. ದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರಕಿಸುವ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಉತ್ಕರ್ಷ ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದ ಗಾಂಧೀಜಿ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ್ನನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಆಸ್ಥೆ ವಹಿಸಿದರು.

"ಅಲಿಯಾಬಾದದಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳೆದುರು, ರೇವಣಸಿದ್ದಯ್ಯಾ ಲದ್ದಿ ಇವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆದು ಲದ್ದಿಯವರು ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೧೦೦.೦೦ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಅವರು ದಂಡ ಕೊಡಲೊಪ್ಪದೆ ಮತ್ತು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಗಣಪತಿ ಗೋಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವವರು ವಿಜಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೨ ತಿಂಗಳು ಸಕ್ರಮ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೫೦/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಗಂಗಾಬಾಯಿ ಅಂಬಲಿಯವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೧ ವರ್ಷ ೪ ತಿಂಗಳ ಆಕ್ರಮ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ೭೫/- ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ದಂಡ ಕೊಡದಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೩ ತಿಂಗಳ ಅಧಿಕ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭೋಗಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ಅವರು ಒಂದು ವರ್ಷ ಏಳು ತಿಂಗಳು ಯರವಡಾ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದರು."[೧೪೭]

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮೇರೆಗೆ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮಂಗಳವೇಡೆಯವರ ಸಂಚಾಲಕತ್ವದಲ್ಲಿ "ಏಳನೆಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ಜರುಗಿತು. ಸರ್ಕಾರವು ಈ ಸಮ್ಮೇಳನ ನಡೆಯುವುದನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬರುವ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ವಾರಂಟ್ ಹೊರಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಭೂಗತ ಮುಖಂಡರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗಾವಲು ಇಡಲು ಸಿ.ಆಯ್.ಡಿ.ಗೆ ಸಂದೇಶಹೋಗಿತ್ತು. ವೃದ್ಧವೇಷವಲ್ಲಿ ಸಿ.ಆಯ್.ಡಿ. ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಎಚ್.ಆರ್.ಪುರೋಹಿತ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮಂಗಳವೇಢ

ಮತ್ತು ಕೆರೂರ ಇವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿತು. ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಈ ದಸ್ತಗಿರಿಗಳ ಪ್ರತಿಭಟನಾರ್ಥ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಘೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಕೂಗಿದರು."[೧೪೪]

ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಎಚ್.ಆರ್. ಪುರೋಹಿತರು ಜನರು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿದ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟ, ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಸಾಹಸ, ತ್ಯಾಗಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ನಾನು ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಮಂದಿರದ ಆಸು ಪಾಸು ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ನನಗೆ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಪೊಲೀಸಿನವನು ನನ್ನ ಮಗ್ಗುಲಿನಿಂದ ಹಾಯ್ದು ಹೋದ, ನಾನು ರುಮಾಲು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತನು ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿಯ ೧೧ ಗಂಟೆಯಾಗಿತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಾನು ಒಂದೆರಡು ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಕುಟುಂಬಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋದೆ. ನಾನು ನನ್ನ ಗುರುತು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೂ ಅವರು ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಇಂತೂ ನನ್ನ ಒಬ್ಬ ಗೆಳೆಯನ ಮನವೊಲಿಸಿದೆ. ಅ ರಾತ್ರಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದೆ. ಮರುದಿನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಯ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ವಿಧ್ವಂಸಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನಯ ಯೋಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಯಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವವರಿದ್ದರೋ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಸರು ನಮ್ಮ ಮುಖಂಡರ ಪೈಕಿ ಇಬ್ಬರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲೊ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದು ನಾನೇ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟೆ. ಜನಬೆಂಬಲ ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಿದೆವು. ಆಗ ನಾನೂ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟೆ.."[೧೪೯]

"೧೯೩೧-೩೨ ರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಬಗ್ಗೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಾರ್ಟಿಯು ಮಾಡಿದ ವರದಿ ಇಂತಿದೆ."[೧೫೦]

೧. ಸ್ವದೇಶಿ ಮತ್ತು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಅಭಿಯಾನಗಳು ವಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬಣ್ಣ ಮತ್ತು ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

೨. 'ಉದಯ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ವೈಭವ' ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಕಟಣೆ, ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದ ಕಾರಣ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡಿತು

೩. ಅದೊಂದು ಜನತಾ ಆಂದೋಲನವಾಗಿತ್ತು. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದರಲ್ಲೆ ೨೦೦ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಿತದ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಬೆಡಿ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಕೈಚಾಚಿದರು.

೪. ೨೩೦೫ ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳು ವಿಚಾರಣೆ ಎದುರಿಸಿದರು ಹಾಗೂ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಪೊಲೀಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪೀಡನೆಯನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಿದರು.

ಸಮ್ಮೇಳನದ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುರುಪು ತುಂಬಿದವರಾಗಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ನಗರದ ಜನ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಈ ಚಟುಟಿಕೆಗಳ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿದ

ಶ್ರೀಮತಿ ವೆಂಕೂಬಾಯಿ ಪಾರ್ವತಿ ಅವರು ೪ ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭೋಗಿಸಿದರು. ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡದೇ ಇತ್ತು. ತಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುರಿಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಒಂದು ತಂಡ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರೆ, ಅವರ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ತಂಡ ಅವತರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸತತ ನಡೆಯಿತು. ೧೯೩೨-೩೪ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೮೦೦ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಬಂದಿಯಾದರು. ಜೈಲುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ ಸಾಲದಿದ್ದಾಗ ಸರ್ಕಾರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಆಫಿಸುಗಳನ್ನು ಜೈಲಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿತು. ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಸರ್ಕಾರ ಅಪ್ರಿಯ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇತ್ತು.

ಆಗಲೇ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸೇವಾದಳದ ಎಲ್ಲ ಶಾಖೆಗಳು ಕಾನೂನು ಬಾಹಿರ ಎಂದು ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯ ನಿಂತು ಹೋಯಿತೊ ಆಗ ಸೇವಾದಳ ದೇಹದಾರ್ಢ ಕೇಂದ್ರಗಳು ವಿಜಾಪೂರ ನಗರ ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇವುಗಳ ಉದ್ದೇಶವೂ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾ ತತ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ತರಬೇತಿ ನೀಡುವುದು ಹಾಗು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದೇ ಆಗಿತ್ತು.

೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಲಭೂತ ಬದಲಾವಣೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದು ನಾಯಕತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಗುರುರಾವ ಜೋರಾಪೂರ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: "೧೯೩೩ರ ಸುಮಾರು ಶ್ರೀ ಮೊಹರೆ ಹಣಮಂತರಾಯರಿಗೆ ಅವರ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಡಾ. ಸವಣೂರ, ಜಿ.ಎಸ್. ಧಾತಾರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣರಾವ ಜೋಶಿ ವಿನಂತಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಪಾದಕತ್ವ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋದರು. ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹುದ್ದೆಗೆ ಪದೋನ್ನತಿ ನೀಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಪಾದಕ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅವರು ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ (ಐನ.ಎನ್.ಸಿ) ಮತ್ತು ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿ (ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.)ಯ ದಿನ ದಿನದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಗೆ ಸುದ್ದಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ದೇಶವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಹೋರಾಡುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದನ್ನು ಸುಗಮವಾಗಿಸಲು ನಾಯಕತ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೈಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರ ಕೈಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. "ಇದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ ಅಂಬಲಿ, ಎಸ್.ಸಿ. ಮಿರ್ಜಿ, ರಾಜಾರಾಮ ದುಬೆ ಇವರು ಜಿಲ್ಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಯಕರಾಗಿ ಮೇಲೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಡಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳೆಂದು ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆದರು."[illegible] ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಚಳವಳಿಯು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಗರ, ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ, ಕೃಷಿಕರ, ಕಾರ್ಮಿಕರ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ಸೇವಕರು, ಗುಮಾಸ್ತ ವರ್ಗದವರ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಅವರು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ "ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಸುರಪೂರ ಮತ್ತು ಜೀವರಾಜ ಜೋಶಿಯವರು, ಇಂಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗಣಪತಚಂದ ಶಹಾ ಮತ್ತು ಎಂ.ಎಸ್. ಶಹಾ ವಿಜಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ, ಶಿವಬಸಪ್ಪಾ ಪಟ್ಟದ್ದೇವರು ತಾಳಿಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ,

ವೆಂಕಟರಾವ್ ನರಗುಂದಿ ಬಾಗೇವಾಡಿ ಮತ್ತು ಮೋಟಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು, ಮುದ್ದೇಬಿಹಾಳದಲ್ಲಿ; ಹುನಗುಂದದಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸೆಟ್ಟೆಪ್ಪಾ ಬಳೂಟಗಿ; ಇಳಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರೆಪ್ಪಾ ಕವಿಶೆಟ್ಟಿ, ಗಡೂರಿನಲ್ಲಿ ಜಂಪಣ್ಣಾ ಜಿತೂರಿ, ದಲಭಂಜನ ಮತ್ತು ಹುಚ್ಚಪ್ಪಾ ಲೆಕ್ಕದ; ಕಮತಗಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗಪ್ಪಾ ದಿಡ್ಡಿಮನಿ ಬಾಗಲಕೋಟದಲ್ಲಿ ಎಸ್.ಆರ್. ಕಂಠಿ ಬೀಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವಪ್ಪಾ ಕಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಪಂಚಗಟ್ಟಿ ಗುಳೇದಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ರಾಮಪ್ಪಾ ತಿಪ್ಪಾ, ಮಡಿವಾಳಪ್ಪಾ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ, ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ ಮಿಟಾಯಿ ಮತ್ತು ನಾಗಪ್ಪಾ ದೇವಾಂಗ, ಚೊಳಚಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮಹಾರುದ್ರಪ್ಪಾ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಪ್ಪಾ ಮಾಳವಾಡ-ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಸ್ಥಳೀಯ ಮುಖಂಡರು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದರು."[೧೫೨] ಇಂಥವರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕ ಆಧಾರ ಮತ್ತು ಬೆಂಬಲ ದೊರೆತಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿಗಳಿಗೆ ನಾಯಕತ್ವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ತರಬೇತು ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು.

೧೯೩೩ರ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಸುಮಾರಿಗೆ, ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ದುರ್ಬಲಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅದು ತಣ್ಣಗಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅದನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡರು. ೧೯೩೪ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೭ರಂದು ಅವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಕರೆಕೊಟ್ಟರು. ೧೯೩೪ರ ಮೇ ೧೮-೨೦ ರಂದು ಪಟ್ನಾದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿದ್ದ ಎ.ಐ.ಸಿ.ಸಿ.ಯು ಗಾಂಧಿಯವರ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿತು. ಚಳವಳಿ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ೧೯೩೪ರ ಮೇ ೨೦ರಂದು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮುಂದುವರೆದವು.

೮. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಮುಕ್ತಾಯ :

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹುಟ್ಟಡಗಿಸಲು ಸರ್ಕಾರ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಾನಾ ವಿಧದ ಭೀಕರ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಧುರಿಣನನ್ನೂ, ಸುಮಾರು ತೊಂಬತ್ತು ಸಾವಿರ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಸೆರೆಗೆ ದೂಡಿತು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಪೂರ್ಣ ರಭಸದಿಂದಲೇ ಮುಂದುವರಿಯು ತ್ತಿರುವಾಗ, ಹಠಾತ್ತನೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಬೇರೊಂದು ವಿವಾದವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರವಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿದರು.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ವಿವಿಧ ಕೋಮು ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಎರಡನೆಯ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗದೆ, ಆ ಬಗ್ಗೆ ತೀರ್ಮಾನ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬ್ರಿಟನ್ನಿನ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೯೩೨ ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೬ ರಂದು ರ‍್ಯಾಮ್ಸೇ ಮ್ಯಾಕ್ ಡೋನಾಲ್ಡ್ ತಮ್ಮ ಕೋಮುವಾರು ತೀರ್ಪನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡಿದರೆ ತಾವು ಆಮರಣಾಂತ ಉಪವಾಸ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಅವರು

೧೯೩೨ ರ ಮಾರ್ಚ ೧೧ ರಂದು ಸರ್ ಸ್ಯಾಮ್ಯುಯಲ್ ಹೋರ್ ಅವರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ಈ ನಿರ್ಧಾರದಂತೆಯೇ ತಾವು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೦ ರಿಂದ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಾಗಿ ಮತ್ತು ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಚುನಾವಣಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೮ ರಂದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ಇದು ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಭಾರಿ ಕಳವಳ, ಕಾತರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಮದನ ಮೋಹನ ಮಾಳವೀಯವರು ಮೊದಲು ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲೂ ಅನಂತರ ಪೂನಾದಲ್ಲೂ ಧುರೀಣರನ್ನು ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿದರು. ನಿಮ್ನ ವರ್ಗಗಳ ಅತೀ ಪ್ರಮುಖ ನಾಯಕರಾದ ಡಾ. ಅಂಬೇಡ್ಕರರನ್ನು, ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ೧೯೩೨ರಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪೂನಾ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿ ನಿಮ್ನವರ್ಗದವರಿಗೆ ಅವರ ಹಕ್ಕನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಜನ ಉದ್ಧಾರದತ್ತ ಸೆಳೆದರು. ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಸಂಧಾನದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದೆ ೧೯೩೩ ಜುಲೈ ೧೨ ರಂದು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದೂ ಕೂಡ ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿ ಕುಂದುತ್ತಾ, ನಂದುತ್ತಾ ಬಂದು ೧೯೩೪ರ ಜನೇವರಿ ೧೪ರಂದು ಬಿಹಾರದ ಭೀಕರ ಭೂಕಂಪದ ನಂತರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು.

೮. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಮನ ನೀತಿಗಳು :

ಮೊದಮೊದಲು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅದರ ನೆಚ್ಚಿನ ಭಂಟರು ಅಷ್ಟೇನೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರಂತೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಹೀಗಳೆದರು, ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ 'ಸ್ಟೇಟ್ಸಮನ್ ಪತ್ರಿಕೆ' ಬರೆಯಿತು. "ಮಹಾತ್ಮರು ಸ್ವಾಧೀನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಕಾಮನ್‌ವೆಲ್ತ್ ಒಕ್ಕೂಟದ ಸದಸ್ಯತ್ವ ದೊರೆಯುವವರೆಗೂ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಕುದಿಸುತ್ತಿರಲಿ." ಆದರೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಒಳಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಅಗಾಧತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಗಮನಿಸಿತು. ಮತ್ತು ಬಲವಾಗಿ ನಿರ್ಧಯವಾದ ಏಟನ್ನು ಹೊಡೆಯಿತು. ಅವರ ಕ್ರೌರ್ಯತ್ವ ಜನರ ಮೇಲೆ ಸರ್ಕಾರ ಹೇರಿದ ಭೀಭತ್ಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸಂಪುಟಗಳೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಚಯದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತರಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ ಕೆಳಕಂಡ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ : ಅನೇಕ ಅವಿವೇಚನೆಯ, ನಿರ್ಧಯವಾದ ಲಾಟಿ ಚಾರ್ಜಗಳು ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದವರನ್ನೂ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡುವುದು, ನೂರಾರು ಜನರ ಸಾವು ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವ ಗೋಲಿಬಾರುಗಳು, ಆಸ್ತಿಯ ಲೂಟಿ, ಮನೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದು,

ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಶಸ್ತ್ರ ಪೊಲೀಸ್ ತುಕಡಿಗಳು, ಸವಾರರು ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನಿಕರ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು, ಜನರ ವಾಕ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸಭೆ–ಮೆರವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಅದರ ಜೊತೆಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನ್ಯಾಯಬಾಹೀರ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುವುದು, ಅವುಗಳ ಚರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಡ ಮತ್ತು ಕಚೇರಿಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಂತಹ ಕ್ರೌರ್ಯದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿಮರ್ಶಿಸಬಹುದು.

೮.೧ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಕಾನೂನುಗಳು :

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮೊಟಕು ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಅವಕಾಶಗಳಾಗುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ನ್ಯಾಯಬಾಹೀರ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಅದರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೀಯಲಾಯಿತು. ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೭ರಂದು ಸರ್ಕಾರ ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿತು. ಪತ್ರಿಕಾ ತುರ್ತು ಕಾನೂನು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾದ ಈ ಆಜ್ಞೆಯ ಹಿಂದೆ ತೆಗೆದುಹಾಕಲಾಗಿದ್ದ ೧೯೧೦ರ ಪ್ರೆಸ್ ಆಕ್ಟ್ (ಪತ್ರಿಕಾ ಕಾನೂನು) ನ ಉಗ್ರವಾದ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ಪುನಃ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಒಂದು ಸರ್ಕಾರಿ ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ೧೯೩೦ ರ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಕ್ಷ ನಲವತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಆಧಾರಧನವನ್ನು ೧೩೧ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಒಂಭತ್ತು ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಣ ಕಟ್ಟಲು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವು.

೮.೨ ಬಂಧನಗಳು :

ಕಾನೂನು ಭಂಗ, ವ್ಯಾಪಕ ಬಂಧನಗಳಿಗೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿತು. ಸರ್ಕಾರದ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರವೆ, ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನರನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ರಾಜಕೀಯ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನೇರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿ ಅಥವಾ ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗ ಚಳುವಳಿಗಾರರ ಮೇಲೆ ಕಳವು ಬೆದರಿಕೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ, ದಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಹೊರಿಸಿ, ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಇಂಥವರ ಎಣಿಕೆ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ. ಈ ಸುಳ್ಳು ಆಪಾದನೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ನಿರಾಕರಿಸಲಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಡವಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ೭೫,೦೦೦ ಜನ ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರಿದ್ದರು. ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಮುಖಂಡರೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೪ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನೂ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇಡೀ ದೇಶವೇ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

೮.೩ ಹಿಂಸಾಚಾರ :

ಸರ್ಕಾರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವ ಸಾಧನಗಳ ಪೈಕಿ ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆಗಳು ಅಥವಾ "ನ್ಯಾಯರಹಿತ" ಕಾನೂನುಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಸಿದ ಕಾನೂನು ಕ್ರಮಗಳು ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯವಾಗಿದ್ದವು. ಸರ್ಕಾರ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಹಿಂಸಾಚಾರದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿತು; ಪೊಲೀಸು ಮತ್ತು ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರರಾದ, ವಿರೋಧಿಸಲು ಯತ್ನಿಸದ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರ ಮೇಲೆ ಅತೀ ನಿರ್ದಯವಾದ, ಅವಿವೇಚನೆಯ ಪಾಶವೀ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಹೇರಿ ಜನರನ್ನು ಬಗ್ಗು ಬಡಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿತು.

ಸರಕಾರ ಕೈಗೊಂಡ ಎಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ನಿಜಾಂಶಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ವರದಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿವೆ. ಈ ವರದಿಗಳು ವಿವರಿಸುವ ಕರುಣಾಹೀನ ಮತ್ತು ಪಾಶವೀ ಹಿಂಸಾಚಾರಗಳ ಕಥೆಗಳು ನಾಗರೀಕ ಸಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಯಾವ ಸರಕಾರವೂ ತಲೆ ಬಾಗಿಸಬೇಕಾದಂತೆ ಇದೆ. 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ'ದಲ್ಲಿ ೧೯೩೦ರ ಮೇ ೮ರಂದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ವೈಸ್‌ರಾಯ್‌ಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಗುಜರಾತಿನ ತಮ್ಮದೇ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಬಂಗಾಳ, ಬಿಹಾರ, ಒರಿಸ್ಸಾ, ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಂತಗಳು, ದೆಹಲಿ ಮತ್ತು ಬೊಂಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ವರದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ, "ಇಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಪದೇ ಪದೇ ಕ್ರೂರವಾಗಿ, ಕೆಲವು ಸಲ ಅಸಭ್ಯವಾಗಿ, ಹಲ್ಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಬರೆದರು. ಅವರು ಬಂಗಾಳದ ಮಿಡ್ನಾಪುರ, ಚಿತ್ತಗಂಗಾ, ಕರಾಚಿ ಪೆಷಾವರ್ ಮತ್ತು ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಕಾರಣ ರಹಿತವಾದ ಗೋಲಿಬಾರು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗುಹ್ಯಾಂಗಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇದೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಉಪ್ಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ."[೧೫೩] ಅವರು ಮುಂದುವರಿದು ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರಿಂದ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಊಹಾತೀತವಾದ ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ, ಮಿಡ್ನಾಪುರ ಮತ್ತು ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಭೀಭತ್ಸವಾದ ಹಿಂಸಾಚಾರಗಳ ವರದಿಗಳು ಅನೇಕ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥನೆ ಪಡೆದಿವೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಶಿಷ್ಯೆ ಕುಮಾರಿ ಮೇಡಲಿನ್ ಸ್ಲೇಡ್ (ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಹಿಳೆ) ಎಂಬಾಕೆ ೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ೬ರಂದು ಧರಸಾನದ ಉಪ್ಪಿನ ಕೋಠಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಆಕ್ರಮಣದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಪೊಲೀಸರಿಂದ ಹೇಗೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಾನೇ ಕಾಣಲು ಗುಜರಾತಿನ ಬಲ್ಸಾರ್‌ಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದಳು. ೧೯೩೦ರ ಜೂನ್ ೧೨ರ ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ವರದಿಯಲ್ಲೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ಗಾಯ ನೋವುಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದ ತನಗೆ ಕಂಡು ಬಂದ ಸಾಕ್ಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಳೆ;[೧೫೪]

೧. ತಲೆ, ಎದೆ, ಹೊಟ್ಟೆ ಸಂಧಿಗಳ ಮೇಲೆ ಲಾಠಿ ಬಡಿತಗಳು.

೨. ಗುಹ್ಯಾಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಲಾಠಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಲಾಗಿರುವುದು.

೩. ಹೊಡೆಯುವ ಮೊದಲು ಪುರುಷರ ಬಟ್ಟೆ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿ ನಗ್ನರನ್ನಾಗಿಸುವುದು.

೪. ಲಂಗೋಟಿ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿ ಗುದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಚುಚ್ಚಿರುವುದು.

೫. ಮನುಷ್ಯನ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅದುಮಿ ಅವನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು.

೬. ಗಾಯಗೊಂಡವರನ್ನು ಕೈ ಅಥವಾ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು ದರದರ ಎಳೆಯುತ್ತಾ ಬಡಿಯುವುದು.

೭. ಗಾಯಗೊಂಡವರನ್ನು ಮುಳ್ಳು ಗಿಡಗಳ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಎಸೆಯುವುದು.

೮. ಜನ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವಾಗ ಅಥವಾ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಾಗ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆ ಓಡಿಸುವುದು.

೯. ಸೂಜಿ ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಜನರ ಶರೀರವನ್ನು ಚುಚ್ಚುವುದು, ಇದನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನರ ಮೇಲೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧೦. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅವರನ್ನು ಬಡಿಯುವುದು, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಅಸಹ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಕೊಳಕು ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಯೋಗ, ಶಾಪ ಹಾಕುವುದು, ಇದರಿಂದ ಚಳವಳಿಗಾರರಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಹಿಂಸೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು, ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ನಾಶ ಮಾಡುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು.

"ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ನೆಪಗಳಿಂದಾಗಿ ಗೋಲಿಬಾರು ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಆಸ್ತಿ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಯ ಸುತ್ತ ಜನರು ಗುಂಪುಗೂಡಿದಾಗ, ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ಜನ ಜಂಗುಳಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ದಸ್ತಗಿರಿಯಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಚದುರಿ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಗುಂಪುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧಿಕೃತ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ೨೪ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ೧೦೩ ಜನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತರು. ೪೦೦ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಗಾಯಗೊಂಡರು. ಇವರ ಪೈಕಿ ಎಂಟು ಜನ ಆಮೇಲೆ ಸತ್ತರು."[೧೫೫]

೮.೪. ಅಮೆರಿಕದ ಪತ್ರಗಾರರಾದ ಮಿಲ್ಲರ್‌ರ ಈ ಚಳವಳಿ ಕುರಿತಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ :

ಮಿಲ್ಲರ್ ಗಮನಿಸಿದ ಜನರ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಧರಸಾನ ಬಡಿತಗಳ ಅನಂತರ ಆರು ದಿನ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಭೇಂಡಿ ಬಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೊಲೀಸ್ ವಠಾರವೊಂದರ ಸುತ್ತ ಕೆಲವು ಸಾವಿರ ಜನರ ಗುಂಪು ಸೇರಿತು. ಗುಂಪು ಮುಷ್ಟಿ ಗಾತ್ರದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತೂರಿ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನು ಒಡೆದರು. ಅರ್ಧ ಡಜನ್ ಪೋಲಿಸರು ಹೊರಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು ಓಡುತ್ತಿರುವ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ರಿವಾಲ್ವರುಗಳಿಂದ ಗುಂಡು

ಹಾರಿಸಿದರು.... ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾರ್ಜೆಂಟ್‌ಗಳು ನಿಂತು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡಿ ಜನರ ನಡುವೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕಿರಿಚುತ್ತಾ ನೋವಿನಿಂದ ಕ್ರೋಧಿಸುತ್ತ ಜನರು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಚದುರಿ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿದರು. ಓಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಏಟು ತಿಂದು ಜನ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದೆವು. ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳಷ್ಟು ದೂರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಡೆದಾಟದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾರ್ಜೆಂಟ್‌ಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ತೀವ್ರವಾಗಿಯೇ ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಮೇಲೆ ತಿಳಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಜನ ಭಾರತೀಯರು ಸತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಂಡೇಟುಗಳಿಂದ ಎಂಬತ್ತು ಜನ ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಉದ್ರಿಕ್ತ ಗುಂಪು ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅದನ್ನು ಆರಿಸಲಾಯಿತು.

"ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಗಾಂಧೀಯವರ ದಸ್ತಗಿರಿಗೆ ವಿರೋಧ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೧೦೦,೦೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನರ ಮೆರವಣಿಗೆ ನಡೆಯಿತು. ವಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಟರ್ಮಿನಲ್ ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನ ಎದುರಿಗೆ ಪೋಲೀಸರು ರಸ್ತೆಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿದರು. ಜನರು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತರು. ಒಬ್ಬ ಉದ್ರಿಕ್ತ ಗಾಂಧಿ ಭಕ್ತ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ "ನನ್ನ ಎದೆಗೆ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯಿರಿ" ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಿರುಚಿದನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗಾಂಧಿ ಅನುಯಾಯಿ ಜನರಿಗೆ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ, "ಸಾವಿಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೆ ಇರಿ. ಇಲ್ಲದಿದರೆ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ;" ಆದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ಕದಲಲಿಲ್ಲ, ನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಗಳ ನಂತರ ರಾತ್ರಿ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಐರೋಪ್ಯರ ವಾಸಗೃಹಗಳನಡುವೆ ಹೋಗಲು ಬಿಟ್ಟರು. ಮಿಲ್ಲರ್ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, "ಈ ಸಶಸ್ತ್ರ ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಅಹಿಂಸೆಯ ವಿಜಯ ಗಾಂಧಿಯವರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಗೆಲುವನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿತು."[೧೫೬]

ಆದರೆ ಸದಾಕಾಲವೂ ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಹೊರ ವಲಯದ ವಾಡಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾರ್ಯಾಗಾರದ ಮೇಲೆ ೪೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನರ ಗುಂಪು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿತ್ತು. ಆಕ್ರಮಣ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ನಡೆಯಿತು. ಅಹಿಂಸೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಕೊಟ್ಟ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಜನ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಜನ ಪೊಲೀಸರ ತಡೆ ಸಾಲನ್ನು ಮುರಿದರು, ಉಪ್ಪಿನ ಕಡಾಯಿಗಳನ್ನು ದೋಚಿದರು, ಉಪ್ಪನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಪೊಲೀಸರು ಜನರನ್ನು ಲಾಠಿಗಳಿಂದ ಚಚ್ಚಿದರೆ ಜನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಪೊಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ತೂರಿದರು. ಇಂತಹ ಎರಡು ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಲ್ಲರ್ ೧,೦೦೦ ಜನ ದಸ್ತಗಿರಿಗಳಾದುದನ್ನು ಕಂಡರು. ಹಲವು ನೂರು ಜನ ಗಾಯಗೊಂಡರು.

೮.೫. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟ ಹತ್ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಕ್ರಮಗಳು :

ಕರನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲ ರೈತರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು, ಕಂದಾಯ ಬಾಕಿ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಅವರ ಆಸ್ತಿಗಳು ಸರ್ಕಾರ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು, ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿತು. ಆಸ್ತಿಯೆಂದರೆ ಪಾತ್ರೆ–ಪಗಡ, ದನಕರು, ವಸ್ತು–ಒಡವೆ, ಮನೆ, ಹೊಲ, ತೋಟ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಹಳಷ್ಟು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು

ತಮ್ಮ ಚರ-ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೈಗೆ ಏನೂ ಸಿಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನಂತರ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೀಲಿ ಹಾಕಿ ಸೀಲ್ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಮನೆಯ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲಾ ಬೀದಿಗೆ, ಈ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು, ಅವರು ಅಸ್ವಸ್ಥರಾದವರು, ಗರ್ಭವತಿಯರು ಅಥವಾ ಬಾಣಂತಿಯರಿರಬಹುದು. ಅವರು ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದ ಹೊರ ಹಾಕಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಥವಾ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ, ಹೊರಗೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇದ್ಯಾವುದಕ್ಕೂ ರೈತರು ಹೆದರಲಿಲ್ಲ, ಧೈರ್ಯಗುಂದಲಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಅಂಕೋಲೆಯ ಜನರ ಮೇಲಾದ ದೌರ್ಜನ್ಯದ ಕತ್ಯಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಸಲಾರವು, ಆದರೆ ಅವರು ಅಹಿಂಸೆಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರಿಂದ ಯಾವ ದೈಹಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಉಳುವಾರೆ ಊರಿನ ಶಾಮದಾಸ ಅವರ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಡವರಲ್ಲಿ ಬಡವರಾದ ಆರೇಳು ಹಾಲಕ್ಕಿ ಒಕ್ಕಲ ಕುಟುಂಬಗಳೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪೋಲೀಸರು ಅವರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ದಬ್ಬಿದರು.

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸೀಲ್ ಮಾಡಿದ ಮನೆಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಬಿಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಮಹಿಳೆಯರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರು. ಅವರು ದಸ್ತಗಿರಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಕೈಗೆ ಬೇಡಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೋಧ ಒಡ್ಡಿದರು. ಕುಟುಂಬದ ಇತರ ಸದಸ್ಯರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಇತರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೊದರು. ಇಡೀ ಕುಟುಂಬವನ್ನೇ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಕೆಳಮನೆ ನಾಗೇಶ ಹೆಗಡೆ (ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಅವರು ತಮ್ಮ ಮೂವರು ಸಹೋದರರೊಂದಿಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಅವರ ಕುಟುಂಬದ ಏಳು ಜನ ಮಹಿಳೆಯರು ನಂತರ ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸಿದ್ದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೀಳಗಿಯ ಮಡಗಾಂವಕರ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಹತ್ತು ಜನ ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಮಹಿಳೆಯರು ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿದರು.

ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾದ ಒಕ್ಕಲಿಗರಿಗೆ ಪ್ರೀಯವಾದ ದನಕರುಗಳು, ಪಾತ್ರೆಗಳು, ವಸ್ತು ಒಡವೆ, ಜಮೀನು, ತೋಟಪಟ್ಟಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟಕ್ಕಿಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುವವರು ಬಹಳ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನೂರಾರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ನೈತಿಕ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿ ಇಡೀ ಸಮಾಜ ಒಂದು ಕುಟುಂಬದಂತಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸೇನಾನಿಗಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಪಾಪಕೃತ್ಯ ಎನ್ನಿಸಿತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ. ಅಂಕೋಲೆಯ ತಹಶೀಲ್ದಾರರು ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ವರದಿಸಿದಂತೆ ತಾಲುಕಿನ ೩೮,೦೦೦ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಪೈಕಿ ೧೫,೦೦೦

ಜನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರೆ ಉಳಿದ ೨೩,೦೦೦ ಜನ ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.

ಸರ್ಕಾರ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಆಸ್ತಿಯ ಹರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುವವರಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ಅದು ಇಂಥ ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಮಮಾತ್ರ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಗೆ ಸರ್ಕಾರಿ ನಿಷ್ಠಾವಂತರಿಗೆ ಮಾರಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರಗಿನವರನ್ನು ಈ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಕರೆಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರೂ.೫/– ಅಥವಾ ೬/– ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ವಸ್ತು ಬರೀ ಎಂಟಾಣೆಗೆ, ಸಾವಿರಾರು ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ವಸ್ತು ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಾರಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರರ್ಥ ಏನೆಂದರೆ, ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರ ನೈತಿಕ ಬಲವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಆದದ್ದೇ ಅದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧ. ಒಂದು ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡ ಪಟೇಲನ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮಹಿಳಾ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಒಂದು ತಂಡ ಧರಣಿ ಕೂತಿತು. ಅವರು ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿ ಹರಾಜಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಎಮ್ಮೆಯ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹಟ ಹಿಡಿದರು. ಇಂಥ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು ನಡೆದದ್ದು, ದೂರದ ಒಳಪ್ರದೇಶ ಊರುಗಳಾದ ಹೆಜ್ಜೆ (ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲುಕು) ಮಾವಿನಗುಂಡಿ ಜೀಳಗಿ ಅಥವಾ ತಿಗಣೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೂರದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಿಂದಾವೃತವಾದ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಮನೆಯ ಎದುರು ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಕೂಸು ಇದ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ತ್ರಾಸು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಮಾನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಹಲ್ಲೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೊಲೀಸರು ಅವರ ಮೇಲೆ ರಾಡಿ ಚೆಲ್ಲಿ, ಬೈಗುಳ ಸುರಿಸಿ, ದಾಂಡಿಗರನ್ನು ಅವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯಲು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಒಂದು ತಂಡ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ತಂಡ ಅವರ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ತೆರನಾದ ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ದಿವಸಗಟ್ಟಲೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಪರಿಣಾಮ ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದರೆ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠರಾದವರ ಮನಃ ಪರಿವರ್ತನವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲೂ ದೇಶಾಭಿಮಾನಮೂಡಿ, ಅವರು ನೀಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಂಥ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ನೈಜ ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ಮರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗೌರಮ್ಮ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯಾ, ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಜೋಯಿಸ, ಕಮಲಮ್ಮಾ ಚಂದರು, ಕಲ್ಲಾಳ ಕಾವೇರಮ್ಮ, ಮಹಾದೇವಿ ತಾಯಿ ದೊಡ್ಮನೆ, ಸೀತಾಬಾಯಿ ಮಡ್ಗಾಂವಕರ, ದೇವಯಾನಿ ಪೈ ಇವರೇ ಉಪವಾಸ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಮಾಡಿದ ವೀರಾಗ್ರಣಿ ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಪಟ್ಟಿ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ."[illegible]

ಕ್ರಸಂ.	ಹೆಸರು	ಸ್ಥಳ	ಚಟುವಟಿಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು	ವರ್ಷ
೧.	ಸೀತಾಬಾಯಿ ಸರಾಫ್	ಸಿದ್ದಾಪುರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೦
೨.	ಆನಂದಿಬಾಯಿ ಹನುಮಕತ್ತೀಕರ	ಕಾರವಾರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೦
೩.	ದುರ್ಗಮ್ಮ ಯಾಣೆ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	ಹಳದಿಪುರ	೧೯೩೦

೪.	ರಮಾಬಾಯಿ ಪ್ರಭು	ಸಿದ್ದಾಪುರ	ಹಳದಿಪುರ	೧೯೩೦
೫.	ಕಾಸಿಬಾಯಿ ಪದಕಿ	ಧಾರವಾಡ	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦
೬.	ತುಳಜಾಬಾಯಿ ಆನೆಖೆಂಡಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೦
೭.	ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಜೋಯಿಸ್	ಮೈಸೂರು	ಸಿರ್ಸಿ-ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೦
೮.	ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ಕರಮಕರ	ಧಾರವಾಡ	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦
೯.	ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಣಜಿಕರ	ಧಾರವಾಡ	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦
೧೦.	ರಾಧಾಬಾಯಿ	ಧಾರವಾಡ	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦
೧೧.	ಅಹಲ್ಯಾಬಾಯಿ	ಧಾರವಾಡ	ಧಾರವಾಡ	೧೯೩೦
೧೨.	ಬಸವ್ವ	ಧಾರವಾಡ	ಗದಗ	೧೯೩೦
೧೩.	ಕಮಲಾದೇವಿ ದಿವಾಕರ	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	೧೯೩೦
೧೪.	ನಿಂಗವ್ವ ಹುಚ್ಚಪ್ಪ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೧೫.	ಮಾನುದೇವಿ	ಕಾರವಾರ	ಅಂಕೋಲೆ	೧೯೩೦
೧೬.	ಪದ್ಮಾವತಿ ವಾಮನರಾವ ದೇಸಾಯಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೧೭.	ನಿಂಗವ್ವ ಅಣಬಸಪ್ಪ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೧೮.	ಗುರುಬಸವ್ವ ಮರಿಲಿಂಗನವರ್	ಬೆಳಗಾವಿ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೧೯.	ಕಲ್ಲವ್ವ ಬಸಲಿಂಗನವರ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೦.	ಗಂಗವ್ವ ಬಾಳಪ್ಪ	ಅಕ್ಕತಂಗ್ಯಾರಹಾಳ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೧.	ಚೆನ್ನಬಸವ್ವ ಭಾತ್ಕಲ್	ಅಕ್ಕತಂಗ್ಯಾರಹಾಳ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೨.	ಬಸವ್ವ ಬೋರಾಳ	ಅಕ್ಕತಂಗ್ಯಾರಹಾಳ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೩.	ತಂಗೆವ್ವ ಬಡಿಗೇರ್	ಅಕ್ಕತಂಗ್ಯಾರಹಾಳ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೪.	ನಿಂಗವ್ವ ಚಿಕ್ಕೋಡಿ	ಪಾಚಾಪುರ	ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೦
೨೫.	ಸುಂದ್ರಮ್ಮ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯ	ಬಳ್ಳಾರಿ	ಹರಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ	೧೯೩೦
೨೬.	ವನಜಾಬಾಯಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ	ಹರಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ	೧೯೩೦
೨೭.	ಗಂಗವ್ವ ಆರ್ಯೆರ	ಧಾರವಾಡ		೧೯೩೦
೨೮.	ಅನ್ನಪೂರ್ಣಬಾಯಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೦
೨೯.	ಅವ್ವಾಬಾಯಿ ಮೊದಕ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೦
೩೦.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ದಾತರ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೦
೩೧.	ಕಾಸಿಬಾಯಿ ಗಗರೆ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೦

೩೨. ನಾಗವ್ವ ಶಿವನಾಯಕ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೧
೩೩. ಸರಸ್ವತ್ತೆಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಮನಿ			೧೯೩೨
೩೪. ತುಳಜಾಬಾಯಿ ಕಿಣ್ಣಿ			೧೯೩೨
೩೫. ಪಾರ್ವತ್ತೆಮ್ಮ ಭಟ್ಟ			೧೯೩೨
೩೬. ಗಂಗಮ್ಮ ಶಾಣೆಮಾನೆ	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೩೭. ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ ಮಂಜಪ್ಪ ಹೆಗಡೆ	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೩೮. ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಮಂಜಪ್ಪ ಹೆಗಡೆ	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೩೯. ಸರಸಮ್ಮ ನರಸಾಭಟ್ಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೪೦. ದೇವಿ ಗೌರಮ್ಮ	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೪೧. ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ ಇಡಕಲ್‌ಗಡ್ಡೆ	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೪೨. ದೇವಿ ಸರಸಮ್ಮ ಅಪ್ಪೆಕಟ್ಟು	ಹೊಸತೋಟ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೪೩. ದ್ಯಾವಮ್ಮ ಹೇಮಗರ	ಅಂಕೋಲೆ	ಮಾವಿನಗುಂಡಿ	೧೯೩೨
೪೪. ಸೀತಮ್ಮ ಹೊಸಕೊಪ್ಪ	ಅಂಕೋಲೆ	ಮಾವಿನಗುಂಡಿ	೧೯೩೨
೪೫. ಭಾಗಿರತಮ್ಮ ಕುಲಿಬೀಡು	ಅಂಕೋಲೆ	ಮಾವಿನಗುಂಡಿ	೧೯೩೨.
೪೬. ಭುವನೇಶ್ವರಿ ತ್ಯಾಗ್ಲಿ	ಕಾರವಾರ	ಮಾವಿನಗುಂಡಿ	೧೯೩೨
೪೭. ಗಣಪಮ್ಮ ಕುಲಿಬೀಡು	ಸಿದ್ದಾಪುರ	ಮಾವಿನಗುಂಡಿ	೧೯೩೨
೪೮. ವೆಂಕಮ್ಮ ಸಿರ್ಸಿ	ಸಿರ್ಸಿ	ಸಿರ್ಸಿ	೧೯೩೨
೪೯. ನಾಗವೇಣಿಬಾಯಿ	ಸಿರ್ಸಿ	ತಿಗ್ಗೇನಗ್ರಾಮ	೧೯೩೨
೫೦. ಸೀತಾಬಾಯಿ ಗಣೇಶ ಹೆಗಡೆ	ಸಿರ್ಸಿ	ತಿಗ್ಗೇನಗ್ರಾಮ	೧೯೩೨
೫೧. ದೆವ್ಯಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ	ಬೀಳಗಿ	ಬೀಳಗಿ	೧೯೩೨
೫೨. ಸೀತಾಬಾಯಿ ಭಂಡಾರಿ	ಕಾರವಾರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೫೩. ರಮಾಬಾಯಿ ಗೋಸ್ವಿ	ಕಾರವಾರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೫೪. ಚಂದ್ರಭಾಗಾಬಾಯಿ ಭಟ್ಟ	ಕಾರವಾರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೫೫. ಸೀತಾಬಾಯಿ ಖ್ಯಾದಗಿ	ಕಾರವಾರ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೨
೫೬. ಗಂಗಮ್ಮ ಕಡವಿ	ಕಾರವಾರ	ತೆಗ್ಗೇನಗ್ರಾಮ	೧೯೩೨
೫೭. ಪರಮೇಶ್ವರಮ್ಮ ಹುಲಿಗೋಳ	ಕಾರವಾರ	ತೆಗ್ಗೇನಗ್ರಾಮ	೧೯೩೨
೫೮. ವೆಂಕುಬಾಯಿ ಸೋಲಾದ	ಅಂಕೋಲೆ	ತೆಗ್ಗೇನಗ್ರಾಮ	೧೯೩೨
೫೯. ಭಾಗಿರತಮ್ಮ ಗಣೇಶ ಭಟ್ಟ	ಬಲಿಕೊಪ್ಪ	ಸಿದ್ದಾಪುರ	೧೯೩೩

೬೦.	ಪಾರ್ವತಿಬಾಯಿ ಸದಾಶಿವ ದೇಶಪಾಂಡೆ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೩
೬೧.	ಕಮಲವ್ವ ವೆಂಕಟರೆಡ್ಡಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	ಬೆಳಗಾವಿ	೧೯೩೩

ಇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅಂಕಿ-ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಿಗದ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಈ ಹೋರಾಟಗಾಥೆಯಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ಸ್ಮರಣೀಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ, ನಿರಕ್ಷರಿಗಳಾದ ನಾಡವರು ಸರ್ಕಾರ ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಜೀಗ ಹಾಕಿದ ಮನೆಗಳ ಜೀಗ ಮುರಿದು ಒಳಸೇರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಪದೇ ಪದೇ ಮಾಡಿದಕ್ಕಾಗಿ ಪೊಲೀಸರಿಂದ ಇಂತಹುದೇ ಕಿರುಕುಳ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಕಣಗಿಲಾದ ಮನುದೇವಿ ಪೊಲೀಸರಿಂದ ಥಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸತ್ತಳೆಂದೆ ಅವರು ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಮೇಲೆ ಆಕೆ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಗುಣಮುಖವಾಗಿ ಬಂದಮೇಲೂ ಅವಳು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಅವಳು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಅಂಕೋಲೆಯ ವಾಸರೆ ಗ್ರಾಮದ ಮಣಿದೇವಿ ತಮ್ಮಣ್ಣ ಎಂಬಾಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಆಕೆ ಸುಮಾರು ೪೦ ವರ್ಷದ ವಿಧವೆ. ಭೂ ಕಂದಾಯ ಪಾವತಿ ಮಾಡದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವರ ಮನೆಯ್ನು ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆಕೆ ಮನೆಯನ್ನು ತೆರವು ಮಾಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಳು. ಆಗ ಹೆಡ್ ಕಾನ್ಸ್‌ಟೇಬಲ್ ಅವಳ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವಳು ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪುವಂತೆ ತನ್ನ ಬೂಟುಗಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದು ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿದ. ನಂತರ ಜನತೆ ಅಂಕೋಲಾದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ನೀಚ ಕೃತ್ಯಗಳು ಅಂದು ಸರ್ವೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದವು.

ನೂರಾರು ಜನ ಪುರುಷರು, ಮಹಿಳೆಯರು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಮತ್ತು ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಲಾಲನೆ-ಪಾಲನೆಗೆಂದು ಶಿಬಿರಗಳು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಮಿತಿಯು ಇಂಥ ೬೩ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕಲ್ಪಿಸಿತು. ಇದೊಂದು ಅಭೂತಪೂರ್ವ ವಿದ್ಯಮಾನ. ಚಳವಳಿ ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಬಿರುಸಾಗಿತ್ತು. ಎರಡೂ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಒಟ್ಟು ೮೨೦ ಕುಟುಂಬಗಳು ಚಳವಳಿ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವವರೆಗೆ ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. "ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ೧೯೩೨ ರ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಭೂ ಕಂದಾಯ ರೂ. ೧,೪೮,೮೮೫/- ಆಗಿದ್ದು ರೂ. ೭೫,೦೦೦/- ಪಾವತಿ ಯಾಗದೆ ಉಳಿಯಿತು. ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂ. ೯೧,೨೫/- ದ ಪೈಕಿ ರೂ. ೨೫,೦೦೦/- ಪಾವತಿಯಾಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ರೂ. ೧,೫೪,೦೦೦/- ರೂ. ೬೦,೦೦೦/- ಪಾವತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಯಲ್ಲಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಪಾವತಿಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಕಂದಾಯ ಬಾಕಿ ರೂ.೧,೨೦೦/- ಕಳತೆಯ ನೆಲಮಾವು ಶಿವರಾಮ ಭಟ್ಟ ತೆಲಂಗಾರ ಅಗ್ರಹಾರದ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ಕೃಷ್ಣ ಗಾಂವಕರ ಇವರು ಯಲ್ಲಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಮತ್ತು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಯಲ್ಲಾಪೂರ ಬಾಗಿನಕಟ್ಟಿ, ಬಾರಾಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಿಗರ ಇವು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಬಾರಾಬಳ್ಳಿಯ ಪಟೇಲರಾದ ಅನಂತ ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ ಅವರನ್ನು ಕರನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲಂಬನೆಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಮತ್ತು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಜೇಲಿಗೂ ಹಾಕಲಾಯಿತು."

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಜಮೀನುಗಳಿರಲಿಲ್ಲ, ಎತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೆ-ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಸೀಲು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತೀ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಗೀಬು ಆಗಿದ್ದವು. ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪೊಲೀಸರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಿಷ್ಕರುಣೆಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಾದರೂ ಮನೆಯಿಲ್ಲದ ಅಲೆಮಾರಿಗಳಾದರು. ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅನೇಕ ಕುಟುಂಬಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊರಗೆ ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದವು. ಇಂಥವರು, ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದಿದ್ದರೆ, ತಮ್ಮ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರ ನೈತಿಕ ಸ್ಥೈರ್ಯವೂ ಕುಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಅವರಿಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿತ್ತು.

೧೯೩೧-೩೪ನೇಯ ಇಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಅದ್ಭುತ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ತಾಯಿನಾಡು, ವಿಶ್ವ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಕನ್ನಡಿಗ, ಡೆಮೊಕ್ರಾಟ್ಸ್, ವಿಜಯ, ನವಯುಗ, ರಾಜಹಂಸ, ಕ್ರಾಂತಿವೀರ, ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ, ಕರ್ಮವೀರ, ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಕನ್ನಡ ವೃತ, ಕನ್ನಡ ಧುರಿಣ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕ ವೈಭವದಂತಹ ನೂರಾರು ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಚಳುವಳಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಅರೆಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರಕಾರ ಸಂಪಾದಕರನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ತಳ್ಳಿ ಅವರ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಅನಧೀಕೃತವೆಂದು ಮುಚ್ಚಿಸಿತು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಕಟಣಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದ್ದು ಶ್ಲಾಘನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೮.೬ ಬಂಧನಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುವಿಕೆ :

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಕಾಣಿಸಿದ ಬಂಧನಗಳು ನಡೆದವು ;

೧. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ೨೦೨ ಜನ

೨. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ೪೪೨ ಜನ

೩. ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ೭೫೦ ಜನ

೪. ವಿಜಾಪೂರದಿಂದ ೧೫೮ ಜನ

೫. ಬಳ್ಳಾರಿ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ೭೭, ೭೭ ಜನ.[೧೫೮]

೧೯೩೨-೩೪ ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾವಾರು ಅಂಕಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಇಂತಿವೆ :

೧. ಧಾರವಾಡದಿಂದ ೧೦೦೦೦ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು.[೧೫೯]

೨. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದಿಂದ (೨೮೭ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಸೇರಿದಂತೆ) ೩೫೬೮ [೧೬೦]

೩. ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ೫೫೫ ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು.[೧೬೧]

೪. ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೮೮೦ ಜನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು.[೧೬೨]

ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯು ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೫೯೨೩ ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿದೆ, ಆದರೆ ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತರು ದಸ್ತಗಿರಿ ಆದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೪.೦೦೦ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೧೬೩] ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಗಾಂಧೀ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಫಲವಾಗಿ ಮುಂಬೈ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಅಸೆಂಬ್ಲಿ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಬಹುಮತದಿಂದ ಸೀಟುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಬಂದರು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಜಿಲ್ಲಾ ಬೋರ್ಡುಗಳಿಗೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ಬಂದು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸರ್ಕಾರ ರಚನೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು.

೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಗೆ ನಡೆದ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಬಹುಮತ ಗಳಿಸಿತು, ಬಿ.ಜಿ.ಖೇರ ಅವರ ಮುಂದಾಳುತ್ವದಲ್ಲಿ ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸರ್ಕಾರ ರಚಿಸಿತು. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಆಗಿನ)ಸರ್ಕಾರ ಕಸಿದುಕೊಂಡ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ "ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿ ಸರ್ಕಾರ ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ೧೯೩೮ ರ ಕಾನೂನು XXII, (ಮುಂಬೈ ಹಕ್ಕುಚ್ಯುತಿಗೊಂಡ ಜಮೀನುಗಳ ವಾಪಸಾತಿ –Boundry for field Lands Restoration Act ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುವ) ಪ್ರಕಾರ ಮರಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು."[೧೬೪]

೯. ಸರ್ದಾರ್ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರ ಶ್ಲಾಘನೆ :

ಕರ್ನಾಟಕದ ರೈತರ ಈ ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದವು. ಉದಾ: ಸರ್ದಾರ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರು ಕರ್ನಾಟಕದ ರೈತರ ಸಾಹಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು. "ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಹಸಿ ರೈತಾಪಿ ಜನ ತಮ್ಮ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು, ಚರಾಸ್ತಿಯನ್ನು ದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ತಂದುಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗಗೈದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕುವಿಕೆ, ತಮ್ಮನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಕುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಬವಣೆಗಳನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಷರೂ, ಮಹಿಳೆಯರೂ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಕಷ್ಟಗಳ ಎದುರಲ್ಲೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಅಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವತ್ತು ಅವರು ಬಡವರು. ಆದರೆ ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಬಹಳ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕಲಿತನದ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಗಾಥೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದೂರಗಾಮಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಧೂತರೆಂದು ಅವರು ಇತಿಹಾಸದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ರೈತರು, ಶ್ರಮಿಕರು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಪುರುಷರು, ಮಹಿಳೆಯರು,

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಬಾರ್ಡೋಲಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ."[೧೬೫] ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ರೈತರಿಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೯೧೯ ರಿಂದ ೧೯೪೭ರವರೆಗೆ ಸತತ ೨೮ ವರುಷ ಒಂದು ಅನುಪಮವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ, ಸಾತ್ವಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಮರ ನಡೆಯಿತು. ಆಧುನಿಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಮಹಾ ಪುರುಷರೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೇ ಅದರ ಧುರೀಣತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅವರು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಸ್ತ್ರವು ಮಾನವೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಸದು. ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟ ದುಷ್ಟರ ನಡುವೆ ನಡೆದ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾದ ಶಸ್ತ್ರವು ಅದಲ್ಲ. ಧ್ರುವ ಪ್ರಹಲಾದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಾದಿಗಳ ದಿವ್ಯ ನಾಮಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಡುವ ಶಸ್ತ್ರವದು. ಮಹಾವೀರ, ಬುದ್ಧ, ಕ್ರಿಸ್ತ ಮುಂತಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಶಿರೋಮಣಿಗಳು ಪಳಗಿಸಿದ ಅಹಿಂಸಾಶಸ್ತ್ರವದು. ವಿಶ್ವಶಾಂತಿಗೆ ಮೂಲಮಂತ್ರವಾಗಬಲ್ಲ ಅಸ್ತ್ರವದು.

ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ನಡೆದ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಶೌರ್ಯ ವೀರ್ಯಗಳು ಬೇರೆ ತರಹದವಾದರೂ ಅದೊಂದು ವೀರಕಾಲ (ಎಪಿಕ್ ಟಾಯಿಮ್ಸ್) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳು, ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರು, ಮುಪ್ಪಿನವರು ಹರೆಯದವರು, ಸಿರಿವಂತರು ಬಡವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪರಿಯಿಂದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸ, ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ವೀರ ಕಥೆಯೇ ಸೈ, ಅದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕಥೆ, ಆಧುನಿಕ ಜಾಗ್ರತ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ವೀರವಿಕ್ರಮದ ಪ್ರಕರಣವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಮರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗ್ಗಾಗ್ಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾದ ಭಾಷೆ, ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಕುಡಿದುದು ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವಂತಹದೂ ಇದ್ದರೂ ಈ ಹೋರಾಟ ತೀರ ಹೊಸ ತರಹದ್ದು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿದಿತವು. ಹಿಂಸಾಮಯ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಧೀರ ವೀರ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆಸ್ಪದವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ, ಮನೋಧೈರ್ಯ, ದೇಶಪ್ರೇಮ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಆಬಾಲವೃದ್ಧರಿಗೆ, ಅಬಲೆಯರಿಗೆ ಕೂಡ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ. ಕೊಲ್ಲು, ಕೊಚ್ಚು, ಕಡಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ತಾಳು, ಸಹಿಸು, ಸಾಯಲು ಸಿದ್ಧನಾಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ. ಪರಿಬಂದ ದುಷ್ಟ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಕಿಚ್ಚು ರೋಷಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವ, ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹನೆಯಿಂದ, ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಸಮಸ್ಯೆ. ಸಂಬಳ, ಲೂಟಿ, ಮೇಲಧಿಕಾರ, ವೀರಸ್ವರ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಆಸೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸೈನಿಕರಿಗಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ

ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟ ಇವೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಭಂಡಾರವು. ಈ ರೀತಿ ಅಹಿಂಸಾಮಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆ ರಣರಂಗದಿದ್ದರೂ ಆಚರಣೆ ಯತಿಗಳದು, ಸತಿಯರದು, ತ್ಯಾಗಿಗಳದು, ಸಾತ್ವಿಕ ವೀರರದು.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಫಲವಾಗಿ ಈಗ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ನಂತರ ಆ ಹೊರಾಟದ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ಮಾಡುವಾಗ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನ, ಸಮಾಧಾನ, ಸಾರ್ಥಕತೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎನಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಆದರೆ ಆ ಹೊರಾಟ ಆಗ ಹೂಡಿದವರಿಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲವೆಂದರೆ ಒಂದು ಕಾಳರಾತ್ರಿ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಧಃಕಾರ, ಯಶಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಆಶಾಕಿರಣಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಎಂದಿಗೋ ಯಾರಿಗೋ ಎಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ ಆಗ ಅಸಾದ್ಯಪ್ರಾಯ. ಬಲಾಢ್ಯ ಬ್ರಿಟಿಶರೊಡನೆ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಹೋರಾಟ ! ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಹಾರಿಕೊಂಡಂತೆ ! ಆದರೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಲಗೊಡುವ ಸಂಗತಿ, ಮಹಾತ್ಮರ ನೇತೃತ್ವ; ಅದೇ ರೀತಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾವಿಲ್ಲ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸೋಲಿಲ್ಲ, ಎಂಬುದಲರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಆತುರತೆ ಇವೇ ಜನತೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಲು ಧೈರ್ಯಗೊಟ್ಟವು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಅಡವೀಪಾಲಾಗಿರಿ, ಕಾಣುತ್ತ ಕಾಣುತ್ತ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹಾರಿಕೊಳ್ಳಿರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಇತ್ತು. ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿರಿ, ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳೊಡನೆ ನೆಂಟಸ್ತನವನ್ನು ಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಇದೆಲ್ಲ ಏತಕ್ಕೆ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಯಾವ ಆಸ್ಪದವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ! ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತ್ಯಾಗದ ಕರೆ ಕೊಟ್ಟಿತು, ಜನರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಓಗೊಟ್ಟರು. ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಧನ್ಯ , ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದವರೂ ಧನ್ಯರು.

ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ ಬೇಕಾದರೂ ಯಾವ ಹೊಲಮನೆಗಳನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿದ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಕಂಗಾಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವು ಅವರಿಗೆ ೧೯೩೭-೩೮ ರಲ್ಲಿಯೇ ಮರಳಿ ದೊರಕಿದವು. ಅವರು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಇದರಿಂದ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆಯಿತೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವಾಯಿತು ಎಂಬ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮಾಧಾನವೂ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಅನುವಾಯಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ದೊರಕುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ವರ್ಷ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಅಧಿಕಾರರೂಢವಾಗಿ ಹಸ್ತಾಂತರವಾಗುವದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ವರುಷ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದೊಡನೆ ರೈತರ ಹೊಲಮನೆ, ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಮುಂತಾದವು ಆಯಾ ಮಾಲಕರಿಗೆ ಮರಳಿ ದೊರೆತವು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಗೆಲುವಾಯಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪೂರ್ಣ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಹೂಡುವಾಗ ಮುಂದಿನ ಐದೇ ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹೊಲಮನೆಗಳು ಮರಳಿ ದೊರಕುವವೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ, ಅಥವಾ ಸತ್ಯಮೇವ ಜಯತೇ ಎಂದು ಕೂಗಿದ್ದರೆ

ಇದು ಕೇವಲ ಭ್ರಮೆ, ಇದು ಕೇವಲ ಹುರಿದುಂಬಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು ಎಂದು ಅನ್ನಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ವೇದ್ಯವಾದದ್ದು 'ಸತ್ಯಮೇವ ಜಯತೇ ನಾತೃತಂ' ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸುಭಾಷಿತವಲ್ಲ. ಅದು ಋಷಿವಚನ. ಅದೇ ರೀತಿ 'ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸೋಲಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಹಾದಿಹೋಕರ ಕೂಗಲ್ಲ, ಅದು ಮಹಾತ್ಮರ ವಾಣಿ. ಅವು ಸುಳ್ಳಾಗುವ ಬಗೆ ಯಾವುದು? 'ನೀವು ಮಾಡಿದ ಮಿಶ್ರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂದ, ಸೀಮಿತ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂದ ಕೂಡ ಇಷ್ಟೊಂದು ಯಶಸ್ಸು ನಿಮಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು, ಶುದ್ಧ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂದ ಅದೆಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಯು ಕೈಸೇರುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನೀವೇ ಊಹಿಸಿರಿ' ಎಂದು ದ್ವಿಗುಣಿತ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಅವರು ಉಸುರಿದುದು ಈಗ ಎಲ್ಲರೂ ನೆನಪಿಗೆ ತರುವಂತಿದೆ.

-oOo-

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸಿ.ಎಂ.ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, **ದ ಸಾಗಾ ಆಫ್ ಸಬ್ಲಾಯಿವರ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್,** ಪು.೧೭೬.

೨. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪಾ, **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದ ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ,** ಸಂಪುಟ.೨ ಪು.೧೬೬.

೩. –ಅದೇ– ಪು.೧೬೮.

೪. ಸಿ.ಎಂ. ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತ್ ಗ್ರಂಥ,** ಪು.೧೭೬.

೫. ಸ್ಟೀವನ್ ಕ್ವಾಡ್ರಸ್ **ಇತಿಹಾಸ** ಪುಟ. ೨೭೯.

೬. –ಅದೇ–

೭. ಪಿ.ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿ **ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ,** ಪು.೧೩೦–೩೧.

೮. –ಅದೇ– ಪು.೧೩೧

೯. –ಅದೇ ಪು.೧೩೨

೧೦. –ಅದೇ– ಪು.೧೩೨–೩೩

೧೧. –ಅದೇ– ಪು.೧೩೪

೧೨. –ಅದೇ– ಪು.೧೩೪–೧೩೫

೧೩. ಸ್ಟೀವನ್ ಕ್ವಾಡ್ರಸ್ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೨೮೦

೧೪. –ಅದೇ–

೧೫. ಮಹೇಶ.ಎಚ್. ನಾಯಕ, **ಕೆ.ಪಿ.ಎಸ್.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಇತಿಹಾಸ** ಪು.೧೫೮–೧೫೯.

೧೬. ಪಿ.ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೩೭.

೧೭. –ಅದೇ– ಪು.೧೩೮.

೧೮. ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ(ಅನು.) **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ** ಪು.೧೫೯

೧೯. –ಅದೇ– ಪು.೧೪೦.

೨೦. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವಾಲ್ಯುಮ್**–೨ ಪು.೬೭೧.

೨೧. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೭೪.

೨೨. –ಅದೇ–

೨೩. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ ಪು.೧೭೪ ಮತ್ತು ದಿ ಹಿಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ **ದಿನಪತ್ರಿಕೆ** ಮುಂಬಯಿ ೨೯.೦೩.೧೯೩೦, ಪು.೨ ಕಾಲಂ. ೪.

೨೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಜೆಟಿಯರ್ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೪೫–೧೪೬.

೨೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್, **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು,** ಪು.೨೭೨. (ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ)

೨೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೭೧.

೨೭. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್, **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು,** ಪು.೫೨.

೨೮. -ಅದೇ- ಪು.೫೩.

೨೯. -ಅದೇ- ಪು.೬೨

೩೦. ಜೊಗಿ ವೀರಣ್ಣ ನಾಯಕ **ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ** ಪು.೬೩-೬೪.

೩೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೭೧.

೩೨. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಏ ಕನ್ಸೈಸ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ** ಪು.೨೯೩.

೩೩. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ **ಅಮಾನುಷವಾದ ಕರ,** ೧೪.೦೪.೧೯೩೦, ಪು. ೨, ಕಾಲಂ೧.

೩೪. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ **ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ (ಸಾಣೆಕಟ್ಟೆ).** ೨೪.೦೪.೧೯೩೦ ಪು.೩, ಕಾಲಂ ೩.

೩೫. ಜೋಗಿ ವೀರಣ್ಣ **ಮೇಲೆ ಉದ್ದೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೬೭.

೩೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು** ಸಂಪುಟ.೩, ಪು.೧೭೧-೧೭೨

೩೭. -ಅದೇ-ಪು.೫೦-೫೧

೩೮. ಜಿ.ವೈ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರ,** ಪು.೧೯

೩೯. -ಅದೇ-ಪು.೨೦.

೪೦. -ಅದೇ-

೪೧. -ಅದೇ- ಪು.೫೯.

೪೨. -ಅದೇ- ಪು.೫೯-೬೦

೪೩. -ಅದೇ- ಪು.೬೦

೪೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೪೬.

೪೫. -ಅದೇ- ಪು.೪೬-೪೭.

೪೬. ಶಶೀಧರ ಮೇಳಕುಂದೆ **ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** (ಥೀಸಸ್) ಪು.೧೩೦.

೪೭. -ಅದೇ- ಪು.೧೩೬.

೪೮. -ಅದೇ- ಪು.೧೪೦.

೪೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು** ಸಂಪುಟ. ೩. ಪು.೫೩೩-೩೩೬.

೫೦. -ಅದೇ- ಸಂಪುಟ-೧, ಪುಟ. ೧೨೭೭ (ಎನ್.ಆರ್. ಮಾಳಗಿ)

೫೧. ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸಮಿತಿಯ ವರದಿ (೧೯೩೦-೩೧) ಪು.೧೧-೧೨ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು ಕಾಮತ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೧. ಪು.೧೨೬೮. (ಎನ್.ಆರ್. ಮಾಳಗೆ)

೫೨. -ಅದೇ- ಪು.೧೨೩೦

೫೩. -ಅದೇ- ಪು.೫೪೧ (ಎಸ್.ಆರ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)

೫೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೪೭.

೫೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೩ ಪು.೬೦೪ (ಶಿವಪ್ಪ ಬಿ. ಮಾದನಗೇರಾ)

೫೬. -ಅದೇ- ಪು. ೬೧೮-೬೧೯ (ವಿಠ್ಠಲರಾವ್ ಆರ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)

೫೭. -ಅದೇ-ಪು.೬೧೭ (ವಿ.ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ)

೫೮. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ**, ಸಂಪುಟ.೨ ಪು. ೧೭೮.

೫೯. ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ.ಯ ವರದಿ **ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ** (೧೯೩೦-೩೧) ಪು.೨೩.

೬೦. ಎಚ್.ಡಿ. ಫೈಲ್ ನಂ. ೭೫೦ (೩೦) ಭಾಗ-೧, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆ ಬೆಂಗಳೂರು**, ಪು.೫೦೬.

೬೧. -ಅದೇ- ಪು.೫೦೭

೬೨. ಎಚ್.ಡಿ. ಫೈಲ್ ಮೆಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ವರದಿ ೧೬ನೇ ಜೂನ್ ೧೯೩೦ ಪು.೩೫೭.

೬೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೩ ಪು.೫೯೧ (ಗುರುರಾವ ವಿ.ಜೋರಾಪೂರ)

೬೪. ಜಿ.ಎ. ಬಿರಾದಾರ, **ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಬಿಜಾಪೂರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್**, ಪು.೨೯೨.

೬೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೧. ಪು.೧೨೫೧. (ಹಣಮಂತ್ರಾವ ಜಿ.ಕುಲಕರ್ಣಿ)

೬೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೭೨.

೬೭. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೨. ಪು.೧೯೩ (ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವಡಗಾಂವಕರ್)

೬೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು.ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೭೨.

೬೯. -ಅದೇ- ಪು.೧೭೨-೧೭೩.

೭೦. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೩, ಪು.೫೧-೫೨

೭೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ (ಸಂ.) **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**, ಪು.೧೬೪-೧೬೫.

೭೨. -ಅದೇ- ಪು.೧೬೬

೭೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೭೩-೧೭೪.

೭೪. ಬಿ.ವೈ ದೇಶಪಾಂಡೆ, **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,** ಸಂಪುಟ.೧ ಪು.೬೨.

೭೫. -ಅದೇ- ಪು.೬೩.

೭೬. -ಅದೇ- ಪು.೬೩-೬೪

೭೭. -ಅದೇ- ಪು.೬೪.

೭೮. -ಅದೇ- ಪು.೬೫.

೭೯. -ಅದೇ-

೮೦. -ಅದೇ-

೮೧. -ಅದೇ- ಪು.೬೭-೬೮

೮೨. -ಅದೇ- ಪು.೬೯.

೮೩. -ಅದೇ- ಪು.೭೦-೭೧.

೮೪. -ಅದೇ- ಪು.೭೨.

೮೫. ಬಿ.ವೈ ದೇಶಪಾಂಡೆ **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,** ಪು. ೬೯.

೮೬. ಸುರೇಂದ್ರ ದಾನಿ **ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ** ಪು.೧೦೦

೮೭. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರ್ನಾಟಕ ಥ್ರೂ ದಿ ಏಜೆಸ್** ಪು.೯೧೮.

೮೮. ಸುರೇಂದ್ರ ದಾನಿ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೦೨.

೮೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು.ಕಾಮತ (ಸಂ.) **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು** ಪು.೩೩.

೯೦. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ, ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, **ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ,** ೦೬.೧೧.೧೯೩೦ ಪು.೨ ಕಾಲಂ ೧-೨

೯೧. ಜಿ.ಎ. ಬಿರಾದಾರ **ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಬಿಜಾಪೂರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಪು.೨೯೦.

೯೨. -ಅದೇ- ಪು.೨೯೫.

೯೩. -ಅದೇ- ಪು.೨೯೬.

೯೪. -ಅದೇ-

೯೫. -ಅದೇ- ಪು.೨೯೭

೯೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೯೦

೯೭. -ಅದೇ- ಪು.೯೦-೯೧.

೯೮. -ಅದೇ- ಪು.೯೧.

೯೯. ಜಿ. ಶೇಷಗಿರಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಶೇಖರ, **ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ,** ಪು.೪೮.

೧೦೦. –ಅದೇ– ಪು.೪೮–೪೯.

೧೦೧. –ಅದೇ– ಪು.೪೯–೫೦ ಮತ್ತು ೫೧.

೧೦೨. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರಾನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ,** ಪು.೭೮–೭೯.

೧೦೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಭಾರತದ ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ,**ಪು.೧೩೭.

೧೦೪. ಸುರೇಂದ್ರ ದಾನಿ **ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,** ಪು.೯೯.

೧೦೫. –ಅದೇ– ಪು.೧೦೦.

೧೦೬. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರ್ನಾಟಕ ಥ್ರೂ ದಿ ಏಜೆಸ್**, ಪು. ೯೧೮ ಹಾಗೂ ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರಾನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರ ಕಥೆ,** ಪು.೭೯.

೧೦೭. –ಅದೇ– **ಕರ್ನಾಟಕ ಥ್ರೂ ದಿ ಏಜೆಸ್** ಪು.೧೧೮.

೧೦೮. –ಅದೇ– ಪು.೧೧೮–೧೧೯

೧೦೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಭಾರತದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೩೭.

೧೧೦. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ದಾನಿ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೦೦.

೧೧೧. ಡಾ. ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ **ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ,** ಸಂಪುಟ.೧ ಪು. ೪೨೭.

೧೧೨. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ,** ಪು.೬೩–೬೪.

೧೧೩. –ಅದೇ– ಪು.೬೬

೧೧೪. –ಅದೇ– ಪು.೬೭.

೧೧೫. ಗಾಂಧಿ ಸೇವಕ ಸಂಘದ ಕರಪತ್ರ, **ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪ ದಿನಾಂಕ: ೦೧.೦೮.೧೯೩೧ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆ.**

೧೧೬ –ಅದೇ–

೧೧೭. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, ಸಿರ್ಸಿ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರೈತರು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವರು ದಿನಾಂಕ **: ೨೭.೦೩.೧೯೩೧** ಪು.೨, ಕಾಲಂ ೩–೪.

೧೧೮. ಮಜುಂದಾರ, ರಾಯಚೌಧರಿ ಮತ್ತು ದತ್ತ, **ಆನ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ,** ಪು.೯೮೪.

೧೧೯. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ,** ಪು.೧೭೫.

೧೨೦. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, **ರಾಜೀನಾಮೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆ** ೧೩.೦೨.೧೯೩೧ ಪು.೨. ಕಾಲಂ ೨–೩

೧೨೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಡಾಕ್ಯೂಮೆಂಟರಿ ಆನ್ ನೋ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಕ್ಯಾಂಪೇನ್,** ಪು.೫೬.

೧೨೨. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೯೦.

೧೨೩. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ, **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ**, ಪು.೨೦೧.

೧೨೪. ಸುಭಾಶ ಕಶ್ಯಪ್ **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್**, ಪು.೧೨೯–೧೩೦.

೧೨೫. ಜೋಗಿ ವೀರಣ್ಣ ನಾಯಕ (ಉಪನ್ಯಾಸ)**ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾರ್ಡೋಲಿ ಅಂಕೋಲೆ**, ಪು. ೮೭–೮೯.

೧೨೬. –ಅದೇ– ಪು.೮೯–೯೦

೧೨೭. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, **ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಜಪ್ತಿಗಳ ಸತ್ರ**, ದಿನಾಂಕ: **೦೨.೦೪.೧೯೩೧** ಪು.೩ ಕಾಲಂ ೨.

೧೨೮. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೨೦–೧೨೧.

೧೨೯. ಎಚ್.ಆರ್.ಎಸ್. ಫೈಲ್ ನಂ. ೪೨, **ಡಾಕ್ಯೂಮೆಂಟ್ಸ್ ಆನ್ ನೋ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಕ್ಯಾಂಪೇನ್ ಇನ್ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ೧೯೩೧–೩೪** ಪು.೧೭೫–೧೭೬.

೧೩೦. ಕೆ.ಪಿ.ಸಿ.ಸಿ. ವರದಿ **ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ೧೯೩೨, ಎಚ್.ಆರ್. ಎಸ್. ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೩೩ ಮತ್ತು ರೈತ ನಿಧಿಯ ಪತ್ರ, ಕ.ರಾ.ಪ್ರ. ಇ. ಬೆಂಗಳೂರು.**

೧೩೧. ಚಂದ್ರಶೇಕರ ಎಸ್. **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂಪುಟ ೭ ಪು. ೧೩೪.

೧೩೨. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೪೮.

೧೩೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂಪುಟ.೧ ಪು.೧೧೨೬.

೧೩೪. ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮತ್ತು ಅಂಣ್ಣು ಗುರುಜಿ, **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರ**, ಸಂಪುಟ.೧ ಪು.೭೧–೭೩.

೧೩೫. –ಅದೇ– ಪು.೧೪೮.

೧೩೬. –ಅದೇ– ಪು.೧೪೮.

೧೩೭. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೭೪–೧೭೫.

೧೩೮. ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ **ಕರ್ನಾಟಕ ಥ್ರೂ ದಿ ಏಜೆಸ್**, ಪು.೯೧೯.

೧೩೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು.ಕಾಮತ **ಭಾರತದ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪು.೧೩೮.

೧೪೦. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಗೆಝೆಟಿಯರ್** ಪು.೧೩೮ ಹಾಗೂ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಪು.೭೭೫.(ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪಿ. ಗಣಪತಿ)

೧೪೧. ಕೆ.ಎಫ್.ಪಾಟೀಲ, **ನೆನಪಿನ ವರತೆ**, ಪು. ೫೬–೫೭. (ಆತ್ಮ ಕಥನ)

೧೪೨. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಪು.೪೦೨ (ದಿನಕರ ಗೋಪಾಲ ವಾಟವೆ)

೧೪೩. –ಅದೇ– ಸಂಪುಟ.೧ ಪು.೭೬೧. (ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ)

೧೪೪. ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೭೨–೭೩.

೧೪೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು** ಪು.೧೨೬೯.

೧೪೭. -ಅದೇ- ಪು.೩೨೧.

೧೪೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು,** ಸಂಪುಟ.೧ ಪು. ೧೨೬೯-೧೨೭೦.

೧೪೯. -ಅದೇ- ಪು.೧೨೭೩.

೧೫೦. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಫ್ರೀಡಮ್ ಫೈಟರ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ,** ಸಂಪುಟ.೨ ಪು. ೯೮-೯೯.

೧೫೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಸಂಪುಟ.೧,ಪು. ೧೦೮೧-೮೨. ಮತ್ತು ೧೨೫೪-೫೫.

೧೫೨. -ಅದೇ- ಪು.೧೧೫೬.

೧೫೩. ಶಶಿಧರ ಮೇಳಕುಂದೆ ಎ **ಕಾಂಪ್ರಿಹೆನ್ಸಿವ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಧಾರವಾಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಪು.೧೪೩.

೧೫೪. ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ (ಅನು.) **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,** ಪು.೧೪೪.

೧೫೫. -ಅದೇ- ಪು.೧೪೫.

೧೫೬. -ಅದೇ- ಪು.೧೪೬.

೧೫೭. ಸುಮಿತ್ರಾ ನಿರ್ಣೆ **ವುಮೆನ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಫೈಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ** (ಥೀಸೆಸ್) ಪು.೧೩೪-೧೩೫.

೧೫೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್** ಪು.೧೭೯.

೧೫೯. ಚಂದ್ರಶೇಕರ ಎಸ್. **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ,** ಸಂಪುಟ.೭, ಪು.೧೨೪.

೧೬೦. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಪು.೧೪೮ **ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್** ಪು.೩೬೩.

೧೬೧. ಮೇಳಕುಂದೆ ಶಶೀಧರ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ** ಪು.೧೪೩.

೧೬೨. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ** ಪು. ೧೭೯.

೧೬೩. ಬಿ.ವೈ. ದೇಶಪಾಂಡೆ, **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರ,** ಭಾಗ-೨, ಪು.೨೫೩೫.

೧೬೪. ಜಿ.ಎ. ಬಿರಾದಾರ **ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಬಿಜಾಪುರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಪು.೩೨೪.

೧೬೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ. ಯು. ಕಾಮತ್ **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್,** ಭಾಗ-೧, ಪು.೩೬೫.

-೦೦೦-

ಅಧ್ಯಾಯ –೬

ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ –೬

ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು

ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂತನಾದ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಚಳವಳಿ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಆರ್ಷೆಯ ವೈಭವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಬಿಂಬಿಸಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತದೋ ಅಂಥ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸುವ ವಿಚಾರ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬಳಕೆಯ ಬದಲು ಅಹಿಂಸಾಪರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾರ್ಗವು ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನವರು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಚ್ಚ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯತೆ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಸಮಗ್ರತೆ, ಅದರ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸಿದರು. ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅತ್ಯಂತಿಕ ಕೊಡುಗೆಯಾವುದೆಂದರೆ, ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರೊಂದಿಗೆ ಸಶಸ್ತ್ರ ಹೋರಾಟ ಮಾಡದೆ ಅವರನ್ನು ಸರಿದಾರಿಗೆ ತರುವಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಥಮರು ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ಇಂದಿಗೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ಎರಡು ಮಹಾಯುದ್ಧಗಳ (೧೯೧೪–೧೮ ಹಾಗೂ ೧೯೩೯–೪೫) ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವತ್ತ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಜನತಾ ಆಂದೋಲನವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವತ್ತ ಅವರು ನೀಡಿದ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವವಾದುದು. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಜನರ ಸರ್ವೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾದ ಉಪ್ಪು, ಭೂಮಿ, ಅರಣ್ಯ, ಕಂದಾಯ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ನಿರ್ಮೂಲನ, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ವದೇಶಿ ಉತ್ಪಾದನೆಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕೆಂಬ ಛಲವಡಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೊದ್ಯೋಗ ಹಾಗೂ ಕುಟಿರ ಕರಕುಶಲತೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ನೂಲುವಿಕೆ, ಪಾನಪ್ರತಿಬಂಧ, ಪಂಚಾಯತರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ತನ್ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆ ಹಾಗೂ ಕುಲಿನ ವರ್ಗದವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಾಧನೆಯತ್ತ ಇಟ್ಟ, ದಿಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಅವರ ಈ ನಿಲುವೆ ಇಡಿ ಜಗತ್ತಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಾದೃಶ್ಯವಾದುದಾಗಿತ್ತು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನೇತಾರರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಳೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ಸಂದೇಶ ಸ್ಥಾನೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿದ್ದವು. ರಾಜಕೀಯ ದೃಶ್ಯದಿಂದ ಅವರು ದೂರಾದ ಮೇಲೆ, ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅವರ ನಂತರ ಬಂದ ನೇತಾರರಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ೧೯೩೦ರ ನಂತರ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಜನತಾ ಆಂದೋಲನವನ್ನಾಗಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಝರ್ಜರಿತಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸಲು ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿ, ಹೊಸ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿವಿದೊದ್ದೇಶ ಅವರದಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಯಶಸ್ವಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಲು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಜನತೆಗೆ ಕರೆಕೊಟ್ಟರು ಸಮಾಜ ಕಲ್ಯಾಣದ ಭೂಮಿಕೆಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡುದರಿಂದ, ಜನರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಚಾರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಚಳವಳಿಯು ನಿಜವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವರೂಪ ತಳೆಯಿತು. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಗಳ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗದೆ ಸಮಾಜದ ಪರಂಪರಾಗತ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮನಗಂಡಿದ್ದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರದು ಸಮಗ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಮಾನವ ಜೀವನದ ಯಾವ ಮಗ್ಗಲನ್ನೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಳ್ಳದಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾಸ್ಯದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುವುದು, ಅಂದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯುವುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿತ್ತೋ, "ಒಂದು ಆರೋಗ್ಯಕರ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಬುನಾದಿ ಹಾಕುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದ್ದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಕಳಕಳಿಯ ಚಿಂತನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ಸ್ವಯಂ ಆಡಳಿತವೆಂದರೆ ಬರೀ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ಥಿತಿ ಅಥವಾ ಪರಾಧೀನತೆಯ ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಹಾಕುವುದು ಎಂದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. "ಸ್ವರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯೇತರ ವಾಸ್ತವಗಳು, ಅಂದರೆ ನೂಲುವುದು, ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣ, ಪಾನವಿರೋಧ, ಜಾತೀಯತಾ ವಿರೋಧ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆವಿರೋಧ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿ ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ಆದರ್ಶವಾಗಿತ್ತು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯದ ಸಾಧನೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಿತು."

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸರ್ವೋದಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ದೇಶ ರಾಜ್ಯ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಸರ್ವೋದಯವೆಂದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ

ಮೇಲು, ಕೀಳು, ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದ, ಶೋಷಣೆ ದೀನತೆ, ದುಃಖ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳ, ಮಹಿಳೆಯರ, ಹರಿಜನ–ಗಿರಿಜನರ, ಬಡವರ, ಅಂಗ ಮನೋವಿಕಲರ, ಕೊಳೆ, ಕೊಂಪೆ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ದೊರೆತಿರುತ್ತದೆ. ಭೂದಾನ, ಶ್ರಮದಾನ, ಸಂಪತ್ತಿದಾನ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತವೆ.

"ಸರ್ವೋದಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸರ್ವ ಅವಕಾಶಗಳೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನ ಬೆಲೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಮಾನತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹದಂತಹ ಅನಿಷ್ಠ ಪದ್ಧತಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂತರ್ಜಾತಿಯ ವಿವಾಹ, ವಿಧವಾ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವೋದಯದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಭಾರತವನ್ನೇ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆತ್ಮ ಸಂಯಮದ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ವ್ರತಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಜಾಗವೇ ಸರ್ವೋದಯ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಭೂಮಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಮನಗಂಡಿದ್ದರು. ಸರ್ವೋದಯದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿರುವವನು ಹಣವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ, ಬಲಶಾಲಿಯಾದವನು ಅಶಕ್ತನಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾವಂತನು ಅವಿದ್ಯಾವಂತನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳು ಅಡಗಿವೆ."[೩]

ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೆಂದರೆ, "೧.ಖಾದಿಯ ಪ್ರಚಾರ, ೨. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ೩.ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಗಳ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಮೈತ್ರಿ, ೪. ಗ್ರಾಮೀಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ೫.ಮದ್ಯಪಾನ ವಿರೋಧ, ೬. ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯ, ೭ ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣ, ೮. ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ, ೯. ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಾನತೆ, ೧೦. ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ೧೧. ಕಾರ್ಮಿಕರ ಸಂಘಟನೆ, ೧೨. ಆದಿವಾಸಿಗಳ ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೩. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಂಘಟನೆ, ೧೪. ಕುಷ್ಠರೋಗಗಳ ಉಪಚಾರ, ೧೫. ತೊಂದರೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವರಿಗೆ ಪರಿಹಾರ, ೧೬. ಪ್ರಕೃತಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ೧೭. ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷೆ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಭಾಷೆ, ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕ ಭಾಷೆ, ೧೮. ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಮಾನತೆ."[೪]

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಒಂದು ವಿಧಾನವಾಗಿದ್ದು, ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ;

> "ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರವು
> ಭಾಗಿಯಾದರೆ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
> ಗಳಿಸುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು
> ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಕೂಡಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ."[೫]

ಎಂಬ ಅವರ ನಿಲುವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು.

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿ ಹೊಸ ದರ್ಶನವನ್ನೇ ಪಡೆಯಿತು. ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಾಲ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವರು ಜನತೆಯ ಜೊತೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನೊಂದಿದ್ದರು. ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ನಾಯಕರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಚಳವಳಿಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು ಜೊತೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು ಆಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ಸಮುದಾಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರಿಕರಿಸಿದ್ದರು. "ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹಳೆಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಹೋರಾಟವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದರು. ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜು, ಕೋರ್ಟುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕರೆ ನೀಡಿ ಅಸಹಕಾರ, ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗದಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಹಲವು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಚಳವಳಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ದೇಶದ ಐಕ್ಯತೆಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂ ಐಕ್ಯತೆ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ ನಿವಾರಣೆ, ಮದ್ಯಪಾನ ನಿಷೇಧ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಖಾದಿ, ಬ್ರಿಟಿಷರ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು, ಬೃಹತ್ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಬದಲಿಗೆ ಗುಡಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಹೀಗೆ ಇಂತಹ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಣೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದ್ದರು."[೬]

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಬರೀ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಮೂರ್ತ ಸ್ವರೂಪ ನೀಡುವ ದೃಢ ಸಂಕಲ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಚಂಪಾರಣ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಅವರ ಆಮರಣ ಉಪವಾಸದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಮಾಜಕಲ್ಯಾಣದ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತಿಕ ಒತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. (ಕಮ್ಯೂನಲ್ ಅವಾರ್ಡ್ ಮತ್ತು ಪೂನಾ ಪ್ಯಾಕ್ಟ್ ೧೯೩೨) ನಂತರ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು, ಹಿಂದು-ಮುಸ್ಲಿಮ ಏಕತೆಯ ಬಲವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಮೂಲಕ ಬಲಶಾಲಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಶೀಲ ಭಾರತವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ದಲಿತವರ್ಗದ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ಅವರ ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ತರುವುದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಆಹಾರ, ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗ ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದ ಜನಕ್ಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತವಾದದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಕ್ಷೀರೋತ್ಪಾದನೆ, ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಗೂ ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ದನಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಉದ್ಯಮ ಮತ್ತು ಕರಕುಶಲ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು, ಆರೋಗ್ಯಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛತಾ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬೆಳೆಸುವುದು, ಸ್ಥಾನೀಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವುದು, ಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವುದು- ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅವರ ಗ್ರಾಮ ಪುನರ್ ನಿರ್ಮಾಣ ಯೋಜನೆಯ ಅಂಶಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇವಲ್ಲದೆ, ಬಟ್ಟೆಯ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು

ಜನರಿಗೆ ನೂಲಲು ನೆಯ್ಯಲು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಓದಲು, ಬರೆಯಲು ಬರಬೇಕು, ಜೊತೆಗೆ ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಪರಿಕ ಉದ್ಯೋಗ (ಕುಂಬಾರಿಕೆ, ಕಂಬಾರಿಕೆ, ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು, ಬಣ್ಣಗಾರಿಕೆ, ಬುಟ್ಟಿ ನೇಯುವುದು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸಬು)ಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಳಗಿಸಲು ಉದ್ಯೋಗ ಆಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲು ಕಲಿಯುವಾಗಲೆ ಗಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಕೈಗೂಲಿ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂಬುದೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಶಿಕ್ಷಣ ಜನರಿಗೆ ಮಹಾರೋಗದ ನಿರ್ಮೂಲನೆ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಪರದಾ (ಬುರ್ಖಾ) ಧಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಠಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಇದ್ದಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹಿಂದು–ಮುಸ್ಲಿಂ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಬೆಸೆಯುತ್ತ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣ ಪಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಸಾಧಿಸುವತ್ತ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರೆಕೊಟ್ಟರು.

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರಧಾರೆ ಹಾಗೂ ಯಂತ್ರಾವಲಂಬಿ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ನಾಗರೀಕತೆಯ ಅನಿಷ್ಠಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಅವರು ಸಾರಿದ ಸಮರ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಪಥ್ಯವಾಯಿತು. ಅವರ ನೇರವಾದ ವಿರೋಧ ಗಾಂಧೀಜಿಯುವರಿಗೆ ಎದುರಾಗದಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಅನುಮಾನಗಳುಂಟಾದವು. ಅವರ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಲವರು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಸಾಧುತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ಸಂಶಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದರು. "ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಆಹಾರದ ಬಗೆಗಿನ ತಮ್ಮ ವಿಚಿತ್ರ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಯ ಚಳವಳಿಯಿಂದಾಗಿ ರಾಜಕೀಯೇತರ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಉಪವಾಸ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು–ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಪರಕೀಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಕೀಯ ಗುರಿಯಿಂದ ಜನರ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಡೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ಕೆಲ ಗುಂಪುಗಳು ಭಾವಿಸಿದವು. ಆದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಲವಾದ ನಂಬಿಕೆ."[೭]

ಒಮ್ಮೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯ ವಿಧಾನ ಸ್ಥಾಪಿತಗೊಂಡ ನಂತರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಮರ್ಪಣಭಾವದ ಬಗೆಗೆ ಜನರಿಗೆ ಮನಗಾಣಿಕೆಯಾದ ನಂತರ, ಜನತೆಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ಉಪಕರಣವಾಯಿತು. ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ರಾಜಕೀಯ ಗುರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಕಲ್ಯಾಣ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲು ಬಳಸಿದರು. ಚರಕದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿರಲಿ, ಹರಿಜನ ಸೇವಾ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ಯದ್ದೇ ಆಗಿರಲಿ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಲ್ಲಿ ತ್ವರಿತ ಹಾಗೂ ಚಿರಂತನ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ

ಕರ್ನಾಟಕವು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಹಾಗೂ ತ್ವರಿತ ಗತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಸ್ಪಂಧಿಸಿತು. ಖಾದಿಯ ಪ್ರಸಾರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಉದ್ಯಮಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಕ್ರಮಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬಹಳಷ್ಟು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಕಲ್ಯಾಣ ಸಂಘಟನೆಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತಿದವು. "ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಳವಳಿಯ ಧುರೀಣರಾದ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ್, ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಕರಮರಕರ್, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ವಿಶ್ವನಾಥರಾವ್ ಜೋಶಿ, ಕಡಪಾ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ದತ್ತಾರಾವ್ ಮಜಲಿ, ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್, ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಪಾವಟೆ ಮತ್ತೀತರು ಕರ್ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣಗಳ ಮತ್ತು ಬರಹಗಳ ಮೂಲಕ ದೇಶದ ಐಕ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಗುರಿಗಳು ಜನರ ಕಣ್ಣೆದುರಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು."[೮]

ಖಾದಿ ಆಂದೋಲನ :

ಭಾರತವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ತೀಕರಣಕ್ಕೊಳಗಾಗಬಾರದೆಂಬ ಹಟ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರದು. ಇಂಥ ವಿನಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಡಲೇ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾದರೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೇನಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನವು ರಚನಾತ್ಮಕವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ತೀಕರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಅವರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ, ಭಾರತೀಯ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಒಗ್ಗುವ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಆಗಿದ್ದಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದರ್ಶನವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಮಗ್ಗಲುಗಳ ಅರಿವು ಇದ್ದಿತು. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಅವರು ಕೇವಲ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆ ರಾಜಕೀಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಅವರು ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. ಭಾರತದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್‌ನಿರ್ಮಾಣದ ಅಂಗವಾಗಿ ಅವರು ಹರಿಜನ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರಲ್ಲದೆ, ಭಾರತದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ದೇಶಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪುನನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಯೋಚಿಸಿದ್ದರು. ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೇ ಆಗಿದ್ದ ಖಾದೀ ಚಳವಳಿಯು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿ ಕನಸಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಆಯಾಮವಾಗಿತ್ತು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ ಮಾಸ್ತರರು ಬರೆದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಹಾಡನ್ನು ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಚರಖಾದ ಸತ್ಯ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಉಪದೇಶವು ನಮಗಿದು ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯ ॥
ವಿಜಯಾ ॥ ಪಲ್ಲವಿ ॥

ನಿತ್ಯವೂ ನೂಲಿನ ಚಕ್ರವ ತಿರುಗಿಸು ।
ಚಿತ್ತವ ನೂಲುವನದರೊಳಗಿರಿಸು
ಸತ್ಯವೆ ಜಯವೆಂದೆನ್ನುತ ಮಂತ್ರಪಾಠ ನೀ ಪಠಿಸು ॥೧॥

ಬಟ್ಟೆಯ ನೇಯುವ ಕೆಲಸವ ಮಾಡು ।
ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಜಯದೇವನ ಬೇಡು ।
ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರೆಯುವದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯನು ಮಾಡಿ ನೋಡು ॥೨॥

ಗುಂಡಿಗೆ ಹೆದರದೆ ಗುಂಡಿಗೆಯಾಗು ।
ಪಾಂಡವರಂದದಿ ಶಾಂತತೆಯೆಸಗೂ ।
ಖಂಡಿತದಿಯಶಕಾರಿವಸ್ತ್ರವ ಬಾಗಿ ತೂಗೂ ॥
ಬೇಗನೆ ಬಾಗಿ ತೂಗು ॥೩॥

ಪರರನು ಎಂದಿಗೂ ನಿಂದಿಸಬೇಡ ।
ನಿರುತವು ಸತ್ಯವ ಮರೆದಿರಬೇಡ ॥
ಉರುತರ ಆತ್ಮದ ವಿಶ್ವಾಸವ ನೀ ಕಾಯ್ದುನೋಡೂ ॥೪॥

ಸ್ವದೇಶಮಾತೆಯ ಸೇವೆಯ ಮಾಡು ।
ದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರವ ಧಾರಣೆ ಮಾಡು ।
ಸಾಧಕ ಭಾದಕ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧಿಯನು ತೂಗಿ ನೋಡು ।[೬] ॥೫॥

ಈ ಪದ್ಯ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾರುವುದರ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಜನಮಾನದ ನಿತ್ಯ ನುಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಖಾದಿಯೆಂದರೆ, ಗಾಂಧಿವಾದದ ಸಂಕೇತವೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತು ಹಾಗೂ ಅದು ಒಂದು ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭೀಪ್ಸೆಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಖಾದಿ ಆಂದೋಲನದ ಮೂಲಕ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಧಾರೆಗೆ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಭಾರತವು ಸಾರಿದ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾದ ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಅಸ್ತ್ರ ಖಾದಿ ಚಳುವಳಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ನಾವು ಅದರ ಮೌಲ್ಯೀಕರಣ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡದ ಮತ್ತು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ತಂತ್ರವು ಅದಾಗಿತ್ತು ; ನೈಜ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು.

ಖಾದಿಯು ಅಖಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮ ಹಾಗೂ ಸ್ವದೇಶಿ ಭಾವನೆಯ ಉಜ್ವಲ ಚಿನ್ಹೆಯಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರ ಧಮನಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೯೨೦ರಿಂದಲೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತಾದ್ದರಿಂದ, ಖಾದಿ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ತುಂಬಾ ಗಾಢವಾಗಿತ್ತು. “೧೯೨೫ರಲ್ಲಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಖಾದಿ ಬೋರ್ಡು ರಚನೆಯಾದ ನಂತರ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಭರಾಟೆಯಿಂದ ನಡೆದವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಹತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶವಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಕೆಲಸ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸುಲಭವಾಯಿತು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚರಖವೂ ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿತ್ವದಲ್ಲಿ ‘ಖಾದಿ ಅಸೋಶಿಯೇಶನ್’ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡಿತು. ೧೯೨೦ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧ರಂದು ವಿದೇಶಿ ತಯಾರಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಅಗ್ನಿಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು.”[೧೦] ‘ಕರ್ನಾಟಕ ಗಾಂಧಿ’ಯೆಂದೇ ಹೆಸರಾದ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ತಮ್ಮ ಬರಹ, ಭಾಷಣ ಹಾಗೂ ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಖಾದೀ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಚುರುಕುಗೊಳಿಸಿದರು. ಉತ್ತರ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಖಾದಿ ಕೇದ್ರಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಮನೆ-ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಜನಮನವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಜನತೆ ಈ ರೀತಿ;

ನೀ ಧರಿಸೈ ನಮ್ಮ ದೇಶಿ ಖಾದಿ ॥ಪಲ್ಲವಿ॥

ನರ ನಾರಿಯರೆಲ್ಲ ಚರಖವ ಹಿಡಿದು ।
ತರ ತರ ಬಟ್ಟೆಯ ಬೇಗನೆ ನೇದು ।
ಸರಸವ ಗೈಯುವದಿಂತು ಖಾದಿ ॥೧॥

ಊರೂರಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳೆಲ್ಲ ।
ಸಾರಿತೊಡಿಸಿರೈ ಜನರಿಗೆ ಸಕಲಾ ।
ಭಾರಿ ನಮಗೆ ಸುಖಕಾರಿ ಖಾದಿ ॥೨॥

ಕಡುತರ ವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸು ನೀನು ।
ಬಡತನ ತಾ ಬೈಲಾಗುವದಿನ್ನು ।
ನಡೆಸೈ ಕೈರಾಟಿಯ ಖಾದಿ ॥೩॥

ನಮ್ಮವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ಗೃಹದಲಿ ।
ಗುಮ್ಮನೆ ಈ ಪರಿಯಾಗಿ ನಡಿಸಲಿ
ಸುಮ್ಮನವೋ ನಮಗೆಲ್ಲ ಖಾದಿ ॥೪॥

ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು ಸಿದ್ಧನಗರದಲಿ ।
ಮುದ್ದಿಸಿ ಗಾಂಧಿಯವರುಪದೇಶದಲಿ ।
ತಿದ್ದಿಕೊಂಬುದೆ ಬಲು ಜೋಕೆ ಖಾದಿ"[೧೧] ॥೫॥

ಲೇಖಕ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ ಮಾಸ್ತರರು ಬರೆದ ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಾ ಖಾಲಿ ನೂಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಮೊದಲು ವೀರಶೈವ ಸಮಾಜವು ಖಾದಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿತಾದರೂ, ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಖಾದಿಯ ಪರವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿದರು.

ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಖಾದಿ ಸಮ್ಮೇಳನ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ "ಆಗಸ್ಟ್ ೧, ೧೯೨೮ರಂದು ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಆದರ್ಶದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಶೇಷ ಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊರಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಠರಾವು ಪಾಸು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅದರಂತೆ, ೧೯೨೮ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೩ರಂದು ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವರ ಸಹಾಯ ಹಸ್ತದೊಂದಿಗೆ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ ಮತ್ತು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ್ ಅವರು 'ಖಾದಿ ವಿಜಯ' ಎಂಬ ಮಾಸಿಕವನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದರು."[೧೨] ಒಂದು ವರ್ಷ ಅದನ್ನು ನಡೆಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಅದರ ಹೆಸರನ್ನು ಉದ್ಯೋಗ ಎಂದು ಸಂಚಾಲಕರು ಬದಲಾಯಿಸಿದರು. ಈ ಎರಡೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಜನಪ್ರೀಯವಾಗಿ, ಜನರು ಖಾದಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿ ಗಾಂಧಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು. ೧೯೩೦ರ ದಶಕದ ಮೊದಲ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಬಿರುಸಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆದವು. ಜನತೆ

ಪರ-ದೇಶದ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಿಡು ಬಿಡು। ॥ಪ॥
ಸುಡು ಸುಡು ॥ ದೇಶಬಂಧು

ಸ್ವರ್ಣಧರಣಿಯಾ ಸ್ವರ್ಣವನೆಲ್ಲವ ।
ಪೂರ್ಣ ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರಕೆ ಕೊಡುವ ।
ಕರ್ಣಕಠೋರವಿಚಾರವ ಸುಡು ಸುಡು ॥೧॥

ಪರದೇಶಿಗಳಾವಸಕ್ಕೀಯುವ ।
ಭರತಖಂಡದ ಜೀವನಧನವ ।
ಪರಮಸ್ವದೇಶಿ ಖಾದಿಗೆ ಕೊಡು ಕೊಡು ॥೨॥

ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆಯಲಿ ಭಾರತದಲಿ ।
ಸಾವರು ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ಹಸಿವಿಂದಲಿ ।
ಜೀವನಮಾರ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕೊಡು ಕೊಡು ॥೩॥

ಮಾನಿನಿಯರು ಹಲವರು ಬತ್ತಲೆಯಲಿ ।
ಕಾನನದೊಳಗಿರುವರು ಹಲವೆಡೆಯಲಿ ।
ಮಾನದ ಹಾದಿಯ ಖಾದಿಯ ಕೊಡು ಕೊಡು ॥೪॥

ಚರಕವ ತಿರುಗಿಸಿ, ಬಟ್ಟೆಯನೊದಗಿಸಿ ।
ಪರದೇಶಿವ್ಯಾಪಾರವ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ।
ಧರೆಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕೊಡು ಕೊಡು ॥೫॥
ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಬರ ಮಿತ್ರನು ।
ಧೀರ ಮಹಾತ್ಮನು ಸಾರುವ ನುಡಿಯನು ।
ದೂರದೆ ಮನ್ನಿಸಿ ಖಾದಿಯ ತೊಡು ತೊಡು[೧೩] ॥೬॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಪುಣಿಂ ಚತ್ತಾಯರ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತಾ ಚರಕಾ ಮತ್ತು ಖಾದಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಖಾದಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಆರ್ಥಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸುವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ "ರಾಮರಾವ್ ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್, ಎಚ್.ಆರ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನಂತರಾವ್ ಜಾಲಿಹಾಳ ಅವರ ಜಂಟಿ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಖಿಲ ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವದೇಶಿ ಸಭೆ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ತೀವ್ರ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಖಾದಿ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಮಗಳು ಹರಿಹರ, ಕೊರಡೂರ ಹಾಗೂ ಹೊಸರಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಸಾವಿರಾರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಖಾದಿ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಬೋಧನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು."[೧೪]

"೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತರುಣರ ಗುಂಪು ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಿ ಆಶ್ರಮವೊಂದನ್ನು ತೆರೆಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹರಿ ಆಶ್ರಮ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಇದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಹಳ್ಳೀಕೇರಿ ಗುದ್ಲೆಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ವೆಂಕಟೇಶ ಮಾಗಡಿ ಅವರು ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಹೊಸ ರೀತಿ, ಕೊರಡೂರು

ಶ್ರೀಮಾಪೂರ ಮತ್ತು ಯಲಗಚ್ಚು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಕೆಲಸವನ್ನು (ಅಂದರೆ ನೂಲುವುದು ನೆಯ್ಯುವುದು) ಕೈಕೊಂಡು ಜನರಿಗೆ ಖಾದಿ ಧರಿಸಲು ಪ್ರಚೋದನೆ ನೀಡಿದರು. ೨೦೦ ಕುಟುಂಬಗಳು ಇದರಿಂದಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು."[೧೫] ಅವರು ನೂಲುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬದುಕುವಂತಾಯಿತು.

ಕೊರಡೂರು ಖಾದಿ ಆಶ್ರಮವು ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಮತ್ತು ಅವರ ಶ್ರೀಮತಿಯವರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರು ದಂಡಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ೭೮ ಜನ ಗಾಂಧಿ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರದ ಹಿಂದಿರುವ ಮೂಲ ಗುರಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತು ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರು ಖಾದಿ ಉತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಕೊರಡೂರಿನ ಜನತೆಯ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಗೆ ಮತ್ತು ಉಜ್ವಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದರು.

ಖಾದಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವದರಲ್ಲಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಹೆಸರನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣಗಳಿಂದ, ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯುವುದರಿಂದ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕರಕುಶಲ ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಿಂದ, ವಿಶೇಷತಃ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಬಹುಮುಖದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅವರು "ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಲಮಟ್ಟಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಮ್ಮ ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಜತೆ ಜತೆಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮವೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ತಮ್ಮ ಪಠ್ಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕರಕುಶಲ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವ–ಸೇವೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿದ್ದರು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಮೂಲಕ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಜನಪ್ರೀಯಗೊಳಿಸಿದರು. 'ಖಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ'ವೆಂಬ ಅವರ ಮಹತ್ವದ ಗ್ರಂಥ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರ 'ನವಜೀವನ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ' ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶನದಿಂದ ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು."[೧೬] ಅವರಿಗೆ ಖಾದಿ ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಉದ್ದಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಬಡತನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಖಾದಿ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಇತರ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಅವರೆಂದರೆ; "ಎಸ್.ಟಿ. ಧಾಬಡೆ, ಕೆ. ಹಣಮಂತರಾವ್, ಸಿದ್ದೂರಾವ್ ಪೂಜಾರಿ, ಸಿದ್ಧಪ್ಪ ಮಲೆನಾಡ, ಕರಮರ್‌ಕರ್, ಆರ್.ಎಸ್. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್, ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಮೈಲಾರ, ಮುರಿಗೆಪ್ಪ ಗೌಡಾ ಪಾಟೀಲ, ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಗುದ್ಲೆಪ್ಪ, ವೆಂಕಟೇಶ ಮಾಗಡಿ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು. ಇತರ ಪ್ರದೇಶದ ಮುಖಂಡರೆಂದರೆ, ಖಾದಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪ್ಪಾ (ದಾವಣಗೆರೆ), ಶಿವರಾಜ ಕಾಮತ (ಬೆಳಗಾವಿ), ಮರುಳಾರಾಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ (ವಿಜಾಪುರ), ಕರ್ನಾಟಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಖಾದಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ

ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಸ್ವದೇಶ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಿಲ್ಲದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ."[೧೭] ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ತರಬೇತು ಪಡೆದ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸೇನಾನಿಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಂದೇಶವಾಹಕರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು.

"೧೯೩೩ರಂದು ಬಳ್ಳಾರಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಮತ್ತು ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಬುರ್ಲಿ ಶೇಷಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಾಳಾಚಾರ್ಯ ಅವಧಾನಿಗಳು ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಬ್ದುಲ ಗಫರ್ ಖಾನರ ಸೊಸೆ ಸೋಫಿಯಾ ಸೋಮ್‌ಜಿಯವರು ಇದನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದರು. ಸುಮಾರು ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ವರೆಗೆ ನಡೆದ ಈ ಪ್ರದರ್ಶನವು ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಮಾಡಿತು. ಹಾಗೂ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯ ನೀಡಿತು."[೧೮] ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೆಲ್ಲಾ ಖಾದಿ ಧರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಖಾದಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಗೆ ಹರಿಸಲು "ಬೆಲ್ಲದ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಮತ್ತು ಪತ್ತಿಕೊಂಡ ಗುರುನಾಥ ಅವರು ಕೂಡಿ ರೂ. ೩೦೦/- ರ ಬಂಡವಾಳ ಹಾಕಿ ಖಾದಿ ಮಾರಾಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ಖಾದಿ ತಯಾರಿಸುವ ಯೋಜನೆಗಾಗಿ ರೂ. ೧೦೦೦/- ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಕೊಪ್ಪಳದ ಸಂಗಣ್ಣನವರ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದರು."[೧೯]

ಖಾದಿ ಚಳವಳಿಯು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ಪಡೆಯಿತು. ನಿಜಸಂಗತಿ ಏನೆಂದರೆ, ಜನರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯೆಂದರೆ ಖಾದಿ, ಖಾದಿ ಎಂದರೆ ಗಾಂಧಿ ಎಂಬಂತಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಯಶಸ್ಸು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಖಾದಿ ಪ್ರಸಾರ ಚಳವಳಿಯಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಬಲ ತುಂಬಿಬಂದದ್ದು. ಖಾದಿಯು ಆಳರಸರ ಆರ್ಥಿಕ ಬುನಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ಕುಗ್ಗಿಸಿತು. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಹೋದ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಆಶಯ ಹಾಗೂ ಉದ್ಯೋಗ ಕಲ್ಪಿಸಿತು. ಅದು ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯ ಜೀವನ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಒಂದು ಆರ್ಥಿಕ ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ನೀಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಬೇರುಗಳನ್ನೇ ಸಡಿಲಿಸಿದ ಖಾದಿ ಸಂದೇಶಕ್ಕೆ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಖಾದಿ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಡಿನ ಈ ನುಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿ :

"ಚರಖಾ ಚಲಾ ಚಲಾಕೆ ಲೇಂಗೆ ಸ್ವರಾಜ್'
(ಚರಖಾ ತಿರುವುತ್ತ ತಿರುವುತ್ತ ನಾವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುವೆವು)

ಭಾರತೀಯರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ । ಭೂರಿ ಚರಕ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ॥ಪಲ್ಲ॥
ಭಾರತೀಯರಿಂಗೆ ಸೂತ್ರ ! ಧಾರಿ ಗಾಂಧಿಯಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ॥ಅನುಪಲ್ಲ॥

ಹಂಗು ಇಲ್ಲದ ನೇಯ್ಗೆ ವೃತ್ತಿಯ । ಅಂಗಲೆಯರು ಹಾಳುಗೈದು।
ತುಂಗ ಭಾಗ್ಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು । ಭಂಗಪಡಿಸಿ ಕೊಂದರಯ್ಯೋ ॥೧॥

ಸಮಯವಿರುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ । ಕ್ರಮದೆ ನೂಲಗೈವದಿವ್ಯ ।
ಭ್ರಮೆಯ ನಾಂತ ಗೃಹದೆ ಭಾಗ್ಯ । ರಮೆಯು ನಿತ್ಯ ನಿಲ್ಲುವಳು ॥೨॥

ಮನೆಗೆ ಲಕ್ಷಣಗಾಂಧಿ ಚಕ್ರವು । ಧನವನೀವುದು ನಿತ್ಯಸತ್ಯವು ।
ಜನರೆ ಚರಕವನ್ನು ತಂದು । ಮನೆಯೊಳ್ನೂತು ಧನ್ಯರಾಗಿ ॥೩॥

ಅನ್ಯ ಜನರ ದಾಸರಾಗಿ । ಖಿನ್ನರಾಗಿ ಪದಕೆ ಬಾಗಿ ।
ಕುನ್ನಿಯಂತೆ ಬಾಳ್ವುದಿನ್ನು । ಧನ್ಯರಾಗಿ ಚರಕದಿಂದ ॥೪॥

ಪರಮ ಸಿದ್ದಪುರುಷ ಗಾಂಧಿ । ಯೊರೆದುದನ್ನು ಕೇಳಿದಯದಿ ।
ವರ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ । ಚರಕವನ್ನು ತೆರಿಸಿರಿಂದೇ ।

ಇದು ಖಾದಿ ಹಾಗೂ ಚರಕಾ ಇವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.[೨೦]

ಹರಿಜನೋದ್ದಾರ :

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನ್ಯಾಯದ ಜ್ವಲಂತ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರ ವಲಯದಲ್ಲಿ, ಊರಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂತರದಲ್ಲಿ, ಈ ದುರ್ದೈವಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇತರೆ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಇವರು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹಾಗೂ ಮಾನದಿಂದ ದೂರಿಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇತರೆ ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದಂತೆ ಇವರನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ದೂರ ಇಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಳಕೆಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ, ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಶಾಲೆ, ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಧರ್ಮಶಾಲೆ, ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ನಿಷಿದ್ಧ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಮುಖ್ಯ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ ಮನೆಮಠಗಳ ಅಂಗಳ ಕಸವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಊರನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿಡುವುದು, ಸತ್ತ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಊರ ಹೊರಗೆ ಒಯ್ದು ಅವುಗಳ ಚರ್ಮ ಸುಲಿದು ತೆಗೆದು ಅದರಿಂದ ಉಪಯುಕ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು (ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು) ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಾಗೂ ಕೃಷಿಕರಿಗೆ ಅವರ ಕೈಗೆಲಸದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವುದು. ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಭಂಗಿಗಳಾಗಿ, ಗಟಾರು, ಬೀದಿ, ಪಾಯಖಾನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಪ್ರತಿಫಲವೆಂದರೆ ದಿನದ ಗಂಜಿಯೇನೊ ಸೈ, ಆದರೆ ಅವರು ಊರಿನವರಿಂದ ದೂರ ಇರಬೇಕು, ಅವಮಾನದ ಬದುಕನ್ನು ಬದುಕಬೇಕು. ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪವೆಂದರೆ ಪಂಚಮರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಬುದ್ಧ, ಬಸವ, ರಾಮಾನುಜ, ಕಬೀರ, ಗುರುನಾನಕ, ರಾಮದಾಸ, ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ ಹಾಗೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ, ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರದ್ಧಾನಂದ,

ಜ್ಯೋತಿಬಾ ಫುಲೆ, ಪೆರಿಯಾರ, ಸಾಹುಮಹಾರಾಜ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್, ರಾಮಮನೋಹರ ಲೋಹಿಯಾ ಮುಂತಾದವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರ 'ಆರ್ಯ ಸಮಾಜ' ಮತ್ತು ರಾಜಾರಾಮ ಮೋಹನರಾಯ್ ಅವರ 'ಬ್ರಹ್ಮಸಮಾಜ'ವು ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಈ ಅನಿಷ್ಟಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸಿಡಿದೆದ್ದರು. ಈಗ ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ನೆಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಡಗೂಡಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ಪಿಡುಗನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಅಹೋರಾತ್ರಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಹರಿಜನ ಚಳವಳಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಸಂಘಟಿತ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದವರು ಅವರು ಮಾತ್ರ, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರವನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮನವೊಲಿಸಿದ್ದು ಅವರೇ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರವು ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಯಿತು. ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ, ಕೆಲ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯ ಹಿಂದೂಗಳು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲು ಹಾಗೂ ಹರಿಜನರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಒಂದು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. "ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಸಲುವಾಗಿ ಒಂದು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಸಲುವಾಗಿ ಶಾಲೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡಿದರು. ಆದರೆ, ೧೯೨೦ರ ಹಾಗೂ ೧೯೩೦ರ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸವರ್ಣಿಯರು ಹಿಂದುಳಿದ ಬಹಳಷ್ಟು ವಿರೋಧ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಯಶಸ್ಸು ತೀರ ಅತ್ಯಲ್ಪ."[೨೧] ೧೯೩೪ರ ನಂತರ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಯು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯಾಯ್ತು. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರನ್ನು ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪವಾಸ ಕೈಕೊಂಡರು, ಹಾಗೂ ಅವರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಆಂದೋಲನವನ್ನೇ ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಅವರು ಹರಿಜನರೊಡನೆ ಇರಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅವರು ಹರಿಜನರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವಿತದ ೨೦ ವರ್ಷಗಳನ್ನೇ ಮುಡುಪಿಟ್ಟರು. ಆದರೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

"ಹರಿಜನ ಆಂದೋಲನವು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕ್ರೀಯಾಯೋಜನೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವೀಕೃತವಾದುದು ೧೯೧೭ರ ಕಲಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ. ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕತ್ವ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಪ್ರಚಾರದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನಾಗಿಸಿದರೂ, ಆಗಸ್ಟ್ ೮, ೧೯೨೦ರ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯೊಂದು ಮಾನವ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಾರಿದರು."[೨೨]

ದಿನಾಂಕ : ೨೦ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೩೨ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪವಾಸ ಶುರುವಾಯಿತು ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಹಾಗೂ ಚಿಂತಾತುರತೆಯ ವಾತಾವರಣ ಪಸರಿಸಿತು.

ಹೊರಗಿದ್ದ ಮುಖಂಡರು ಬಡೆದೆಬ್ಬಿಸಿದಂತೆ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾದರು.ಹರಿಜನ ಮುಖಂಡ ಎಮ.ಸಿ. ರಾಜಾ ಅವರು ಜಾತಿನಿರ್ಣಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರು ಪಂಡಿತ ಮಾಳವೀಯವರು ಹರಿಜನ ಹಾಗೂ ಸವರ್ಣಿಯ ಹಿಂದೂಗಳ ಮುಖಂಡರ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಮೊದಲು ಮುಂಬೈಗೆ ಕರೆದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕೂಡ ಚರ್ಚಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಪುಣೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಭೇಟ್ಟಿ, ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೌಲಭ್ಯ ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ಕಸ್ತೂರಬಾ, ಸರೋಜಿನಿದೇವಿ ನಾಯ್ಡು ಹಾಗೂ ವಲ್ಲಭಭಾಯಿ ಪಟೇಲರನ್ನು ಅವರ ಹತ್ತಿರ ತಂದಿಟ್ಟರು. ಹರಿಜನರ ಮುಖಂಡರಾದ ಡಾ। ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಮೇಲೆ ಪಂಡಿತ ಮಾಳವೀಯ, ರಾಜಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಹರಿಜನ ಮುಖಂಡ ರಾಜಾ ಮುಂತಾದವರು ಒತ್ತಾಯ ತಂದದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಯರವಡಾ (ಪುಣೆ) ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಭೇಟಿಯಾದರು. ಆಗ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಂದರೆ ವಿಭಕ್ತ ಮತದಾರ ಸಂಘವು ಹೇಗೆ ಘಾತಕವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸ್ಥಳ ಕಾಯ್ದಿರಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮತದಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಪರಾಧ ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ತಾವು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಹಿತರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವದಾಗಿಯೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದಲೂ ನೈತಿಕ ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಡಾ. ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತದಾರರ ಸಂಘ ಬೇಡವೆಂದು ಸಾರಿದರು. ಅದರಂತೆ ಹರಿಜನರಿಗೆ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯುಕ್ತ ಮತದಾರ ಸಂಘವಿರಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪಂದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಳವೀಯವರು ಕರೆದ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾರಲಾಯಿತು. ಆಗ ಸರಕಾರದವರು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜಾತಿನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡರು ಮತ್ತು ದಿನಾಂಕ: ೨೭.೦೯.೧೯೩೨ ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಉಪವಾಸ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಈ ಉಪವಾಸದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂಡಲಗಾ (ಬೆಳಗಾವಿ) ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಜಯದೇವ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಹಾಗೂ ಗುದ್ಲೆಪ್ಪ ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಉಪವಾಸ ಹಾಗೂ ಅದರ ನಂತರ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ನಡೆದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣಾ ಚಳವಳಿ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜನರ ಲಕ್ಷವು ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗದಿಂದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಜೈಲಿನಿಂದ ಸರಕಾರದ ಕೂಡ ಸುದೀರ್ಘ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸಿದರು. ೧೯೩೩ರ ಮಾರ್ಚ ೩೧ರಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಾರ್ಷಿಕ ಅಧಿವೇಶನ ನಡೆಸಿತು. ಅಧಿವೇಶನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪಂಡಿತ ಮದನ ಮೋಹನ ಮಾಳವೀಯಾ ಅವರು ಅನೇಕ ಗೊತ್ತುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಳಗಿನ ಗೊತ್ತುವಳಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು. "ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಅವರ ಹುಟ್ಟಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇದುವರೆಗೂ ಯಾರ್‍ಯಾರು ಹಾಗೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೋ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ದೇವಾಲಯ, ಬಾವಿ, ಶಾಲೆ, ರಸ್ತೆ ಹಾಗೂ ಇತರೆಲ್ಲ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಹಿಂದೂಗಳಷ್ಟೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಬಂದ ಯಾವ ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧಗಳಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಕಲ ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ಹಾಗೂ ಶಾಂತಿಯುತ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವದು ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂ ಮುಖಂಡರ ಕರ್ತವ್ಯ."[೨೫]

ನಂತರ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಮಂದಿರ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗಾಗಿ ತೆರೆದಿಡಲು ಆರಂಭವಾಯಿತು. "ಜಿ.ಡಿ. ಬಿರ್ಲಾ ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸರ್ವೆಂಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸೊಸೈಟಿ (ಗೋಖಲೆ ಸ್ಥಾಪಕರು)ಯ ಅಮೃತಲಾಲ ಠಕ್ಕರರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯೂ ಆದ ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು."[೨೬] ಹರಿಜನಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ದಕ್ಷತೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸಹಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆತ್ಮಶುದ್ಧೀಕರಣ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದಿನಾಂಕ ೮ನೇ ಮೇ ೧೯೩೩ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ೨೧ ದಿವಸದ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಭಾರತೀಯರ ಭಾವನೆಗಳು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬೇರುಸಹಿತ ಅಲುಗಾಡಿದವು. ಸರಕಾರದವರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಉಪವಾಸ ೨೧ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೀ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಭರದಿಂದ ನಡೆಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸೂಚನೆ ಮೇರೆಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಬಾಪೂಜಿ ಅಣೆ ಅವರು ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸ್ಥಗಿತ ಮಾಡಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಯರವಡಾದಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಠಾಕರಸಿಯವರ 'ಪರ್ಣಕುಟಿ' ಎಂಬ ನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ೨೧ ದಿವಸದ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ 'ಯಂಗ ಇಂಡಿಯಾ' ವಾರಪತ್ರಿಕೆ 'ಹರಿಜನ' ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ ಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸಿದರು.

೧೯೩೩ರಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು **ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘವು** ಸ್ಥಾಪಿತವಾದಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕವು ಹರಿಜನ ಆಂದೋಲನದ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಶೀಘ್ರವೇ ಸಂಘದ ಶಾಖೆಗಳು ವಿಜಾಪೂರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಕಾರವಾರ, ಮಂಗಳೂರು, ಕೊಡಗು ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯೇ ಕೇಂದ್ರ ಕಛೇರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆಂದೋಲನದ ಅಂಗವಾಗಿ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಂಡಾಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅವರನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಆಂದೋಲನದ ಮುಖಂಡರಾದವರಲ್ಲಿ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಅವರ ಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲ ಅವರನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಶ್ರೀ ಪಾಟೀಲರು ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಪಾಟೀಲ ದಂಪತಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಫಲವಾಗಿಯೇ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ, ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ, ಹರಿಜನ ಬಾಲಿಕೆಯರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ 'ಹರಿಜನ ಬಾಲಿಕಾಶ್ರಮ' ಎಂಬುದು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ಏಕ ಮಾತ್ರ ಸಂಸ್ಥೆ ಆಗ ಇದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ

ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರೆಂದರೆ ಶ್ರೀಮತಿ ಸಿದ್ಧಮತಿ ಮೈಲಾರರು ಇಂದು ಬಾಲಿಕಾಶ್ರಮವು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ 'ಮಹಿಳಾ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದೆ.

೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ, ತಮ್ಮ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರದ ಸಂದೇಶ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಊರುಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತರು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿ, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಜಕ್ಕಲಿ, ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಉಪ್ಪಿನ ಬೆಟಗೇರಿ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಗೇರಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಹಣ ಹಾಗೂ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಹರಿಜನ ನಿಧಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬಿಹಾರ ಭೂಕಂಪ ನಿಧಿಗೆ ದೇಣಿಗೆಯಾಗಿ ಇತ್ತರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಈ ಊರುಗಳಲ್ಲಿನ ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿಯಿತ್ತರು. ಇದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಅಲೆಯನ್ನೇ ಎಬ್ಬಿಸಿತು ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಾಗೂ ದುರ್ಬಲ ವರ್ಗದ ಜನಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡುವಂತಾಯ್ತು.

"೨ನೇ ಮಾರ್ಚ್, ೧೯೩೪ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೊಟ್ಟೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಅದೊಂದು ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯ ದಿನ. ಹರಿಜನ ಸೇವಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೂರಿನಲ್ಲಿ ದೀನ ಸೇವಕ ಆಶ್ರಮದ ಯೋಜನೆಯು ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಗಳಿ ಗ್ರಾಮದ ತೋಟಣಗೌಡರು ಕೊಟ್ಟೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಂಟು ಎಕರೆ ತೋಟವನ್ನು 'ದೀನ ಸೇವಕ ಆಶ್ರಮ'ಕ್ಕೆ ದಾನ ಮಾಡಿದರು. ಈ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಕಟ್ಟಡದ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಹಸ್ತದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೩.೩೦ಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಕೊಟ್ಟೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಕೊಟ್ಟೂರಿನಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನ ಬಂಗಾರದ ಬಳೆ ಹಾಗೂ ಹಣವನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದೀನ ಸೇವಾ ಆಶ್ರಮದ ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನಿಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಗಾಂಧೀಜಿ ಸಮ್ಮತಿಸಿದರು."[೨೫] ಸಂಡೂರಿನ ಘೋರ್ಪಡೆ ರಾಜರು ಹರಿಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಮಾನತೆ ವಿಚಾರದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡರು. ಬೆಲ್ಲದ ಚೆನ್ನಪ್ಪ, ಅಸುಂಡಿ ತಿರುಮಲರಾಯರಿಂದ ಹರಿಜನ ನಿಧಿಗೆ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಭೇಟಿಯ ನಂತರ ಕೊಟ್ಟೂರಿನ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಮಹಾರಾಜರು ಮುಕ್ತ ಪ್ರವೇಶ ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಸತ್ಯವಂತರಾವ್ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಬಾಲಕ, ಬಾಲಕಿಯರಿಗಾಗಿ ಹಾಸ್ಟೆಲ್ ತೆಗೆದರು. ಅವರ ಪತ್ನಿ ರತ್ನಾಬಾಯಿ ಬಾಲಕಿಯರ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರ ಸರ್ಕ್ಯೂಲೇಟಿಂಗ್ ಲೈಬ್ರರಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊಟ್ಟೂರಿನ ಗೊರ್ಲಿ ಶರಣಪ್ಪ, ಕೆ.ಗೌಡಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಪ್ಪನವರು ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ದೀನ ಸೇವಾ ಸಂಘ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಗೌಡಪ್ಪನವರು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹರಿಜನ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟರು.

"ಮಂದಿರಗಳು, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕೆರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬಾವಿಗಳು ಭಾರತದ ತುಂಬ ಹರಿಜನರ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಡಹತ್ತಿದವು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಳ್ಳಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಹನುಮಾನ ದೇವಾಲಯ ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕರಿಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಬಾವಿಗಳು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹನುಮಾನ ಮತ್ತು ಮಹಾದೇವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹರಿಜನರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ತೆರೆದವು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೊಂದು ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವೆಂದರೆ, ಠಕ್ಕರ್ ಬಾಪ್ಪಾ ಅವರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ (ಅಮೃತಲಾಲ ಠಕ್ಕರ್) 'ವಿಕ್ರಮದಿನ' ಗಳನ್ನಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮತಿ ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲ ಇವರು ಹರಿಜನ ಬಾಲಿಕೆಯರು ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬೆಳೆಸುವತ್ತ ಬಹಳಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ರುದ್ರಪ್ಪಾ ರಾಮಪ್ಪಾ ಪತ್ತಾರ ಎಂಬುವವರಂತೂ ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವದು, ಅವರ ಬಟ್ಟೆ ತೊಳೆಯುವುದು ಮತ್ತು ಅವರನ್ನು "ಮಾಳಮಡ್ಡಿಯ (ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ) ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸುವುದನ್ನು ಒಂದು ವ್ರತವೆಂಬಂತೆ ಕೈಕೊಂಡರು. ೧೯೩೬ರಲ್ಲಿ, (ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ) ಕಡಕೋಳ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲರು ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಬ್ಯಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ಹಾಗೂ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರು ಒಂದು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಉಚಿತ 'ಪ್ರಸಾದ ನಿಲಯ' ತೆರೆದರು. ಕರಿಯಪ್ಪಾ ಸಂಗೂರ ಎಂಬುವವರು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಲ್ಲಿ ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮ ಶಾಲೆ'ಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ದೇಶನಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು."[೨೬]

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣಾ ಗುರೂಜಿ ಮತ್ತು ಜಯದೇವರಾವ್ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಎಂಬುವವರು ಐದು ಜನ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಇತ್ತು ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶ ಹಾಗೂ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಹರಿಜನರು ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕೇಶವರಾವ ಗೋಖಲೆ, ಬಿ.ಕೆ. ಪಟವರ್ಧನ ಠಾಕೂರ, ಚಿನ್ಮಯಸ್ವಾಮಿ, ಓಂಕಾರಮಠ ಮತ್ತು ಪುಂಡಲಿಕಜಿ ಕತಗಡೆ ಇಂತಹುದೇ ಆಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

"ಬೆಳಗಾವಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎನ್. ದಾತಾರ ಕೇಶವರಾವ ಗೋಖಲೆ ಮತ್ತು ಬಾಬೂರಾವ ಠಾಕೂರ ಇವರು ಭಂಗೀ ಕೆಲಸ ಹೀನಾಯವಲ್ಲ ಎಂಬುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಲು, ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶೌಚಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡರು. ಹರಿಜನ ಸೇವಾ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅಖಿಲ ಭಾರತದ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಂಡಾಗ ಬೆಳಗಾವಿಯೊಂದರಿಂದಲೇ ಹರಿಜನ ಫಂಡಿಗೆ ರೂ ೫೦,೦೦೦/- ದೇಣಿಗೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಭೇಟಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಜನೆವರಿ ೧೯೩೪) ಯಮಕನಮರಡಿ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಶೇಡಬಾಳ, ಅಥಣಿ, ಮುಂತಾದೆಡೆ ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ಬಾವಿಗಳು ಹರಿಜನರಿಗೆ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು."[೨೭]

ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ "ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನಿ ಮಂಗಳವೇಡೆಯವರು ಇತರ ಸ್ಥಳೀಯ ಮಹಿಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಹರಿಜನರಿಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು."[೨೮]

ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಶಾಲೆ, ವಸತಿನಿಲಯ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆ :

ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಬರೀ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶ ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಳಕೆಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವಿಕೆಗಳಿಂದಷ್ಟೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಬೆನ್ನಿಂದಲೆ ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಶಾಲೆಗಳು, ವಸತಿ ನಿಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. "೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, . ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘದ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರು ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿ'ಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ ಹರಿಜನರಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ, ಮಂದಿರ ಪ್ರವೇಶ, ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳ ಬಳಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಭಿತರಾಗಿ ಮಾಡಲು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು."[೨೯]

"ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿಯ ವತಿಯಿಂದ ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆದಿದ್ದರು."[೩೦] "೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ರಾಧಾಬಾಯಿ ಕಬ್ಬೂರ ಅವರು ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ **ಕನ್ಯಾಮಂದಿರ**ವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು."[೩೧] ಆ ಮುಂಚೆ ಕಾಕಾ ಕಾರ್ಖಾನೀಸ್, (ಗಣಪತಿರಾವ್ ಎಂಬುವವರು ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಬಾಲಕರಿಗಾಗಿ ವಿಜಾಪೂರದಲ್ಲಿ ವಸತಿ ನಿಲಯ (ಉಚಿತ ಊಟದೊಂದಿಗೆ) ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು.

"ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಪ್ಪಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ರಾಮತೀರ್ಥ ಎಂಬುವವರು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ವಸತಿನಿಲಯ ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಮವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು."[೩೨] ಬ್ಯಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ವೀರನಗೌಡ ಪಾಟೀಲರು ಕೂಡಿ ಹರಿಜನ ಉಚಿತ ಪ್ರಸಾದ ನಿಲಯವೊಂದನ್ನು ತೆರೆದ ವಿಷಯ ಈಗಾಗಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೇವೆ."[೩೩] ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ಕರಿಯಪ್ಪಾ ಸಂಗೂರ ಎನ್ನುವವರು ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಧರ್ಮ ಶಾಲೆ ತೆರೆದು ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ವಿಷಯವೂ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.

"ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಟಿ.ಬಿ. ಕೇಶವರಾವ ಮತ್ತು ಅವರ ಶ್ರೀಮತಿಯರಾದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಜನ ಬಾಲಕನನ್ನು ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿತ್ತು. ದಂಪತಿಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೊಳಗಾದರು."[೩೪] ಹಡಗಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಾಗಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿಮಠದ ಲಂಕೆಪ್ಪನವರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣಾ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತಗೊಂಡು ಹರಿಜನ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದರು. ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ

ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಮಾತೆಯ ಭಾವ ಚಿತ್ರ ಹಾಕಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸದಾ ಕಾಲ ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರ ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಗಳಗನಾಥ, ಹಾವನೂರು, ಕೊಂಬಳಿ, ಹೆಬ್ಬಾಳ, ಬನ್ನಿಮಠ, ಹೊಳಲು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಅಂಗಡಿ ಹೋಟೇಲ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಜನರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವಂತೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಜನಾಂದೋಲನ ಇಷ್ಟೊಂದು ಮುನ್ನಡೆ ಸಾಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ದಾಖಲೆಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮನ ಆಡಳಿತದ ಕೆಳಗಿದ್ದ ರಾಯಚೂರು, ಗುಲಬರ್ಗಾ ಮತ್ತು ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ದಾಖಲೆಗಳಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಮದ್ರಾಸ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದಾಖಲೆಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇತರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು :

ಪಾನನಿರೋಧ ಚಳವಳಿ :

ಮದ್ಯಪಾನ ನಿರೋಧವು ಮತ್ತೊಂದು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿಯ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಾರತದ ದುಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಗಾಂಧಿಯವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ಯಪಾನ ಸೇವನೆಯು ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೇಯವಾದುದು. ಮದ್ಯಪಾನ ವ್ಯಸನಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಆತ್ಮ ನಾಶವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯಗತಿ ಇಲ್ಲ. ಮದ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪಿಶಾಚಿಯ ಎರಡು ಕೈಗಳು, ಇವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಸಹಾಯಕ ಗುಲಾಮರನ್ನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿ ಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನರನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಇದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಮೂಲನೆಗೆ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದರು.

ಮಾದಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸದೆ ಅವಕ್ಕೆ ದಾಸರಾದ ಜನತೆ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪಡೆಯಲಾರದು. ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಈ ಸುಧಾರಣೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಾಶ್ವತ ಆತ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಭಿಮತ. ಮದ್ಯಪಾನ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಮಾನವನ ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನರಿತ ಸಂಸ್ಥಾನದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗವು ಪಾನ ನಿರೋಧ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಾಯಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು.

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಘ ಸಮಸ್ಥೆಗಳು ಪಾನನಿಷೇಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡವು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಗಳು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಮದ್ಯಪಾನ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಆಗುವ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಲ್ಲೂ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಿ ಪಾನ ನಿರೋಧಕ್ಕೆ ಕರೆ ನೀಡಿದವು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಹರಿಜನರ ಕೇರಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನಿಡಿ ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ,

'ಸಹೋದರ ಸೇಂದಿ-ಸರಾಯಿಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಡ; ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಬೇಡ" ಎಂಬ ಹಾಡಿನ ಮೂಲಕ ಮದ್ಯಪಾನ ನಿಷೇಧದ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಮದ್ಯಪಾನ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

೧೯೩೧ ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪಾನ ನಿರೋಧ ಚಳವಳಿಯು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಿ.ಸಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ, ಎಂ.ಎಎಸ್. ಪಿಠ್ಠಲರಾವ, ಕೆ. ರಂಗಾ ಐಯ್ಯಂಗಾರ್‌ರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ "ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ, ಕರಮರಕರ್, ಡಾ॥ ಬಳವಂತರಾವ ಕುಲಹಳ್ಳಿ, ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ, ಸೋಮಣ್ಣ, ಅಣ್ಣುಗುರೂಜಿ, ರಾವಸಾಹೇಬ ಸತ್ತಿ, ಆರ್.ಪಿ. ಜೋಷಿ ಗುರುಮಾಸ್ತರ, ಶ್ರೀಮತಿ ಅಂಬಕ್ಕ, ಬಳಗಾರ, ಶ್ರೀಮತಿ ಸಿದ್ದಮತಿ ಮೈಲಾರ ಮತ್ತು ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಪಿಕೇಟಿಂಗ್ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪಾನ ನಿರೋಧ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡರು."[೩೫] ತದಾದನಂತರ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಮದ್ಯಪಾನ ನಿಷೇಧ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಇತರೆ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳಂತೆ ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಪೊಲೀಸರಿಂದ, ಗೂಂಡಾಗಳಿಂದ ಹೊಡೆತಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮದ್ಯ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆ :

ಸ್ವರಾಜ್ಯದಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವಾದುದು ಗೋಸಂರಕ್ಷಣೆ. ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ಜನರ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಇಡೀ ಮಾನವ ಕುಲದ ಕರ್ತವ್ಯ ಕೃಷಿಪ್ರಧಾನ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಗೋವುಗಳು ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿವೆ. ಆರ್ಥಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆ ಹೊರತು ಹಿಂಸಿಸಬಾರದು ಎಂಬುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಖಾಸಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವುದುಂಟು. ೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ತದನಂತರ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಘ, ಪ್ರಾಣಿದಯಾ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘಗಳು ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಸಮಿತಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂತು.

"ಗೋವಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಅಡಗಿದೆಂದು ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕುರಿತು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕುರಿತ ಅವರ ವಿಚಾರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ 'ಕಸಾಯಿ ಖಾನೆಗೆ ಮಾರಾಟವಗಲು ಹೋಗುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವೇ ಅಧಿಕ ಧಾರಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಖರೀದಿಸಬೇಕು. ಸತ್ತ ದನಗಳ ತೊಗಲು-ಮೂಳೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ

ಚರ್ಮಾಲಯ (ಟ್ಯಾನರಿ) ಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವೇ ತೆರೆಯಬೇಕು. ಪಶುಪಾಲನ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆ, ಪಾಲನೆ, ತಳಿಗಳ ವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜನತೆಗೆ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಅನುಪಯುಕ್ತ ದನಗಳ ಪೋಷಣೆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರಕಾರವೇ ಕೈಗೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಗೋಹತ್ಯಾ ನಿಷೇಧ ಕಾನೂನು ಜಾರಿ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು."[೩೬]

"ಮೌಲಾ ಅಬ್ದುಲ ಗಫರ್ ಖಾನರು ಕೂಡಾ ಮುಸಲ್ಮಾನರಾದರೂ ತಾವು ಹಿಂದೂಗಳ ದೇಶ ಬಾಂಧವರು. ಹಿಂದೂಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಗೋವಧೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮುಸ್ಲಿಂ ಬಾಂಧವರಿಗೆ ಕರೆ ಕೊಟ್ಟರು."[೩೭]

ಗೋವಧೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಾದ–ವಿವಾದಗಳು ಏರ್ಪಾಟ್ಟಾಗ ಸರ್ಕಾರ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಒಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯು ಸರ್ಕಾರವು ಗೋಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಸಿತು. "ಗೋವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೆ ಮಹಾಪುಣ್ಯ ಎಂಬಂತೆ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ, ಕರಮರಕರ್, ಕಡಪಾ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಗಂಗಾಧರ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ವೀರಣ್ಣಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಮುಂತಾದವರು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಇವರು ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪಶುವಧೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ಅನಾಥ ದನಕರುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಣಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು."[೩೮] "ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಟಿ.ಬಿ. ಕೇಶವರಾವ್ ಅವರು ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಿ, ಗೋ ಶಾಲೆ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿ ಬಲಿ ನಿಷೇಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡರು."[೩೯]

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ :

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಮತ್ತೊಂದು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯ. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ದೇಶದ ಜನರಲ್ಲಿ ಭ್ರಾತೃತ್ವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷಣವೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ. ಇದು ಆತ್ಮಗೌರವ, ತ್ಯಾಗ, ಪ್ರೇಮ, ಆತ್ಮವಿಸ್ವಾಸ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಸಂಯಮ, ಸತ್ಯಸೇವೆ ಸಮೂಹ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನಾಗರೀಕರನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಅಂದರೆ "೧೯೨೩ ರಂದು ಹಿಂದಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಭಾಗದ ನಾಯಕರು ಕಂಕಣಬದ್ಧರಾಗಿ ಹಿಂದಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು."[೪೦]

ಈ ಹಿಂದೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸವಿವರವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನ ತಾಳುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಷರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕಿಳಿಯಲು ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ ಉಜ್ವಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳು ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳ ಅಂಕಿ ಅಂಶ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

"ಜಿಲ್ಲೆಗಳು	ಶಾಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾಲೇಜುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
ಧಾರವಾಡ	೯೩೭	೯೨೨
ಬೆಳಗಾವಿ	೧೧೦೪	೧೧೪
ಬಿಜಾಪೂರ	೬೩೬	೨೨೦
ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ	೩೪೭"[೪೧]	

ಈ ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಬದುಕು, ನವ ಸಮಾಜದ ನಿರ್ಮಾಣದ, ಸ್ವದೇಶಿ ಪ್ರೇಮ ಬೆಳೆಸುವ ಅಖಾಡಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಓದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿಸಲು ತರಬೇತಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಕೋಮು ಸೌಹಾರ್ದತೆ :

ಕೋಮು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವವಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೋಮು ಐಕ್ಯತೆ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಸರ್ವಧರ್ಮಿಯರ ಐಕ್ಯಮತ ಅಗತ್ಯ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜಕೀಯ ಬಲತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೇರುವುದು ಐಕ್ಯಮತವಲ್ಲ. ಸ್ನೇಹ, ಸೌಹಾರ್ದ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಐಕ್ಯತೆ. ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಗೌರವ ಇತರೆ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದರು.

ರೈತಾಪಿ ಜನರ ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರಲು ಇತರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕ್ರೀಯಾ ಯೋಜನೆಗಳು ಮುಂದುವರಿದವು. **'ಗ್ರಾಮ ಸಂಘಟನಾ ಮಂಡಳ'**ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಸುತ್ತಲದಲ್ಲಿ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು. ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತಗೊಂಡಿತು. ಹಿರೇಕೆರೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತಡಸ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಮಾಗಡಿಯವರು 'ಸೇವಾ ಮಂದಿರ ಆಶ್ರಮ'ವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಯಿಸಿದರು. ಈ ಸೇವಾಶ್ರಮದ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ರಾಮಣ್ಣ ಚೆಟಗೇರಿ ಎಂಬುವವರು ಜಮೀನನ್ನು ದಾನವಿತ್ತರು. ೧೯೩೬ರಲ್ಲಿ ಕೆ.ಎಫ್. ಪಾಟೀಲ ಎಂಬುವವರು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಡಕೋಳವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಜನ ಕೇರಿಯ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣ ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ರಸ್ತೆ ನಿರ್ಮಾಣ, ಶಾಲಾ ಕಟ್ಟಡ

ನಿರ್ಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಊರವರ ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿ ಸಹಕಾರದಿಂದಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಈಡೇರಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ರೈತರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ವಿವಿದೊದ್ದೇಶಗಳ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘವೊಂದು ಸ್ಥಾಪಿತಗೊಂಡಿತು. ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಸಂಘದ ರೂ.೫೦೦/- ಶೇರುಗಳನ್ನು (ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾರಿ) ಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಮುಂದಾದರು. ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಸಂಘ ನೋಂದಾವಣೆ ಆದಾಗ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರನ್ನೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಹಾವೇರಿಯ ಗುಡ್ಡೋ ಸುಬ್ಬಾಜಿ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾದರು.

"೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಒಕ್ಕಲುತನ ಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲೂ ವಾಮನರಾವ್ ಬಿದರಿ ಎಂಬುವವರ ಸಂಚಾಲಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿತು."[೪೨]

"ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥ ರಚನಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಕೈಗೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ೧೯೩೪ ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಯ್ಯ ಸುಬ್ಬಯ್ಯಾ ಡೋಣೂರ ಎಂಬುವವರು, ಅಥರ್ಗಾಂವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ, ಕೋಣಗಳ ಬಲಿ ನಿಷೇಧಿಸುವ, ಹರಿಜನಕೇರಿ ಹಾಗೂ ಲಂಬಾಣಿ ತಾಂಡಾಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು."[೪೩]

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಮೇಲಿನ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಲು ಅನೇಕ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಅವಿಸ್ಮರಣಿಯ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಸೇವಾದಳ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಯಾಮ ಶಾಲೆಗಳು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಡಿ.ರಾಮಮೂರ್ತಿಯವರು, ಎನ್. ವಾಸುದೇವರಾವ್, ಡಿ.ಎಚ್. ವೆಂಕೋಬರಾವ್, ಡಿ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ನವಜೀವನ ಎಂಬ ವ್ಯಾಯಾಮ ಶಾಲೆ ಆರಂಭಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಕುಸ್ತಿ ಪಟುಗಳಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಬಿತ್ತರಿಸಲು ಕರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ ವಾಚನಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು.

ಆ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದ ಬರಹಗಾರ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಾಗದು. ವಸಾಹತು ವಿರೋಧಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಧುಮುಕದಿದ್ದರೂ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವರು ತುಂಬಾ ಕ್ರಿಯಾಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ರಾಷ್ಟ್ರವಾದಿ ನಾಯಕರ ಗುಣಗಾಣ ಮಾಡುವಂತಹ ಗೀತೆಗಳು ನಾಟಕಗಳು ಮತ್ತು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ರಚಿಸಿದರಲ್ಲದೆ

ಅವರು ಜನರು ಅವರ ಮಾದರಿಯನ್ನನುಸರಿಸುವಂತೆ ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಭಾರತ ಮತ್ತು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಹೋರಾಟವನ್ನು ತಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ನಂಬಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ರೈತರು, ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರು ಮತ್ತು ದುಡಿಯುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜೀವಿಗಳ ಬವಣೆಯನ್ನು ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದರು. ಸಮಗ್ರ ಸಮಾಜದ ಸಂಕ್ರಮಣ ಕಾಲದ ತೊಳಲಾಟವನ್ನು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಲು ಕನ್ನಡದ ಬರಹಗಾರರು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು."[೪೪] ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಬದುಕಿನ ಸಂಕಿರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವಲ್ಲಿ ಅವರು ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯಂತಹ ಕಳಂಕ, ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ, ರೈತಾಪಿ ವರ್ಗದ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅರ್ಥಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಾಜಕೀಯ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವ ಪರಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಗಗಳ ಭಾವನೆಗಳು, ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಮಸ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೀಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿದರು.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಮೇಲೆ ಈ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಬೀರಿದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಅಳೆಯುವುದು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಕೆಲ ಸ್ಥೂಲ ಪರಾಮರ್ಶೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಅದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಂದೇ ಸೂತ್ರದಡಿ ಬಂಧಿಸಿ, ವಿದೇಶಿ ಆಡಳಿತದ ವಿರುದ್ಧ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಂಚಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಹರಿಜನರನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಛತ್ರದಡಿ ತಂದು ಶತ-ಶತಮಾನಗಳ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿತು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಹರಿಜನಾಂದೋಲನದಂಥ ಶಕ್ತಿಯುತ ಮತ್ತು ಆಂದೋಲನವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯತ್ತ ಹರಿಯಬಿಡಬಹುದಾದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವಂಥದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಹರಿಜನ ಆಂದೋಲನ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕ್ರಿಯಾಯೋಜನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬಿರುಸಾಗಿ ಬೀಸುವಂತೆ ಪ್ರಭಾವಿಸಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವದರ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ನಾಡಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಬದುಕಿನತ್ತ ಜನ ಧಾಪುಗಾಲಿಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕನಸಿನಷ್ಟೇ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರ ಮೊಟಕುಗೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ತೀಕರಣದತ್ತ ವಾಲುತ್ತಿರುವದು ಶೋಚನೀಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

-oOo-

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಕೆ.ಡಿ.ಶರ್ಮಾ, **ಇಂಪ್ಯಾಕ್ಟ್ ಆಫ್ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅನ್ ರೂರಲ್ ಡೆವಲೆಪ್‌ಮೆಂಟ್, ಸೋಶಿಯಲ್ ಚೇಂಜ್**, ಪು.೭

೨. ಜೂಡಿಥ್ ಬ್ರೆನ್, **ಗಾಂಧಿ ಇನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಟುಡೇ**, ಸಂ. ೩೦, ಪು.೧೮, ಕೆ.ಡಿ. ಶರ್ಮಾ, **ಉದ್ಧೃತ ಗ್ರಂಥ**, ಪು.೮

೩. ಭೈರಪ್ಪ ವಿ.ಕೆ. ಭಾರತೀಯ **ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತಕರು**, ಪು.೨೧೬.

೪. –ಅದೇ – ಪು.೨೧೯–೨೨೦.

೫. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಟಿ.ಆರ್. **ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ**, ಪು.೮೩–೮೪.

೬. ಕೆ.ಎಸ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, **ಕರ್ನಾಟಕ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಂಡ್ ಕಲ್ಚರ್** (ಪ್ರೊ.ವಾಲ್ಯೂಮ್.೭) ಪು.೧೫೪.

೭. ಜೂಡಿಥ್ ಬ್ರೆನ್, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ**, ಪು.೧೮, ಅಥವಾ ಕೆ.ಡಿ. ಶರ್ಮಾ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತ ಕೃತಿ**,ಪು.೮.

೮. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪಾ, **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದ ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್ಹ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ**, ಸಂ. ೧೧, ಪು.೪೨೬.

೯. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ (ಸಂ.) **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**, ಪು.೧೧೯.

೧೦. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ ಹಾಲಪ್ಪ **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ** ಸಂ.೧೧, ಪು.೧೪೯

೧೧. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**, ಪು.೧೧೧.

೧೨. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ, **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್**, ಪು.೪೨೭–೨೮.

೧೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮಥ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**, ಪು.೧೧೮–೧೯.

೧೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು**, ಸಂ. ೩, ಪು.೪೧೫. (ವೆಂಕಟೇಶ ನಗದಿ)

೧೫. ಅದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪು.೪೨೯–೩೦.

೧೬. ಜಿ.ಎಸ್. ಹಾಲಪ್ಪ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ**, ಪು.೪೩೦.

೧೭. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಟಿ.ಆರ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ**,ಪು.೮೮

೧೮. –ಅದೇ– ಪು.೮೯.

೧೯. –ಅದೇ – ಪು.೮೯

೨೦. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮಗರ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**, ಪು.೧೧೮

೨೧. ಕೆ.ಡಿ.ಶರ್ಮಾ, **ಇಂಪ್ಯಾಕ್ಟ್, ಆಫ್ ಗಾಂಧೀಜಿ ಆನ್ ರೂರಲ್ ಡಿವೆಲೆಪ್‌ಮೆಂಟ್, ಸಓಶಿಯಲ್ ಚೇಂಜ್**, ಪು.೩೮.

೨೨. ಜಿ.ಎಸ್.ಹಾಲಪ್ಪ **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ**,ಪು.೪೧೫.

೨೩. ಮಜುಂದಾರ ಆರ್.ಸಿ. **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ** ಪು.೨೦೭-೨೦೮.

೨೪. -ಅದೇ- ಪು.೨೦೮.

೨೫. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಟಿ.ಆರ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೨೬-೨೭.

೨೬. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,**ಪು.೬೬೮.

೨೭. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ** ಪು.೧೪೯.

೨೮. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು** ಸಂಪುಟ.೨, ಪು.೧೨೬೬.

೨೯. ಹಾಲಪ್ಪ. ಜಿ.ಎಸ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೪೩೪.

೩೦. ಮೋರೆ ಹಣಮಂತರಾವ್ (ಸಂ.) **ಕರ್ನಾಟಕ ಭೂಷಣ ಕೌಜಲಗಿಯವರ ಕಥೆ** ಪು.೮

೩೧. ಮುನಿಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್. (ಸಂ.) **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ** ಪು.೨೦೨.

೩೨. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ** ಪು.೧೪೯.

೩೩. -ಅದೇ- ಪು.೧೫೦.

೩೪. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಟಿ.ಆರ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು. ೯೫.

೩೫. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೆ.ಎಸ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೧೫೬.

೩೬. **ಕರ್ಮವೀರ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ** ಪು.೨೬ ಕಾಲಂ ೧,೨,೩ ದಿ:೫.೧೦.೨೦೦೮.

೩೭. ಅಯ್ಯಂಗಾರ ಗೋರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ (ಅನು)**ನನ್ನ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆ** ಪು. ೪೯೭.

೩೮. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೆ.ಎಸ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೧೫೭.

೩೯. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಟಿ.ಆರ್.**ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೮೮

೪೦. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೆ.ಎಸ್. **ಮೇಲೆ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಕೃತಿ,** ಪು.೧೫೭.

೪೧. **ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ (ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ)** ಸಂಪುಟ.೨ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಪು.೪೦೧.

೪೨. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. (ಸಂ.) **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ** ಸಂಪುಟ.೭ ಪು.೭೨-೭೩.

೪೩. -ಅದೇ- ಪು.೭೨-೭೩

೪೪. ಪಾಟೀಲ್. ಕೆ.ಎಫ್. **ನೆನಪಿನ ವರತೆ** ಪು.೧೨೩.

-oOo-

ಅಧ್ಯಾಯ –೭

ಸಮಾರೋಪ

ಅಧ್ಯಾಯ –೭

ಸಮಾರೋಪ

ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ಕೇವಲ ಒಂದು ಚಳವಳಿಯಾಗಿರದೆ ಅದೊಂದು ಪವಿತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಸ್ಮಯಕಾರಿ ಸಾಹಸದ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿದೆ. ಈ ವೀರಕಥನ ಭಾರತಾಂಬೆ ಮತ್ತು ಅವಳ ಅದ್ಭುತವಾದ ಜನಸಮೂಹದ ಮನೋರಥದ ತೇಜಸ್ವಿಯುತ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದು ಮಾತೃಭೂಮಿ ಪ್ರತಿ ತಳೆದ ಪ್ರೇಮದ ಆವಿಷ್ಕಾರವಾಗಿದೆ. ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ಚಳವಳಿಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯಲು ಹೊರಟ ಹಾದಿ ರೋಮಾಂಚನವಾದದ್ದು. ವಸಹಾತುಶಾಹಿ ಪಿಪಾಸಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಾವೇ ಜಗತ್ತಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಗರೀಕರೆಂಬ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ಶತ–ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ, ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಶೋಷಣೆಗೈದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಹೀನ ದರ್ಪಿಷ್ಠ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ನೀತಿಗಿಂತ ನಮ್ಮ ಸನಾತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತತ್ವಗಳೇ ಹಿರಿದಾದವೆಂದು ತೋರಿದ ಹುತಾತ್ಮರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವೃತ್ತಾಂತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಚರಿತ್ರೆಯ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೇ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ. ಈ ಚಳವಳಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಂದರೆ ೧೯೫೬ಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧದ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಮಹತ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಬಂಧ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಂಶೋಧನಾ ವಿನ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ' ಎಂಬ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಹೇಗೆ ಇತಿಹಾಸ ಸುತ್ತುವರಿದಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉಸಿರೋ ಹಾಗೇ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೀವದುಸಿರು ಎಂಬ ನಿಲುವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಸಿದೆ. ನಾಗರೀಕ ಸಮಾಜದ ಆರೋಗ್ಯಕರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಮೂಲಭೂತ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ಟಿಳಕರು ಹೇಳಿದ್ದು. "ಸ್ವರಾಜ್ಯ ನನ್ನ ಆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ಹಕ್ಕು" ಎಂದು

ಮುಂದೆ ಈ ವೀರನುಡಿ ಸಮಸ್ತ ಭಾರತೀಯರ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಬ್ರಿಟಿಷ ದೈತ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಭಾರತಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಒಗ್ಗೂಡಿದರು. ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಮಸ್ತ ಜನತೆ ಹೊರತಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ, ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಿ ಹಾಗೂ ಸಬಾಲ್ಟರ್ನ್ ವಿಚಾರಧಾರೆಯವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಅದು ಅವರ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರವಾದರೂ, ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ ಸಬಾಲ್ಟರ್ನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಮುಂದುವರೆದು ೧೮೮೫ರ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕ್ರೌರ್ಯತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೨೯ರಂದು ರಾವಿನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲೆ "ನಮಗೆ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೇ ಬೇಕು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದುದು ಯಾವುದು ಒಪ್ಪಿತವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಠರಾವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವನತಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳನ್ನೆ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸಲು ತಳೆದ ನಿಲುವು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯುದಾಗಿರದೆ, ಸರ್ವತೋಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಒಂದು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರಿತ ರಾಷ್ಟ್ರದ ರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಅವರಲ್ಲಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ೧೯೩೦-೩೪ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧಿ ನೇತೃತ್ವದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ೬.೪.೧೯೩೦ರಂದು ಆರಂಭವಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಸಾಗಿ ೧೯೩೩ರ ಮೇನಲ್ಲಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಿ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ೧೯೩೪ರ ಜನೆವರಿ ೧೬ರ ಬಂಗಾಳದ ಭೂಕಂಪದ ಭೀಕರತೆಯು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಿತು.

ಮೂಲತಃವಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆಯು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿದ ಅಗ್ರನಾಯಕರ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಎಲೆಮರೆಯ ಕಾಯಿಗಳಾಗಿ ಅನಾಮಧೇಯರಾದ ಅನೇಕ ಚಳವಳಿಗಾರರನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು, ಅವರ ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದಾಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗಿಕರಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯ ವಸ್ತುವಿನ

ಸ್ಪಷ್ಟನೆ ನೀಡಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪ ಕೊಡುವ ನೀಲನಕ್ಷೆ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಬಾಲ್ಟರ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡು ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಇಂದಿನ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಯ್ದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಂಬೈ ಕರ್ನಾಟಕವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ದೇಶಿಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಈಗಿನ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಲಯ ವಿಂಗಡಣೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವೆಂದು ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. (ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತದ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಶತಮಾನಗಳೇ ಕಳೆದು ಹೋದವು) ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಿಚಯ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ರೀತಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿವರೆಗಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉದಯ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಹುಟ್ಟು, ಪ್ರಸರಣ ಮತ್ತು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಪ್ರಭಾವ ೧೯೩೦ರ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಚೋದಕ ಶಕ್ತಿಯಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಕುಲಂಕುಶವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇಮ, ಅದು ಆತ ತನ್ನ ದೇಶದ ಬಗೆಗೆ, ಜನತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಇತಿಹಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಬಗೆಗೆ, ಕಲೆ ಲಲಿತಕಲೆಗಳ ಹಾಗೂ ಸಂಪದದ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಗೌರವ ಸೂಚಿಸುವ ಮಾನದಂಡವಾಗಿದೆ, ಈ ಮಾತೃಭೂಮಿ ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇಮ, ಸಕಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತಳೆದರೆ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಅಮೆರಿಕಾ, ಫ್ರಾನ್ಸ್, ರಷ್ಯಾ ಕ್ರಾಂತಿಗಳು, ಇಟಲಿ-ಜರ್ಮನಿ ಏಕೀಕರಣಗಳು ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಆವಿಷ್ಕಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಅದುವೇ ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯಾದರೆ ಅದು ಆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅವನತಿಗೂ, ಜಾಗತಿಕ ಶಾಂತಿಗೂ ಕಂಟಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಹಿಟ್ಲರ್ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲೋನಿಯರಂತಹ ಅತಿರೇಕದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಪಂಚ ಯುದ್ಧಗಳು ಘಟಿಸಿದ್ದು. ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಷ್ಯಾ ಮತ್ತು ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಶಕ್ತಿಗಳೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ರಂಗಭೂಮಿಕೆಯಾದವು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪ್ರೇರಕ ಮತ್ತು ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಉದಯಿಸಲು ಕಾರಣವಾದವು. ಆ ಸಾಧಕ ಭಾದಕಗಳೆಂದರೆ, ೧೮೫೭ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಬ್ರಿಟಿಷರ ಏಕರೂಪ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ, ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಏಳಿಗೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಕರ ಸುಧಾರಣೆಗಳು, ಗತಇತಿಹಾಸ

ಸಂಶೋಧನೆಗೊಂಡು ಸನಾತನ ಶ್ರೀಮಂತ ಚರಿತ್ರೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದದ್ದು, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರಚೋದಕ ವರದಿಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಬಿಂಬಿಸುವ ಶ್ರೀಮಂತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ೧೮೮೫ರಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಗತಿಪರ ಪಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರತಿಗಾಮಿ ನೀತಿಗಳು ಭಾರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರು ಇದು ನನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರ, ಇವರು ನನ್ನವರು, ವಿದೇಶಿ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಶೋಷಣೆಯ ಕಹಿ ಅನುಭವಗಳು ದಾಸ್ಯದಿಂದ ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯಲು ಅನುವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕುಷವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪುನರುತ್ಥಾನ ಕಾಲ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಆರಂಭಿಕ ಘಟನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಬೌದ್ಧಿಕ ಆಂದೋಲನದೊಂದಿಗೆ, ಆರಂಭವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡವರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದ್ದು, ನವ ಬೌದ್ಧಿಕ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮನೋಭಾವ ಹಾಗೂ ಉದಾರವಾದಿತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕತೆಯಂತಹ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಮನೋಭಾವನೆಗಳ ಉದಯಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಶಾಲೆಗಳಾದ ನಾರ್ಮಲ್, ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆನನ್‌ಸ್ಮಿತ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಆಗ 'ಸದರನ್ ಮರಾಠಾ ಪ್ರಾಂತ'ವೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮರಾಠಿ ಪ್ರಭಾವದ ಕರಾಳ ಛಾಯೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಇನ್ನು ಮುದ್ರಣ ಅಥವಾ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಎಮ್.ಎಮ್. ಶೆಟ್ಟರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, "ಪುನರುತ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಾತ್ರ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಅಂಶಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು." ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ಪ್ರಾರಂಭ ಹೊರತಾಗಿರದೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಗುರುತರವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪತ್ರಿಕೆಗಳಾದ 'ಬೆಳಗಾವಿ ಸಮಾಚಾರ,' 'ಹಿತೇಚ್ಛು', 'ಶೋಧಕ', 'ಧಾರವಾಡ ವೃತ್ತ', 'ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ವೈಭವ', 'ಕರ್ನಾಟಕ ಜ್ಞಾನ ಮಂಜರಿ', 'ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಕ', 'ಚಂದ್ರೋದಯ', 'ಲೋಕಬಂಧು', 'ಕನ್ನಡ ಕೇಸರಿ', 'ಜ್ಞಾನೋದಯ', 'ರಾಜಹಂಸ', 'ಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತ', 'ಶುಭೋದಯ', 'ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ', 'ಕರ್ಮವೀರ', 'ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ', 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ', 'ನವಶಕ್ತಿ', 'ಚಂದ್ರಿಕಾ', 'ಖಾದಿ ವಿಜಯ', 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷ್ಯ' ಮತ್ತು 'ಸೇವಕ' ಮುಂತಾದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರಚೋದಕ ಲೇಖನಿಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸಿದ ಸುಧೀರ್ಘವಾದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ಗುರುತರವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದುವರೆದು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಧರ್ಮ, ಜಾತಿ ಮತ್ತು

ಪಂಥಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಬದುಕಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದರೆ ಭೀಕರ ಕ್ಷಾಮಗಳು, ರೋಗರುಜಿನಗಳು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರದ ನೀರಸ ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯ ಪರಿಹಾರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಜನತೆ ಹೌಹಾರಿ ಆರ್ಥಿಕ ದಿವಾಳಿತನದಿಂದ ನಲುಗಿದರು. ಸಾರಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ, ಬಂದರುಗಳು ಕೇವಲ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವ ಸತ್ಯದ ಹಿಂದೆಯೇ ಆ ರೈಲು, ರಸ್ತೆ, ಅಂಚೆ ಮತ್ತು ತಂತಿ ಸಾಧನೆಗಳು ಜನತೆ ತಮ್ಮ ಸಂಕುಚಿತ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಸಹಕರಿಸಿದ್ದು, ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಳು ಚಿಗುರೊಡೆಯುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗತಇತಿಹಾಸ ಪುನರ್ ರಚನೆಯಾಗಿ ಗತಕಾಲದ ವೈಭವಯುತ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಟಗಳು ಜನತೆಯನ್ನು ನಾಡ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಜೆಂಜಿಡದೇ ಬಡಿದೆಬ್ಬಿಸುವ ಸಾಧಕಗಳಾಗಿದ್ದನ್ನು ಉದಾಹರಣೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಕನ್ನಡ ನಾಡು ನುಡಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದ 'ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘದ' ಕತೃ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ ಹನುಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪಾತ್ರದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರದಿಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ ಮಂಡಳಿ' ಶ್ರೀ ಶಿವಾಜಿಯವರ 'ಆರ್ಯ ಸಮಾಜ' ಎಂಬ ನಾಟ್ಯ ಮಂಡಳಿಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ವೀರಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಲಿದಾನ, ಧೈರ್ಯ, ನಾಡಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನಾಟಕಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವೆಂಕಟರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ, ಶಾಂತಕವಿ, ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು, ಕೆನರಾದ ಕುದ್ಮಲ್ ರಂಗರಾವ್ ಮುಂತಾದವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಠ, ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಕರೆ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಜಾಗೃತ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಜಾಗತೀಕ ರಾಜಕೀಯ ಘಟನೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅಖಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗರ ಮೇಲಿನ ದೌರ್ಜನ್ಯದ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳು ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮ ಉತ್ತೇಜನಗೊಂಡು ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಭೌತಿಕ ಹಾಗೂ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಕಾಲವು ತನ್ನ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಲು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ತಯಾರಿದ್ದರೆಂಬ ಅನುಮಾನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಆರಂಭ ಘಟ್ಟ ಎಂಬ ತಲೆಬರಹದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ೧೮೮೫ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರ ಕಾಲಾವಧಿಯ ರಾಜಕೀಯ, ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ

ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಗುರುತುಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವ ಮೂಲಕ ದಾಸ್ಯದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಲು ಮುಂದಿನ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇಶದ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ ಪಂಥಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಒಡಗೂಡಿ ದೇಶದ ಜ್ವಲಂತ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ಮನವಿ ಹಾಗೂ ವಿನಂತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕಾರದ ಮನವೊಲಿಸುವುದಾಗಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಪರಕೀಯ ಆಡಳಿತದ ವಿರುದ್ಧ ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದಿಸುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿನ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಬಹುಬೇಗ ಒಳಗಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ ಅಂದರೆ ೧೮೮೫ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಎ.ಓ. ಹ್ಯೂಮ್ ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದು, ೧೮೯೫ರಲ್ಲಿ ದಿನೇಶ ವಾಜಾರವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜಕೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ್ದು, ಸಹಜವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಮತ್ತು ವಿಜಾಪುರಗಳು ಮುಂಬೈ ಪ್ರಾಂತದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಈ ಸಮ್ಮೇಳನ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರೆ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲಾದದ್ದು ಗುರುತಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಆರಂಭ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ನಿಖರತೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಬಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸಹಿಸದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಹಲವಾರು ಸುಳ್ಳು–ಪೊಳ್ಳು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣ ಹಾಕಲು ಆರಂಭಿಸಿ ತನ್ನ ಆಂತರಿಕ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ದೇಶದ ಎರಡು ಅಖಂಡ ಶಕ್ತಿಗಳಾದ ಹಿಂದೂ–ಮುಸ್ಲಿಂರನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಆಳುವ ನೀತಿಯ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕು ಅದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೦೫ರ ಬಂಗಾಳದ ವಿಭಜನೆ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಭಟನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಭಾರತೀಯರು 'ವಂದೇ ಮಾತರಂ', 'ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿ'ಗಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ಭಾರತೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿ, ಒಂದೇ ಗುರಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂಘಟಿತವಾದ ಮೊದಲ ಚಳವಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಲಾಲ, ಬಾಲ, ಪಾಲ, ಮತ್ತು ಅರಬಿಂದೊ ಘೋಷರು ಈ ಚಳವಳಿಯ ಮೂಲಕ 'ಸ್ವದೇಶಿ', 'ಬಹಿಷ್ಕಾರ' ಮತ್ತು 'ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ' ಗಳ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತವು ಈಗಾಗಲೇ ಟಿಳಕರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸ್ವದೇಶಿ ಕರೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿ ಜನ ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಧರಣಿಗೂಡುವುದು, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳಾದ, ಬಟ್ಟೆ, ಬಳೆ, ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಪೆನ್ಸಿಲ್, ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ

ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯ ಪಾಠ ನೀಡಿದರು. ಉದಾ: ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ರಾಮ ಭಾವ ಜೋಶಿ, ಕೃಷ್ಣರಾವ ಮುದವೀಡು, ಗಡಿಗೆಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಪುರಮಠ, ಬಿಂದುರಾವ್ ಮುತಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಪ್ರವಾಸಗೈದು ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯ ಮಹತ್ವ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಾಯರು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ನೂತನ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬುರ್ಸೆಯವರು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ, ರಾಮಭಾವು ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ಜಿವಪ್ಪಾರು ನರಗುಂದ, ಹಾನಗಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅಥಣಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಗುರುತರವಾದ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಸಣ್ಣ ಉದ್ಯಮಗಳು ಆರಂಭಗೊಂಡು ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಪೂರೈಕೆಯ ಕಾರ್ಯ ಅಂದಿನ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು.

೧೯೧೬ರ ಲಕ್ನೌ ಒಪ್ಪಂದ ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಂರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಲ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅನಿಬೆಸೆಂಟ್ ಮತ್ತು ಟಿಳಕರ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಆಂದೋಲನ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ವಿದೇಶಿ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಿತು. ಟಿಳಕರು ಬೆಳಗಾವಿ, ಸಕಲೇಶ್ವರಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿಯಿತ್ತು ಮುಂದೆ ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ಮತ್ತು ನಿಪ್ಪಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಂ ರೂಲ್ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲು ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿದರು. ಭಾರತೀಯರ ಈ ತೆರನಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ನಲುಗಿದ ಸರಕಾರ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡುವ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮೌಂಟೆಗ್ಯೋ ಜೇಮ್ಸ್-ಫರ್ಡ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು ೧೯೧೯ರಂದು ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿತು. ಅದರ ಹಿಂದೆಯೇ ತಮ್ಮ ದಮನ ನೀತಿಯ ಪ್ರತೀಕವೆಂಬಂತೆ 'ರೌಲಟ್ ಕಾಯ್ದೆ' ಪಾಸು ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಭಾರತೀಯರ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದಂತಾಗಿ ಭೂಗತ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಚಳವಳಿ ಸಶಸ್ತ್ರ ಬಂಡಾಯದ ರೂಪತಾಳಿತು. ಇಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದವರೇ ಮೋಹನದಾಸ ಕರಮ್‌ಚಂದ ಗಾಂಧಿ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಗಳು ಈ ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟಗಳಿಗಿಂತ ಬಹು ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು. ಅವು ಮೂಲ ಮತ್ತು ಅತೀ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೇ ಚಳವಳಿಯ ಅಂಶಗಳನ್ನಾಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಿಂಹಸ್ವಪ್ನವಾದರು. ಉದಾ: ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರದ ಚಂಪಾರಣ್ಯ ಅಭಿಯಾನ, ಗುಜರಾತಿನ ಖೆಡ್ಡಾದ ಕಂದಾಯದ ದುಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ಅಲಾಹಾಬಾದಿನ ಗಿರಣಿ ಕಾರ್ಮಿಕರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವದರ ಮೂಲಕ ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಅಶಿಕ್ಷಿತ, ರೈತಾಪಿ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಮಿಕ ವರ್ಗವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹೊರಾಟದತ್ತ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನ ಗಮನ ಸೆಳೆದದ್ದು ಅವರ ದೂರಗಾಮಿ ಯುಕ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಅನ್ಯರಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ಜನತೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ

ಅಚಲವಾಗಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಡುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡರು. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರ ರೂಪಿಸಿ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗೂ ಹಬ್ಬಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವರು ಅನಾಮಧೇಯ ಜನತೆಯ ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಬೆಂಬಲ ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಶಕ್ತರಾದರು. ಒಮ್ಮೆ ಬಹುದೊಡ್ಡ ರಾಜಕೀಯ ಧೂತನಾದರೆ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯನ್ನು ಚಲನಶೀಲರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ವಿಸ್ತೃತ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಸಫಲರಾಗಿ ೧೯೨೦ರಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ರಾಜಕಾರಣವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತರಾದರು.

೧೯೨೦ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೪ರಂದು ಕಲ್ಕತ್ತಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಿಂದ ಅನುಮತಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಚಳವಳಿಯ ರೂಪರೇಷೆಗಳನ್ನು ೧೯೨೦ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ನಾಗಪೂರ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಪಡಿಸಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದರು. ನಿರೀಕ್ಷೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಚಳವಳಿ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿ ಬಿರುಸಿನಿಂದ ಸಾಗಿತ್ತು. ವಕೀಲರಾದ ಮೋತಿಲಾಲ ನೆಹರು, ಜವಾಹರಲಾಲ ನೆಹರು, ಸರದಾರ ಪಟೇಲ, ರಾಜೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗೆ ರಾಜಿನಾಮೆ ನೀಡಿದರೆ ಕಾಶಿ, ಬನಾರಸ, ಗುಜರಾತ, ಬಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳು ಲಾಹೋರದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಲೇಜು, ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಜಮ್ಮೆ ಮಿಲಿಯಾ ಕಾಲೇಜು, ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಷನಲ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಅಲಿಗಡ್(ರ್)ದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ಸ್ವತಃ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೈಸರ್-ಎ-ಹಿಂದ್ ಬಿರುದನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ ತತ್ವದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಹರತಾಳ, ಬಂದ್ ಮುಷ್ಕರ, ಪ್ರದರ್ಶನ, ಉಪವಾಸ ಮಾರ್ಗಗಳ ಮೂಲಕ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನೇ ಅಲುಗಾಡಿಸಿದರು. ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹ ತನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿತು. ದ.ರಾ.ಬೇಂದ್ರೆ, ಡಾ.ಎಸ್.ಬಿ.ಜೋಶಿ ಮತ್ತು ದಿವಾಕರ್‌ರಂತಹ ಗಣ್ಯರೇ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಚಳವಳಿಯ ಪಾಠ ಹೇಳಿದರು. ದತ್ತೊಪಂತ ಮಜಲಿ, ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಕರಗುಪ್ಪಿ, ನಾರಾಯಣರಾವ ಜೋಶಿ, ಅನಂತರಾವ್ ಜಾಲಿಹಾಳ, ವೆಂಕಟೇಶ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಕರ್ನಾಡ ಸದಾಶಿವರಾವ್ ಕೆ.ಆರ್. ಕಾರಂತ, ಎಸ್.ಎಸ್. ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಮಾಧವರಾವ್ ಕಬ್ಬೂರ ಮುಂತಾದವರು ವಕೀಲ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು.

ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನಾಟಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಮೆರವಣಿಗೆಗಳು, ಸಭೆಗಳು ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಹೋಮ, ಪಿಕೆಟಿಂಗ್, ಧರಣೆ, ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳು ದಿನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ದಮನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೈ-ಕೈ ಒಡ್ಡಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ

ಜಯ ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟು ಇನ್ನೇನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕನಸು ನನಸಾಗುವ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ೧೯೨೨ರ ಚೌರಾಚೌರಿ ಘಟನೆಯ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ನೊಂದ ಗಾಂಧಿ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅಹಿಂಸೆ ಭಕ್ತರಾದರೆ, ಅವರ ಅನನ್ಯ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಭಾರತೀಯರು ಎಂಬ ಅಂಶ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಮುಕ್ತಾಯವಾದರೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಾಗಿದ್ದವು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೯೨೩ರಂದು 'ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಸೇವಾದಳ'ದ ಸ್ಥಾಪನೆ, ೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನ ಅಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಮುಖ ಘೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ೧೯೨೯ರ ಲಾಹೋರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಬೇಡಿಕೆ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಲು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ೧೯೩೦ ಮಾರ್ಚ ೧೨ರ ನಂತರ ಆರಂಭಿಸುವದಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನೀಡಿದ ಕೊನೆಯ ಗಡವು ಕೇವಲ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿರದೇ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಅಂತಿಮ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಎಂಬ ಕರೆಯು ಆಗಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು ೧೮೮೫ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಘಟನೆಗಳ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿದ್ದು, ಅವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದವು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಂಶೋಧನೆಯ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿದ್ದು, ಅಧ್ಯಯನದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಗುರಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಧ್ಯೇಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಅಂತಿಮ ಘಟ್ಟ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಈ ಮುಂಚಿನ ನಿರ್ಧಾರದಂತೆ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೩ರ ಒಳಗಾಗಿ ಸರಕಾರ ನೆಹರು ವರದಿ ಹಾಗೂ ೧೧ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ವಾಗ್ದಾನ ನೀಡದಿದ್ದರೆ ೧೯೩೦ ಮಾರ್ಚ ೧೨ರಂದು ಸಾಬರಮತಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಚಳವಳಿ ಆರಂಭಿಸುವ ಗಡುವಿಗೆ ಸರಕಾರ ಮೌನ ಮುರಿಯದ ಕಾರಣ ಈ ಹೋರಾಟದ ಮೊದಲ ಹಂತವಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸಾಬರಮತಿಯಿಂದ ದಂಡಿಗೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ತಲುಪುವುದರ ಮೂಲಕ ಇಡೀ ದೇಶವನ್ನೇ ಚಳವಳಿಗಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಭಾರತದಿಂದ ಕಿತ್ತೊಗೆಯುವ ದೃಢ ನಿಲುವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರು. ಕೇವಲ ೭೮ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಆಶ್ರಮ ಬಿಟ್ಟ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ ರಂದು ದಂಡಿ ತಲುಪಿದಾಗ ಅಖಂಡ ಭಾರತವೇ ಅವರ ಹಿಂದೆ ನಿಂತಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವಷ್ಟು ಜನಸ್ತೋಮ ದೇಶದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಿಂದ ಬಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಜೊತೆಗೆ ತಮ್ಮ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರು. ೬ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೯೩೦ರಂದು ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೊಂದು ಮೈಲುಗಲ್ಲಾಗಿದ್ದು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಿರ್ಬಂಧಿತ ಉಪ್ಪನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿ ಹರಾಜು ಹಾಕುವ ಮೂಲಕ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಈ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಬಹುದೆಂಬ ರಣಕಹಳೆ ಊದುವುದರ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ

ಚಳವಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಏಪ್ರಿಲ್ ೬ ರಿಂದ ೧೨ರವರೆಗೆ 'ಉಪ್ಪಿನ ವಾರ'ವನ್ನಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಚಾರ ಬರುವುದೆಂಬ ಅವರ ನಿರ್ಧಾರ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದದ್ದು. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಮನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬೆನ್ನಲ್ಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಮಹಾದೇವ ದೇಸಾಯಿ, ಜವಾಹರಲಾಲ ನೆಹರು, ದೇವಿದಾಸ ಗಾಂಧಿ, ಮಣಿಲಾಲರನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರ ಚಳವಳಿಗಾರರನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ತಳ್ಳುವ ಮುಖಾಂತರ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಬಹುದೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೦ ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು ಕಮಲಾ ನೆಹರು, ಇಂದಿರಾಗಾಂಧಿ, ಸರೋಜನಿ ನಾಯ್ಡುರವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು. ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಕಲ್ಕತ್ತಾ, ಮುಂಬೈ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರಾವಿನ್ಸ್, ಪಂಜಾಬ, ಗುಜರಾತ, ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ, ಬಂಗಾಳ, ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತೀವ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರದರ್ಶಿಸತೊಡಗಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ವೈಸರಾಯರ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟ ೧೧ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರ ಮೌನ ಧರಿಸಿದ್ದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವಾದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿ 'ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ನಮ್ಮ ಪ್ರಥಮ ಬೇಡಿಕೆ' ಎಂದು ಹೇಳಲು ದಾರಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ದಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ ಘಟನೆ ಮುಂದೆ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಹತ್ವವಾದ ಜೈವಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕರೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ೨೩ ಫೆಬ್ರುವರಿ ೧೯೩೦ರಂದು ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ, ಕರ್ನಾಡ ಸದಾಶಿವರಾವ್, ಕೌಜಲಗಿ ಹನುಮಂತರಾವ್, ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಹಾಗೂ ಹರ್ಡೇಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯೊಂದು ರಚಿಸಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ರೂಪರೇಷೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಪ್ರವಾಸಗೈದು, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಹಾಗೂ ಜನತೆಯ ಸ್ವಭಾವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಕೋಲೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಸುಮಾರು ೪೦,೦೦೦ ಜನತೆ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ರಂದು ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಹರಾಜು ಹಾಕುವುದರ ಮೂಲಕ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾವಿ ಹಾಗೂ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಭಾಗಿಯಾದ ನಾಯಕರು, ಮಹಿಳೆಯರು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಚಳವಳಿಯ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತವಾದ ಅರಣ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳೇಕೆ? ಅವುಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತ ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ಗುಡ್ಡಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಲು

ಸಹಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಾಯಕರ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ, ಕುಮಟಾ, ಭಟ್ಕಳ್, ಯಲ್ಲಾಪುರ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡರು. ಸೇಂದಿ ಮರ, ಗಂಧದ ಮರ ಮತ್ತು ನಿರ್ಭಂಧಿತ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲುಗಳಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವುದು ಸರಕಾರ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಅರಣ್ಯಗಳಿಂದ ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ತರವುದೇ ಹೋರಾಟದ ಹಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ೩,೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೨೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಕಂದಾಯ ದೊರೆಯಿತು. 'ನಮ್ಮ ಭೂಮಿ, ನಮ್ಮ ಹಕ್ಕು' ಎಂಬ ಕೂಗು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು. ಬಹಿಷ್ಕಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕಚೇರಿಗಳ ಮುಂದೆ ಶೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಸರಕಾರವನ್ನು ಅಣಕಿಸಲೆಂದೇ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಡೆಸಿದರು. ಚಳವಳಿಯ ಹುಮ್ಮಸ್ಸು ನಂದದಿರಲೆಂದು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ನಡೆಸುವಾಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಪ್ರೇರಣೆಯ ಮಾತುಗಳು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾಯಕರ ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದೇ ತೆರನಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಸಾಗಿದವು. ಬಂಕಾಪುರ, ಶಿಗ್ಗಾವಿ, ಹಾವೇರಿ, ಹಳಿಯಾಳ, ಹಾನಗಲ, ಕಲ್ಲೇದ್ದಾರು ಮತ್ತು ಬುಂಡೆಪ್ಪನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಹುಲ್ಲುಬನ್ನಿ ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಮೇವಿನ ನೀಲಾಮಿ, ವಿದೇಶ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಹೋಳಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜ ಹಾರಿಸುವ, ಪ್ರಭಾತ ಫೇರಿಗಳ ಸಂಘಟನೆಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದವು. ಹಾವೇರಿ ತಾಲ್ಲುಕಿನ ಕಲ್ಲಿದೇವರ ಗ್ರಾಮದ ಯುವಕರಾದ ಹೊಸಮನಿ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕರಿಯಪ್ಪ, ಶಿವಲಿಂಗಪ್ಪ, ಚೆನ್ನಪ್ಪ, ಮಂಬಾರಿ, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನ, ರಂಗಪ್ಪ ನಾಯಕ, ಗಣೇಶ ನಾಯಕ, ಕುಲಕರ್ಣಿ ವಾಸಪ್ಪ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಸೊರಟೂ, ದತ್ತು ದೀಕ್ಷಿತ್ ಮುಂತಾದವರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹುಲುಬನ್ನಿ ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯೆದಲ್ಲಿ ಸೇಂದಿ ಕಪಾಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸೌದತ್ತಿ, ಯಕ್ಕುಂಡಿ, ಕಿತ್ತೂರ, ಮುನಹಳ್ಳಿ, ಮರಗೋಡ, ಯಾದವಾಡ, ಹುಕ್ಕೇರಿ, ಗೋಕಾಕ ಮತ್ತು ಗುಜನಾಳ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದು, ಹಿಂದೆಂದೂ ನಡೆಯದ ಉಗ್ರ ರೂಪದ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆದವು. ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುನಗುಂದ, ಗಡೂರ, ಕಮತಗಿ, ಇಳಕಲ್, ಅಮೀನಗಡ, ಇಂಡಿ, ತಾಳಿಕೋಟೆ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಚಡಚಣ, ಗುಳೆದಗುಡ್ಡ, ಗಲಗಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಎನ್.ಎಸ್. ಹರ್ಡೇಕರ್‌ರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಹೋಮವನ್ನು ಸೇಂದಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು, ಸೇಂದಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ಗಳನ್ನು ಪಿಳ್ಳಪ್ಪ ಬಸಪ್ಪ, ನಾಗಪ್ಪ ದಿಡ್ಡಿಮನಿ, ಮಹಾಂತಪ್ಪ ದಿಡ್ಡಿಮನಿ, ಅನಂತರಾವ್ ದಂಡಿ, ಅಚ್ಯುತ್‌ರಾವ್ ದಂಡಿ, ಗಣೇಶ ಭಟ್ ಮುಂತಾದವರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ನಡೆಸಿ ಜೈಲು ಸೇರಿದರು. ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲೂ ಟಿ.ಬಿ. ಕೇಶವರಾವ್, ಹೊನ್ನಪ್ಪ ಬಣಕಾರ, ಗೊರಲಿ ಶರಣಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಈಚಲ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದವು.

ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕೊನೆಯ ಹಂತವೇ ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಅಹಿಂಸೆಯ ಮೂಲಕ ಎಸೆದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚಳವಳಿಯೇ ಕರಾನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ. ಈ ಚಳವಳಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ರೈತರನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ದಮನ ಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು, ಅವರ ಹಸಿವೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸದೇ ಇದ್ದ ವಿಷಯ ಚಳವಳಿಯ ರೂಪ ತಾಳುವಂತಾಯಿತು. ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮಹಿಳೆಯರು ತಮ್ಮ ಜಾನುವಾರು, ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಪಗಡೆಗಳಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಚಳವಳಿಯು ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ಅಂಕೋಲೆ ಮತ್ತು ಹಿರೆಕೇರೂರನಲ್ಲಿ ಉಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಕ್ಷಾಮಗಳಿಂದ ರೈತರು ತತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಕರ ವಸೂಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಅವರ ಮನವಿ ಅರಣ್ಯರೋಧನವಾದಾಗ ಚಳವಳಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ದಮನಕಾರಿ ಸರಕಾರ ಹಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ಮನೆಯ ವಿತ್ತ ಜೀವಿತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹರಾಜು ಹಾಕುವ ಮೂಲಕ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಭರಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು. ಇಂತಹ ಹೀನ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ನಿಂತವರನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅವ್ಯಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ, ಲಾಠಿ ಏಟಿಗೂ, ಕಾಲಿನ ಬೂಟಿಗೂ ಬಲಿಯಾಗ ಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಚಳವಳಿಯ ಮಹತ್ವದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಸಹಜವಾದ ನಾಜೂಕಿನ ನಾಚಿಕೆ, ಮನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಚಳವಳಿಯ ಕಣಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಅಪಾರವಾದ ತ್ಯಾಗ ಬಲಿದಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ವರ್ಣನಾತೀತವಾದದ್ದು, ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಾಡವರ ಸಾಹಸ ಶೌರ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೇ ಉಳಿದಿವೆ. ಸಬಾಲ್ಟ್ರ್ನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧ ಹೋರಾಟದ ಮುಖ್ಯ ನಾಯಕರುಗಳ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆ ಚಳವಳಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮುಖಂಡರ ಹೆಗಲಿಗೆ ಹೆಗಲು ಕೊಟ್ಟು ನಿಂತದ್ದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಾದ್ಯಂತ ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಆ ಹಳ್ಳಿಗರ ಹೆಸರುಗಳು ಅವರ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪ, ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅನಾಮಧೇಯರಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ಅವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸದ ಕೃತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಅತೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಳಹದಿಯಿಂದ ಬಂದದ್ದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧೯೩೧ ಮಾರ್ಚ ೫ರ ಗಾಂಧಿ-ಇರ್ವಿನ್ ಹಾಗೂ ೯ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೯೩೧ರ ಮಾರ್ಚ ಸ್ಮಾರ್ಟ-ದಿವಾಕರ ಒಪ್ಪಂದದಿಂದಾಗಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಹಿಂತೆಗೆದು ಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ದುಂಡು ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿರಾಶೆಯ ನಂತರ ಮತ್ತೇ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಚಳವಳಿ ಪುನಃ ೧೯೩೪ರವರೆಗೂ ಅಂದರೆ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಆರಂಭವಾಗುವವರೆಗೂ ಸಾಗಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾಯಕರ ಒಲವು ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಹರಿದಾಗ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲೀನ ಅನೇಕ

ಘಟನೆಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹೋರಾಟವು ನಿಧಾನವಾಗಿ ತನ್ನ ಅಂತ್ಯ ಕಂಡಿತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ೧೯೩೦ರಂದು ಆರಂಭವಾಗಿ ೧೯೩೪ರವರೆಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತೀವ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿತು. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಮ್ಮ ಬಲತ್ಕಾರದ ದಮನ ನೀತಿಗಳಿಂದ ಚಳವಳಿ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಕ್ರಮಗಳು ಯಾವ ನಾಗರೀಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಯದಷ್ಟು ಕ್ರೂರವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಹಿಂಸೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಭಾರತೀಯರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಗುಂಡಿಗೆ ಎದೆಕೊಟ್ಟು ಬೆತ್ತಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ನೀಡಿದರೆ ವಿನಃ ಅವರ ಅಮಾನವೀಯ ಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಹಿಂಸೆಯ ರೂಪ ತೋರದೇ ಮೌನವಾಗಿ ಸಹಿಸಿದ್ದು ಭಾರತೀಯರ ಸಹನೆ ಔದಾರ್ಯ ಜಗ ಮೆಚ್ಚುವಂತಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಮನ ನೀತಿ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾಯಕರು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಸ್ತ್ರೀಯರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸಹಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭಾರತೀಯರು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಕೆಗಾಗಿ ಎಂತಹ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಅಂಜರು ಎಂಬ ಅಚಲ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ದಿಗ್ದರ್ಶಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಈ ಮೂಲಕ ಈಡೇರಿದೆ ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆ ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಧನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಳವಳಿ ನಡೆಸಿದ್ದು, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಗುಜರಾತಿನಷ್ಟೇ ತೀವ್ರತರವಾದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಚಳವಳಿ ತನ್ನ ಚರಮ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ 'ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆರನೇಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಅಗಿದ್ದು, ಇವು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಗುವಂತೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಗಾಂಧೀಜಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಯಸಿದ ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವರೂಪದ್ದಲ್ಲ ಅದೊಂದು ಹೊಸ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೂತನ ನಾಗರೀಕತೆಗೆ ಮತ್ತು ವಿನೂತನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಗೆ ಹಾದಿಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅವರು ರಾಮರಾಜ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವರೂ ಸಮಾನತೆಯಿಂದಿದ್ದು, ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುವವರು. ಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಶರೀರ ಶ್ರಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಮೇಲಲ್ಲ ಯಾವೂದೂ ಕೀಳಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇವನೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ, ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೋರ್ವನು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. 'ಸರ್ವೇಜನ ಸುಖಿನೋಭವಂತು' ಎಂಬ ಸನಾತನ ಪರಂಪರೆಗೆ ಮರು ಜೀವ ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸರ್ವೋದಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲೆಂದು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆಂಬುದರ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸರ್ವೋದಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸರ್ವೋದಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಇಡೀ ಜಗತ್ತು, ದೇಶ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ರಚನಾತ್ಮಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅಂದರೆ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಕೋಮುಸೌಹಾರ್ದತೆ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಪಾನ ವಿರೋಧ, ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯ, ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒತ್ತು, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಆರಂಭ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಗತಿಪರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅನ್ವಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಒಂದೇನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಿದ್ದಂತೆ ಮುಂದುವರೆದು "ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಭಾಗಿಯಾದರೆ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಕೂಡಾ ಬರುವದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಅವರ ನಿಲುವು ಅವರಿಗೆ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಾಗಿರದೇ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತ ಸ್ವರೂಪ ನೀಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಚಂಪಾರಣ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಖೇಡ್ಡಾದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವರ ಆಮರಣ ಉಪವಾಸದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಮಾಜ ಕಲ್ಯಾಣದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವರು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಆಹಾರ, ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗಗಳ ತೀವ್ರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದ ಜನಕ್ಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದವು. ಕ್ಷೀರೋತ್ಪಾದನೆ, ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಗೂ ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ದನಗಳನ್ನು ಸಾಕುವದು, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಗಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಉದ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಗುಡಿ, ಕರಕುಶಲ, ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು ಆರೋಗ್ಯ ಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬೆಳೆಸುವುದು ಸ್ಥಾನೀಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವದು ಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಲು ಸಹಕಾರಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅವರ ಗ್ರಾಮ ಪುನರ್‌ನಿರ್ಮಾಣ ಯೋಜನೆಯ ಅಂಶಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇವಲ್ಲದೇ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಜನರಿಗೆ ನೂಲುವ ಮತ್ತು ನೇಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗುವಂತೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಓದಲು ಬರೆಯಲು ಬರಬೇಕು, ಜೊತೆಗೆ ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಪರಿಕ ಉದ್ಯೋಗಗಳಾದ ಕುಂಬಾರಿಕೆ, ಕಂಬಾರಿಕೆ, ನೂಲುವ, ನೇಯುವ ಬಣ್ಣಗಾರಿಕೆ ಬುಟ್ಟಿ ಹೆಣೆಯುವುದು, ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವ ಕಸುಬುಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಳಗಿಸಲು ಉದ್ಯೋಗ ಆಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಡಲು ಕಲಿಯುವಾಗಲೆ ಗಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಕೈಗೂಲಿ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗುವಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಶಿಕ್ಷಣ ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಹಾರೋಗಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿಕೆ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಪರದಾಧಾರಣೆಯ ವಿರೋಧ, ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನಿಷ್ಠಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾದುದ್ದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಾದ ಕೆಲ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾ ರೂಪ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

ಭಾರತ ಪಾಶ್ಚಾತ್ತೀಕರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದೆಂಬ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದಟ್ಟ ನಿಲುವನ್ನು ಸಹಕಾರಗೊಳಿಸಲು ಜನರು ಸದಾ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ನೂಲುವುದು ಸ್ವದೇಶಿ ಭಾವನೆಯ ಉಜ್ವಲ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು. ೧೯೨೫ರಲ್ಲಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಖಾದಿ ಬೋರ್ಡ ರಚನೆಯಾದ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿದವು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಹೇರಳವಾಗಿ ಹತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ೧೯೨೬ರಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಹಾಗೂ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ 'ಖಾದಿ ಆಸೋಷಿಯೇಶನ್' ಸಂಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಬರಹ, ಭಾಷಣ ಹಾಗೂ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಖಾದಿ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. ಖಾದಿ ಅಬ್ಬರ ಮನೆ ಮನೆಗೆ ತಲುಪಿತು. ೧೯೨೮ರಂದು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ 'ಖಾದಿ ಸಮ್ಮೇಳನ' ಮತ್ತು 'ಖಾದಿ ವಿಜಯ' ಎಂಬ ಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವದರೊಂದಿಗೆ ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ಸಂಘಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ದೊರೆತಂತಾಯಿತಲ್ಲದೆ ಬಡತನ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸಾಧನವಾಯಿತು. ಜನತೆಯ ಖಾದಿಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ನೂಲುವಾಗ ನೇಯುವಾಗ ಒಕ್ಕೋರಲಿನಿಂದ ಖಾದಿಯ ಮಹತ್ವದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದ್ದನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರ ಅಮಿತೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಯಿತು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು, ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಭಾರತದ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಂದು ಅಪವಾದವೇ ಈ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ಆಚರಣೆ. ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬುದ್ಧ, ಬಸವ, ರಾಮಾನುಜ, ಕಬೀರ, ಗುರುನಾನಕ, ರಾಮದಾಸ, ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ, ವಿವೇಕಾನಂದ, ಮುಂತಾದವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ಆಚರಣೆಯ ಕಳಂಕವನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಹೋರಾಡಿದರು. ಅವರಂತೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು. ೧೯೩೨ರ ಪೂನಾ ಪ್ಯಾಕ್ಟ್ ಮೂಲಕ ಹರಿಜನರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯರು. ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಪಾಠ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಸಾಂಪ್ರದಾಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ನೀಡಿದರು. ೧೯೩೩ರ ಕಲ್ಕತ್ತಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನದ ಹಲವಾರು ...ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಮದನ ಮೋಹನ ಮಾಳವೀಯಾ ಅವರು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದುವರೆಗೂ ಹಾಗೆಂದು ಯಾರನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೋ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ದೇವಾಲಯ, ಬಾವಿ, ಶಾಲೆ, ರಸ್ತೆ ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಹಿಂದೂಗಳಷ್ಟೇ ಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದೇ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ೨೧ ದಿವಸಗಳ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಹರಿಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ದಕ್ಷತೆ

ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು. ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ 'ಹರಿಜನ ಸೇವಾ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಿಷ್ಠ ಆಚರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಿಯ ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಈ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಬೆಳಗಾವಿ, ಕಾರವಾರ, ಮಂಗಳೂರು, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಜನ ಸೇವಕ ಸಂಘದ ಹಲವಾರು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ವೀರಣ್ಣಗೌಡ ಪಾಟೀಲ ಹಾಗೂ ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾಗಿ ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಬಾಲಕಿಯರಿಗಾಗಿ 'ಬಾಲಿಕಾ ಆಶ್ರಮ'ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು. ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರ ಪತ್ನಿ ಸಿದ್ದಮತಿ ಮೈಲಾರ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಇಂದು ಅವು ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ನೆಲೆ ನಿಂತಿದ್ದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಧಾರವಾಡ, ಹಾವೇರಿ, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಜಕ್ಕಲಿ, ಗದಗ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಉಪ್ಪಿನ ಬೆಟಗೇರಿ, ಬಳ್ಳಾರಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿಯಿತ್ತು ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಿಧಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಹಣವಿಲ್ಲದವರು ತಮ್ಮ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ಯಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ನ್ಯಾಮತಿ, ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿ 'ಪ್ರಸಾದ ನಿಲಯ,' ಕರಿಯಪ್ಪ ಸಂಗೂರರು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಹರಿಜನ್ನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹರಿಜನ ಫಂಡಿಗೆ ೫೦,೦೦೦/– ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಬಿಜಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕೌಜಲಗಿ, ರಾದಾಬಾಯಿ ಕಬ್ಬೂರ, ಕಾಕಾ ಕಾರ್ಖಾನೀಸ್ ಗಣಪತ್‌ರಾವ ಸಾಕಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಸಾಗಿದ್ದವು. ಟಿ.ಬಿ. ಕೇಶವರಾವ್ ದಂಪತಿಗಳು ಹರಿಜನ ಬಾಲಕನನ್ನು ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಾನ ನಿರೋಧ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದೊಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಚಟವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನಿಲುವಾಗಿದ್ದು, ಮದ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾದಕಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದೆ ಹೊರತು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪಡೆಯಲಾಗದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಪಾನ ನಿರೋಧ ಚಳವಳಿ ನಡೆದಾಗ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ ಕರಮರಕರ್ ಡಾ. ಬಳವಂತರಾವ್ ಕುಲಹಳ್ಳಿ, ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ, ಸೋಮಣ್ಣ, ಅಣ್ಣು ಗುರುಜಿ, ರಾವ್ ಸಾಹೇಬ ಸತ್ತಿ, ಆರ್.ಪಿ. ಜೋಶಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಅಂಬಿಕಾ ಬಳಗೇರಿ, ಸಿದ್ದಮತಿ ಮೈಲಾರ ಮುಂತಾದವರುಗಳು ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದರ ನಷ್ಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಾಗ ಸೇಂದಿ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರರು, ಪೊಲೀಸರು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿರೋಧವೊಡ್ಡಿ ಥಳಿಸಿದ್ದು ಉಂಟು. ಅದ್ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಎದೆಗುಂದಲಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಗೋ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಕೋಮು ಐಕ್ಯತೆ, ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯ, ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಚಾರ, ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಟನೆ, ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಂತಹ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ ಜೊತೆ–ಜೊತೆಗೆ ಹಾಗೂ ಅನಂತರ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ, ಬೌದ್ಧಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಸದೃಢ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಸಿದರೆ ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೂ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಜಾಗೃತ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಗಳಿಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ರಕ್ಷಣಾ ಗೋಡೆಗಳಾಗುತ್ತಾರೆಂಬ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನಿಲುವು ಸಂಶೋಧನೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲ ಅಂದರೆ ಗ್ರಾಮ ನೈರ್ಮಲ್ಯ, ಮೂಲ ಮತ್ತು ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಬಲೀಕರಣ, ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ, ಗುಡಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸಾಯಗಳಂತಹ ಹಲವಾರು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ವಿಷಾದದ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಸಾದರಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಭದ್ರತೆಗೆ ತಳಹದಿ ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಸಮೂಹ ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಗುರಿ ಎಂದುಕೊಂಡದ್ದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು 'ಗಾಂಧಿ ಪ್ರಾಂತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೂ ತಕ್ಕ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ೧೯೩೦–೩೪ರ ವರೆಗಿನ ರಾಷ್ಟ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯು ಹಲವಾರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಘಟ್ಟವಾಗಿದೆ. ಭಾರತದ ಅಗ್ರನಾಯಕರು, ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮತ್ತು ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯರು ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುವುದರ ಮೂಲಕ ಪರಕೀಯ ಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದ ದೇಶವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನ ಹಾಗೂ ಉತ್ಕಟ ಛಲ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯವಾದವು. ಇವುಗಳ ಫಲಶೃತಿಯಾಗಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆಯುವತ್ತ ಅತಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರ್ಯಗಳು ರೂಪಗೊಂಡವು. ಉದಾ: ೧೯೩೫ರ ಕಾಯ್ದೆ ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ 'ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ'ದ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನೇ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದು, ೧೯೪೨ರ ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳವಳಿಗೆ ಅಖಂಡ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು ನಾಗರೀಕ ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿ. ಪ್ರತಿಯೊರ್ವ ಭಾರತೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಘಳಿಸುವ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮ, ಜಾತಿ, ಪಂಥ, ವರ್ಗ, ಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಜನತೆ ತಮ್ಮ ಅನುಪಮ ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಿಂದ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಯಶಸ್ವಿಯನ್ನು ಈ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ತಂದರು.

ಅನುಬಂಧಗಳು

- ಗ್ರಂಥಋಣ
- ಸಮಕಾಲೀನ ಸರಕಾರಿ ದಾಖಲೆಗಳು
- ಉಪವಾಸ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅನ್ನ ಮನವಿ ಪತ್ರ.
- ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರತಿ
- ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಕ್ಷೆ
- ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು (ಕೃಪೆ : ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್)

ಗ್ರಂಥಋಣ

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು :

ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ೧ ;

೧. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೫.೪.೧೯೨೯ ಪು.೪, **ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಾರ, ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಸುಗ್ಗಿ.**

೨. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೫.೪.೧೯೨೪ ಪು.೩, **ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲದ ನಿರ್ಣಯಗಳು.**

೩. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೫.೪.೧೯೨೪ ಪು.೫, **ಖಾದಿಯ ಸುದ್ದಿ, ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ೧ ರೂ. ದಂಡ, ಕಾರ್ಡಿನ ಬೆಲೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಇಳಿಸುವಿಕೆ.**

೪. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೧೫.೦೪.೧೯೨೯ ಪು.೬, **ದೇಶಪಾಂಡೆ ಗಂಗಾಧರರಾಯರ ಪಾತ್ರ.**

೫. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೨೮.೦೯.೧೯೨೯, **ಗದಗಿನ ಪತ್ರ.**

೬. ಕರ್ಮವೀರ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ೧೬.೧೦.೧೯೩೦ **ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ನಾಡಹಬ್ಬ.**

೭. ಕರ್ಮವೀರ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ ೦೫.೧೦.೨೦೦೮ **ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬಾ**

೮. ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ ಪುರವಣಿ ೦೪.೦೪.೧೯೯೯ ಪು.೧ **ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದಲ್ಲೊಂದು ದಂಡಿಯಾತ್ರೆ.**

೯. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೭.೨.೧೯೩೧ ಪು.೧ **ಸಿರ್ಸಿಯ ರೈತರ ಗೋಳು.**

೧೦. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೧.೩.೧೯೩೧ ಪು.೩, **ಒಪ್ಪಂದ ಪ್ರಾರಂಭ, ಕಾಯ್ದೆ ಭಂಗ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಭಯಂಕರಹಾನಿಯಾಯಿತು.**

೧೧. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೧೧.೩.೧೯೩೧ ಪು.೨, **ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ವಿಜಯ.**

೧೨. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೨೭.೩.೧೯೩೧, ಪು.೨ **ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ, ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರೈತರು ನಿಜವಾಗಿ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಿರುವರೋ?**

೧೩. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೨೫.೮.೧೯೩೧ ಪು.೨, **ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳದ ಸಭೆ.**

೧೪. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೨.೧೦.೧೯೩೧ ಪು.೨, **ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾದ ನಿರ್ಣಯಗಳು.**

೧೫. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೧೩.೨.೧೯೩೧,ಪು.೨, **ಅಂಕೋಲೆಯ ವೀರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಕಾಕಾ ಕಾರ್ಖಾನೀಸರಿಗೆ ಕೈದು, ರಾಜಿನಾಮೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆ.**

೧೬. ಧಾರವಾಡ ವಿಜಯ : ೧೪.೦೬.೧೯೩೧ ಪು.೨, **ಇನ್ನು ಸಿರ್ಸಿ ಸಿದ್ದಾಪುರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಹೊಗಿಲ್ಲ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡ ಪಿಕೇಟಿಂಗ್.**

೧೭. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ. ೨೮.೧೧.೧೯೨೯ ಪು.೮. ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ವಾರ್ಷಿಕ ಸಭಾ.

೧೮. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ ೨೦.೦೩.೧೯೩೦ ಪು.೯, ೧೦ ಕರ್ನಾಟಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯಾದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವ ಮಾರ್ತಾಂಡ ಮೈಲಾರ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಂಘದ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಸಿದ್ಧತೆ.

೧೯. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ. ೧೦.೦೪.೧೯೩೦ ಪು.೮, ಮಹಾತ್ಮರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಯಾತ್ರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಪ್ತಾಹ.

೨೦. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ. ೨೪.೦೪.೧೯೩೦ ಪು.೮. ಅಮಾನುಷವಾದ ಕರ, ಭಾರತ ಪುತ್ರರಿಗೆ (ಪದ್ಯ)

೨೧. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೦೧.೦೫.೧೯೩೦ ಪು.೧ ಮಹಾತ್ಮರ ಹೊಸ ಹಂಚಿಕೆ, ಪಂಡಿತ ವೆಂಕಟರಾಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ.

೨೨. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೨೯.೦೫.೧೯೩೦ ಪು.೧೦. ಕರ್ನಾಟಕ ಹೊನ್ನಾವರ, ಬಿಜಾಪುರ, ಕಾರವಾರ ಮತ್ತು ಅಂಕೋಲಾಗಳಲ್ಲಿಯ ಘಟನೆಗಳು.

೨೩. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೦೩.೦೭.೧೯೩೦ ಪು.೭ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪೊಲೀಸರ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳು, ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ.

೨೪. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ. ೧೪.೦೮.೧೯೩೦ ಸಿರ್ಸಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಕರಪತ್ರ, ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ.

೨೫. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೨೧.೦೮.೧೯೩೦ ಪುಟ. ೫, ೮, ೯. ಸಿರ್ಸಿ ಸಿದ್ದಾಪೂರ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ವರದಿ, ಧಾರವಾಡ ಬೆಳಗಾವಿ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾರ್ತೆಗಳು.

೨೬. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೨೦.೧೧.೧೯೩೦ ಪು.೯ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಳೆಗೆಟ್ಟ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ದಾಳಿ.

೨೭. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೪.೧೨.೧೯೦ ಪು.೯. ಹಾವೇರಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಅಡವಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ.

೨೮. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ. ೨೯.೧.೧೯೩೦ ಪು.೫ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ಥಿತಿ.

೨೯. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ. ೨೦.೦೨.೧೯೩೧ ಪು.೫. ೮,೯ ಅಂಕೋಲೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳವಳಿ, ಅಂಕೋಲೆಯ ಪೋಲೀಸ್ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಣ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಚಳವಳಿಯ.

೩೦. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ. ೨.೪.೧೯೩೧ ಪು.೩. ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಜಪ್ತಿಗಳ ಸತ್ರ

೩೧. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ. ೯.೪.೧೯೩೧ ಪು.೨. ಕಲೆಕ್ಟರರ ಲೆಕ್ಕ ತಪ್ಪಿರುತ್ತದೆ.

೩೨. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೭.೫.೧೯೩೧ ಪು.೭ **ಶ್ರೀ ದಿವಾಕರ ಕಮಿಶನರರ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಸರಕಾರವು ಮುರಿಯುತ್ತಿದೆ !**

೩೩. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೧.೦೬.೧೯೩೧ ಪು.೩ **ಕೊಬ್ಬಿದ ಗೂಳಿಗೆ ಸಿಂಹದ ಗುಡುಗ.**

೩೪. ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಬೆಳಗಾವಿ, ೧.೬.೧೯೩೧ ಪು.೬ **ಡಾ. ಪಟ್ಟಾಭಿ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯನವರ ಭಾಷಣ.**

೨. ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆಯ ಸರಕಾರಿ ದಾಖಲೆಗಳು / ಮನವಿ / ಆದೇಶ ಪತ್ರಗಳು

೧. **ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಸೆಸ್‌ಮೆಂಟ್ ಲೆಟರ್ ಟೂ ರೆವಿನ್ಯೂ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ,** ೧೭ನೇ ನವ್ಹೆಂಬರ್, ೧೯೩೧. ಫೈಲ್ ನಂ.೨೪೪, ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨. **ಮೆಮೊರೆಂಡಮ್ ಲೆಟರ್ ಟೂ ಎಸ್.ಡಿ. ಕಮೀಷ್‌ನರ್** ದಿನಾಂಕ : ೨೮ನೇ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೯೩೧. ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪ ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩. **ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ರೆಜುಲ್ಯೂಶನ್ ಲೆಟರ್** ದಿನಾಂಕ : ೨೮ನೇ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್, ೧೯೩೧, ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪. ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪. **ಸ್ಟೇಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಬ್ಜೆಕ್ಟ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರೀಜನ್ಸ್ ಲೆಟರ್,** ದಿನಾಂಕ : ೧೭ನೇ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೩೮, ಫೈಲ್ ನಂ. ೭೭ ಬಾಂಬೆ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಗೆಝೆಟಿಯರ್, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸ್ಟೇಟ್, ಅರ್ಕಾಯಿವ್ಸ್, ಮುಂಬಯಿ.

೫. **ಸಿರ್ಸಿ–ಸಿದ್ದಾಪುರ, ರೈತ ನಿಧಿಯ ಖರ್ಚು–ಜಮಾದ ಕರಪತ್ರ** ೧೫.೧೦.೧೯೩೧ ರಿಂದ ೩೦.೧೧.೧೯೩೧ ರವರೆಗೆ ಫೈಲ ನಂ. ೨೪೪ ಕ.ರಾ.ಪ.ಇ.ಬೆಂಗಳೂರು.

೬. **ಸಿರ್ಸಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜಪ್ತಿ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ಕರಪತ್ರ** ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪/೯೩೧, ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೭. **ಸಿರ್ಸಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ರಿಲೀಫ್ ಫಂಡ್** ದಿನಾಂಕ : ೦೧.೦೮.೧೯೩೧ ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪/೯೩೧, ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಸಿರ್ಸಿ, **ಸಿದ್ದಾಪುರ ರೈತರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿರಿ, ಗಾಂಧಿ ಸೇವಕ ಸಂಘದ ಮನವಿ ಪತ್ರ,** ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪/೯೩೧, ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೯. **ಉಪವಾಸ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅನ್ನ,** ಮನವಿ ಪತ್ರ ದಿನಾಂಕ: ೧೫.೦೬.೧೯೩೧, ಫೈಲ್ ನಂ. ೨೪೪/೯೩೧, ಕ.ರಾ.ಪ. ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು :

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ :

೧. ಆಜಾಧ ಮೌಲಾನ ಅಬ್ದುಲ ಕಲಾಮ : **ಇಂಡಿಯಾ ವಿನ್ಸ್ ಫ್ರೀಡಮ್**
ಆಟೋಬೈಯೋಗ್ರಾಫಿ, ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್‌ವನ್
ಬಾಂಬೆ ೧೯೫೯

೨. ಕರಮರಕರ ಡಿ.ಪಿ. : **ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರ ತಿಲಕ ಏ ಸ್ಟಡಿ**
ಪಾಪ್ಯೂಲರ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬಾಂಬೆ, ೧೯೫೬

೩. ಕಾಮತ್ ಎಸ್.ಯು : **ಎ ಹ್ಯಾಂಡಬುಕ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ**
ಕರ್ನಾಟಕ ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಡಿಪಾರ್ಟಮೆಂಟ್
ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೯೬.

೪. ಕಾಮತ್.ಎಸ್.ಯು : **ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ,** ಲಿಪಿ ಮುದ್ರಣ, ಬಸವನಗುಡಿ
ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೮.

೫. ಕಾಮತ್.ಎಸ್.ಯು (ಸಂ) : **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ**
ಸ್ಟೇಟ್ ಬೆಳಗಾಂವ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು

೬. ಕಾಮತ್ ಎಸ್.ಯು : **ಡಾಕ್ಯೂಮೆಂಟ್ರ ಆನ್ ನೋ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಕ್ಯಾಂಪೇನ್**
ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೭. ಕಾಮತ್ ಎಸ್.ಯು (ಸಂ) : **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್,** ಧಾರವಾಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್
ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫.

೮. ಕಾಮತ್ ಎಸ್.ಯು (ಸಂ) : **ಗೆಝೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಟೇಟ್,** ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಕರ್ನಾಟಕ
ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

೯. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಆರ್.ಎಚ್ : **ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಬೆಳಗಾಂವ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್,
ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೯೨.

೧೦. ಗಾಂಧಿ ಎಮ್.ಕೆ. : **ದ ಸ್ಟೋರಿ ಆಫ್ ಮೈ ಏಕ್ಸ್‌ಪೀರಿಮೆಂಟ್ ವಿತ್ ಟ್ರುಥ್,**ನವಜೀವನ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್,
ಅಹಮದಾಬಾದ ೧೯೬೩.

೧೧. ಘೋಷ. ಅರವಿಂದ : **ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ತಿಲಕ,**
ಸಂಜೀವಿನಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಪಾಂಡಿಚೇರಿ
೧೯೫೬.

೧೨. ಜೈದಿ.ಎ.ಎಮ್. : ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ದ ಗ್ಲೋರಿಯಸ್ ಟ್ರೆಡಿಷನ್ ವಾಲ್ಯೂಮ್-೩ ೧೯೨೮-೩೮, ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್ಸ್‌ಟಿಟ್ಯೂಟ ಆಫ್ ಅಪ್ಲೈಡ್ ಪಾಲಿಟಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಸೆಂಟರ್ ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೭

೧೩. ಜೈದಿ ಎ.ಎಮ್.& ಜೈದಿ.ಎಸ್.ಜಿ : ದಿ. ಎನ್‌ಸೈಕ್ಲೋಪೀಡಿಯಾ ಆಫ್ ಐ.ಎನ್.ಸಿ ವಾಲ್ಯೂಮ್-೯, (೧೯೨೫-೧೯೨೯) ಎಸ್. ಚಾಂದ & ಕಂ., ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೦.

೧೪. ಬಾಲಣ್ಣಾ.ಕೆ. : ಇಂಡಿಯಾಸ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್ & ನ್ಯಾಷನಲ್ ಇಂಟಗ್ರೇಶನ್, ಅಮರ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ದೆಹಲಿ ೧೯೪೯.

೧೫. ಬೆಸೆಂಟ್ ಆನಿ : ಹೌ ಇಂಡಿಯಾ ಫಾಟ್ ಫಾರ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮಿಚಿಕಾ & ವನಜಾತನ ನವದೆಹಲಿ ೧೯೭೫.

೧೬. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿ : ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವಾಲ್ಯುಮ್-೧ ಪದ್ಮಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಬಾಂಬೆ, ೧೯೪೭

೧೭. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿ : ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವಾಲ್ಯೂಮ್-೨, ಬಾಂಬೆ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್, ನವದೆಹಲಿ, ೧೯೫೯.

೧೮. ಹಾಲಪ್ಪ.ಜಿ.ಎಸ್. : ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೬೪.

೪. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು :

ಕನ್ನಡ :

೧. ಕರೆಗುದುರೆ ಆರ್.ವಿ. : ಸೇನಾಪತಿ ಡಾ. ಹರ್ಡೇಕರರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೧೯೭೪.

೨. ಕಾಮತ್.ಎಸ್.ಯು. : **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಗೇಯ ಗೀತೆಗಳು**
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೯೮.

೩. ಕಾಮತ್.ಎಸ್.ಯು. : **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸಂಪುಟ ೧,೩**
ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೮೦

೪. ಗಾಣಿಕೇರಿ ಬಾಲಚಂದ್ರ : **ನನ್ನ ಜೀವನದ ಹೋರಾಟದ ಸಮಯ**
ಪುಸ್ತಕಾಲಯ ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೦ (ಆತ್ಮಕಥನ)

೫. ದಾನಿ ಸುರೇಂದ್ರ (ಸಂ.) : **ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,**
ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೧೯೯೯.

೬. ದಿವಾಕರ ಆರ್.ಆರ್. : **ಕರ ನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರ ಕಥೆ**
ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೯೫೫

೭. ದೇಶಪಾಂಡೆ. ಬಿ.ವಾಯ್ : **ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ**
ಬೆಳಗಾವಿ ಖಾದಿ & ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ ಸಂಘ
ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೭೩.

೮. ನಾರಾಯಣರಾವ ಆರ್.ಎಸ್. : **ಗಂಗಾಧರರಾವ ದೇಶಪಾಂಡೆ,**
ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು
ಸಂಪುಟ–೧,

೯. ಪಾಟೀಲ್.ಕೆ.ಎಫ್ : **ನೆನಪಿನ ವರತೆ (ಆತ್ಮ ಚರಿತ್ರೆ)**
ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ಪದವಿ ಪೂರ್ವ ಕಾಲೇಜು,
ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಘ, ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು, ೧೯೩೫.

೧೦. ರಾಮಚಂದ್ರೇಗೌಡ ಹಿ.ಶಿ : **ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ ಸಂಪುಟ–೪,**
ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ೧೯೭೨.

೧೧. ಶರ್ಮಾ. ಟಿ.ಟಿ. : **ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,**
ಪುರೋಗಾಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೩.

[illegible] ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಸುಶೀಲಾ : **ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು,** ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೯೩.

೧೩. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ್ ಆರ್.ಎಸ್. & ಅದರ್ಸ್ : **ಕರ್ನಾಟಕ ದರ್ಶನ,** ಮಲಬಾರ ಹಿಲ್ಸ್ ಬಾಂಬೆ, ೧೯೫೫.

೫. ದ್ವಿತೀಯ ಆಕರಗಳು :

ಇಂಗ್ಲೀಷ್ :

೧. ಎನ್‌ಸೈಕ್ಲೋಪಿಡಿಯಾ : **ದ ನ್ಯೂ ಬ್ರಿಟಾನಿಕಾ ವಾಲ್ಯೂಮ್ ೧೨** ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಹೇಲನ್ ಹೇಮಿಂಗ್ ವೇ ಚಿಕಾಗೋ ೧೯೭೩.

೨. ಕಶ್ಯಪ್ ಸುಭಾಶ : **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಫ್ರಿಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್** ನ್ಯಾಶನಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಹೌಸ್, ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ

೩. ಕಾಮತ್ ಎಸ್.ಯು : **ಏ ಕನ್‌ಸೈಜ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ** ಅರ್ಚನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೦

೪. ಗ್ರೋವರ್ ಬಿ.ಎಲ್. : **ಏ ನ್ಯೂ ಔಟ್‌ಲೂಕ್ ಎಟ್ ಮಾಡರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ.** ಎಸ್.ಚಾಂದ & ಕಂ., ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ, ೨೦೦೩.

೫. ಚಿಕ್ಕೋಡಿ.ಸಿ.ಎಮ್. : **ಸಾಗಾ ಆಫ್ ಸಬ್ ಲೈಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್** ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ಸವ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭.

೬. ಥಾಮ್ಸನ್ & ಗೇರೆಟ್ (ಸಂ.) : **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೂಲ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ** ಅಟ್ಲಾಂಟಿಕ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ನ್ಯೂದೆಹಲಿ, ೧೯೯೦.

೭. ದತ್ತಾ ಫ್ಲೆಮೆ : **ಇಂಡಿಯಾ ಟುಡೆ** ಸತ್ಯಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಕಲ್ಕತ್ತಾ, ೧೯೯೭.

೮. ನಂದ ಎಸ್.ಪಿ. : **ಲ್ಯಾಂಡಮಾರ್ಕ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ**
ಡಾಮಿನೆಂಟ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ,೨೦೦೪.

೯. ನಾಯರ್ ಶಂಕರನ್ : **ಸ್ವದೇಶಿ ಮುವ್‌ಮೆಂಟ್,**
ಕೆ.ಎಮ್. ಮಿತ್ತಲ್
ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ದೆಹಲಿ

೧೦. ಪರಮಾನಂದ : **ನ್ಯಾಷನಲಿಜಂ, ಇಟ್ಸ್ ಥೇರಿ & ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ**
ಸಪೂರ & ಸನ್ಸ್ ದರಿಯಾಗಂಜ್
ದೆಹಲಿ ೧೯೯೬.

೧೧ ಪ್ರಧಾನ ಜೆ.ಪಿ. : **ಇಂಡಿಯಾಸ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್**
ಪ್ರೆಸ್ ಬಂಗಲೋ, ಬಾಂಬೆ, ೧೯೯೦.

೧೨. ಬಸವರಾಜ. ಕೆ.ಆರ್. : **ಹಿಸ್ಟರಿ & ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ**
ಚಾಲುಕ್ಯ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಧಾರವಾಡ,೧೯೮೭.

೧೩. ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ ಎಸ್.ಎನ್. : **ಎ ನೇಶನ್ ಇನ್ ಮೇಕಿಂಗ್**
ಲಹರಿ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಕಲ್ಕತ್ತಾ, ೧೯೨೭.

೧೪. ಬ್ಯಾಲೆ ಸಿ.ಎ. : **ಮಾಡರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ ೧೬೦೦-೧೯೪೭**
ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ಮದ್ರಾಸ್
೧೯೯೧.

೧೫. ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರ : **ಇಂಡಿಯಾ ಸ್ಟ್ರಗಲ್ಸ್ ಫಾರ್ ಇಂಡಿಪೆಂಡೆನ್ಸ್**
ಪೆಂಗವಿನ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೮

೧೬. ಭಕ್ಷಿ ಎಸ್.ಆರ್. : **ಗಾಂಧಿಯನ್ ಮಾಸ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್**
ಅಟ್ಲಾಂಟಿಕ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ದೆಹಲಿ ೧೯೯೮

೧೭. ಮಂಜಿಸತಾ ಬೋಸ್ : **ದಿ ಹಿಸ್ಟರಿ**
ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್
ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೮.

೧೮. ಮಜುಂದಾರ, ರಾಯಚೌಧರಿ & ದತ್ತ : ಆ್ಯನ ಅಡ್ವಾನ್ಸ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ
ಸೆಂಟ್ ಮೇರಿ ಪ್ರೆಸ್ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ೧೯೬೭

೧೯. ಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ : **ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ**
ಈಸ್ಟರ್ನ್ ಬುಕ್ ಕಂ., ಲಖನೌ ೨೦೦೨.

೨೦. ರಾಣಿ ಆಶಾ : **ಗಾಂಧಿಯನ್ಸ್ ನಾನ್ ವೈಲೆನ್ಸ್ & ಇಂಡಿಯನ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್**
ಶ್ರೀ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಹೌಸ್ ದೆಹಲಿ ೧೯೮೧.

೨೧. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಸ್.ಕೆ. (ಸಂ.) : **ಸ್ಟಡೀಜ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಹಿಸ್ಟರಿ & ಕಲ್ಚರ್ ಪ್ರೋಸಿಡಿಂಗ್ಸ್ ಸಂ. ೭.**
ಕರ್ನಾಟಕ ಹಿಸ್ಟರಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್, ೨೦೦೬.

೨೨. ಶರ್ಮಾ ರಾಧಾ ಕೃಷ್ಣ : **ನ್ಯಾಷನಲಿಸಮ್, ಸೋಸಿಯಲ್ ರಿಫಾರ್ಮ್ & ಇಂಡಿಯನ್ ವುಮನ್,**
ಜಾನಕಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ೧೯೮೧.

೨೩. ಶಿನ್ಹಾ ಎನ್.ಕೆ. & ರಾಯ್ ಎನ್.ಆರ್.: **ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ**
ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್‌ಮೆನ್, ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ ೧೯೭೩.

೨೪. ಶಿವರಾಮ್ ಬಿ. : **ಇಂಡಿಯನ್ಸ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್**
ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗಮೆನ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್
ಆಸಫ್ ಅಲಿ ರೋಡ್, ದೆಹಲಿ, ೧೯೭೨.

೨೫. ಸರಕಾರ ಸುಮಿತ್ : **ಮಾಡರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ ೧೮೮೫ ಟೂ ೧೯೪೭,**
ಮ್ಯಾಕ್‌ಮಿಲನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಲಿಮಿಟೆಡ್,
ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೨.

೬. ದ್ವಿತೀಯ ಆಕರಗಳು :
ಕನ್ನಡ :

೧. ಅಕ್ಕಿ ಎ.ಎಮ್. : **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ದಿಗ್ಗಜರು,**
ವಿದ್ಯಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ದಾವಣಗೆರೆ,೧೯೯೭.

೨. ಆಚಾರ್ಯ ಎಸ್. ಕೆ : **ಗಾಂಧಿ ವಿಚಾರಧಾರೆ**
ಗಾಂಧಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೩

ಕನವಳ್ಳಿ ಸದಾನಂದ (ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು) : **ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿ**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೧

೪. ಕ್ವಾಡ್ರಸ್ ಸ್ಟೀವನ್ : **ಭಾರತದ ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸ**
ಚೇತನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೮.

೫. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾವ ಕೆ.ಎಲ್ : **ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ**
ಪ್ರಗತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೮.

೬. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್. ಟಿ.ಆರ್. : **ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ**
ಸಿದ್ಧವೀರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೯೪.

೭. ಚಂದ್ರಶೇಖರ. ಕೆ. : **ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕುವೆಂಪು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೨೦೦೧.

೮. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. : **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಪುಟ, ೭**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ,೧೯೯೭.

೯. ಚಂದ್ರಶೇಖರಪ್ಪ ಟಿ.ಜಿ : **ಸಮಗ್ರ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ**
ಪೂರ್ಣಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ ಶಿವಮೊಗ್ಗಾ, ೨೦೦೬.

೧೦. ಚಂದ್ರಶೇಖರ.ಎಸ್. : **ಆಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಂದೋಲನಗಳು**
ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ, ಸುಪ್ರಿಂ ಟೆಕ್ನಾಲಜಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೨.

೧೧. ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ : **ವಸಾಹತು ಕಾಲಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ ೨೦೦೯.

೧೨. ವಸು ಎಮ್.ವಿ. : **ಆಧುನಿಕ ಭಾರತ (ಆಯ್ದ ವಿಷಯಗಳು)**
ದೂರ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಹಂಪಿ.

೧೩. ದೀಕ್ಷಿತ್, ಜಿ.ಎಸ್. (ಅನು.) : **ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ, ಸಂಪುಟ–೨**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಧಾರವಾಡ,೧೯೯೨.

೧೪. ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ (ಅನು.) : **ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ಸಂಪುಟ–೨**
ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೮.

೧೫. ನಾಗಣ್ಣ ಸಿ. (ಅನು.) : **ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷ**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,
ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦.

೧೬. ನಿರಂಜನ : **ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ ಸಂಪುಟ–೨,**
ಸುವರ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ
ಬೆಂಗಳೂರು,೨೦೦೬.

೧೭. ಭೈರಪ್ಪ ವಿ.ಕೆ. : **ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತಕರು,**
ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಪ್ರಕಾಶನ,
ಗುಲಬರ್ಗಾ, ೨೦೦೭.

೧೮. ಮಾಲಗತ್ತಿ ಅರವಿಂದ : **ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಸಂಪುಟ–೧&೨**
ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೫ & ೦೭

೧೯. ಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ : **ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ ೧೮೫೭ ರಿಂದ ೧೯೪೭,**
ಅಭ್ಯುದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳುರು, ೧೯೮೭

೨೦. ಲೋಕೇಶ ಕೆ.ಎಮ್. : **ಏಷಿಯಾ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ**
ದೂರಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೭.

೨೧. ಸುರೇಶ ಕೆ.ಜೆ : **ರಾಜಕೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಚಿಂತಕರು**
ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೪.

೨೨. ಸೆಬಾಸ್ಟಿಯನ್ ಜೆ. : **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ,೬**
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೧೯೯೭.

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧಗಳು :

೧. ನಿರಣಿ ಸುಮಾ : **ವುಮನ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಫೈಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ**
ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ೨೦೦೫

೨. ಶಶೀಧರ ಮೇಳಕುಂದೆ : **ಫ್ರೀಡಮ್ ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಧಾರವಾಡ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್**
ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ೨೦೦೩.

೩. ಶೆಟ್ಟರ್ ಎಮ್.ಎಮ್. : **ರಿನೈಸನ್ಸ್ ಇನ್ ಮಾಡರ್ನ್ ಕರ್ನಾಟಕ**
ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ೧೯೯೫

ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧಗಳು :

೧. ಯಂಕಪ್ಪಗೊಳ್ ಅಶಾಬಾಬು : **ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಲಿತ ಚಳವಳಿ ಒಂದು ಅವಲೋಕನ**
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ,

೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಲ್ : **ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು.**
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೭.

ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್ ಮಾಹಿತಿ :

1. www.journalisminindia.
2. http/en.wikipedia.org/wiki/Nationalism
3. www.google.com (Photos)

–oOo–

Assessment: Kanara.

Rebate of land revenue --
Sirsi, Siddapur and Yellapur
talukas and Mundgod Mahal.

Government of Bombay.
Revenue Department.
Resolution No.9230/24.
Bombay Castle, 28th September 1931.

RESOLUTION OF GOVERNMENT.

The current settlements of the Sirsi, Siddapur and Yellapur talukas and Mundgod Mahal were due to expire in 1925-26. Mr. G.F.S.Collins, C.I.E., O.B.E., I.C.S., who was appointed Settle--ment officer, submitted his revision proposals in 1926, but no orders have been issued on them in consequence of the - decision of Government not to introduce revision Settlements pending legislation regarding the principles according to which assessment should be revised.

2. In his reports Mr.Collins had suggested the following reductions in the assessment of garden lands :-

Taluka or ~~Mahal~~	Rs.
Sirsi	5,720
Siddapur	5,972
Yellapur	5,434
Mundgod	40
Total	17,166

The Governor in Council considers that the relief recommended for occupants of garden lands should not be withheld because the proposals as a whole are kept in abeyance. The need of - concessions has been accentuated by the recent fall in the prices of garden produce and ~~suspensions amounting to nearly~~ suspensions amounting to nearly Rs.20,000 were given last ~~year~~ revenue year to occupants of garden lands in the talukas of Sirsi and Siddapur. In order to secure a more equable distribution of land revenue demand as a whole in the areas in question the Governor in Council is now pleased to direct - that remissions equal to the reductions proposed by Mr. - Collins should be granted every year on garden lands in the talukas of Sirsi, Siddapur and Yellapur and in the Mundgod Mahal till the current Settlements are finally revised. The orders should have effect from the current revenue year 1931-32.

By order of the Governor in Council.

H.V.RM Iengar,

Under Secretary to Gover[nment].

No.R.E.V(S).

Office of the Commissioner,S.D.

Belgaum,28th October,1931.

Memorandum:-

The Commissioner,Southern ~~Kirdhs~~ Division, - presents compliments to the General Secretary,Karnatak Provincial Congress Committee,Dharwar and in reply to his - communications dated the 19th and 23rd October 1931 has the honour to state as follows:-

2. It is true that Government sanctioned in July 1931 the Collector's proposal to suspend land revenue amounting to Rs.7,164 and 12,538-11-6 in Sirsi and Siddapur talukas respectively and that Government also authorised the ~~Collec Assistant~~ Collector to give similar suspensions in a few other cases of small khatedars in these talukas. But the actual amount of suspensions given according to Government orders comes to Rs.5,415-7-3 in Sirsi and Rs.11,829-2-4 in Siddapur and the amount suspended ~~as~~ by the Collector on his own authority in Yellapur taluka and Supa Petha comes to Rs.96-11-0 and Rs.75-9-6 respectively and that suspended in Sirsi and Siddapur talukas comes to Rs.1,613-2-11 and Rs.817-2-5.Thus the total amount of suspensions as sanctioned by Government and Collector is as under:-

Taluka		Total amount of suspensions
Sirsi	Rs.	7,028-10-2
Siddapur		12,646-4-9
Yellapur		96-11-0
Supa		75- 9-6
Total		19,847-3-5

3. As regards remissions,Government - directed in September 1931 that reductions proposed by the ~~Ast~~ Settlement Officer (Mr,Collins) amounting to Rs.17,160 should be granted every year on garden lands in the talukas of Sirsi,Siddapur and Yellapur and in Mundgod Mahal with effect from 1931-32 till the current settlements are finall revised. If any modifications in these orders as to the year from which they should take effect,are required the Secretary may - address Government accordingly.

sd/ W.W.Smart.

Commissioner,S,D,

K.V.P.D.

ಸಿರಸಿ ಸಿದ್ದಾಪುರ ರೈತರ ದುಃಖನಿವಾರಣೆ

ಉಪವಾಸ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅನ್ನ

ಧಾರವಾಡ ತಾ ೧೫—೬—೩೧

ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಿರಸಿ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿಯ ರೈತರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿರುವದೆಂಬ ಮಾತು ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಈಗ ೩೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ೧೦೦ಕ್ಕೆ ೨೫ ರಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜಂಗಲ ಖಾತೆಯ ಧೋರಣ, ಆನೆ, ಕಾಡ ಹಂದಿ, ಮಂಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹಾವಳಿಯ ಮೂಲಕ, ಮಲೇರಿಯಾ ರೋಗದ ಮೂಲಕ, ಸಾಕಷ್ಟು ಬಂದೂಕಿನ ಲಾಯಸನ್ಸ ಕೊಡದ ಮೂಲಕ, ತೋಟದ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಎಕರೆಗೆ ರೂ. ೧೨-೧೩-೦ ತೀರ್ವೆ ಇದ್ದ ಮೂಲಕ ರೈತರು ಕಂಗಾಲರಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸಾರೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಬಹಳ ಚಿಂತಾಜನಕವಿರುತ್ತದೆ. ತೀರ್ವೆ ಕೊಡುವದು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ರೈತರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಠೋರ ಧೋರಣವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು; ಆದ್ದರಿಂದ ರೈತರು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಸಿಲ್ಲದವನು ಕಲ್ಲಿನ ಸಮಾನನೆಂಬಂತೆ ಆರ್ಥಿಕ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೮೦ ಜಪ್ತಿಗಳೂ ಸಿರಸಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೬೦ ಜಪ್ತಿಗಳೂ ಆದವು. ಎಷ್ಟೋ ಲಿಲಾವುಗಳಲ್ಲಿ ೫೦—೬೦ ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ೧೦—೧೧ ಕ್ಕೆ ಲಿಲಾವು ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಗತಿಗೆಟ್ಟ ರೈತರು ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಸಹನಮಾಡಿದರು.

ಧಾರಣಿಯು ಬಹಳ ಇಳಿದದ್ದರ ಮೂಲಕ ೧೦ ರೂಪಾಯಿ ೧ ಮಣವಿದ್ದದ್ದು ೩ ರುಪಾಯಿಯಂತೆ ಮಾರಾಟಾಯಿತು. ರೈತರು ತೀರ್ವೆ ಕೊಡುವದು ಕಠಿಣವೆಂದು ವ. ಭಾ. ಕಮೀಶನರರು ೯-೪-೩೧ ನೇ ದಿವಸ ಒಪ್ಪಿದರು. ಮತ್ತು ೨ ನೇ ಹಪ್ತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಚೌಕಶೀ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ರೈತರು ಸಾಲ ವಗೈರೆ ತೆಗೆದು ೧ ನೇ ಹಪ್ತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿದರು. ಇನ್ನೂ ೨ ನೇ ಹಪ್ತೆಯ ತಹಕೂಬಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಹಪ್ತೆಯ ಹಣೇಬರಹ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಕುಟುಂಬಗಳು ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಗಂಜಿ ಸಹ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸವನವಾಸಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ತೋಟಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇವರು ಎರಡನೇ ಕಡೆಗೆ ಹೋದರೆ ತೋಟಗಳು ಹಾಳಾಗುವವು. ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ಈ ಸಾರೆ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕೂಳಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ರೈತರು ಇರುವರು. ಈ ದುಃಖದಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಯುವ ಜನರಿಗೆ ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಪೈರು ಕೈಗೆ ಬರುವವರೆಗೆ ಅನ್ನ ಪೂರೈಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವದು ಎಲ್ಲರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯು ಶಿರಶಿ ತಾಲೂಕಿಗಿಂತ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹೆರೂರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯ ಹೃದಯದ್ರಾವಕವಿರುತ್ತದೆ.

ಮೊನ್ನೆ ಶೇಟ ಜಮನಾಲಾಲ ಬಜಾಜರು ಸ್ವತಃ ಈ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದರು. ಕಷ್ಟನಿವಾರಣೆಯು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆಗಲಿಕ್ಕೇಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತಿಕ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟನಿವಾರಕ ನಿಧಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸುವಾಗ ಸ್ವತಃ ೧೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅಲ್ಲಿ ೪೦೦ ರೂಪಾಯಿ ರೋಖ ಕೂಡಿದವು. ಇನ್ನೂ ೨೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಬರತಕ್ಕವವಿವೆ.

ಈಗ ಎರಡೂ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮುಖರದೊಂದು ಕಷ್ಟನಿವಾರಕ ಮಂಡಲವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ. ಕೇಶವಾಯನ್ನರವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿಯೂ (ಇವರು ಸಿರಸಿ ಮ್ಯುನಸಿಪಾಲಿಟಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿದ್ದಾರೆ) ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಾಯಿಕರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿಯೂ ಧಾಕಪ್ಪನವರು ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಗಾಂಧೀ ಸೇವಾಸಂಗದವರು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವರನ್ನು ಈ ಮಂಡಲದವರು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರು ಆದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನಿತ್ತು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಯಾವ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ತರದ ಸಹಾಯವು ಅವಶ್ಯವಿದೆಯೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಚೌಕಶಿಯು ನಡೆದಿದೆ. ಸಿರಸಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೫೦೦ ಜನರಿಗೂ ಸಿದ್ದಾಪೂರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ಜನರಿಗೂ ಈ ತರದ ಸಹಾಯವು ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಹಿಡಿದು ೪ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಎರಡೂ ತಾಲೂಕಿನ ಕಂಗಾಲ ರೈತರಿಗೆ ಪೂರೈಸಬೇಕಾದರೆ ೩೦೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಉಪವಾಸ ಸಾಯುವ ರೈತರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವಿರೆಂದು ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

೧ ಸದಾಶಿವರಾವ ಕಾರ್ನಾಡ
೨ ಗಂಗಾಧರ ಬಾ. ದೇಶಪಾಂಡೆ
೩ ಶ್ರೀ. ವೆಂ. ಕೌಜಲಗಿ
೪ ವೀರನಗೌಡಾ ಪಾಟೀಲ ಕಚ್ಚಿ
೫ ಹ. ಶ್ರೀ ಕೌಜಲಗಿ
೬ ಕೆ. ರಂಗಯ್ಯಂಗಾರ
೭ ಕುಂದಾಪೂರ ಉಮಾಬಾಯಿ
೮ ಕೃಷ್ಣಾಬಾಯಿ ಪಂಜೀಕರ
೯ ನಾರಾಯಣರಾವ ಜೋಶಿ
೧೦ ಎಸ್. ಪಿ. ಪಾಟೀಲ
೧೧ ಹಳದೀಪೂರ ಸುಬ್ರಾವ
೧೨ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ
೧೩ ನಾ. ಸು. ಹರ್ಡೀಕರ.
೧೪ ದ. ಪ. ಕರಮರಕರ
೧೫ ರಾ. ಶ್ರೀ. ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ.
೧೬ ಶಂಕರರಾವ ಗುಳವಾಡಿ.

ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಮುಂಖಡರಿಂದ ಅಂಕಿತಗಳು ಬರತಕ್ಕವವೆ.

ಟೀಪು:— ಹಣ ಕಳಿಸುವವರು ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ ಧಾರವಾಡ ಇವರ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ಪಾವತೀ ಪಡೆಯಬೇಕು.

20/6/1931.

ಉಪ್ಪಿನಸಾಗರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ

[illegible]

ಕರುಣಾಳು ಬಾ ಬೆಳಕೆ

504

ಡಾ. ಗುರುರಾಜ ಕರ್ಜಗಿ

15/8/2010

ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಕೋಲು

ರಾಷ್ಟ್ರಪಿತ ಗಾಂಧೀಜಿ ಸರಳತೆಯ ಪ್ರತಿಮೂರ್ತಿ. ಅವರ ಆಕಾರ, ಜೀವನ, ಮಾತು, ನಡೆ, ವಸ್ತುಗಳು ಎಲ್ಲ ತುಂಬ ಸರಳ. ಗಾಂಧೀಜಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೆನೆಸಿದೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಬರುವುದು ಆ ಕನ್ನಡಕ, ಅಗಲವಾದ ಕಿವಿ, ಬೊಚ್ಚುಬಾಯಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೊಂದು ಪಂಚೆ, ಉಟ್ಟಿದ್ದೊಂದು ಸಣ್ಣ ಪಂಚೆ, ಸೊಂಟಕ್ಕೊಂದು ಗಡಿಯಾರ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಲು ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಸಾದಾ ಚಪ್ಪಲಿ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವುವು ಅವರ ಕನ್ನಡಕ ಹಾಗೂ ಕೋಲು.

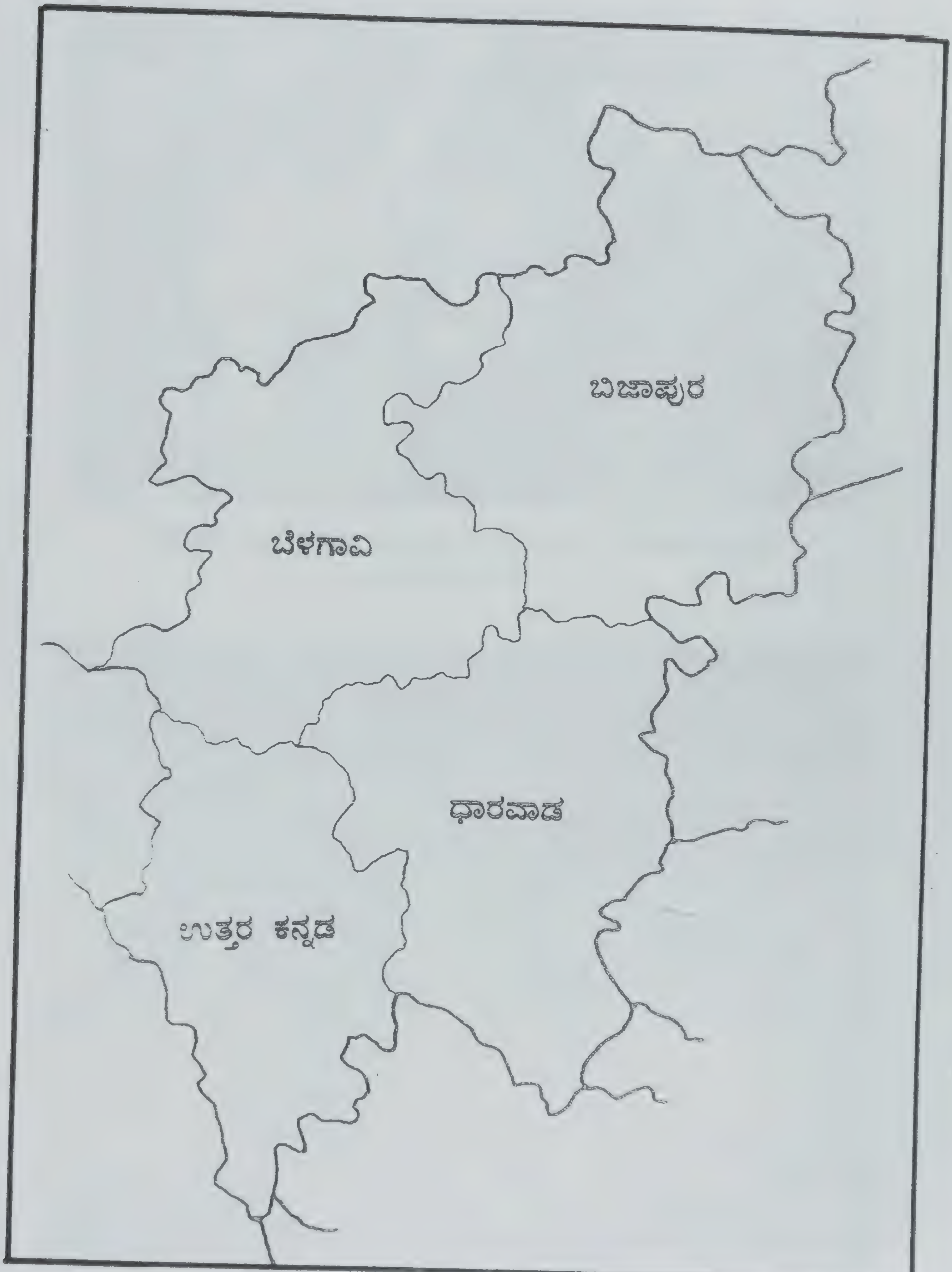
ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕೋಲಿಗೊಂದು ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಅದು ಅವರ ಕೈಸೇರಿದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಥಾನಕವಿದೆ. ನಮಗೆ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದೆಂದರೆ ಈ ಕೋಲು ಕನ್ನಡನಾಡಿನದ್ದು, ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು.

ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸಾಮೀಪ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಪ್ರೇಮದ, ಆದರ್ಶದ ಪೂರದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋದರು. ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಯೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರು. ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಇಬ್ಬರೂ ಬಹಳ ಸ್ನೇಹಿತರು. ಗುಜರಾತಿನ ನವಸಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಭೇಟಿಯಾದ ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದೆ ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ ಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿಯೇ ಉಳಿದರು.

ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಜೊತೆಗೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ನೀಡಿದ ಯಾವುದೇ ಸಂದೇಶ ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಬಹುಪಾಲು ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದರು. ಪ್ರೀತಿ ಒಂದನ್ನಲ್ಲದೇ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ದೇಶಸೇವೆಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ, ಗೌರವವಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ದೇಶದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊತ್ತ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅವರ ಪ್ರವಾಸದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಗೋವಿಂದ ಪೈಯವರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮಂಜೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು. ಅನೇಕ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕಲೆತು ನೆನಪುಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಈ ಅಪೂರ್ವ ಭೇಟಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಯಾವ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಪೈಗಳು ತಾವು ದಿನ ನಿತ್ಯ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಊರುಗೋಲನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಆ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಜತನದಿಂದ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಮುಂದೆ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆಂದೋಲನ ತೀವ್ರವಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಂಡಿ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ಆಗ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್ ತಮಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಪೈಗಳ ಊರುಗೋಲನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅದನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಪಡೆದು, ಹಿಡಿದು ದಾಂಡೀ ಯಾತ್ರೆಗೆ ನಡೆದೇಬಿಟ್ಟರು ಗಾಂಧೀಜಿ. ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಕೋಲು ಸದಾ ಮಹಾತ್ಮರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. ದೇಶಕ್ಕೇ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಮಹಾತ್ಮನ ನಡಿಗೆಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ನೀಡಿತು ಈ ಕನ್ನಡದ ಊರುಗೋಲು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಎಡೆಬಿಡದ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ನಡೆದ ಕೋಲು ಇಂದು ದೆಹಲಿಯ ಬಿರ್ಲಾ ಭವನದ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದೆ. ಅದನ್ನು ತಾವು ನೋಡಿದಾಗ ಬರೀ ಗಾಂಧೀಜಿ ನೆನಪಾಗಬಾರದು. ಪೈಗಳೂ ನೆನಪಾಗಬೇಕು. ಪೈಗಳ ಹಾಗೂ ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲ್ಕರ್‌ರ ಸ್ನೇಹದ ನೆನಪಾಗಬೇಕು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಯಾವುದೋ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಬಿದಿರು ಬೊಂತೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುವಾಯಿತು, ಸ್ನೇಹದ ಕುರುಹಾಯಿತು, ತನ್ನ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು.

ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಕ್ಷೆ

1917 ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಟಿಳಕರು ಮತ್ತು ಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಂದಿಗೆ

ಮೈಲಾರ ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಯುವ ಚಳವಳಿಗಾರರೊಂದಿಗೆ

೭೮ ಜನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಡನೆ ದಂಡಿಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಸಮಾಲೋಚನೆ

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದಂಡಿಯಾತ್ರೆ

ದಂಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು

ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ದೆಯ ಭಂಗ

ಅಂಕೋಲೆಯ ಸಮುದ್ರ ದಡ

೧೯೩೦ ಏಪ್ರಿಲ್ ೧೩ ಅಂಕೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ

ನವಲಗುಂದದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆ

ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರ

ನಾಗಮ್ಮ ಪಾಟೀಲ

ಗಂಗಾದೇವಿ.ಜಿ.ಗುದ್ದೆಪ್ಪ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಕರ್ನಾಡ ಸದಾಶಿವರಾವ್

ಗಾಂಧಿವಾದಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರು

ಆರ್.ಆರ್. ದಿವಾಕರ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಂದಿಗೆ

೨೧ ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಗಾಂಧೀಜಿ

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ

ಗೀಗಿ ಪದಗಳ ಮೂಲಕ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತ ಚಳವಳಿಗಾರರು